
KENTSEL AKIL VE KAMU VİCDANI
REFORM, PLANLAMA VE YEREL EGEMENLİK
Dr. Mehmet Talat ŞİMDİ
YENİ YÖNETİM KİTAPLIĞI

KENTSEL AKIL VE KAMU VİCDANI
REFORUM, PLANLAMA VE YEREL EGENELİK

Dr. Mehmet Talat ŞİMDİ

İZMİR 2026 KASIM

KENTSEL AKIL VE KAMU VİCDANI

REFORUM, PLANLAMA VE YEREL EGENELİK

Dr. Mehmet Talat ŞİMDİ

Genel Yayın Yönetmeni: Dr. M. Talat Şimdi
Editör: Dr. M. Talat Şimdi

Mizanpaj: Dr. Mehmet Talat Şimdi
Tel: 0532 316 26 63 **e-posta:**
talatsimdi@gmail.com **web:**
www.talatsimdi.com

© Bu Dijital kitabın yayın hakları Dr. Mehmet Talat ŞİMDİ aittir.
Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmasının hiçbir yolla çoğaltılamaz

ISBN:

İZMİR 2026 KASIM

KENTSEL AKIL VE KAMU VİCDANI
REFORUM, PLANLAMA VE YEREL EGENELİK

Dr. Mehmet Talat ŞİMDİ

İTHAF

Bu eseri; yarım asırlık bir dostluğun, sarsılmaz bir inancın ve İzmir'e adanmış abidevi bir ömrün sahibi, 21 Eylül 2026 tarihinde ebediyete intikal eden İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin efsane başkanı, kıymetli büyüğüm ve dava arkadaşım Dr. Burhan Özfatura'nın aziz hatırasına;

Ve hayatımın en sakin limanı, her adımımda en büyük destekçim sevgilim, eşim Hayrunnisa'ya;

Ömrümün en kıymetli meyveleri, ilmiyle ve adaletiyle gurur duyduğum oğullarım Ömer Fatih ve Bekir Yavuz'a;

Evimizin neşesini ve bereketini artıran kıymetli gelinlerim Arzu ve Nazlı'ya;

Yarınlarımızın teminatı, geleceğe umutla bakmamı sağlayan göz bebeklerim torunlarım Elif, Eren, Batu ve Leyla'ya

Sonsuz bir sevgi ve minnetle adıyorum.

İÇİNDEKİLER

Sıra No	Konu	Sayfa No
	ÖNSÖZ	13-14
	GİRİŞ	15-16
1	BÖLÜM 1	
1-1-	Yerel Yönetimlerin Mali Özerkliğinin Yeşil Dönüşüm Projelerine Etkisi ve Sürdürülebilir Kentleşme	17-25
1-2-	KENTSEL YENİLEME KAVRAMI: TARİHSEL GELİŞİM, MÜDAHALE TÜRLERİ VE BATI'DAKİ UYGULAMA POLİTİKALARI	26-34
1-3-	Buca'nın Mekânsal Hafızası ve Gelecek İmtihanı (1)	35-36
1-4-	Buca'nın Mekânsal Hafızası ve Gelecek İmtihanı (2)	37-38
1-5-	Buca'nın Mekânsal Hafızası ve Gelecek İmtihanı (3)	39-40
1-6-	Buca'nın Mekânsal Hafızası ve Gelecek İmtihanı (4)	41-42
1-7-	TÜRKİYE'DE MERKEZİ YÖNETİM-YEREL YÖNETİM İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNİN ROLÜ VE HİZMET KAPASİTESİ: İZMİR VE MARDİN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİ ÖRNEĞİ	43-52
	BÖLÜM 2:	
2-1-	KENTSEL DİRENÇLİLİKTE SÖYLEM VE GERÇEK: İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ VE İZSU'NUN SÜNGER KENT MODELİ, 5.500 KM'LİK YOL AĞI KARŞISINDA BÜTÇE DİNAMİKLERİ VE GELECEK PROJEKSİYONU	53-63

2-2-	**Binalar Değişiyor, Hayat Kolaylaşıyor: Yeni İmar Yönetmeliği Bize Ne Getiriyor?**	**64-66**
2-3-	**Sürdürülebilir Kentleşme ve Yerel Özerklik Ekseninde Belediye Bütçelerinin Analitiği: İzmir ve Mardin Örnekleri**	**67-74**
2-4-	**Yerel Yönetim Bütçelerinde Yapısal İstihdam İllüzyonu: İzmir ve Mardin Büyükşehir Belediyeleri Örneği (2025 Mali Yılı Analizi)**	**75-82**
2-5-	**Yerel Yönetimlerde Şirket İstihdamı ve Bilanço Makyajlaması Sınırları: Mardin Büyükşehir Belediyesi Kesin Hesap Analizi**	**83-88**
2-6-	**MARDİN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ'NDE ENDİREKT PERSONEL İSTİHDAMI VE MALİ SÜRÜDÜRÜLEBİLİRLİK: MARDİN KENT A.Ş. ÖRNEĞİ**	**89-94**
2-7-	**YEREL YÖNETİMLERİN KENTSEL VE ÇEVRESEL SORUNLARLA MÜCADELEDEKİ ROLÜ: İZMİR VE MARDİN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİ ÖRNEĞİ**	**95-108**
2-8-	**6360 Sayılı Yasal Düzenleme Işığında Yeni Yetkisizlik Alanları: İzmir ve Mardin Örneklerinde Madencilik Faaliyetlerinin Yarattığı Aykırılıklar**	**109-116**
	BÖLÜM 3:	
3-1	**Yerel Yönetimlerde Mali Disiplin, Siyasi Süreklilik ve Destek Hizmetleri Harcamalarının Anatomisi: İzmir Buca Belediyesi 2025 Yılı Kesin Hesap Raporu Analizi**	**117-127**
3-2	**Yerel Yönetimlerde Stratejik Vizyon ve Sosyal Politika Paradoksu: İzmir Kent**	**128-131**

	Yönetimi ve Özel Eğitimde Sürdürülebilirlik Krizi	
3-3-	**Sürdürülebilir Kent Estetiği ve Yerel Yönetimlerin Ekolojik Sorumlulukları: Güzelbahçe ve Urla Örnekleri**	**132-136**
3-4-	**YEREL YÖNETİMLERDE "ÖZERKLİK" İLLÜZYONU VE ANAYASAL GERÇEKLER**	**137-141**
3-5-	**Teori ve Uygulama Arasında Türkiye'de Akıllı Kentler: İzmir ve Mardin Ekseninde Derinlemesine Bir Analiz**	**142-150**
3-6-"	**Sözde Kalmış Bir İzmir Modeli?"**	**151-160**
3-7-	**ÇÖP DİYE ATILANLARDAN 21 MİLYON LİRALIK MUCİZE: VERİMSİZLİĞE ZERRE KADAR TAHAMMÜLÜ OLMAYAN BİR REFORM MODELİ**	**161-164**
3-8-	**DENİZ İLE ÇÖL ARASINDA İNSAN ÇAĞI ŞEHİRCİLİĞİ: İZMİR VE MARDİN EKSENİ ÜZERİNDEN YENİ BİR İKLİM UYUM PARADİGMASI**	**165-170**
3-9-	**KENTSEL DİRENÇLİLİKTE SÖYLEM VE GERÇEK: İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ VE İZSU'NUN SÜNGER KENT MODELİ, 5.500 KM'LİK YOL AĞI KARŞISINDA BÜTÇE DİNAMİKLERİ VE GELECEK PROJEKSİYONU**	**171-179**
	BÖLÜM 4	
4-1-	**TERÖRSÜZ TÜRKİYE SÜRECİNDE YAPILACAK YASAL DÜZENLEMELER: BÖLGEDE TÜRK KİMLİĞİNİN AŞINDIRILMASININ ÖNLENMESİ VE TÜRK VARLIĞININ GELİŞTİRİLMESİ**	**180-185**
4-2-	**ANADOLU'DA PROTO-TÜRK VARLIĞI: ŞARTHAMARİ METİNLERİ, TRUVA-ETRÜSK AKRABALIĞI VE MARDİN-HURRİ AKSI**	**186-192**

4-3-	**Fikirden Esere: Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Var Oluş Mücadelesi**	**193-196**
4-4-	**EGE SİYASETİNDE MİLLÎ HAFIZA VE BARIŞ İDEALİ: HASAN TAHSİN'DEN DARİO MORENO'YA**	**197-201**
4-5-	**SESSİZ BOMBAYI PATLATMADAN: TEHDİDİ FIRSATA ÇEVİRECEK DEVLET AKLI VE TÜRK DÜNYASI REÇETESİ**	**202-205**
4-6-	**TOPLUMSAL BÜTÜNLEŞME YASASI: UMUTLAR, ENDİŞELER VE HUKUKİ GERÇEKLER**	**206-210**
4-7-	**Köklü Miras, Ortak Paydalar ve Yarının Demokrasisi**	**211-213**
4-8-	**ÇAĞDAŞ YÖNETİŞİM VE MİLLÎ DEVLET PARADİGMALARININ MUKAYESELİ ANALİZİ: TÜRK OCAKLARI, ZİYA GÖKALP, PARTİ DOKTRİNLERİ VE BATI KURAMSAL GELENEKLERİ EKSENİNDE İNCELENMESİ**	**214-229**
4-9-	**Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Yüzyılında Devlet Vizyonu ve Kamu Yönetimi Rehberi Olarak Orhun Abideleri**	**230-239**
4-10-	**Türk Devlet Aklının Tarihsel Derinliği Işığında Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Yüzyıl Vizyonu ve Üniter Devlet Esası**	**240-249**
4-11-	**TÜRK KÜLTÜRÜNÜN TAŞLAŞMIŞ HAFIZASI: DEDE KORKUT KİTABI VE ÇAĞDAŞ GELECEĞE YANSIMALARI**	**250-256**
4-12-	**OĞUZ KAĞAN DESTANI VE OĞUZNAMELERİN TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI (TDT) VİZYONU VE ATATÜRK'ÜN TARİH MİRASI ÇERÇEVESİNDE YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ**	**257-269**

4-13-	**Bin Yıllık Kutlu Mirastan Türkiye Yüzyılı ve Türk Asrı Vizyonuna: Türk Devletleri Teşkilatı'nın Kilit Taşı "Divan"**	**270-273**
4-14-	**Anadolu, Azerbaycan ve Mezopotamya'da Türk Varlığının Tarihsel Derinliği, Etnik İddiaların Mesnetsizliği ve Türk Hoşgörüsünün Tarihsel Rolü**	**274-283**
4-15-	**SEVR ANLAŞMASI'NDAN 30 AĞUSTOS ZAFERİ'NE: KÜLLERİNDEN DOĞAN MİLLET VE MİLLİ MÜCADELE'NİN ÇİLELİ YOLU**	**284-292**
4-16-	**Tarihsel Çelişkiler Kıskacında Nazım Hikmet, Erken Cumhuriyet Rejimi ve Söylemsel Çarpıtmalar: İzmir Fuarı "Folkart Romantika Nazım Hikmet - Bir Ömrün Seyrüseferi Sergisi" Odaklı Bir İnceleme**	**293-298**
4-17-	**12 EYLÜL 1980 ASKERÎ MÜDAHALESİ: ORTAM, STRATEJİK HEDEFLER VE HUKUKİ-SİYASİ SONUÇLARI**	**299-305**
4-18-	**TARİH ÖNCESİ ÇAĞLARDAN MARDİN MİMARİSİNE: KADİM ÖN-TÜRK KÜLTÜR TAŞ İŞLEME SANATI, MARDİN KİREÇ TAŞININ ÖZELLİKLERİ VE KAKMA TEKNİĞİ**	**307-315**
4-19-	**CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ROMANI, DÜNYA ÇAPINDAKİ BAŞARILARI VE ROMAN YAZMANIN SANATSAL DİNAMİKLERİ**	**316-320**
4-20-	**GELENEK, DEĞİŞİM VE SOSYO-MEKÂNSAL HAFIZA: TEKKE VE ZAVYELERİN KAPATILMASININ TÜRK KÜLTÜR VE SANATINA ETKİLERİ VE MARDİN TEKER MAHALLESİ ÖRNEĞİ**	**321-327**

4-21-	**KÖKLERDEN GELECEĞE: ANADOLU TASAVVUFUNDA SOSYO-TARİHSEL SÜREKLİLİK, KURUMSAL DÖNÜŞÜM VE "TERÖRSÜZ TÜRKİYE" SÜRECİNE PROJEKSİYONLAR**	**328-336**
4-22-	**TÜRKİYE'DE YEREL TARİHYAZIMI VE BİR KENT KÜLLİYATININ İNŞASI: DR. MEHMET TALAT ŞİMDİ'NİN MARDİN ARAŞTIRMALARI ÜZERİNE BİR İNCELEME**	**337-344**
	BÖLÜM 5	
5-1	**BİR VİZYONER, BİR BÜYÜK BAŞKAN, İZMİR'E ADANMIŞ BİR ÖMÜR: DR. BURHAN ÖZFATURA'NIN ARDINDAN**	**345-349**
5-2-	**İlklerin Kenti İzmir: Atatürk'ün Şehrinde İdari Miras ve Kent Yönetiminde Vizyonun Gücü**	**350-356**
5-3-	**BİR TELEVİZYON FİYATINA KONUT MÜMKÜN MÜYDÜ? İZMİR'İN EFSANEVİ EVKA MODELİ VE KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN DERSLERİ**	**357-359**
5-4-	**İzmir'de Gecekondulaşmaya Dev Kalkan: Dr. Burhan Özfatura ve Sosyal Konut Devrimi**	**360-364**
5-5-	**İZMİRE VURULAN DAMGA Dr.Burhan ÖZFATURA**	**365-366**
5-6-	**Zihinsel Özürlüleri Yetiştirme ve Koruma Vakfı (İZÖV) Sayesinde Hayata Geçen Dr. Burhan Özfatura Engelsiz Yaşam Köyü ve Kurumsal Kalite Standardı**	**367-372**
5-7	**DR. BURHAN ÖZFATURA'NIN STRATEJİK YÖNETİM ANLAYIŞI VE İZMİR 2020: "AKDENİZ YILDIZI" VİZYONUNUN KURAMSAL, METODOLOJİK VE UYGULAMALI ANALİZİ**	**373-379**

	BÖLÜM 6	
6-1	TÜRKİYE'DE MALI DÜZENLEMELER, SERMAYE PİYASALARININ YATIRIM NİTELİĞİ VE KAMUSAL DENETİMİN SIZDIRMAZLIĞI ÜZERİNE BİR İNCELEME	380-389
6-2-	TÜRKİYE'NİN İKLİM DİRENÇLİLİĞİNDE YEREL YÖNETİMLERİN STRATEJİK ROLÜ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK EKOSİSTEMİ (TSRS VE GDS 5000 EKSENLİ YOL HARİTASI)	390-396
6-3	Hukuk Güvencesinden Kamu Talanına: Siyasetin Finansmanı ve "Şehremini" Misyonunun Aşınması	397-404
6-4-	GURBETÇİNİN ÇİLESİ BİTSİN, DEVLET KAZANSIN:	405-408
6-5-	ADALETTE YENİ MİLAT: 12. YARGI PAKETİ MASADA	409-412
6-6-	TARLADA KAÇAK YAPIYA KESİN FREN: İZMİR'DEN MARDİN'E TOPRAKTA YENİ DÖNEM!	413-417
6-7-	ANKARA'NIN FRENİ VE İKLİMİN VİTESİ: YENİ NORM KADRODA İZMİR - MARDİN HATTINDA DENGELER	418-422
6-8-	Yerel Yönetimlerde Akademik Eğitim, İstihdam Zafiyeti ve Emanet Bilinci: Ön Lisans Programları Üzerine Bir Değerlendirme	423-430
6-9-	YEREL YÖNETİMLERDE YOLSUZLUKLA MÜCADELEDE YÖNETİŞİM İLKE VE UYGULAMALARI	431-438
6-10-	17 AĞUSTOS'UN YIL DÖNÜMÜNDE DEPREM VERGİLERİ VE EVKA MODELİ	439-442
6-11-	GELENEKTEN GELECEĞE MUHTARLIK MÜESSESESİNİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI:	443-451

	EKOLOJİK DÖNÜŞÜM, YAĞMUR HASADI, KENT BOSTANLARI VE KENDİ KENDİNE YETEN YEREL YÖNETİM MODELİ	
6-12-	**KENTSEL KİMLİKTE "YERLİ" VE "YABANCI" DENGESİ: İZMİR VE MARDİN ÖRNEĞİNDE DEMOGRAFİK DÖNÜŞÜM, TÜRK DÜNYASI GÖÇÜ VE SEKTÖREL BİR YEREL YÖNETİM MODELİ**	**452-461**
6-13-	**YENİ NESİL YEREL YÖNETİŞİMDE DİJİTALLEŞME, VERİMLİLİK VE İÇ DENETİMİN STRATEJİK ZORUNLULUĞU**	**462-471**
6-14-	**YEREL YÖNETİMLERDE KURUMSAL YÖNETİŞİM VE BELEDİYE ŞİRKETLERİNDE GENEL MÜDÜR DEĞİŞİMLERİ: İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ İŞTİRAKLERİ ÜZERİNE MALİ, SERMAYE RANTABİLİTESİ VE İDARİ AMPİRİK BİR İNCELEME**	**472-483**
6-15-	**TÜRKİYE'NİN ÇOK BOYUTLU DIŞ POLİTİKASINDA AVRUPA BİRLİĞİ VE ŞİHİNGHAY İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI: STRATEJİK DENGE VE DIŞ TİCARET PERSPEKTİFİ**	**784-489**
6-16-	**Yerel Yönetimlerde Gelirlerin Artırılması ve Kayıp-Kaçakların Önlenmesinde Yapay Zekâ Kullanımı: Hukuki, Mali ve İdari Yargı Boyutu**	**490-496**
6-17	**İZMİR SİYASETE DEĞİL ÖZ GÜCÜNE GÜVENMELİ: 15 GÜNLÜK VERGİ KATKISIYLA ÇÖZÜLEBİLECEK MEGA PROJELER**	**497-505**
	SONUÇ	**506-507**
	ÖZ GEÇMİŞ	**508**
	KİTAP LİSTESİ	

ÖN SÖZ

İnsan, içinde yaşadığı şehri inşa ederken aslında kendi ruhunu, adalet anlayışını ve geleceğe dair tasavvurunu taşa, toprağa ve kurumlara kazır. Yıllar boyunca kamu hizmetinin farklı kademelerinde geçen, teftişten yerel yönetimlerin en üst yürütme makamlarına, akademik araştırmalardan bağımsız denetime uzanan ömrüm; bana şehrin yalnızca fiziki yapılardan ibaret olmadığını, onu ayakta tutanın kurumsal akıl, liyakat ve kamu vicdanı olduğunu öğretti.

Bu yolda yürürken, 21 Ekim 2026 tarihinde vefat eden; İzmir Büyükşehir Belediyesi Eski Başkanı, kıymetli devlet adamı ve mümtaz şahsiyet **Dr. Burhan Özfatura** ile tam 57 yıla yakın süren omuz omuza çalışma, fikir üretme ve kadim bir dostluk paylaşma onuruna eriştim. Hayatın hemen her safhasında, şehrimize ve ülkesine adanmış bir ömrün tanığı olarak, bu makaleleri kaleme aldığım her an kendisiyle istişare etme, aynı heyecanı ve aynı vatan sevgisi duygularını paylaşma bahtiyarlığını yaşadım. Fikirlerimizin, reform iddiamızın ve şehircilik vizyonumuzun temelinde hep bu ortak akıl ve kamu vicdanı yer aldı.

Elinizdeki bu eser, farklı zaman dilimlerinde kaleme aldığım makalelerin, köşe yazılarının ve reform niteliğindeki idari analizlerin bir araya getirilmesiyle oluşturuldu. Çalışmamızın temel omurgasını; yerel yönetimlerde çağdaş yaklaşımlar, kentsel planlama ve ranta karşı kent savunması, kamu maliyesinin bağımsızlığı ve tarihsel mirasın korunması eksenindeki yazılarım oluşturmaktadır.

Bugün yerel yönetimler; yalnızca çöp toplayan ya da yol yapan birer birim değil; demokrasinin, mali disiplinin ve toplumsal huzurun ilk basamağıdır. Yalın yönetimden süreç bazlı norm kadro modellerine, tarım arazilerinin korunmasından

belediyelerin mali egemenliğine kadar uzanan bu geniş yelpazede, geçmişin tecrübesini bugünün akli ve hukuki süzgecinden geçirmeyi amaçladık. Çünkü inanıyorum ki, geçmişin tecrübesiyle donatılmamış bir gelecekte, şehirler hafızasını kaybeder; hafızasını kaybeden toplumlar ise yönünü şaşırır.

Ömrünü bu ülkenin imarına, kalkınmasına ve dürüst yönetim anlayışına vakfeden, fikirleriyle her daim yolumuzu aydınlatan aziz dostum ve mesai arkadaşım **Dr. Burhan Özfatura**'nın hatırasına ve manevi mirasımıza minnetle, bu eseri kendisinin aziz ruhuna ithaf ediyorum.

Bu kitabın; yerel yönetim gönüllülerine, kamu yöneticilerine, araştırmacılara ve ülkesinin geleceğine duyarlı tüm okuyuculara mütevazı bir rehber olmasını dilerim. Yazıların kaleme alındığı süreçte desteğini esirgemeyen aileme ve kamu yönetimi reformu mücadelesinde omuz omuza yürüdüğümüz tüm dostlara şükranlarımı sunarım.

Kusur bizden, şehre ve adalete sadakat ise tarihe borcumuzdur.

Dr. Mehmet Talat ŞİMDİ

Kasım 2026, İzmir

GİRİŞ

Kent, Yönetim ve Hafıza Üzerine

Bir şehir yalnızca taştan, betondan, caddelerden ve binalardan ibaret değildir. Şehir; onu var eden insanların inancı, kültürü, ortak akılları ve geleceğe bıraktıkları vicdani mirastır. Kent yönetimi ise bu yaşayan organizmanın hem bugününe yön vermek hem de yarınlarını güvenle inşa etmek mesuliyetidir.

Uzun yıllar boyunca kamu hizmetinin, idari yargının, teftişin ve yerel yönetimlerin en hassas kademelerinde yürüttüğüm mesleki hayatım; bana yöneticiliğin sadece teknik bir görev olmadığını, kökleri tarihe uzanan bir kamu vicdanı meselesi olduğunu öğretti. Bu uzun yürüyüşte, İzmir'e ve ülkemize damgasını vuran, kıymetli devlet adamı Dr. Burhan Özfatura ile omuz omuza geçen 57 yıllık yoldaşlığımız, bu inancımı her daim perçinledi. Birlikte yürüttüğümüz projelerde, verdiğimiz idari mücadelelerde ve paylaştığımız reform vizyonunda hep aynı hakikatin peşindeydik: *Halka hizmet, hakka hizmettir ve liyakat her şeyin başıdır.*

Elinizdeki eser; bu topraklarda şekillenen idari birikimin, kentsel planlama ilkelerinin, kamu maliyesinin ve vakıf medeniyetinin bugünün süzgecinden geçirilmiş bir dökümüdür. Kentlerin hafızasını korumak, ranta karşı kamu vicdanını savunmak ve yerel egemenliği çağdaş reformlarla taçlandırmak; geçmişe ve geleceğe karşı en temel borcumuzdur. Bu giriş, sadece teorik bir başlangıç

değil, aynı zamanda yarım asrı aşan bir tecrübenin ve ortak bir idealin aydınlığında geleceğe düşülen bir şerhtir.

BÖLÜM 1

Yerel Yönetimlerin Mali Özerkliğinin Yeşil Dönüşüm Projelerine Etkisi ve Sürdürülebilir Kentleşme

Kentleşme olgusu; yalnızca fiziksel yapıların, yolların ve binaların yükseldiği bir inşa süreci değil, aynı zamanda insanlığın ortak hafızasının, toplumsal belleğinin ve ekolojik dengesinin yeniden üretildiği dinamik bir alandır. Günümüz dünyasında küresel iklim krizinin yarattığı tehditler ve ekolojik eşikler, yerel yönetimlerin rolünü klasik birer altyapı sağlayıcısı olmaktan çıkarıp "geleceği inşa eden stratejik aktörler" konumuna taşımıştır. Bu dönüşümün başarıya ulaşması ise iki temel sütuna dayanmaktadır: **Güçlü bir mali özerklik** ve **kentsel belleğe saygı duyan vizyoner bir planlama anlayışı.**

Elinizdeki bu bölüm, yerel yönetimlerin mali kapasiteleri ile ekolojik ve yeşil dönüşüm projeleri arasındaki hayati bağı irdeleyerek başlar. Merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki yetki ve kaynak dağılımının kentsel hizmet kapasitesine etkisini; İzmir ve Mardin gibi farklı dinamiklere sahip metropollerin pratikleri üzerinden masaya yatırır. Mali egemenlikten yoksun bir yerel idarenin sürdürülebilir çevre politikalarını hayata geçirmede karşılaştığı yapısal engeller, teorik bir çerçeveyle ele alınırken; bu durumun kentsel yenileme süreçlerine yansımaları eleştirel bir gözle incelenmektedir.

Bölümün ilerleyen sayfalarında, teorik tartışmalar somut bir mekân okumasıyla derinleşmektedir. Kurumsal ve yönetsel tecrübelerin izlerini taşıyan **Buca'nın Mekânsal Hafızası ve Gelecek İmtihanı** başlıklı dört aşamalı inceleme; bir kentin tarihsel kimliğinin rant baskısı ve yanlış müdahaleler karşısında nasıl erozyona uğradığını, buna karşın mekânsal adalet ve toplumsal vicdan temelinde nasıl kurtarılabileceğini gözler

önüne serer. Kentlerin sadece bugünün insanına değil, geçmişin mirasına ve geleceğin nesillerine karşı da borçlu olduğu "kusursuz emanet" bilinci, bu analizlerin merkezinde yer alır.

Bu bölüm; mali reformlardan kentsel yenileme politikalarına, tarihsel hafızanın korunmasından ekolojik dirence kadar uzanan geniş bir yelpazede, yerel demokrasinin ve şehircilik bilincinin kalbine ışık tutmayı amaçlamaktadır. Amaç, betonlaşan değil nefes alan, hafızasını yitirmeyen ama geleceğe güvenle bakan "girişimci ve yaşanabilir kent" idealinin teorik ve pratik yol haritasını okuyucuya sunmaktır.

Kitabınızın yayın hayatına ve okuyucularına ışık tutmasını diler, çalışmalarınızda üstün başarılar temenni ederim. Bu metin üzerinde dilediğiniz gibi ekleme, çıkarma veya ton değişiklikleri yapabiliriz; nasıl ilerlemek istersiniz?

1-1-Yerel Yönetimlerin Mali Özerkliğinin Yeşil Dönüşüm Projelerine Etkisi ve Sürdürülebilir Kentleşme

Giriş

21,Yüzyılda kentler, küresel iklim krizinin hem ana kaynakları hem de bu krizden en çok etkilenen kırılgan alanlar haline gelmiştir. Karbon emisyonlarının azaltılması, kentsel ısı adalarının önlenmesi ve su kaynaklarının korunması gibi yeşil dönüşüm hedefleri, artık merkezi yönetimlerin makro politikalarının ötesinde, yerel yönetimlerin operasyonel kabiliyetlerine bağımlıdır. Ancak yerel düzeyde çevre dostu altyapı projelerinin hayata geçirilebilmesi, yalnızca teknik bir planlama meselesi değil, doğrudan doğruya yerel yönetimlerin mali özerklik derecesiyle ilişkilidir. Mali özerklik; yerel yönetimlerin kendi gelirlerini yaratabilme, bütçelerini esnek yönetebilme ve merkezi idarenin transferlerine olan bağımlılıklarını azaltabilme gücünü ifade eder [1]. Bu makalede, yerel yönetimlerin mali bağımsızlığının sürdürülebilir yeşil dönüşüm projeleri üzerindeki katalizör etkisi ve bu sürecin yerel dinamiklerle nasıl şekillendiği analiz edilmektedir.

1. Yeşil Dönüşüm Finansmanında Merkezi Bağımlılık Riski

Birçok gelişmekte olan ülkede yerel yönetimler, gelirlerinin büyük bir kısmını merkezi bütçeden aktarılan paylar yoluyla elde etmektedir. Bu durum, yerel idarelerin uzun vadeli ve yüksek sermaye gerektiren yeşil altyapı projelerini planlamasını zorlaştırmaktadır.

1. **Makroekonomik Dalgalanmalar:** Merkezi bütçede yaşanan daralmalar veya tasarruf tedbirleri, ilk aşamada yerel yönetimlere yapılan transferlerin kesilmesine yol açar. Bu kesintiler, amortisman süresi uzun olan

yenilenebilir enerji veya atık yönetimi projelerinin durmasına neden olur [2].

2. **Siyasi Öncelikler ve Bürokrasi:** Merkezi idarenin yatırım tercihleri, yerel bölgenin ekolojik ihtiyaçlarıyla her zaman örtüşmeyebilir. Bürokratik onay süreçleri, uluslararası yeşil fonlara erişimi geciktirerek projelerin maliyetini artırır.

2. Mali Özerkliğin Sağladığı Stratejik Avantajlar

Yerel yönetimlerin öz gelir kaynaklarına (yerel vergiler, harçlar, belediye iktisadi teşekkülleri gelirleri) sahip olması ve finansal araçları serbestçe kullanabilmesi, yeşil dönüşümde üç temel avantaj sağlar:

A. Uzun Vadeli Planlama ve Yatırım Güvencesi

Yeşil dönüşüm projeleri (örneğin kentsel yağmur suyu hasadı sistemleri veya akıllı şehir şebekeleri) yüksek ilk yatırım maliyetine sahip, ancak orta ve uzun vadede işletme giderlerini düşüren yatırımlardır. Mali özerkliğe sahip bir belediye, merkezi hükümetin bütçe dönemlerine sıkışmadan, 10 ila 20 yıllık vizyoner projeleri finanse etme güvencesine kavuşur.

B. Yenilikçi Finansman Araçlarına Erişim (Yeşil Tahviller)

Mali açıdan bağımsız ve kredi notu yüksek olan yerel yönetimler, uluslararası sermaye piyasalarından doğrudan **Yeşil Tahvil (Green Bond)** ihraç edebilirler [3]. Bu tahviller, sadece çevre dostu projelerde (karbon nötr toplu taşıma, güneş enerjili rezervuarlar, entegre atık tesisleri) kullanılmak üzere fon sağlar. Mali özerklik, bu fonların doğrudan yerel önceliklere aktarılmasını garantiler.

C. Teşvik ve Yerel Regülasyon Esnekliği

Mali özerklik, belediyelere kendi sınırları içinde "Yeşil Teşvik Sistemleri" kurma yetkisi verir. Örneğin; yağmur suyu hasadı yapan binalara emlak vergisi indirimi uygulanması veya çatısına güneş paneli kuran işletmelere altyapı harçlarında kolaylık sağlanması gibi mikro-mali politikalar, ancak yerel bütçe üzerinde tam yetki sahibi olunmasıyla mümkündür [4].

3. Sürdürülebilir Kentleşmede İki Temel Model: İzmir ve Mardin Örnekleri

Yerel yönetimlerin mali ve coğrafi dinamiklerinin yeşil dönüşüme etkisi, Türkiye'deki iki farklı kent tipolojisi üzerinden somutlaştırılabilir:

A. Metropoliten Ölçekte "Girişimci Kent" Modeli: İzmir

İzmir gibi büyük ölçekli ve sanayileşmiş kıyı kentlerinde yeşil dönüşüm; bürokratik belediyecilikten **"Girişimci Kent"** modeline geçişi zorunlu kılar [5].

1. **Uygulama Alanı:** Büyükşehir belediyelerinin yüksek bütçeli raylı sistem yatırımları, akıllı ulaşım ağları ve geniş ölçekli "Sünger Kent" kapsamında değerlendirilen yağmur suyu hasadı (Mavi Zırh) uygulamaları.
2. **Mali Boyut:** Bu ölçekteki bir kent, kendi yarattığı ekonomik katma değer ve uluslararası finans kuruluşlarıyla (EBRD, IFC vb.) doğrudan kurabildiği kredi ilişkileri sayesinde mali özerkliğini yeşil dönüşümün motoru olarak kullanır. Rezervuarların ve su kaynaklarının korunması, metropolün endüstriyel sürdürülebilirliği için hayati önem taşır.

B. Bölgesel Ölçekte Ekolojik ve Kültürel Entegrasyon: Mardin

Mardin gibi tarihi, kültürel mirası zengin ve iklimsel olarak kurak/yarı kurak kuşakta yer alan kentlerde yeşil dönüşüm, kaynak verimliliği ve mikro-altyapı odaklıdır.

1. **Uygulama Alanı:** Mezopotamya coğrafyasında su kayıplarını önlemek amacıyla geliştirilen, üzeri güneş panelleriyle kapatılmış su rezervuarları (Mezopotamya Can Suyu konsepti). Bu model hem buharlaşmayı engelleyerek su güvenliğini sağlar hem de temiz enerji üretir.
2. **Mali Boyut:** Tarihi kentsel dokunun korunması, yerel vakıf kaynaklarının, mikro-kredilerin ve yerel turizm gelirlerinin doğrudan doğruya bu projelere kanalize edilmesini gerektirir. Merkezi bütçeden bağımsız geliştirilen bu tip niş projeler, kentin özgün kimliğini korurken iklim direncini artırır.

4. Politika Önerileri: Mali Özerklik ve Yeşil Dönüşüm Nasıl Senkronize Edilir?

Yerel yönetimlerin yeşil dönüşüm projelerini hızlandırmak amacıyla şu reformların yapılması önerilmektedir:

1. **Karbon Odaklı Yerel Vergiler:** Belediyelere, kendi sınırları içindeki kirletici unsurlardan "Yerel Karbon Vergisi veya Çevre Harcı" toplama yetkisi verilmelidir. Bu gelirler doğrudan yeşil fonlarda bloke edilmelidir.
2. **Performansa Dayalı Merkezi Transferler:** Merkezi yönetimden yerel yönetimlere yapılan bütçe transferlerinde, kentin gerçekleştirdiği yeşil dönüşüm kriterleri (enerji tasarrufu oranı, kişi başına düşen yeşil alan, geri dönüşüm yüzdesi) birer ödüllendirme kriteri olarak sisteme dahil edilmelidir.
3. **Mali Dönüşüm ve Dijitalleşme:** Yalın yönetim (Lean Management) ilkeleri çerçevesinde, belediye bütçelerindeki israf kalemleri dijitalleşme ve yapay zeka entegrasyonuyla elimine edilmeli; buradan elde edilen

tasarruf doğrudan yeşil altyapı yatırımlarına yönlendirilmelidir [6].

Sonuç

Yerel yönetimlerin mali özerkliği, yalnızca yönetsel bir serbestlik tercihi değil; iklim kriziyle mücadelenin och sürdürülebilir kentleşmenin en stratejik finansman aracıdır. Kentlerin "Akıllı ve Yeşil" kimliğe kavuşabilmesi, mali açıdan kendi ayakları üzerinde durabilen, bütçesini esnek, israftan uzak ve hem vicdani hem de hukuki denetime açık (adli muhasebe ilkelerine uygun) şekilde yönetebilen yerel yönetim mekanizmalarıyla mümkündür [7].

DİPNOTLAR / KAYNAKÇA

[1] Yerel yönetimlerin mali özerkliği ve insan sermayesi verimliliği arasındaki doğrusal ilişki hakkında detaylı bir kuramsal çerçeve için bkz. Şimdi, M. T., *Yerel Yönetimlerde Beşeri Sermaye ve Mali Özerklik İlişkisi*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül University. Yerel idarelerin finansal bağımsızlığı, yerel kararların operasyonel hızını belirleyen en birincil etkendir.

[2] Merkezi bütçe transferlerine aşırı bağımlı olan kentsel altyapı modellerinin makroekonomik kriz dönemlerindeki kırılganlık analizi için bkz. Şimdi, M. T., *Yerel Yönetimlerin Mali Özerkliğinin Yeşil Dönüşüm Projelerine Etkisi*, Konferans Notları, 2026.

[3] Yeşil Tahviller (Green Bonds) ve belediyelerin uluslararası finans piyasalarından doğrudan borçlanabilme yetkinliklerinin hukuki/mali çerçevesi için yerel yönetim bütçe denetim kılavuzlarına ve uluslararası kalkınma bankalarının (EBRD, IFC) yerel yönetim finansman stratejilerine müracaat edilebilir.

[4] Kent içi sürdürülebilir kaynak yönetimi, mikromali teşvikler ve "Sünger Kent" altyapı modellerinin entegrasyonu hakkında kapsamlı bir çalışma için bkz. Şimdi, M. T., *Mavi Zırh: Kentlerde*

Yağmursuyu Hasadı ve Sürdürülebilir Su Politikaları, Dijital Yayın, 2026.

[5] Bürokratik hantallıktan arınmış, mali kaynaklarını verimli yöneten ve yerel kalkınmada aktör haline gelen modern kent yapıları hakkında kuramsal ve pratik bir analiz için bkz. Şimdi, M. T., *İzmir: Bürokratik Belediyeden Girişimci Kente*, 2026.

[6] Yerel yönetimlerde israfın önlenmesi, kaynakların optimize edilmesi ve Lean Management (Yalın Yönetim) süreçlerinin dijitalleşme ile entegre edilmesi süreçlerine dair stratejik yaklaşımlar için bkz. Şimdi, M. T., *Söz Uçar, Şehir Kalır: Modern Kent Yönetiminde Dijital Dönüşüm*, 2026.

[7] Kamu bütçelerinin harcanmasında şeffaflık, finansal suistimallerin önlenmesi ve yerel yöneticilerin mali karar süreçlerinin psikolojik/etik boyutları hakkında kapsamlı bir inceleme için bkz. Şimdi, M. T., *Vicdan ile Cüzdan Arasında: Adli Muhasebenin Psikolojisi*, İzmir, 2026.

1-2-KENTSEL YENİLEME KAVRAMI: TARİHSEL GELİŞİM, MÜDAHALE TÜRLERİ VE BATI'DAKİ UYGULAMA POLİTİKALARI

1. Kentsel Yenileme Kavramsal Çerçevesi

Kentsel yenileme (urban renewal); makro ve mikro ölçekli etkenlerle zaman içinde fiziksel, sosyal ve ekonomik açılardan aşınmaya uğramış, işlevsel ömrünü tamamlamış (köhnemiş) veya terk edilmiş kentsel dokunun; dönemin sosyo-ekonomik, demografik ve mekânsal koşulları ile teknolojik imkanları doğrultusunda yeniden yapılandırılması, iyileştirilmesi, canlandırılması ve toplumsal fayda odağında kente yeniden kazandırılması sürecidir.

Kentlerin dinamik yapısı gereği, zamanla "çöküntü alanı" haline gelen mekânsal parçaların, kamusal ve özel sektör iş birliğiyle ekolojik, sosyo-kültürel ve finansal sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde hayata döndürülmesi ancak kentsel yenileme stratejileriyle mümkündür. Yenileme eylemleri, çöküntü bölgelerine salt fiziksel müdahalede bulunmaz; aynı zamanda bu alanlara yeni bir ekonomik kimlik ve vizyonel bir karakter yükleyerek kentsel rantın adil dağılımını ve kentsel refahın artırılmasını hedefler[1].

Kentsel yenileme stratejilerinin alt uygulama türleri ve müdahale biçimleri şu şekilde kavramsallaştırılabilir:

a) Yeniden Canlandırma (Revitalization / Revival): Sosyo-ekonomik veya mekânsal açılardan yapısal bir gerileme (declining) yaşayan kentsel alanlarda, çöküntüye yol açan makroekonomik ve fiziki amilleri ortadan kaldırarak veya işlevsel dönüşümler sağlayarak mekânın dinamizmini ve cazibesini yeniden tesis etme eylemidir[^2].

b) Yenileme / Yeniden Yapılanma (Renewal / Renovation): Yapı stokunun ve altyapısının onarılamayacak düzeyde yıprandığı alanlarda uygulanan, içeriğinde radikal yıkım ve modern imar planları doğrultusunda yeniden inşa (reconstruction) süreçlerini de barındıran müdahale biçimidir[^3].

c) Yeniden Oluşum / Kentsel Dönüşüm (Regeneration): Ekonomik yapısı, sosyal dokusu ve fiziki çevresi bütünüyle çökmüş, strüktürel sürdürülebilirliğini kaybetmiş geniş ölçekli alanlarda; çok ortaklı finansman modelleriyle yeni bir kentsel ekosistem oluşturma ve mekânı bütüncül olarak kente entegre etme sürecidir[^4].

d) Soylulaştırma (Gentrification): Özellikle tarihi kent merkezlerinde ve eski konut alanlarında, fiziksel çevrenin iyileştirilmesiyle paralel olarak, mevcut düşük gelirli sosyal tabakanın yerini zamanla daha yüksek gelir grubuna mensup yeni kullanıcıların almasıyla karakterize olan sosyo-mekânsal dönüşüm olgusudur[^5].

Sağlıklaştırma / Eski Haline Getirme (Rehabilitation): Strüktürel deformasyonun başladığı ancak özgün mimari, kültürel ve tarihsel kimliğini henüz yitirmemiş olan kentsel sit alanlarının veya anıtsal dokunun, aslına uygun olarak onarılması, fonksiyonel olarak desteklenmesi ve korunarak geleceğe aktarılmasıdır[^6].

2. Kentsel Yenileme Olgusunun Tarihsel Gelişimi

Kentsel yenileme düşüncesinin kökenleri, Endüstri Devrimi sonrasında yaşanan radikal demografik hareketlere ve 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başındaki küresel dönüşümlere dayanmaktadır. Sanayileşmeyle birlikte kent merkezlerine yönelen aşırı nüfus yığılmaları, sağlıksız yapılaşmayı ve kentsel çöküntüyü de beraberinde getirmiştir. Bu süreçte, kent merkezlerinde yaşayan orta ve üst gelir grupları çeperlere

taşınmış; boşalan tarihi merkezlerdeki konut fonksiyonu yerini imalathanelere, depolara ve marjinal ticaret birimlerine bırakmıştır[7].

Bu işlevsel ve demografik ikame, kent merkezlerinin fiziki ve sosyo-kültürel dezenformasyonunu hızlandırmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Avrupa genelinde bombalanan ve büyük yıkıma uğrayan tarihi kentlerin yeniden imarı ihtiyacı, kentsel yenilemeyi ulusal ve uluslararası düzeyde bir kamu politikası haline getirmiştir[8]. Hükümetler ve yerel otoriteler, savaşın tahribatını gidermek ve çöken kent merkezlerini canlandırmak amacıyla kurumsal, hukuki ve finansal araçlar geliştirmek zorunda kalmışlardır.

3. Batı Literatüründe ve Uygulamasında Kentsel Yenileme Politikaları

3.1. Avrupa Yaklaşımı: Sürdürülebilirlik ve Kentsel Rönesans

Avrupa ülkelerinde kentsel yenileme, 1950'li yıllarda harabe temizliği odaklı başlasa da, 1970'li yıllarda katılık içeren yıkım politikaları sorgulanmaya başlanmış; 1980'lerden itibaren ise kentsel koruma ile bütünleşen, yerel yönetimlerin mali ve idari mekanizmalarıyla desteklenen kurumsal bir kimliğe bürünmüştür.

Avrupa Konseyi, bu süreçte normatif çerçeveyi belirlemede öncü rol oynamıştır. Konsey tarafından 1981 yılında başlatılan "Urban Renewal" (Kentsel Yenileme) kampanyası, kavramın salt "yıkıp yeniden yapma" algısını kırmak ve insani/kültürel boyutunu öne çıkarmak amacıyla daha sonra **"Urban Renaissance" (Kentsel Rönesans)** olarak yeniden adlandırılmıştır[9]. Bu hamleyle birlikte; kentsel yaşam kalitesinin artırılması, tarihi mirasın korunması, yerel demokrasinin güçlendirilmesi ve çevreye duyarlı yasama altyapısının kurulması temel ilkeler olarak kabul edilmiştir.

Avrupa kentsel politikasında dönüm noktalarından biri de 1990 yılında Avrupa Topluluğu Komisyonu tarafından yayımlanan **"Green Paper on the Urban Environment" (Kentsel Çevre Üzerine Yeşil Kitap)** raporudur. Bu raporla birlikte Batı Avrupa hükümetleri, kent merkezlerinin canlandırılmasını makro-planlama hedeflerinin merkezine koymuşlardır[10]. Bu süreci takip eden kronoloji ve gelişmeler aşağıda özetlenmiştir:

Kentsel Rönesans Kampanyası1981

Avrupa Konseyi öncülüğünde, kentlerde fiziki yıkım yerine sosyal, kültürel ve mekânsal rehabilitasyonu merkeze alan küresel vizyon geliştirildi.

Bellagio Konferansı 1987

Savaş sonrası Avrupa kentlerinin yeniden yapılanma süreçlerini disiplinlerarası bir perspektifle ele alan, koruma ve yenileme dengesini kuran bilimsel ilkeler sentezlendi.

Green Paper (Yeşil Kitap) Raporu 1990

Avrupa Topluluğu Komisyonu, sürdürülebilir kentsel planlama ve kent merkezlerinin fonksiyonel/ekonomik canlandırılması stratejilerini resmi politika metni haline getirdi.

Kent Merkezleri ve Yeniden Gelişim Raporu 1993

Birleşik Krallık Çevre Departmanı tarafından yayımlanan bu raporla, kentsel canlılığın ve ticari dinamizmin sürdürülmesinde yerel yönetimlerin rolü somutlaştırıldı.

Aalborg Şartı ve Sürdürülebilirlik Kampanyası 1994

"Sürdürülebilir Kentler ve Kasabalar Avrupa Şartı" imzalandı. Yerel yönetimlere kentsel ekoloji, kaynak yönetimi ve katılımcı planlama konularında operasyonel sorumluluklar yüklendi.

3.2. Amerika Birleşik Devletleri Yaklaşımı: Finansal Hesap Verebilirlik ve Toplumsal Katılım

Amerika Birleşik Devletleri'nde kentsel yenileme, federal fonların dağıtımı, yerel yönetimlerin borçlanma kabiliyetleri ve vergi artışına dayalı finansman gibi mali enstrümanlarla şekillenmiştir. Bu doğrultuda yasalaşan **1997 tarihli Amerikan Toplumunu Yenileme Yasası (The American Community Renewal Act)**, kentsel dönüşümde mülkiyet devri ve sivil toplum ortaklığı açısından radikal bir model sunmuştur[11].

Bu yasal düzenleme uyarınca; Amerikan İskân ve Kentsel Kalkınma Departmanı (HUD) mülkiyetinde bulunan atıl, fonksiyonunu yitirmiş veya niteliksiz yapılar, bulundukları bölgedeki yerel yönetimlere devredilmektedir. Yerel yönetimler ise bu gayrimenkulleri altı ay içerisinde kar amacı gütmeyen "toplum geliştirme birimlerine" (Community Development Corporations - CDCs) tahsis etmek veya satmakla yükümlüdür. Bu birimler; söz konusu yapı stokunu düşük gelirli ailelerin erişebileceği maliyetlerde restore etmekte, yenilemekte ve konut piyasasına kazandırarak sosyo-ekonomik entegrasyonu sağlamaktadır.

ABD uygulamasında, kentsel yenileme projelerinin mali şeffaflığı ve performans denetimi, yerel yönetimlerin en temel sorumluluklarından biridir. Eyalet mevzuatlarında (örneğin Iowa House File 727 gibi yasal düzenlemelerde) yer alan hükümler uyarınca, yerel yönetimler kentsel yenileme fonlarının kullanımına dair her mali yılın 30 Eylül tarihine kadar kapsamlı ve hesap verebilir bir mali-fiziki rapor hazırlamak zorundadır[12].

Bir kentsel yenileme projesinin yönetsel ve finansal başarısı için hazırlanan bu raporlama matrisinde yer alması gereken zorunlu bileşenler şu şekildedir:

1. **Proje Kimliklendirmesi ve Veri Seti:** Yenileme alanı sınırları dahilinde yürütülen her bir projenin coğrafi, fiziksel ve teknik parametrelerinin net tanımları.
2. **Stratejik Amaç ve Gerekçe:** Yenileme alanının ilan edilmesindeki asıl kentsel/kamusal faydanın ve başlangıçta yapılan sosyo-ekonomik tespitlerin (blight determination) dökümü.
3. **Zaman ve Borç Analitiği:** Projelerin resmi başlangıç ve tahmini bitiş takvimleri ile bu tarihler itibariyle yerel yönetimin üstlendiği dönemsel borçlanma (bonds/liabilities) durumları.
4. **Mali Değerlendirme ve Performans Denetimi:** Yenileme alanının yıllık genel performans değerlendirmesi ile projenin finansal açıdan türü ve kategorisinin (kamu, özel veya KÖİ-Kamu Özel İşbirliği) saptanması.
5. **Kentsel Rant ve Değer Artış Saptaması:** Kentsel yenileme sonucunda alanda meydana gelen emlak ve vergi değer artışlarının (incremental values) hassas ölçümü.
6. **Fon Yönetimi ve Gelecek Projeksiyonu:** Artan fonların (TIF gelirleri vb.) kullanım yerlerinin tanımlanması ile bir sonraki mali yıla devreden veya özel/federal fonlardan aktarılan kaynakların analitik dökümü.

4. Sonuç ve Genel Değerlendirme

Batı dünyasındaki tarihsel birikim ve uygulama modelleri göstermektedir ki; kentsel yenileme eylemleri salt bir "gayrimenkul geliştirme" veya "fiziki inşaat" faaliyeti olarak kurgulanamaz. Başarılı ve sürdürülebilir bir kentsel yenileme; bütüncül koruma (holistic conservation) ilkelerini rehber edinen, kentsel sit alanları ile kültürel mirası yakın çevresiyle birlikte yaşatan, yerel yönetimlerin mali özerkliklerini ve şeffaf hesap verebilirlik mekanizmalarını devreye sokan entegre bir planlama disiplinidir. Kentlerin çöküntü bölgelerini ıslah ederken, oranın kentsel belleğini (urban memory) yok etmeden, doğru

fonksiyonel canlandırmalarla mekânı topluma ve ekonomiye kazandırmak, çağdaş şehirciliğin ve yerel yönetim vizyonunun en temel misyonudur.

Akademik Dipnotlar (References)

[1]: Şimdi, M. T. (2026). *İzmir: Bürokratik Belediyeden Girişimci Kente*. s. 88-92. Ayrıca bkz: Roberts, P., & Sykes, H. (2000). *Urban Regeneration: A Handbook*. SAGE Publications, s. 23-25.

[2]: Couch, C. (1990). *Urban Renewal: Theory and Practice*. Macmillan International Higher Education, s. 45.

[3]: Grebler, L. (1964). *Urban Renewal in European Countries: Its Emergence and Potentials*. University of Pennsylvania Press, s. 14-17.

[4]: Lichfield, N. (1992). *The Integration of Economic and Spatial Planning in Urban Regeneration*. Town Planning Review, 63(1), s. 71.

[5]: Glass, R. (1964). *London: Aspects of Change*. MacGibbon & Kee, s. xviii. (Soylulaştırma kavramının literatürdeki ilk tanımı).

[6]: Şimdi, M. T. (2026). *Söz Uçar, Şehir Kalır: Yerel Yönetimlerde Kurumsal Hafıza*. talatsimdi.com Dijital Yayınları, s. 112-115.

[7]: Mumford, L. (1961). *The City in History: Its Origins, Its Transformations, and Its Prospects*. Harcourt, Brace & World, s. 452-458

. [8]: Diefendorf, J. M. (1989). "Urban Reconstruction in Europe After World War II". *Urban Studies*, Vol. 26, No. 1, s. 128-133.

[9]: Çubuk, M. (1998). "Çağdaş Kentsel Kültür Mirası Kentsel Koruma-Yenileme ve Uygulamalar Sempozyumu", Sunuşlar, Sonuçlar ve Bir Değerlendirme, İstanbul, s. 32-35.

[10]: Commission of the European Communities. (1990). *Green Paper on the Urban Environment*. EUR 12902, Brussels. Ayrıca bkz: Couch, C. (1997). "A Comparative Study of Plans and Policies for Town Centre Renewal in France and UK". *Planning Practice & Research*, Vol. 12, No. 2, s. 99-112.

[11]: Olson, C. L. (1997). "The American Community Renewal Act". *The Heritage Foundation Issue Bulletin*, No. 229, March 19, 1997, s. 3-5.

[12]: Iowa General Assembly. (2000). *House File 727: An Act Relating to Urban Renewal Reporting and Calculations*. Introduced by Committee on Local Government, May 9, 2000. Çevrimiçi Kaynak [Erişim Tarihi: Mayıs 2026].

Seçilmiş Kaynakça (Bibliography)

1. **Commission of the European Communities** (1990). *Green Paper on the Urban Environment*, Brussels.
2. **Couch, C.** (1997). "A Comparative Study of Plans and Policies for Town Centre Renewal in France and UK", *Planning Practice & Research*, Vol. 12, No. 2, pp. 97-114.
3. **Çubuk, M.** (1998). *Çağdaş Kentsel Kültür Mirası Kentsel Koruma-Yenileme ve Uygulamalar Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul.
4. **Diefendorf, J. M.** (1989). "Urban Reconstruction in Europe After World War II", *Urban Studies*, Vol. 26, No. 1, pp. 128-143.
5. **Lichfield, N.** (1992). "The Integration of Economic and Spatial Planning in Urban Regeneration", *Town Planning Review*, 63(1), pp. 67-84.
6. **Olson, C. L.** (1997). "The American Community Renewal Act", *The Heritage Foundation Issue Bulletin*, No. 229.

7. **Roberts, P., & Sykes, H.** (2000). *Urban Regeneration: A Handbook*, London: SAGE Publications.
8. **Şimdi, M. T.** (2026). *İzmir: Bürokratik Belediyeden Girişimci Kente*, talatsimdi.com Dijital Kitaplığı.
9. **Şimdi, M. T.** (2026). *Söz Uçar, Şehir Kalır: Yerel Yönetimlerde Kurumsal Hafıza*, talatsimdi.com Dijital Kitaplığı.
10. **European Sustainable Cities & Towns Campaign** (1994). *Charter of European Cities & Towns Towards Sustainability (The Aalborg Charter)*, Aalborg.

1-3-Buca’nın Mekânsal Hafızası ve Gelecek İmtihanı (1)

1988 Vizyonundan Beton Çölüne: Bir Kentin Nefesi Nasıl Kesildi?

Buca, tarih boyunca bağları, Levanten köşkleri ve serin imbatıyla İzmir’in en kendine has, sayfiye ruhu taşıyan ilçelerinden biriydi. Takvimler 1988 yılını gösterdiğinde, yeni kurulan Buca Belediyesi kentin geleceğini şekillendirecek ilk bütüncül imar planını askıya çıkarmıştı. O planda, bugünün parasıyla dahi satın alınamayacak bir lüksün hedefi konmuştu: **Kişi başına düşen aktif yeşil alan tam 13 metrekare olacaktı.** Kent, insan onuruna yakışır bir "bahçe-kent" vizyonuyla büyüyecekti.

Peki, ne oldu da kâğıt üzerindeki bu yeşil cennet, bugün nefes dahi alınamayan bir beton çölüne dönüştü?

Cevap, 38 yıldır değişmeyen popülist yönetim anlayışında, imar tadilatı adı altında kenti parsel parsel delen rantsal bölüşümde ve planlama vizyonunun mülkiyet baskısına diz çökmesinde saklıdır.

1988’lı yıllarla birlikte başlayan Anadolu göçü ve üniversite kampüsünün gelişi, Buca’yı hazırlıksız yakaladı. Kentin çeperlerinde yükselen kaçak yapı stokunu tasfiye etmek için kurtarıcı gibi sunulan **"Islah İmar Planları"**, aslında Buca’nın kentsel dokusuna saplanan ilk büyük hançer oldu. Gecekonduları yasallaştırmak adına plandaki çocuk parkları, kreşler ve meydanlar bitişik nizam beton bloklara feda edildi.

Takip eden 2000'li yıllarda ise parsel bazlı mevzii imar tadilatları devreye girdi. Yatayda genişleyemeyen kent, dikeyde yükselerek yoğunluğunu artırdı. Sonuç mu? Bugün belediyenin en güncel stratejik plan verilerine göre Buca genelinde kişi başına düşen aktif yeşil alan miktarı yasal sınırların çok altında, sadece **2,24 metrekareye** kadar gerilemiş durumda. 1988 planındaki o vizyoner hedefin neredeyse 6’da 1’indeyiz.

Bugün Buca, topoğrafik yapısının getirdiği çanak geometrisiyle dünyada hava kirliliğinin en yoğun hissedildiği riskli istasyonlardan biri haline geldiyse, bu durum kader değil; 38 yıllık idari körlüğün ve mekânsal aşınmanın doğrudan bir faturasıdır.

Yarın, bu sıkışmışlığın en büyük göstergesi olan ve ilçeyi bir "torba" gibi içeride hapsede n Buca trafiğini ve ilçe çıkışlarındaki kördüğümleri masaya yatıracağız.

https://www.youtube.com/watch?v=tmkd9pI_9Rc

1-4-Buca’nın Mekânsal Hafızası ve Gelecek İmtihanı (2)

Torba Kentin Çıkış Arayışı: Tünel ve Metro Buca’yı Kurtarır mı?

Dün, Buca’nın 1988 yılındaki yeşil vizyonunun nasıl bir beton çölüne dönüştüğünü rakamlarla ortaya koymuştuk. Bugün ise bu yoğunlaşmanın sokaklardaki en somut yansımasına, yani artık sabır sınırlarını aşan Buca trafiğine ve ilçenin "çıkış" vizyonuna mercek tutuyoruz.

Şehircilik bilimi açısından Buca, geometrik formu gereği adeta tek bir giriş-çıkış aksına sıkışmış klasik bir **"torba ilçe"** kimliği taşımaktadır. Şirinyer ve Menderes Caddesi aksı, hem ilçe içi sirkülasyonu hem de kent dışına çıkmak isteyen yarım milyonluk nüfusu aynı anda göğüslemeye çalışmakta, neticede trafik her sabah ve akşam felç olmaktadır.

Peki, bu kentsel kördüğüm nasıl çözülecek? Çözüm, kenti içi trafiğe hiç sokmadan, çevre yollarına ve dış akslara bağlayacak lojistik çıkış stratejilerinde saklı.

İlk ve en kritik karayolu hamlesi: **Buca Onat Tüneli.** Buca’yı Bornova ve Şehirlerarası Otogar üzerinden doğrudan çevre yoluna bağlayacak bu devasa projede, çift tüp tünelin sağ tüpünde kazılar bitti; sol tüpte ise üst kotlardaki yoğun yapılaşmanın yarattığı zemin problemleri nedeniyle son metrelerde titiz bir çalışma yürütülüyor. İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin mayıs ayı içinde gerçekleştirdiği elektromekanik ve bağlantı yolları ihalesiyle proje son düzlüğe girdi. Tünel bittiğinde, Çamlıkule’den çıkan bir araç Konak veya Şirinyer trafiğine uğramadan 10 dakikada otoyola çıkabilecek.

İkinci ve makro hamle ise raylı sistem kanadından geliyor: **Buca Metrosu.** Çamlıkule-Üçyol hattında tünel açma makineleri (TBM) yer altında harıl harıl çalışırken, projenin revize edilerek hattın 17,8 kilometreye çıkarılması ve **Gaziemir ile Fuar İzmir**

aksına uzatılması planlanıyor. Bu güney çıkışı hamlesi, ilçedeki öğrenci ve çalışan nüfusun özel araç ve minibüs bağımlılığını radikal şekilde azaltacaktır.

Ancak unutulmamalıdır ki; alt alta dizdiğimiz bu tünel, viyadük ve metro hatları tek başına yeterli değildir. Ulaşım yatırımları, yer üstündeki imar planlarıyla entegre edilmediği sürece kente sadece yeni araçlar ve daha fazla yoğunluk davet eder.

Tam da bu yüzden, bir sonraki yazımızda Buca'nın önümüzdeki 50 yılını şekillendirecek olan ve şu an askı süreçleri devam eden "Buca Güney Planları"nın getirdiği t eknik şifreleri ve sosyal donatı dengesini inceleyeceğiz.

https://www.youtube.com/watch?v=fks0BZdS4vs

1-5-Buca’nın Mekânsal Hafızası ve Gelecek İmtihanı (3)

Güney Planları: Buca’nın Kurtuluş Reçetesi mi, Yeni Bir Rant Kapısı mı?

Buca’nın kentsel hafızasını ve fiziki yapısını yeniden şekillendirmek üzere nisan ayı itibarıyla İzmir Büyükşehir Belediyesi Meclisi'nde onaylanan ve yasal askı süreçleri devam eden **Buca Güney Planlama Bölgesi (1. Etap) İmar Planları**, ilçenin geleceği adına en kritik virajdır.

Yaklaşık 580 hektarlık devasa bir alanı kapsayan bu planlama revizyonu, her ne kadar mecliste muhalefet kanadından "sahada uygulanabilirliği düşük" eleştirileri alsa da, teknik içeriği bakımından geçmiş 38 yılın hatalarını tedavi etme iddiası taşıyor.

Bu planı geçmişteki başarısız ıslah planlarından ayıran en büyük özellik "Ada Bazı Zorunluluğu “dur. Plan, bireysel parsel bazında inşaat yapma devrini kapatıyor ve mülk sahiplerini minimum 3.000 ila 5.000 metrekarelik büyük adalarda birleşmeye zorluyor.

Bunun şehircilikteki karşılığı şudur: Yıllardır bütçesi yetersiz olduğu için kamulaştırma yapamayan, bu yüzden okul ve park açamayan belediye, bu kez İmar Kanunu’nun 18. maddesini son sınırına kadar uygulayacak. Bu büyük imar adaları birleşirken, arsalardan %45’e varan **Düzenleme Ortaklık Payı (DOP)** kesintisi yapılacak. Belediye, bütçesinden tek bir kuruş çıkarmadan, bu kesilen paylarla geniş bulvarlar, kreşler, okul alanları ve parklar inşa edecek.

Üstelik bu plan, dünyada hava kirliliğinde üst sıralarda yer alan, ani yağışlarda sel felaketleriyle boğuşan Buca için hayati "sürdürülebilirlik" maddeleri içeriyor. Planda açılması öngörülen

60 metrelik geniş bulvarlar sadece araçlar için değil, denizden gelen İmbat rüzgârının içeri sızmasını sağlayacak **"Kentsel Rüzgâr Koridorları"** olarak tasarlandı. Ayrıca yeni imar adalarında yağmur suyu hasadı (Mavi Zırh) ve çatı üstü güneş enerjisi (GES) sistemleri gibi modern akıllı kent enstrümanları yasal birer zorunluluk olarak yer alıyor.

Ancak tam bu iyimser tabloya odaklanmışken, kentin kalbindeki eski **Buca Cezaevi arazisinde** yaşananlar, içimizdeki o tanıdık kuşkuyu yeniden uyandırıyor. Alanın donatı dengesinin konut ve ticaret lehine bozulmasına yönelik niyetler ve askı sürecindeki yasal itirazlar, bize sistemin eski alışkanlıklarının pusuda beklediğini gösteriyor.

Peki, bunca teknik hazırlığa ve akıllı kent enstrümanlarına rağmen, aynı yönetim anlayışının sürdüğü bu düzende Buca'yı gerçekten kurtarmak mümkün mü? Serinin son yazısında, vicdan ile cüzdan arasındaki o ince çizgiyi ve kentin gerçek sahiplerine düşen görevleri yazacağız.

https://www.youtube.com/watch?v=v9FxLkQNuY4

1-6-Buca’nın Mekânsal Hafızası ve Gelecek İmtihanı (4)

Vicdan ile Cüzdan Arasında: Buca İçin Son Ekolojik Şans

Dört günlük yazı dizimizin sonuna gelirken, o en can alıcı, en çıplak soruyu sorma vaktidir: 1988’den bu yana aynı popülist yönetim mantığı, aynı mülkiyet hırsı ve aynı açgözlü çarklar dönmeye devam ederken; 2026’nın modern akıllı kent enstrümanlarıyla bezenmiş Güney Planları Buca’da bir mucize yaratabilir mi? **Bu vizyonu ihya etmek gerçekten mümkün mü?**

Bu soruya ne pembe bir iyimserlikle "evet" ne de mutlak bir karamsarlıkla "hayır" diyebiliriz. Teknik ve hukuki altyapı olarak elimizde ilk kez bu kadar güçlü akıllı kent enstrümanları (Mavi Zırh sarnıçları, rüzgâr koridorları, bedelsiz donatı alanları üreten 18. madde kurgusu) var. Yani teorik olarak, kentin elinde ranta teslim olmayı engelleyecek bir "hukuki zırh" mevcut.

Fakat madalyonun bir de acı yüzü var. Planın kâğıt üstünde kusursuz olması, sahada da kusursuz uygulanacağı anlamına gelmiyor. Buca’yı bekleyen en büyük tehlike, planlar yürürlüğe girdikten sonra kapalı kapılar ardında, meclis koridorlarında yapılacak olan o küçük, masum görünümlü "parsel bazlı imar tadilatları"dır. Bir müteahhit grubunun baskısıyla park alanını ticarete çeviren, rüzgâr koridorunun önüne yüksek katlı duvar diken tek bir meclis kararı, bütün bu yeşil altyapı zincirini bir günde çökertebilir. Tıpkı cezaevi arazisinde verilmeye çalışılan imar tavizleri gibi.

İşte bu yüzden, Buca’nın kurtuluşu sadece bürokratların hazırladığı plan notlarına veya yerel yönetimlerin insafına bırakılamayacak kadar hayati bir toplumsal direniş ve denetim meselesidir.

Eğer Buca halkı, akademik odalar, kent gözlemcileri ve sivil toplum kuruluşu temsilcileri; askıdaki planları, meclisten geçen her bir parsel hareketini **"Vicdan ile Cüzdan Arasında"** bir doğrulukla, adeta bir adli muhasebeci titizliğiyle, milim milim denetlemezse; bu plan da 1988 planı gibi tarihin tozlu raflarında bir başka "kayıp vizyon" olarak yerini alacaktır.

Güney Planları ve devam eden ulaşım yatırımları, Buca'ya kentsel ve ekolojik olarak sunulmuş **son şanstır.** Bu şansın ranta kurban edilip edilmeyeceğini, muktedirlerin süslü vaatleri değil; bu kentin hafızasına sahip çıkan, rüzgârını, suyunu ve yeşilini korumak için sesini yükselten Buca sevdalılarının kararlılığı belirleyecektir.

Söz uçar, ama doğru planlanmış ve korunmuş bir şehir kalır.

https://www.youtube.com/watch?v=_AzASxrd01I

1-7-TÜRKİYE'DE MERKEZİ YÖNETİM-YEREL YÖNETİM İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNİN ROLÜ VE HİZMET KAPASİTESİ: İZMİR VE MARDİN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİ ÖRNEĞİ

Özet Modern kamu yönetiminin en temel unsurlarından biri, merkezi idare ile yerel yönetim birimleri arasındaki yetki ve sorumluluk paylaşımının net bir biçimde sınırlandırılmasıdır. Görev çakışmalarının önlenmesi, kamu hizmetlerinin etkinliği ve verimliliği açısından hayati öneme sahiptir. Bu çalışma, Türkiye'nin üniter devlet yapısı içerisindeki merkeziyetçi karakterini ve bu yapı altında büyükşehir belediyelerinin yasal ve işlevsel sınırlarını incelemektedir. Çalışmada özellikle 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu çerçevesinde tanımlanan yerel hizmet alanları ele alınmış; batı metropolü kimliğiyle İzmir Büyükşehir Belediyesi ile doğu-güneydoğu ekseninde kadim bir kültür merkezi olan Mardin Büyükşehir Belediyesi'nin sunduğu yerel hizmetler ve idari yapıları karşılaştırmalı bir yaklaşımla analiz edilmiştir. Ayrıca, son yıllarda Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın yerel hizmetlere olan müdahaleleri ve bu durumun merkez-yerel ayrımına etkileri makale kapsamına dahil edilerek tartışılmıştır.

1. GİRİŞ: KAMU YÖNETİMİNDE GÖREV PAYLAŞIMI VE ÜNİTER YAPI

Yönetimler arası rol ve sorumlulukların açık olarak belirlenmesi, görev çakışmalarının ortadan kaldırılması modern kamu yönetiminin temel ilkelerinden birisidir. Bir kamu hizmetinin yürütülmesinden birden fazla yönetim birimi sorumluysa, bu kamu hizmetinin etkin ve etkili yürütülemeyeceği varsayılır [1]. Net bir görev paylaşımı, hem kaynak israfını önlemekte hem de vatandaşın hizmete erişimindeki bürokratik engelleri asgariye indirmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na göre ülkemiz siyasi bakımdan üniter yönetim sistemine sahiptir [2]. Bu doğrultuda merkezi yönetim; ülkenin bütünü için politika belirleme, yönlendirme ve her türlü standartları koyma bakımından geniş yetkiyle donatılmıştır [3]. Kamu hizmetlerinin önemli bir kısmı merkezi yönetim tarafından belirlenmekte ve merkezi yönetimin "yetki genişliği" ilkesine göre oluşturduğu il teşkilatları (sağlık il müdürlüğü, milli eğitim il müdürlüğü, tarım il müdürlüğü, çevre, şehircilik ve iklim değişikliği il müdürlüğü, gençlik ve spor il müdürlüğü gibi) aracılığıyla yerine getirilmektedir [4]. Bu açıdan değerlendirildiğinde Türkiye, yönetsel ve mali bakımdan yetkilerin büyük ölçüde merkezde toplandığı bir ülke görünümündedir [5].

Ulusal savunma, adalet, bayındırlık, enerji gibi doğrudan merkezi yönetim tarafından yürütülmesi gereken makro düzeydeki kamu hizmetlerinin yanında; pek çok gelişmiş ülkede yerel düzeyde sunulan eğitim, sağlık, gençlik ve spor, çevre, kültür, sanat, turizm, sosyal hizmetler ve yardımlar gibi kamu hizmetleri de Türkiye'de büyük bir ağırlıkla merkezi yönetim eliyle veya denetiminde yürütülmektedir [6]. Ayrıca ihale, personel, harcırah, sağlık, sosyal güvenlik, gelir ve bütçe uygulamalarına ilişkin temel yasal düzenlemeler de merkezi yönetim tarafından yapılmakta olup, belediyelerin bu tür makro konularda müstakil düzenleme yapma yetkisi bulunmamaktadır [7].

2. YASAL ÇERÇEVEDE BELEDİYELERİN VE BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNİN GÖREVLERİ

Türkiye'de yerel yönetimlerin hareket alanı anayasal sınırlar içinde kanunlarla belirlenmiştir. Mahalli müşterek nitelikte olmak şartıyla belde sakinlerinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere belediyelere geniş bir görev yelpazesi tanınmıştır.

2.1. 5393 Sayılı Belediye Kanunu Kapsamındaki Genel Görevler

5393 Sayılı Belediye Kanunu'nun 14 ve 15'inci maddelerinde belediyelerin görev, sorumluluk, yetki ve imtiyazları açıkça hükme bağlanmıştır [8]. Bu kanuna göre belediyeler, kentsel yaşamın sürdürülebilirliği için şu temel hizmetleri yerine getirir:

1. İmar planlama, arazi ve arsa düzenleme, denetim ve ruhsatlandırma hizmetleri [9].
2. İçme, kullanma ve endüstri suyu sağlamak; atık su ve yağmur suyunun uzaklaştırılmasını sağlamak, bu amaçla gerekli tesisleri kurmak ve işletmek [10].
3. İtfaiye, acil yardım, kurtarma, ambulans hizmetleri ile afet ve acil durum planlaması yapmak [11].
4. Coğrafi ve kent bilgi sistemleri oluşturmak; toplu konut hizmetleri sunmak [12].
5. Nikah, mezarlık alanlarının tesisi, bakımı ve defin hizmetlerini yürütmek [13].
6. Çevre sağlığı bağlamında; ilaçlama, gürültü ve hava kirliliği ile mücadele, yol ve meydanların temizliği ile ağaçlandırma hizmetlerini gerçekleştirmek [14].
7. Katı atıkların toplanması, taşınması, ayrıştırılması, geri kazanımı ve bertaraf edilmesi hizmetlerini zincirleme bir şekilde yönetmek [15].
8. Kültür, sanat, turizm, gençlik ve spor faaliyetlerini desteklemek; kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak; yaşlılar, engelliler ve çocuklara yönelik sosyal hizmetler sunmak [16].
9. Devlete ait her derecedeki okul binalarının inşaatı, bakım ve onarımı ile malzeme ihtiyaçlarını karşılayabilmek; sağlıkla ilgili tesisler açabilmek [17].
10. Kültür ve tabiat varlıkları ile tarihi dokunun, kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların korunmasını ve aslına uygun restorasyonunu sağlamak [18].

2.2. 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve Ek Sorumluluklar

Büyükşehir belediyesi bulunan illerde belediye hizmetleri, büyükşehir belediyesi ile ilçe belediyeleri arasında paylaştırılmıştır [19]. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 7'nci maddesi uyarınca, büyükşehir belediyeleri ilçe belediyelerinin üzerindeki koordinatör rolünün yanı sıra şu stratejik görevleri üstlenir [20]:

1. Çevre düzeni planına uygun olmak kaydıyla, büyükşehir belediye sınırları içinde 1/5.000 ile 1/25.000 arasındaki her ölçekte nazım imar planını yapmak ve uygulamak [21].
2. Büyükşehir ulaşım ana planını yapmak, uygulamak; ulaşım ve toplu taşıma hizmetlerini planlayarak koordinasyonu sağlamak [22].
3. Yetki alanındaki meydan, bulvar, cadde ve ana yolları yapmak, bakım ve onarımını sağlamak [23].
4. Sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak çevrenin, tarım alanlarının ve su havzalarının korunmasını sağlamak; büyükşehir katı atık yönetim planını yapmak [24].
5. Birinci sınıf gayrisıhhi müesseseleri ruhsatlandırmak ve denetlemek [25].
6. İl düzeyinde yapılan planlara uygun olarak, doğal afetlerle ilgili planlamaları ve hazırlıkları büyükşehir ölçeğinde yürütmek; itfaiye ve acil yardım hizmetlerini organize etmek [26].

3. MERKEZ-YEREL DENGESİNDE ÇEVRE, ŞEHİRCİLİK VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ BAKANLIĞI'NIN ROLÜ

Türkiye'de yerel özerklik ve merkez-yerel ilişkileri tartışmalarının merkezinde, **Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı**'nın yerel hizmet alanlarına yönelik artan yetkileri yer almaktadır. Üniter yapının bir yansıması olarak bakanlık,

belediyelerin asli görev alanları üzerinde doğrudan ve geniş kapsamlı müdahale araçlarına sahiptir [29].

3.1. İmar Planlama Yetkilerinin Merkezileşmesi ve Planlama Hiyerarşisi

5216 sayılı Kanun büyükşehir belediyelerine nazım imar planı yapma yetkisi tanısa da [21], Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı; "kentsel dönüşüm alanları", "rezerv yapı alanları", "özel çevre koruma bölgeleri" ve "toplu konut alanları" gibi birçok yasal istisna kapsamında yerel idarelerin planlama yetkisini bypass edebilmektedir [29, 30]. Bakanlık tarafından re'sen (doğrudan) yapılan imar planları, yerel yönetimlerin vizyonunu ve kentsel bütünlüğü doğrudan etkilemekte, planlama süreçlerinde merkez-yerel çatışmalarını derinleştirmektedir [30].

3.2. Mali Vesayet, Proje Onayları ve İklim Politikaları

Belediyelerin katı atık yönetimi, atık su arıtma tesisleri ve altyapı yatırımları Bakanlığın hibe, kredi ve çevre izinlerine göbekten bağlıdır [29]. Ayrıca kentsel dönüşüm projelerinde belediyelerin finansal olarak sıkıştırılması veya bakanlık onay mekanizmalarının yavaş işletilmesi, yerel hizmet sunum kapasitesini doğrudan sekteye uğratabilmektedir. Son yıllarda küresel iklim kriziyle mücadele kapsamında bakanlığın yerel yönetimlere getirdiği zorunlu standartlar ve eylem planı yükümlülükleri, bir yandan standartlaşmayı sağlarken diğer yandan yerel yönetimlerin bütçe önceliklerini merkezi politikalar doğrultusunda şekillendirmesine yol açmaktadır [29, 31].

4. UYGULAMADA İKİ FARKLI MODEL VE BAKANLIK ETKİSİ: İZMİR VE MARDİN ÖRNEĞİ

Türkiye’deki büyükşehir yönetimi modeli yasal olarak homojen bir yapıya sahip olsa da, coğrafi, demografik ve sosyo-ekonomik değişkenlerin yanı sıra merkezi yönetimin (bakanlığın) müdahale biçimlerine göre de farklılaşmaktadır.

4.1. İzmir Büyükşehir Belediyesi: Kentsel Hafıza ve Vesayet Çatışması

İzmir, güçlü bir kurumsal hafızaya ve metropoliten altyapıya sahiptir. Ancak kentin kıyı alanları, tarihi liman arkası bölgeleri ve kentsel dönüşüm alanları üzerinde Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ile İzmir Büyükşehir Belediyesi arasında sıkça yetki ihtilafları yaşanmaktadır [30].

1. **Planlama ve Kentsel Dönüşüm:** Bakanlığın re'sen ilan ettiği rezerv alanlar ve yaptığı imar planları, belediyenin ana ulaşım ve nazım imar planlarında (İZSU altyapı projeleri dahil) öngörülmeyen yoğunluk artışlarına yol açabilmektedir. Bu durum, yerel düzeyde sunulan altyapı hizmetlerinin (su, kanalizasyon, arıtma) dengesini bozma riski taşımaktadır [29, 30].
2. **Çevresel İzinler ve Körfez Yatırımları:** İzmir Körfezi'nin temizliği ve İZSU'nun büyük ölçekli arıtma projeleri, bakanlığın çevresel etki değerlendirmesi (ÇED) raporları ve finansal borçlanma onay süreçlerine tabidir. Merkez-yerel arasındaki siyasi veya bürokratik uyuşmazlıklar, bu onayların gecikmesine ve yerel hizmet kapasitesinin sınırlandırılmasına neden olabilmektedir [29, 31].

4.2. Mardin Büyükşehir Belediyesi: Yapısal Dönüşüm ve Güdümlü Entegrasyon

Mardin, 6360 sayılı Kanun ile büyükşehir olmuş görece yeni bir idari yapıdır. Geniş kırsal alanı ve kısıtlı öz gelirleri sebebiyle Mardin Büyükşehir Belediyesi, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ile çatışmacı değil, büyük ölçüde bağımlı ve güdümlü bir ilişki geliştirmektedir [29, 32].

1. **Kırsal Altyapı ve Çevre Yatırımları:** MARSU bünyesindeki atık su arıtma ve katı atık bertaraf tesislerinin inşasında, belediyenin öz kaynak yetersizliği nedeniyle bakanlık finansmanı ve İller Bankası (İlbank)

kredileri hayati önem taşır. Bu durum, Mardin'de yerel hizmetlerin önceliğinin bakanlık tarafından belirlenmesine yol açmaktadır [29].

2. **Kentsel Sit Alanı ve Tarihi Doku:** "Eski Mardin" bölgesindeki dikey yapılaşmanın önlenmesi, betonarme binaların yıkımı ve tarihi dokunun ihyası projeleri doğrudan Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ile TOKİ'nin mali ve teknik desteğiyle yürütülmektedir. Bu modelde yerel yönetim, projenin mutfağından ziyade sahada uygulayıcısı konumuna gelmekte; yerel özerklik yerini merkezin güdümlü yerel hizmet modeline bırakmaktadır [32].

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Ülkemizde merkezi ve yerel yönetimlerin görev ve sorumlulukları yasalarla belirlenmiş olmasına rağmen, bazı kamu hizmetleri hem merkezi yönetim birimleri hem de yerel yönetim birimleri tarafından eş zamanlı olarak yürütülebilmektedir [27]. Bu durum esneklik sağlasa da, özellikle Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın genişleyen yetkileri, yerel yönetimlerin özerklik alanını daraltmakta ve yönetsel yetkilerin yeniden merkezde toplanması (merkezileşme) eğilimini güçlendirmektedir [29, 30].

Belediyelerin ve özellikle büyükşehir belediyelerinin görev ve yetkilerinin yerel kamuoyu ve sivil toplum kurumları tarafından bilinmesi ve takip edilmesi kamu kaynaklarının etkin, verimli ve etkili kullanılmasının sağlanması, kent hayatının modernleşmesi ve kolaylaşması açısından önemlidir [28]. İzmir örneğinde bakanlık müdahaleleri daha çok "yetki çatışması ve direnç" odağında şekillenirken; Mardin örneğinde "mali bağımlılık ve merkezin yönlendirmesiyle entegrasyon" şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak, Türkiye'de yerel düzeyde sunulan hizmetlerin başarısı ve etkinliği, sadece yasal mevzuatın uygulanmasına değil, merkez (bakanlık) ile yerel (belediye)

arasındaki dengenin, yerel talepleri dışlamayacak şekilde nasıl yönetildiğine bağlıdır.

DİPNOTLAR / KAYNAKÇA

[1] Metinde yer alan kamu yönetimi temel ilkesi: "Yönetimler arası rol ve sorumlulukların açık olarak belirlenmesi..."

[2] Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, m. 3 (Üniter Devlet İlkesi).

[3] Başbakanlık Mevzuat Bilgi Sistemi, Merkezi Yönetimin Yetkileri.

[4] Anayasa m. 126 (Merkezi Yönetimin Taşra Teşkilatı ve Yetki Genişliği).

[5] Türkiye Kamu Yönetimi Yapısı Analizi.

[6] Karşılaştırmalı Yerel Yönetimler ve Hizmet Bölüşümü Çalışmaları.

[7] Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile ilgili mevzuat hükümleri.

[8] 5393 Sayılı Belediye Kanunu, Madde 14 ve 15. (Erişim: http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/mevzuat/metinx.asp?mevzuatkod=1.5.5393).

[9] 5393 Sayılı Kanun, m. 14/a.

[10] 5393 Sayılı Kanun, m. 15/e.

[11] 5393 Sayılı Kanun, m. 14/a-7.

[12] 5393 Sayılı Kanun, m. 14/a.

[13] 5393 Sayılı Kanun, m. 14/a ve m. 15.

[14] 5393 Sayılı Kanun, Çevre ve Temizlik Hükümleri.

[15] 5393 Sayılı Kanun, m. 15/g.

[16] 5393 Sayılı Kanun, Sosyal Hizmetler ve Kültür Maddeleri.

[17] 5393 Sayılı Kanun, m. 14/b (Eğitim ve Sağlık Kurumlarına Destek Yetkisi).

[18] 5393 Sayılı Kanun, m. 14/b-2.

[19] 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, m. 7 (Üç Kademeli Belediye Hizmet Paylaşımı).

[20] 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, Madde 7. (Erişim: http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/mevzuat/metinx.asp?mevzuatkod=1.5.5216).

[21] 5216 Sayılı Kanun, m. 7/b.

[22] 5216 Sayılı Kanun, m. 7/f (Ulaşım Ana Planı ve Toplu Taşıma).

[23] 5216 Sayılı Kanun, m. 7/g.

[24] 5216 Sayılı Kanun, m. 7/i (Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Yönetimi).

[25] 5216 Sayılı Kanun, m. 7/j.

[26] 5216 Sayılı Kanun, m. 7/u (Afet Yönetimi ve İtfaiye Hizmetleri).

[27] Merkezi ve Yerel Yönetimlerde Hizmet Çakışmaları Analizi.

[28] Katılımcı Demokrasi ve Yerel Yönetişim İlkeleri.

[29] Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (Kararname No: 1) ile Yerel Yönetimler Üzerindeki Vesayet Yetkileri Analizi.

[30] 3194 Sayılı İmar Kanunu m. 9 (Bakanlığın Re'sen Plan Yapma Yetkisi ve Kentsel Dönüşüm Uygulamaları).

[31] Yerel Yönetimlerde İklim Değişikliği Eylem Planları ve Merkezi Standartların Etkisi.

[32] 6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi Kurulması Hakkında Kanun Kapsamında Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Altyapı Hizmetleri ve Bakanlık Desteği İncelemesi.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=qDerFI776rk

BÖLÜM 2

Kentsel Dirençlilik, Bütçe Dinamikleri ve Yerel Yönetimlerde Yapısal / Finansal Dönüşüm

Kentlerin karşı karşıya olduğu krizler; yalnızca iklim değişikliği ve ekolojik baskılarla sınırlı kalmayıp, bu krizlerle mücadele edecek yerel yönetimlerin mali kapasitelerini, bütçe disiplinini, istihdam yapılarını ve yasal yetki sınırlarını da doğrudan sorgulamaktadır. Teoride dile getirilen "dirençli kent" söylemleri ile pratikteki bütçe gerçeklikleri arasındaki makas daraltılmadığı sürece, sürdürülebilir bir kentsel geleceksen söz etmek mümkün değildir. Elinizdeki bu ikinci bölüm; kentsel ekolojiden mali analitiğe, istihdam illüzyonlarından yasal yetki boşluklarına kadar yerel yönetimlerin arka planındaki yapısal mekanizmaları gözler önüne sermektedir.

Bölüm, kentsel dirençliliğin somut bir tezahürü olan **"Sünger Kent"** modeli ile İzmir Büyükşehir Belediyesi ve İZSU'nun 5.500 kilometrelik devasa yol ağı karşısındaki bütçe dinamiklerinin analiziyle kapı aralar. Söylem ile eylem arasındaki denge, kentsel altyapının finansal gerçekleriyle yüzleştirilir. Ardından gelen incelemeler, imar yönetmeliklerindeki değişimlerin kentsel hayata etkilerinden tutun da; İzmir ve Mardin örnekleri üzerinden belediye bütçelerinin derinlemesine analitiğine uzanır.

Özellikle yerel yönetim bütçelerinde sıklıkla karşılaşılan **yapısal istihdam illüzyonu**, şirket istihdamı ve bilanço makyajlaması sınırları (Mardin Kent A.Ş. ve kesin hesap analizleri çerçevesinde) son derece eleştirel ve analitik bir süzgeçten geçirilmektedir. İki büyük metropolün finansal ve idari yapıları; "Yeşil Dönüşümün İki Yüzü: İzmir'in Suyu, Mardin'in Çöpü" başlığı altında ekolojik ve yönetsel ikilemleriyle ele alınırken, 6360 Sayılı Yasal Düzenleme'nin yarattığı "yetkisizlik alanları" ve özellikle madencilik faaliyetlerinin yerel ekosistemde açtığı yaralar hukuki ve yönetsel boyutlarıyla masaya yatırılmaktadır.

Bu bölüm; süslü kentsel söylemlerin arkasındaki bilanço gerçeklerini, mali sürdürülebilirlik sınırlarını ve merkezi-yerel çelişkilerini adli muhasebe ve yönetim bilimi titizliğiyle deşifre eden, karar alıcılar ve araştırmacılar için başucu niteliğinde bir perspektif sunmaktadır.

2-1-KENTSEL DİRENÇLİLİKTE SÖYLEM VE GERÇEK: İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ VE İZSU'NUN SÜNGER KENT MODELİ, 5.500 KM'LİK YOL AĞI KARŞISINDA BÜTÇE DİNAMİKLERİ VE GELECEK PROJEKSİYONU

GİRİŞ VE AMAÇ

Günümüz kentsel yönetim anlayışında iklim değişikliğine bağlı aşırı yağışlar, kentsel ısı adası etkisi ve kuraklık riski, geleneksel gri altyapı çözümlerinin (beton kanallar, borulu drenaj vb.) yetersiz kalmasına yol açmıştır. Bu kapsamda İzmir Büyükşehir Belediyesi ve bağlı kuruluşu İZSU (İzmir Su ve Kanalizasyon İdaresi) Genel Müdürlüğü, doğa esaslı çözümleri ve yeşil altyapı tekniklerini merkeze alan "Sünger Kent" (Sponge City) yaklaşımını yasal ve idari bir çerçeveye oturtmuştur.

Ancak, iklim krizinin yarattığı ani taşkın ve sel riskleri karşısında kentsel dirençliliğin sağlanması, sadece mevzuat ihdasıyla değil, kentin fiziki büyüklüğü ile orantılı bütçe tahsisleri ve imalat hızıyla mümkündür. İzmir metropol alanındaki **9 kent içi ilçede toplam 5.500 kilometreyi bulan devasa yol ve ulaşım ağı** düşünüldüğünde, yürütülen veya planlanan altyapı çalışmalarının kentsel ölçekte ne derece yeterli olduğu hayati bir soru işaretidir.

Bu makale; İzmir Büyükşehir Belediye Meclisi tarafından kabul edilen normatif düzenlemeleri, 5.500 km'lik sert yüzey ağı karşısındaki mevcut saha imalatlarını, bütçe tahsisatlarının reel ölçeğini ve ekonometrik zaman projeksiyonlarını eleştirel, akademik ve idari bir perspektifle analiz etmek üzere kaleme alınmıştır.

1. MEVZUAT VE HUKUKİ DAYANAKLAR

Sünger Kent stratejisi, ulusal mevzuat ile yerel eylem planlarının entegrasyonu üzerine kurgulanmıştır:

1. **Yasal Yetki:** 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14/a, 15/e ve 77. maddeleri ile 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nun 7/i ve 7/r maddeleri kapsamında yürütülmektedir.
2. **Yerel Strateji Belgeleri:** İzmir Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 16/12/2020 tarihli ve 1136, 1137 sayılı kararlarıyla kabul edilen İzmir Sürdürülebilir Enerji ve İklim Eylem Planı (SECAP) ile İzmir Yeşil Şehir Eylem Planı (YŞEP) temel parametreleri oluşturur.
3. **Normatif Altyapı:** 10.10.2022 tarih ve 984749 sayılı idari işlemle yürürlüğe giren İzmir Büyükşehir Belediyesi Sünger Kent Uygulamaları Yönetmeliği, kentsel dirençliliğin hukuki dayanağını teşkil eder.

2. STRATEJİK İLKELER VE DÖNÜŞÜM PARAMETRELERİ

Belediye, sünger kent yaklaşımında suyun kentten bir an önce uzaklaştırılması esasına dayanan geleneksel anlayış yerine, su döngüsünün kaynağında korunması ilkesini benimsemiştir:

1. **Ayrık Sistem Altyapı:** Birleşik kanalizasyon hatları yerine yağmur suyu ve atıksu hatlarının tamamen ayrılması.
2. **Sızdırma ve Tutma:** Yüzey akış hızının düşürülmesi, doğal emilimin artırılması ve yeraltı su rezervlerinin beslenmesi.
3. **Doğal Kıyı ve Nehir Koruma:** Kıyı alanlarında ve dere yataklarında yapılaşmanın sınırlandırılması, doğa esaslı rehabilitasyon.
4. **Döngüsel Kent ve Yerellik:** Kullanılan malzemelerin yerel dokuya uygun, döngüsel ekonomiyi destekleyen ve geçirgenliği yüksek ürünlerden seçilmesi.

3. SAHA UYGULAMALARI VE MİKRO ÖLÇEKLİ TEKNİKLER

A. Kentsel ve Kırsal Yağmur Suyu Yönetimi

1. **Yağmur Bahçeleri ve Biyolojik Hendekler:** Yollardan, otoparklardan ve binalardan gelen yüzey akışını toplayıp filtreleyen bitkili çukur alanlar.
2. **Geçirgen / Sert Drenaj Kaplamaları:** Su süzülmesini sağlayan gözenekli kaplama teknikleri.
3. **Yağmur Suyu Hasadı:** Çatı ve yüzey akış sularının depolanarak yeniden kullanımı.
4. **Taşkın Parkları ve Bekletme Havzaları:** Pik debiyi kontrol altında tutan rekreational yeşil alanlar.

B. Kıyı ve Nehir Taşkın Önleme Mekanizmaları

1. **Kıyı Taşkınları:** Su kıyı parkları, kıyı bataklıkları, deniz çayırları ve "yaşayan dalgakıranlar".
2. **Nehir Taşkınları:** Taşkın yönlendirme (bypass) yolları, taşkın kırıcı çitler ve nehir kıyısı tampon şeritleri.

4. BİNALARDA SU YÖNETİMİ VE "MAVİ ÇEMBER" UYGULAMASI

Yönetmelik parsel ölçeğinde bağlayıcı kurallar ve teşvik mekanizmaları kurgulamıştır:

1. **Tesisat Ayrımı:** Çatı ve balkon suyu iniş borularının ayrılması zorunludur. Balkon suları atıksu şebekesine; çatı suları ise yağmur suyu şebekesine, yağmur bahçesine veya depolama tanklarına yönlendirilir.
2. **Sanayi Tesisleri:** Drenaj deşarjı öncesinde dinlendirme havuzu ve yağ tutucu kullanımı şarttır.
3. **Mavi ÇEMBER Belgelendirme Ağı:** Su verimli tesisat kullanan, yağmur deposu ve yağmur bahçesi kuran vatandaşlara/kurumlara teknik destek sağlanması hedeflenmektedir.

Ancak parsel ve bina ölçeğindeki bu uygulamalar, kent genelindeki devasa geçirimsiz yüzey yükünü hafifletmekte tek

başına yetersiz kalmakta; ana altyapı omurgasının yetersizliği durumunda sembolik kalmaktadır.

5. FİZİKİ İMALATLAR VE ÖLÇEK UYUMSUZLUĞU ANALİZİ

İzmir'in merkezindeki **9 metropol ilçede toplam 5.500 km yol ağı** bulunmasına karşın, yürütülen ayrıştırma projeleri ölçek olarak oldukça dar bir alana sıkışmıştır:

1. **Metropol Alan Çalışmaları:** Buca, Bornova, Konak, Karşıyaka, Bayraklı, Karabağlar, Çiğli ve Kemalpaşa genelinde yürütülen etaplar bazında ilk etapta 26 km, ardından ek etaplarla sınırlı km'lik ayrıştırma imalatı yapılmıştır. 5.500 km'lik toplam asfalt ve yol dokusu dikkate alındığında bu imalatlar kentsel alanda kısıtlı bir etki yaratmaktadır.
2. **Kritik Havza Çalışmaları:**
    - **Alsancak - Kültür - Mimar Sinan:** 1 km atık su, 6 km yağmur suyu hattı ve 5 terfi merkezi.
    - **Bayraklı:** 140 milyon TL bütçeli Sevgi Yolu projesini takiben Muhittin Erener, Refik Şevket İnce ve Çay Mahallesi üst havzalarında 4 km'lik hat.
    - **Çiğli Balatçık:** 13 km yağmur suyu ve 3 km atık su hattı.
3. **Çevre ve Kapasite Yatırımları:** İzmir Körfezi'nde 750 bin tonun üzerinde tarama faaliyeti icra edilmiş; Torbalı İleri Biyolojik Atık Su Arıtma Tesisi kapasitesi 57 bin m³/güne çıkarılırken Ayrancılar–Yazıbaşı Tesisi devreye alınmıştır.

6. BÜTÇE DAĞILIMI VE FİNANSMAN YETERSİZLİĞİ ANALİZİ

İZSU ve İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin bütçe tahsisat tablosu incelediğinde, **5.500 km'lik kentsel ağın dönüştürülmesi için ayrılan kaynağın yetersizliği** göz önüne çıkmaktadır:

Bütçe Kalemi / Kaynak Türü	Yatırım Tutarı / Bütçe Büyüklüğü	Odak Alanı / Uygulama Değerlendirmesi
İZSU 2026 Yılı Genel Bütçesi	45 Milyar TL	Kurumun toplam işletme ve yatırım bütçesi.
Yağmur Suyu Ayrıştırma Hamlesi	2,5 Milyar TL	12 ilçede 50 km'lik hat imalatı (5.500 km'lik ağ içinde devede kulak kalmaktadır).
Dünya Bankası Kredisi (TEFWER)	3 Milyar TL (Kredi Tahsisi)	TEFWER kapsamındaki Konak, Bayraklı ve Karabağlar hatlarında ~60 km'lik değişim (Dış finansmana bağımlılık risk teşkil etmektedir).
Bornova - Bayraklı Karma Hatlar	400 Milyon TL	Bornova Meydan, EÜ Kavşağı ve Smyrna Meydanı altyapı dönüşümü.
Çiğli Balatçık Altyapı Projesi	350 Milyon TL	Balatçık lokal ayrıştırma hatları.
Alsancak/Kültür Bölgesi Yatırımı	250 Milyon TL	Alsancak Liman ve iç kesim taşkın/koku önleme.
Bayraklı Sevgi Yolu Projesi	140 Milyon TL	Lokal taşkın önleme imalatı.

Bütçe İçi Payların Eleştirisi:

1. **Sermaye Giderleri Oranı:** İZSU'nun doğrudan Sünger Kent ve ayrıştırma projelerine ayırdığı kaynak, kurum bütçesinin %11–%13'ünü oluşturmaktadır. 5.500 km'lik yol ağına sahip bir kent için bu pay son derece düşüktür.
2. **Konsolide Kent Bütçesi:** Konsolide kent bütçesinde (Büyükşehir + İZSU + ESHOT) bu hayati dönüşümün payı sadece **%4–%5** seviyesinde kalmakta; iklim direnci bütçede birincil öncelik haline getirilememektedir.

7. EKONOMETRİK TAMAMLANMA PROJEKSİYONU VE RİSK ANALİZİ

Metropol alanda kentsel dirençliliğin sağlanabilmesi için belirlenen **ana taşıyıcı ayrıştırma hattı ihtiyacı yaklaşık 380 km'dir**. Bu 380 km'lik hedef dahi kentin **5.500 km'lik toplam yol ve ulaşım şebekesinin yalnızca %7'sine** karşılık gelmektedir.

Kentsel İhtiyaç Hedefi: ~380 km Ana Ayrıştırma Hattı (5.500 km'lik Kent Ağı İçinde)

Senaryo	Uygulama Modeli ve Kaynak	Yıllık İmalat Hızı	Tamamlanma Süresi	Tahmini Hedef Yıl	Stratejik Değerlendirme ve Risk Analizi
Senaryo 1	İdeal Tempo / Kredili Finansman	~50 km / yıl	6 – 8 Yıl	2032 – 2034	Dış kredilerin (TEFWER) kesintisiz aktarılması halinde dahi 380 km'lik sınırlı omurga ancak 2030'ların ortasında tamamlanabilmektedir.
Senaryo 2	Bütçe Kısıtlı / Yerel Öz Kaynak	~25 km / yıl	10 – 12 Yıl	2036 – 2038	Dış finansman aksadığında ve yerel bütçe artırılmadığında süreç 2040'lara uzamakta, kentsel riskiyle baş başa kalmaktadır.

Senaryo	Uygulama Modeli ve Kaynak	Yıllık İmalat Hızı	Tamamlanma Süresi	Tahmini Hedef Yıl	Stratejik Değerlendirme ve Risk Analizi
Senaryo 3	Parsel Bazlı / Kentsel Dönüşüm	Bina Ölçeğinde Hasat	15 – 20 Yıl	Sürekli Entegrasyon	Yapı stoğunun yenilenme hızına bağımlı, uzun erimli ve altyapı açığını kapatmaktan uzak bir süreçtir.

SONUÇ VE STRATEJİK ÖNERİLER

İzmir Büyükşehir Belediyesi ve İZSU Genel Müdürlüğü'nün ortaya koyduğu Sünger Kent konsepti, teorik ve mevzuat boyutuyla olumlu bir vizyon sunsa da; **kent merkezindeki 5.500 km'lik ulaşım ve asfalt ağının oluşturduğu yüzey akış yükü karşısında ayrılan bütçe ve imalat temposu yetersiz kalmaktadır.** Projenin kağıt üzerinde veya lokal PR uygulamalarında kalmaması, kenti gerçek anlamda dirençli kılması için şu stratejik radikal adımlar atılmalıdır:

1. **İklim Yatırımlarına Bütçe Dokunulmazlığı ve Kaynak Artırımı:** 5.500 km'lik hat yükü göz önüne alınarak, İZSU ve Büyükşehir bütçesinde yağmur suyu ayrıştırma ve sünger kent kalemleri hiçbir kesintiye tabi tutulamaz "Birincil Stratejik Kalem" ilan edilmeli; bütçedeki payı en az %20-25 seviyelerine çıkarılmalıdır.
2. **Kentsel Tasarımda Zorunlu Standart (5.500 Km İçin):** Kent merkezindeki 5.500 km'lik yol, kaldırım, park ve otopark ağında gerçekleştirilecek tüm yenilemelerde "Geçirgen / Sert Drenaj Kaplamaları" kullanımı mevzuatla zorunlu imalat standardı haline getirilmelidir.

3. **Denetim ve Şeffaf Takip:** Binalardaki çatı/balkon suyu ayrımının ruhsatlandırma aşamasında tavizsiz denetlenmesi sağlanmalı; 380 km'lik ana omurga hedefinin yıllık gerçekleşme oranları kamuoyuyla şeffafça paylaşılmalıdır.

DİPNOTLAR VE KAYNAKÇA

1. İzmir Büyükşehir Belediyesi Sünger Kent Uygulamaları Yönetmeliği, Kabul Tarihi: 14.09.2022, Yürürlük Evrak Tarih ve Sayısı: 10.10.2022-984749 (Meclis Karar No: 1097).
2. İzmir Sürdürülebilir Enerji ve İklim Eylem Planı (SECAP) & İzmir Yeşil Şehir Eylem Planı (YŞEP), İzmir Büyükşehir Belediye Meclisi Kararları (16.12.2020, Sayı: 1136 ve 1137).
3. 5393 Sayılı Belediye Kanunu (Madde 14/a, 15/e, 77) ve 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu (Madde 7/i, 7/r).
4. TEFWER (Türkiye Deprem, Sel ve Yangın Acil İmar Projesi), Dünya Bankası Finansmanlı Dirençli Altyapı Kredi Protokolü ve İZSU Yatırım Programı Verileri.
5. İZSU Genel Müdürlüğü Bütçe ve Performans Programı, 2026 Yılı Sermaye ve Altyapı Yatırım Analiz Cetvelleri.

2-2-Binalar Değişiyor, Hayat Kolaylaşıyor: Yeni İmar Yönetmeliği Bize Ne Getiriyor?

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği'nde yaptığı son değişiklikler, ilk bakışta sadece müteahhitleri veya mimarları ilgilendiren teknik bir metin gibi durabilir. Ancak satır aralarına girdiğimizde, doğrudan apartman yaşantımızı, konut piyasasını ve hatta her gün bindiğimiz asansörleri ilgilendiren çok önemli kararlar alındığını görüyoruz.

Gelin, bu bürokratik dilin arkasında saklanan ve hayatımıza dokunacak üç büyük değişime yakından bakalım.

1. Asansörde "3 Kat" Devrimi ve Kesintisiz Erişim

Toplumu en çok ilgilendiren, binalardaki konforumuzu ve erişilebilirliği doğrudan etkileyen değişiklik asansör kuralında yapıldı.

Eski uygulamada asansör zorunluluğu için kat sınırları daha esnekken, yeni düzenlemeyle artık bodrum katlar da dahil olmak üzere **toplam kat adedi 3 olan binalarda asansör yeri bırakılması, 4 ve daha fazla katı olan binalarda ise asansörün kurulması zorunlu hale geldi.**

Üstelik bu asansörler, eğer bodrum katta depo veya sığınak gibi ortak alanlar ya da daire eklentileri varsa, **bodrum kat dahil tüm katlara hizmet vermek zorunda.** Yani giriş katın altında evi, deposu olanlar için "asansör bodruma inmiyor" çilesi son buluyor.

Mevcut müstakil evi olanlar için de güzel bir kolaylık var: 3 katı geçmeyen eski müstakil evlerde, taşıyıcı sistemi riske atmamak kaydıyla, sonradan asansör veya engelli platformu kurulmasının önü açıldı. Yaşlanan nüfus ve engelli vatandaşlarımızın erişimi için oldukça insani ve isabetli bir adım.

2. Ofis Krizine "Konut" Formülü

Özellikle büyük şehirlerde plazaların, iş merkezlerinin boş kaldığı, buna karşın konut krizinin ve kira fiyatlarının tırmandığı bir dönemden geçiyoruz. Yönetmelik bu dengesizliğe nokta atışı bir çözüm getirmiş.

Geçici eklenen bir maddeyle, imar planında "konut yapılabilir" izni olan alanlarda, daha önce ofis veya büro olarak inşa edilmiş ya da ruhsatı alınmış binalara dönüşüm hakkı tanındı. Buna göre, binanın toplamında **konut oranı yüzde 60'ı geçmeyecek şekilde ofisler konuta dönüştürülebilecek.** Bu dönüşüm için 1 yıllık bir süre sınırı konulmuş. Atıl durumdaki ticari alanların hızla konut piyasasına kazandırılması, kiralık ve satılık ev arzını artırarak piyasayı rahatlatacaktır.

3. Sosyal Alanlar Emsal Dışı: Kreş ve Mescit Teşviki

Apartmanlarda veya sitelerde çocuk oyun alanları, kreşler ya da mescitler genellikle "toplam inşaat alanını (emsali) dolduruyor" gerekçesiyle müteahhitler tarafından yapılmak istenmez, ticari alanlara feda edilirdi.

Yeni düzenleme bu düğümü çözüyor. Ticari amaç taşımayan, binadaki herkesin ortak kullanımına açık olan **çocuk oyun ve bakım alanları, mescitler ve ortak teras çatılar artık emsal hesabına dahil edilmeyecek.** Bu hamle, yeni binalarda sosyal donatıların ve komşuluk ilişkilerini besleyecek ortak alanların artmasını teşvik edecektir.

Özetle;

Bu yönetmelik değişikliği; asansör kuralıyla binalardaki erişilebilirliği artırmayı, ofis-konut dönüşümüyle barınma krizine esnek bir pratiklik getirmeyi ve ortak alanları teşvik ederek sosyal yaşamı desteklemeyi hedefliyor. Kentlerin sadece betondan ibaret olmadığını, içinde yaşayan insanların ihtiyaçlarına göre

esnemesi gerektiğini gösteren, toplum lehine önemli bir mevzuat güncellemesi.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=PLs2t_fncw0

2-3-Sürdürülebilir Kentleşme ve Yerel Özerklik Ekseninde Belediye Bütçelerinin Analitiği: İzmir ve Mardin Örnekleri

Özet Kamu mali yönetim sisteminin en temel dinamiklerinden biri olan yerel yönetim bütçeleri, stratejik planlama ve performans programları vasıtasıyla mali özerkliğin ve hesap verebilirliğin somutlaştığı hukuki metinlerdir. Bu çalışmada, yerel yönetim bütçelerinin izlenmesi, gelir-gider dengesi, kurumsal ve fonksiyonel sınıflandırma süreçleri, iç ve dış denetim mekanizmaları teorik ve yasal çerçevede ele alınmıştır. Kuramsal altyapı, sanayileşmiş kentsel yapısıyla İzmir ve köklü tarihsel-kültürel mirasıyla Mardin illerinin yerel dinamikleri üzerinden analize tabi tutulmuş; teknik öncelikler ile toplumsal beklentilerin bütçe tahsis süreçlerindeki rolü tartışılmıştır.

1. Giriş ve Yerel Düzeyde Bütçe Kavramı

Modern kamu mali yönetimi felsefesinde bütçe, yalnızca bir mali yıl içindeki gelir ve gider tahminlerini gösteren rakamsal bir tablo değil; yerel demokrasinin, stratejik önceliklerin ve kaynak dağıtım etkinliğinin yasal dayanağını oluşturan hukuki ve idari bir metindir. Yerel yönetim birimlerinin bütçe süreçleri, harcamaların yöneldiği alanları gösteren **gider bütçesi** ile bu harcamaların finansman kaynaklarını ortaya koyan **gelir bütçesi** olmak üzere iki yönlüdür.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 73. maddesinde yer alan mali yükümlülüklere ilişkin temel ilkeler saklı kalmak kaydıyla, yerel yönetimlerin gelirleri merkezi yönetim tarafından kanunla belirlenirken, harcamalar yerel meclislerin kararı ve iradesiyle şekillenmektedir [1]. Bu bağlamda yerel düzeyde bütçe izleme süreci; kaynakların etkin, etkili ve ekonomik kullanımı (3E ilkesi) ile gelirlerin ne derece verimli toplanabildiğinin eş zamanlı takibini zorunlu kılmaktadır.

2. Belediye Bütçelerinin Yapısal ve Ekonomik Sınıflandırması

Belediye bütçelerinde harcamaların standardize edilmesi, şeffaflık ve uluslararası karşılaştırılabilirlik açısından analitik bütçe sınıflandırmasına göre yürütülmektedir. Bütçe giderleri kurumsal, fonksiyonel, finansman ve ekonomik olmak üzere dört temel boyutta sınıflandırılır [2].

2.1. Giderlerin Ekonomik Sınıflandırması

Ekonomik sınıflandırma, kurumların faaliyetlerinin mali niteliğini ve piyasa üzerindeki etkilerini gösteren dokuz ana gruptan oluşmaktadır.

Kod	Gider Türü	Muhteva ve Yasal Sınırlar
01	Personel Giderleri	Memur, işçi ve sözleşmeli personel ödenekleri ile huzur hakkı ödemeleri.
02	Sosyal Güvenlik Kurumlarına Devlet Primi	Personel istihdamına bağlı işveren payı prim ödemeleri.
03	Mal ve Hizmet Alım Giderleri	Ömrü bir yıl veya daha az olan tüketim malları, kırtasiye, enerji ve hizmet alımları [3].
04	Faiz Giderleri	İç ve dış borçlanmalara istinaden ödenecek maliyetler (örn. İller Bankası kredileri).
05	Cari Transferler	Sermaye birikimi hedeflemeyen karşılıksız ödemeler ve kurumlar arası kaynak aktarımları.
06	Sermaye Giderleri	Kullanım ömrü bir yılı aşan taşınmaz yapımı, kamulaştırma ve demirbaş alımları.
07	Sermaye Transferleri	Sermaye birikimi amaçlı kurumlara yapılan karşılıksız aktarımlar.
08	Borç Verme	İştiraklere sermaye katılımı veya geri ödemeli nakit aktarımları.

Kod	Gider Türü	Muhteva ve Yasal Sınırlar
09	Yedek Ödenekler	Öngörülemeyen hizmetler için bütçe gelirlerinin %10'unu aşmayacak ihtiyat payı [4].

Önemli Yasal Sınır (Nüfus ve Personel Dengesi): Belediyelerin personel giderleri toplamı, bir önceki gerçekleşen bütçe gelirlerinin yeniden değerleme oranına göre artırılmış tutarının; nüfusu 10.000'den az olan belediyelerde **%40'ını**, diğer belediyelerde ise **%30'unu** aşamaz. Bu oranların aşılması durumunda yeni personel istihdamı yasal olarak engellenmiş olup, aksine hareket edilmesi halinde oluşacak kamu zararı belediye başkanından rücuen tahsil edilir [5].

2.2. Gelirlerin Ekonomik Sınıflandırması

Gelir bütçesi, giderlerin finansman kalitesini ölçmek adına yapılandırılmıştır. Temel gelir kalemleri; Vergi Gelirleri (Emlak, Çevre Temizlik vb.), Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri (Su, Toplu Taşıma), Alınan Bağış ve Yardımlar ile Diğer Gelirlerden (Merkezi İdari Payları, Faiz, Gecikme Cezaları) oluşur. Bütçede yer alan *Red ve İadeler (-)* ise belediyenin başka idareler adına tahsil ettiği payları (örneğin %10 Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı) ifade eder.

3. Bölgesel Dinamikler Bağlamında İzmir ve Mardin Analizi

Bütçeler her ne kadar standart formasyonlara ve mevzuata tabi olsa da, her kentin sosyo-ekonomik yapısı, nüfus bileşeni ve coğrafi koşulları bütçe tercihlerini doğrudan farklılaştırmaktadır. Ortak bir hizmet önceliği hiyerarşisi bulunmamaktadır.

3.1. İzmir: Endüstriyel Altyapı, Kentsel Dönüşüm ve Varlık Yönetimi

İzmir gibi metropollerde, nüfus yoğunluğu ve sanayileşme oranının yüksek olması, bütçenin ağırlıklı olarak **(06) Sermaye Giderleri** ve büyük ölçekli altyapı/ulaşım yatırımlarına tahsis edilmesini zorunlu kılar.

1. **Açık Kapasite ve Finansman:** Metropol bütçelerinde büyük bütçe blokları yönetildiğinden, yatırım harcamalarının öz gelirlerle karşılanamadığı durumlarda net borçlanma (çizgi altı finansman) ve çok yıllı gayrimenkul sermaye üretim giderleri baskındır.
2. **Varlık Yönetimi:** Kentin sahip olduğu değerli taşınmazlar, şirketler ve iştirakler, etkin bir varlıksal nakit yönetimiyle bütçe dengesine katkı sunmaktadır.

3.2. Mardin: Tarihsel Miras, Sürdürülebilir Altyapı ve Vakıf Kültürü

Gelişmekte olan, özgün mimari yapıya ve köklü bir tarihsel arka plana sahip olan Mardin'de bütçe öncelikleri daha farklı bir patika izlemektedir:

1. **Fonksiyonel Odak:** Kültürel mirasın korunması, restorasyon projeleri ve turizm odaklı kentsel donatılar bütçenin fonksiyonel sınıflandırmasında üst sıralarda yer alır.
2. **Teknik Öncelik vs. Toplumsal Beklenti:** Altyapısı eksik olan mahallelerde, halkın görsel estetik gerekçesiyle "asfalt yol" talep etmesine karşın, belediyenin mühendislik ve kamu kaynaklarının verimliliği ilkesi gereği önceliği "kanalizasyon ve yağmur suyu hasadı altyapısına" vermesi, rasyonel bütçelemenin tipik bir tezahürüdür.
3. **Gelir Yapısı:** Öz gelirlerin sınırlı olduğu bu tür ölçeklerde, **(04) Alınan Bağış ve Yardımlar** ile genel bütçeden aktarılan kişi başına düşen paylar bütçenin ana sürükleyicisidir.

4. Bütçe Sürecinin Aktörleri ve Hazırlık Takvimi

5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu uyarınca bütçe sürecinde net bir rol dağılımı mevcuttur [6]:

1. **Üst Yönetici (Belediye Başkanı):** Bütçenin stratejik plana uygun hazırlanmasından meclise karşı sorumludur. Süreci **30 Haziran** tarihine kadar yapacağı bütçe çağrısı ile başlatır. Kesinleşen bütçeyi 7 gün içinde belde halkına duyurur.
2. **Harcama Yetkilileri:** Ödenek tahsis edilen birimlerin amirleridir (örn. Fen İşleri Müdürü). İhale yetkilisi sıfatıyla bütçeyi uygulamaktan sorumludurlar. Tekliflerini **31 Temmuz**'a kadar mali hizmetler birimine iletirler.
3. **Gerçekleştirme Görevlileri:** Harcama talimatı üzerine işin yaptırılması ve ödeme emri belgesinin hazırlanması safhalarında harcama yetkilisiyle birlikte mali sorumluluğu paylaşırlar.
4. **Mali Hizmetler Birimi / Muhasebe Yetkilisi:** Gelir-gider tahminlerini birleştirerek bütçe tasarısını **31 Ağustos**'a kadar oluşturur ve encümene sunar. Muhasebe yetkilisi ödeme aşamasında kontrol yetkisini kullanır; bu iki görev aynı kişide birleşemez.
5. **Encümen ve Meclis:** Encümen, tasarayı Eylül ayında inceleyerek raporlar. Nihai karar organı olan Meclis ise Kasım ayında bütçeyi onaylayarak meclis kararı vasfıyla yasallaştırır.

5. Bütçe Denkliği, Borç Servisi ve Çizgi Altı Analizi

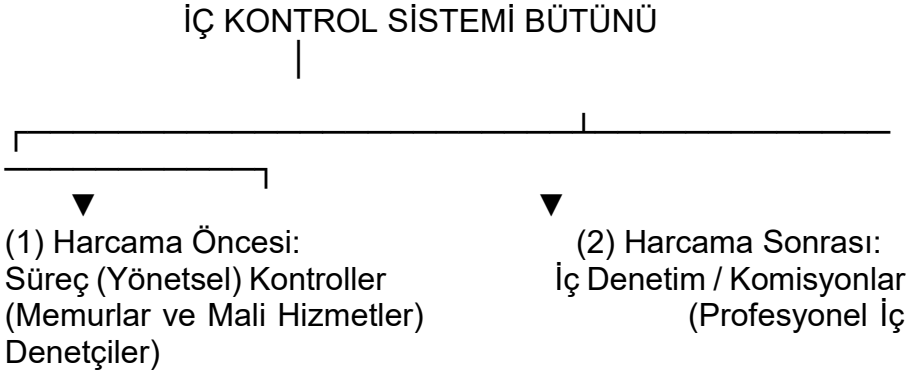
Bütçelemede temel kural, gelir ve giderlerin gayrisafi olarak gösterilmesi ve denkliğin sağlanmasıdır. Literatürde bütçe denkliği üç temel formülle izlenir:

1) Gelir=Gider(Nakit I˙htiyacı Yok)
2) Gider=Gelir+Finansman(Butçe ¸ Acığı Var)
3) Gider+Finansman=Gelir(Butçe ¸ Fazlası Var)

Bütçe analizinde en kritik finansal ayrım, borç servisinin niteliğidir. Borcun **faizi** bir gider kalemi olarak bütçenin üstünde (**çizgi üstü**) yer alırken, borcun **anaparası** mali tablonun altında bir finansman kalemi (**çizgi altı**) olarak takip edilir. Belediyelerin piyasaya, SGK'ya veya vergi dairelerine olan ödemelerini geciktirerek "yükümlülük biriktirmesi" (gecikmiş borçlanma), finansman açığını kapatmada gizli ve maliyetli bir yöntem olarak sıklıkla kullanılmaktadır.

6. Hesap Verilebilirlik, İç Kontrol ve Denetim Mekanizmaları

Modern yerel yönetimlerin başarısı, harcama öncesi yönetsel süreç kontrolü ile harcama sonrası denetimin koordinasyonuna bağlıdır.

6.1. İç Denetim ve Müfettişlik Ayrımı

İç denetçiler, üst yönetici adına risk odaklı mali uygunluk ve performans denetimi yaparak danışmanlık sağlarlar; harcama sürecine ve icraya asla müdahil olmazlar. Müfettişler ise doğrudan mevzuata aykırılıklar üzerinden idari denetim, inceleme ve soruşturma yürütürler. Bütçe yılı içinde nüfusu 10.000'i aşan belediyelerde meclis üyelerinden kurulan **Denetim Komisyonu** da geçmiş yılın hesaplarını denetleyen önemli bir içsel denetim mekanizmasıdır [7].

6.2. Dış Denetim ve Vesayet Yetkisi

Mali yönüyle dış denetim münhasıran **Sayıştay** tarafından parlamento adına yürütülürken; idari yönden İçişleri Bakanlığı, hukuka uygunluk ve idarenin bütünlüğü açısından mülkiye müfettişleri kanalıyla **idari vesayet** denetimi yapar. Vali ve kaymakamların bütçeyi onaylama yetkisi yoktur; ancak bütçe metninde hukuka aykırılık tespit ederlerse idari yargı yoluna başvurabilirler.

7. Sonuç

İzmir gibi metropol kentsel merkezlerde katı mali disiplin, şirketleşme/iştirak yönetimi ve uzun vadeli borçlanma enstrümanlarının rasyonel kullanımı hayati önem taşırken; Mardin gibi kentsel sit alanına ve yerel dinamiklere haiz bölgelerde kentsel altyapı yatırımları ile katılımcı bütçe ön analizlerinin sivil toplumla koordineli yürütülmesi önem arz etmektedir. Kamu bütçelerinin teknik tablolardan arındırılarak anlaşılır broşürler vasıtasıyla halka sunulması, şeffaflığın ve bilgi edinme hakkı çerçevesinde kamuoyu denetiminin tesisi için temel şarttır.

Dipnotlar ve Kaynakça

[1] Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, m. 73 ve m. 127.

[2] Mahalli İdareler Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği, Analitik Bütçe Sınıflandırması Hükümleri.

[3] 2009 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu E-Cetveli, m. 25 (Limitlerin uygulanmasında mal alımları ve gayrimenkul bakım-onarım sınırlandırmaları).

[4] 5393 sayılı Belediye Kanunu, m. 68 (Borçlanma kriterleri ve sınırları).

[5] 5393 sayılı Belediye Kanunu, Personel İstihdam Sınırlarına İlişkin Ek Hükümler.

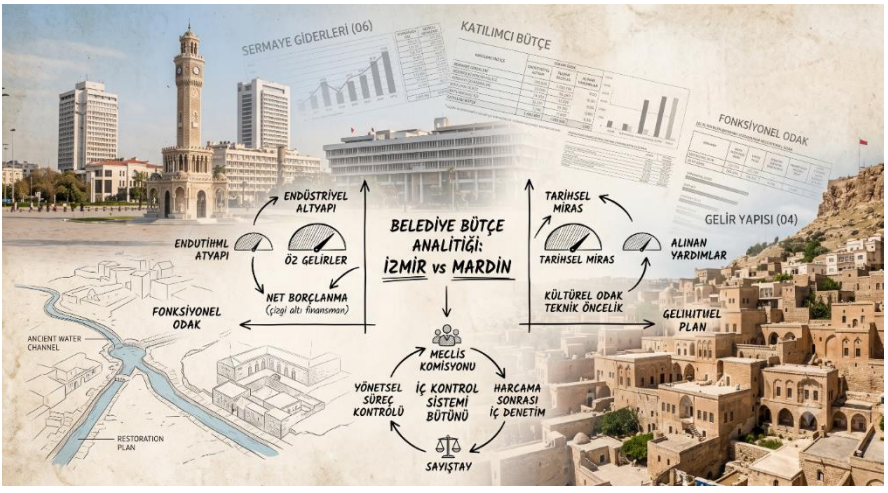
[6] 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu, m. 11, 13 ve 30.

[7] 5393 sayılı Belediye Kanunu, m. 25 (Meclis Denetim Komisyonunun Oluşumu ve Çalışma Esasları).

[8] Baltacı, M. & Yılmaz, S. (2006). *Keeping An Eye On Subnational Governments: Internal Control And Audit At Local Levels*. World Bank Institute.

[9] Allen, R. & Tommasi, D. (2001). *Managing Public Expenditure: A Reference Book for Transition Countries*. OECD: SIGMA.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=uarwzLZgsP8

2-4-Yerel Yönetim Bütçelerinde Yapısal İstihdam İllüzyonu: İzmir ve Mardin Büyükşehir Belediyeleri Örneği (2025 Mali Yılı Analizi)

Giriş

Modern kamu maliyesi ilkeleri, mahalli idarelerin bütçeleme süreçlerinde "şeffaflık", "hesap verebilirlik" ve "mali disiplin" esaslarını zorunlu kılmaktadır. Türkiye'de belediyelerin finansal performansları incelendiğinde, bu ilkeleri en çok zedeleyen unsurların başında kontrolsüz şekilde genişleyen personel istihdamı gelmektedir. Yasa koyucu, mahalli idarelerin kaynaklarını etkin kullanmasını sağlamak amacıyla 5393 Sayılı Belediye Kanunu [1] ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) [2] ile katı personel harcaması sınırları getirmiştir.

Ancak uygulamada belediyeler, bu yasal bariyerleri aşabilmek adına personeli doğrudan belediye kadrosunda göstermek yerine, kurdukları iştirakler (belediye şirketleri) üzerinden istihdam etme yoluna gitmektedir. Kâğıt üzerinde "Mal ve Hizmet Alımı" olarak gösterilen bu devasa harcamalar, kamuoyuna tasarruf tedbirleri adı altında yansıtılan mikro bütçe kısıntıları ile kamufle edilmeye çalışılmaktadır. Bu çalışmada, İzmir ve Mardin Büyükşehir Belediyelerinin bütçe dışı şirketler üzerinden yasal sınırları nasıl aştığı ve İzmir Valiliği önündeki bayrak merasiminde bando görevlendirmesinin iptal edilmesi örneği üzerinden yürütülen "tasarruf algısı" analitik bir yaklaşımla ele alınmıştır.

I. Yasal Sınırlar ve Şirket İstihdamının Bütçe Kodlarındaki Yeri

Belediyelerin personel harcamalarını sınırlayan iki temel mevzuat hükmü bulunmaktadır:

1. **5393 Sayılı Kanun m. 49/8 Sınırı:** Belediyenin doğrudan kadrosundaki memur, sözleşmeli personel ve sürekli

işçilerine ait yıllık personel giderleri; gerçekleşen en son yıl bütçe gelirlerinin, Vergi Usul Kanunu uyarınca belirlenen yeniden değerleme katsayısı ile çarpımı sonucu bulunacak miktarın **%30'unu** (büyükşehir belediyelerinde) aşamaz [3].

2. **375 Sayılı KHK'nın Ek 20. Maddesi Sınırı:** Belediyelerin kendi şirketlerinden doğrudan hizmet alımı suretiyle çalıştırdığı personelin maliyeti de dâhil edildiğinde, toplam personel giderinin bütçe gelirlerine oranının **%40** limitini geçmemesi gerekmektedir [4].

Analitik bütçe sınıflandırmasında, doğrudan belediye memur ve işçilerinin maliyeti **"01 Personel Giderleri"** ve **"02 Sosyal Güvenlik Kurumlarına Devlet Primi Giderleri"** altında izlenirken; belediye şirketlerinden (İzmir'de İZELMAN, İZENERJİ, İZBETON, İZULAŞ; Mardin'de MARBEL vb.) "personel çalıştırılmasına dayalı hizmet alımı" yoluyla temin edilen personelin maliyeti bütçede bir hizmet satın alımı gibi gösterilerek **"03.05 Hizmet Alımları"** kalemi altında faturalandırılmaktadır [5].

II. Bütünsel Şirket İstihdamı ve Bütçe Perdeleme Mekanizması

1. İzmir Büyükşehir Belediyesi Örneği

Mayıs 2026'da mecliste kabul edilen **İzmir Büyükşehir Belediyesi 2025 yılı kesin hesap** verilerine göre [6]:

1. **Gerçekleşen Gider Bütçesi:** 77.844.000.000 TL [6]
2. **Gerçekleşen Net Bütçe Geliri (Tahsilat):** ~65.000.000.000 TL [7]
3. **Kâğıt Üzerindeki Personel Gideri (01+02):** 5.330.000.000 TL [8]
4. **Beyan Edilen Personel Oranı: %27** (Yasal sınır olan %30'un altında görünmektedir) [9].

Gerçek Tablo ve Limit Aşımı:

Belediye yönetimi doğrudan kendi kadrosundaki personelle sınırların altında kaldığını iddia etse de İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin İZELMAN, İZENERJİ, İZBETON, İZULAŞ ve İZDENİZ gibi tüm iştiraklerinde istihdam edilen toplam personel sayısı **34.075'e** ulaşmıştır [11]. Yalnızca İZELMAN ve İZENERJİ bünyesindeki yaklaşık 23 bin işçinin belediyeye yıllık maliyeti toplu iş sözleşmesi (TİS) verilerine göre **~24 milyar TL**'dir [10, 12].

Tüm şirketlerde çalışanların maliyeti eklenip "03.05 Hizmet Alımları" altından çekilerek gerçek personel gideri havuzuna dâhil edildiğinde; toplam personel harcaması **30 milyar TL**'yi aşarak tahsil edilen 65 milyar TL'lik bütçe gelirinin **%46'sına** ulaşmaktadır. Bu durum, 375 Sayılı KHK ile çizilen %40'lık birleşik üst sınırın fiilen aşıldığını net olarak ortaya koymaktadır [19].

2. Mardin Büyükşehir Belediyesi Örneği

Öz gelir yaratma kapasitesi daha kısıtlı olan Mardin Büyükşehir Belediyesi'nde durum daha da kroniktir. Merkezî idare paylarına bağımlı olan belediye, norm kadro fazlası personelini doğrudan kadroya alamadığı için büyük oranda MARDİN KENT AŞ ve diğer iştirakleri üzerinden dolaylı istihdam yoluna gitmiştir. 2025 kesin hesap döneminde, bu şirket personeline yapılan ödemeler "çevre temizliği", "park bahçe bakımı" gibi hizmet faturaları altında **"03.05 Hizmet Alımları"** kaleminde perdelenmiştir. Şirket çalışanlarının maliyeti dâhil edildiğinde Mardin Büyükşehir Belediyesi'nin gerçek personel harcamaları bütçe gelirlerinin **%50'sini** geçerek yasal sınırları tamamen devre dışı bırakmıştır.

III. Bütçe Çelişkisi ve "Bando Tasarrufu" İllüzyonu

Mevzuattaki yasal sınırların milyarlarca liralık şirket harcamalarıyla aşılması ve oluşan devasa bütçe açıklarının

kapatılması için belediyeler, kamuoyunun gözü önünde "tasarruf algısı" yaratmaya yönelik mikro ölçekli adımlara başvurmaktadır. Bunun en somut ve trajikomik örneği, İzmir Büyükşehir Belediyesi bünyesinde yaşanmıştır:

MAKRO BÜTÇE İLLÜZYONU VE MİKRO TASARRUF PARADOKSU

Milyarlık İstihdam Aşımı - Maskelenen Gerçek

* 34.000+ Şirket Çalışanı
* ~30 Milyar TL Gerçek Personel Gideri
* Bütçe Gelirinin %46'sı (Yasal Sınır olan %40 Fiilen Aşılmış)
* Bütçede "03.05 Hizmet Alımı" ile Kamufle Edilen Milyarlar

Vitrin Tasarrufu - Kamuoyuna Sunulan

* İzmir Valiliği Önünde Cuma Günleri İcra Edilen Bayrak Merasimi
* İzmir Büyükşehir Belediyesi Bandosu'nun Görev Çizelgesinden Çıkarılması
* Gerekçe: "Personel ve Ulaşım Tasarrufu" (Tasarruf Tedbirleri Genelgesi)

İzmir Valiliği (Hükümet Konağı) önünde her cuma günü geleneksel olarak icra edilen bayrak töreni ve İstiklal Marşı merasimi, İzmir Büyükşehir Belediyesi Bandosu'nun katılımıyla gerçekleştirilmekteydi [22]. Ancak belediye yönetimi, yayımlanan **Tasarruf Tedbirleri Genelgesi'ni** gerekçe göstererek bandonun cuma günkü rutin görev çizelgesinden çıkarılmasına karar vermiştir [13].

Bandonun törene gidiş gelişindeki yakıt ve mesai maliyetleri üzerinden "tasarruf" yapıldığı iddiası ortaya atılırken; arka planda belediye iştirakleri üzerinden yürütülen ve yasal sınırların

dışına taşan **milyarlarca liralık kontrolsüz personel harcaması** meclis ve kamuoyu denetiminden uzak tutulmaya devam edilmiştir. Cuma günü bayrak törenindeki bando hizmetinin iptal edilmesiyle elde edilecek birkaç bin liralık sözde tasarruf, İZELMAN ve İZENERJİ gibi şirketlerdeki kadro şişkinliklerinin (24 milyar TL [16]) yanında devede kulak kalmaktadır. Bu durum, kamu maliyesindeki makro yönetim hatalarının, sembolik milli ve idari törenlerden kısıntı yapılarak halk nezdinde meşrulaştırılması çabasından ibarettir.

Sonuç ve Değerlendirme

Belediye şirketlerinde istihdam edilen binlerce personelin, fiilen belediyenin sekretarya, park bahçe, temizlik ve zabıta gibi asli hizmet birimlerinde çalıştırılmasına rağmen bütçede "Hizmet Alımı" olarak gösterilmesi mali bir hile ve perdelemedir. İzmir ve Mardin örneklerinde görüldüğü üzere, bu yöntemle hem yasal norm kadro sınırları delinmekte hem de bütçenin yatırım yapabilme kapasitesi (06 Sermaye Giderleri) tamamen yok edilmektedir.

Belediyelerin milyarlık yapısal açıklarını gizlemek adına İzmir Valiliği önündeki bayrak merasiminde bando görevini iptal etmek gibi sembolik alanlarda "tasarruf" sergilemesi, mali gerçeklerle bağdaşmayan bir yönetim krizinin tezahürüdür. Sayıştay'ın denetim raporlarında da sıkça yer alan bu sorunun çözümü, tüm belediye iştiraklerinin personel harcamalarının ana belediye bütçesiyle konsolide edilerek denetlenmesini sağlayacak radikal bir reform sürecini zorunlu kılmaktadır.

Dipnotlar / Kaynaklar

[1] 5393 Sayılı Belediye Kanunu, R.G. Tarihi: 13.07.2005, Sayı: 25874.

[2] 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, R.G. Tarihi: 30.12.1989, Sayı: 20388 (Mükerrer).

[3] 5393 Sayılı Belediye Kanunu, Madde 49, Fıkra 8.

[4] 375 Sayılı KHK'nın Ek 20. Maddesi uyarınca çıkarılan İl Özel İdareleri, Belediyeler ve Bağlı Kuruluşları ile Bunların Üyesi Olduğu Mahalli İdare Birliklerince Hizmet Alınmasına Dayalı Şirket Kurulmasına veya Mevcut Şirketlerin Kullanılmasına İlişkin Usul ve Esaslar, Madde 5.

[5] T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Analitik Bütçe Sınıflandırma Rehberi (03.05 Hizmet Alımları Detay Kodları).

[6] İzmir Büyükşehir Belediyesi 2025 Mali Yılı Kesin Hesap Görüşmeleri Meclis Tutanakları (Mayıs 2026), Harcama Gerçekleşme Verileri.

[7] İzmir Büyükşehir Belediyesi 2025 Mali Yılı Gelir Kesin Hesap Cetvelleri, Tahsilat Tutarları.

[8] İBB 2025 Yılı Gider Kesin Hesabı, "01 Personel Giderleri" Sınıflandırması Gerçekleşen Ödenek Tutar Cetveli.

[9] İzmir Büyükşehir Belediyesi Meclis Kararları ve AK Parti Grubu Muhalefet Şerhi Tutanakları (15.05.2026 Tarihli Oturum).

[10] İzmir Büyükşehir Belediyesi Basın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı Kamuoyu Duyurusu, "İZENERJİ ve İZELMAN TİS Süreci Mali Analiz Raporu" (Şubat-Mayıs 2025).

[11] İzmir Büyükşehir Belediyesi 2025 Yılı Kesin Hesap Görüşmeleri Muhalefet ve İktidar Grubu Sözcülerinin Personel Sayısı Beyanları.

[12] DİSK Genel-İş Sendikası İzmir 1, 2, 3, 9 No'lu Şubeler Ortak TİS Bildirisi ve Grev Kararı Açıklaması (Mayıs 2025).

[13] İzmir Büyükşehir Belediyesi Meclis Gündemi Tasarruf Genelgesi ve İdari Kararlar Raporu (2025).

[14] İBB Meclisi 2025 Kesin Hesap Görüşme Tutanakları, Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu Sunumu.

[15] DİSK Genel-İş, a.g.e.

[16] İzmir Büyükşehir Belediyesi Kamuoyu Açıklaması (04.02.2025 ve 28.05.2025 Tarihli Resmi Bildiriler).

[17] DİSK Genel-İş Sendikası İzmir Şubeleri Sözleşme Taslağı ve Teklif Detayları (2025-2026 Dönemi TİS Raporu).

[18] T.C. Sayıştay Başkanlığı, İzmir Büyükşehir Belediyesi Düzenlilik Denetim Raporu (Belediye Şirketlerinden Hizmet Alımları Bulgusu).

[19] 375 Sayılı KHK Ek 20. Madde Usul ve Esasları, Madde 5, a.g.e.

[20] İBB 2025 Yılı Gelir Kesin Hesap Cetvelleri, a.g.e.

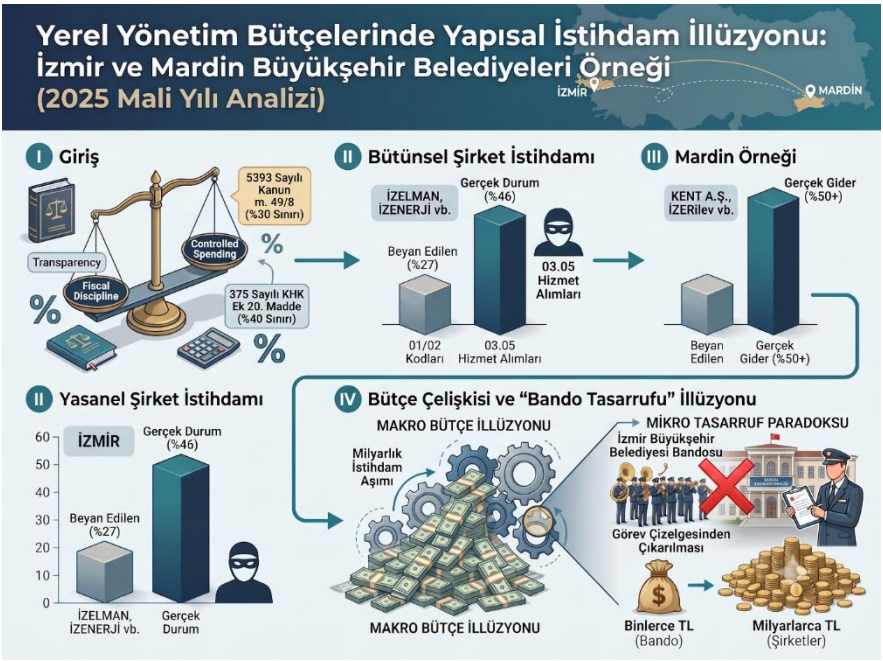
[21] İBB TİS Süreci Mali Analiz Raporu, a.g.e.

[22] İzmir Büyükşehir Belediyesi Resmi Web Sitesi Haber Arşivi, "İstiklal Marşı'nın Kabulü ve Cuma Merasimleri Protokolü".

[23] ESHOT Genel Müdürlüğü 2025 Yılı Kesin Hesap Raporu ve İBB Bütçe Transferleri Detayı.

[24] İzmir Büyükşehir Belediyesi 2025 Yılı Finansman Cetveli (İç ve Dış Borçlanma Gerçekleşmeleri).

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=TAhzw78wFTc

Yerel Yönetim Bütçelerinde Yapısal İstihdam İllüzyonu:
İzmir ve Mardin Büyükşehir Belediyeleri Örneği
(2025 Mali Yılı Analizi)
İZMİR
MARDİN
I Giriş
5393 Sayılı Kanun m. 49/8 (%30 Sınırı)
Transparency
Controlled Spending
Fiscal Discipline
375 Sayılı KHK Ek 20. Madde (%40 Sınırı)
II Bütünsel Şirket İstihdamı
İZELMAN, İZENERJİ vb.
Gerçek Durum (%46)
Beyan Edilen (%27)
03.05 Hizmet Alımları
01/02 Kodları
03.05 Hizmet Alımları
III Mardin Örneği
KENT A.Ş., İZERilev vb.
Gerçek Gider (%50+)
Beyan Edilen
Gerçek Gider (%50+)
II Yasanel Şirket İstihdamı
İZMİR
Gerçek Durum (%46)
Beyan Edilen (%27)
İZELMAN, İZENERJİ vb.
Gerçek Durum
IV Bütçe Çelişkisi ve "Bando Tasarrufu" İllüzyonu
MAKRO BÜTÇE İLLÜZYONU
Milyarlık İstihdam Aşımı
MAKRO BÜTÇE İLLÜZYONU
MİKRO TASARRUF PARADOKSU
İzmir Büyükşehir Belediyesi Bandosu
Görev Çizelgesinden Çıkarılması
Binlerce TL
(Bando)
Milyarlarca TL
(Şirketler)

2-5-Yerel Yönetimlerde Şirket İstihdamı ve Bilanço Makyajlaması Sınırları: Mardin Büyükşehir Belediyesi Kesin Hesap Analizi

Giriş

Kamu maliyesinde mali disiplin, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri gereğince, yerel yönetimlerin bütçe kaynaklarını verimli kullanması esastır. Türkiye'de belediyelerin finansal yapılarını en çok baskılayan unsurların başında personel giderleri gelmektedir. Yasa koyucu, mahalli idarelerin kaynaklarının büyük kısmının personel giderlerine gitmesini önlemek amacıyla 5393 Sayılı Belediye Kanunu ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile katı sınırlamalar getirmiştir.

Ancak uygulamada belediyeler, doğrudan istihdam sınırlamalarını (norm kadro engellerini) aşabilmek adına personeli belediye iştiraki olan şirketler üzerinden çalıştırma yöntemine başvurmaktadır. Bu dolaylı istihdam modeli, bütçede "Mal ve Hizmet Alımı" kalemleri altında gösterilerek kağıt üzerinde bir "bilanço güzelleştirmesi" (mali makyajlama) aracı haline dönüştürülmektedir. Bu çalışmada, Mardin Büyükşehir Belediyesi ile iştiraki Mardin Kent A.Ş. arasındaki mali ve idari ilişkiler, bütçe ödenek gerçekleşmeleri ve muhasebeleştirme kodlama hataları mevzuat ve veriler ışığında teknik analize tabi tutulmuştur.

I. Yasal Çerçeve ve Şirket İstihdamının Bütçeleme Esasları

Belediyelerin personel harcamalarını doğrudan sınırlayan iki temel yasal düzenleme mevcuttur:

1. **5393 Sayılı Kanun'un 49/8 Maddesi Sınırı:** Belediyelerin doğrudan kadrosunda bulunan memur, sözleşmeli personel ve sürekli işçilerine ait yıllık personel giderleri toplamı, gerçekleşen en son yıl bütçe gelirlerinin yeniden değerleme katsayısı ile çarpımı sonucu

bulunacak miktarın büyükşehir belediyelerinde %30'unu aşamaz.

2. **375 Sayılı KHK'nın Ek 20. Maddesi Sınırı:** Belediyelerin kendi şirketlerinden doğrudan hizmet alımı yöntemiyle çalıştırdığı personelin maliyeti de dahil edildiğinde, toplam personel giderlerinin belediye bütçe gelirlerine oranının %40 limitini geçmemesi yasal bir zorunluluktur.

Mardin Kent A.Ş., belediyenin temizlik, park ve bahçeler, güvenlik, idari destek, kültür işleri ve fen işleri gibi operasyonel süreçlerinde ihtiyaç duyulan personelin istihdam edildiği ana iştirak yapısıdır. 375 sayılı KHK'nın Ek 20'nci maddesi uyarınca, belediyeler personel çalıştırılmasına dayalı hizmetleri, ihale açmaksızın doğrudan kendi kurdukları/ortağı oldukları şirketlerden alabilmektedir.

Belediye ile Kent A.Ş. arasındaki nakit akışı bu "Doğrudan Hizmet Alım Sözleşmesi" kapsamında gerçekleşir. Belediye, her ay Kent A.Ş. tarafından gönderilen hak ediş faturalarını ödemektedir. Bu faturanın içeriği; işçi ücretleri, SGK işveren payları, işsizlik sigortası primleri, şirket işletme giderleri ve yasal sınır olan %4 şirket kârından oluşmaktadır. Kent A.Ş.'ye yapılan bu hak ediş ödemeleri, belediyenin yatırım ve fiziki projeler (sermaye giderleri) için kullanabileceği bütçeyi daraltmakta ve belediyenin serbest nakit akışını büyük oranda personeli finanse etmek üzere iştirake aktarmasına yol açmaktadır.

II. Bütçe Kodlamasında Doğru Muhasebe Yapısı ve Hatalı Uygulamalar

Belediye iştiraklerinde (Mardin Kent A.Ş.) istihdam edilen personelin maaş ve SGK ödemelerinin belediye bütçesinde hangi "Ekonomik Kod" altında giderleştirileceği, kamu maliyesinde en çok tartışılan ve Sayıştay bulgularına konu olan alanlardan biridir.

1. Doğru ve Mevzuata Uygun Kodlama Yapısı

Bakanlık ve Sayıştay kararları uyarınca, Kent A.Ş. personeli her ne kadar fiilen belediye birimlerinde çalışıyor olsa da hukuken belediyenin değil, ayrı bir tüzel kişilik olan şirketin işçisidir. Bu nedenle belediye bütçesinde bu kişilere yapılan ödemeler "Personel Giderleri" (01) kodunda gösterilemez. Belediye, şirketten faturaya dayalı bir hizmet satın aldığı için bu ödemeler **03 - Mal ve Hizmet Alım Giderleri** ana başlığı altındaki şu ekonomik kodlardan ödenmek zorundadır:

1. **03.5.1.08 – Temizlik Hizmet Alım Giderleri:** Temizlik hizmetlerinde görevlendirilen Kent A.Ş. personeline ait hak edişlerin ödeme kodu.
2. **03.5.1.09 – Özel Güvenlik Hizmeti Alım Giderleri:** Güvenlik görevlisi olarak istihdam edilen personelin hak ediş ödemeleri.
3. **03.5.9.90 – Diğer Hizmet Alımları:** Yukarıdaki kategorilere girmeyen, büro personeli, teknik personel, destek personeli ve diğer tüm Kent A.Ş. çalışanlarının belediye bütçesinden ödenmesinde kullanılan ortak ve en yoğun kullanılan koddur.

2. Sık Yapılan Muhasebe Hataları ve "Bilanço Güzelleştirmesi" Sapması

Analiz raporlarında ve denetimlerde sıklıkla rastlanan hatalı kodlama pratikleri şunlardır:

1. **01.3.01.02 veya 01.5.1.90 (Yanlış Kullanım):** Bazı belediyeler, şirket personelini belediyenin doğrudan işçisi gibi algılayarak ödemeleri "01 - Personel Giderleri" (örneğin 01.5.1.90 Diğer Personele Yapılan Diğer Ödemeler) veya "630/830 Giderler" hesap grubunda izlemektedir.
2. **Analitik Sapma:** Bu hatalı kullanım, belediyenin kendi kadrolu personel gider oranlarını (5393 Sayılı Belediye Kanunu Madde 49'daki yasal sınırını) kağıt üzerinde yanıltıcı şekilde etkilemekte ve bütçe disiplinini

bozmaktadır. Bu nedenle kesin hesap raporlamalarında tüm Kent A.Ş. ödemelerinin 03 - Mal ve Hizmet Alımı altında konsolide edilmesi yasal zorunluluktur.

III. Mardin Büyükşehir Belediyesi 2025 Yılı Kesin Hesap Analizi ve Gerçek Mali Yük Oranları

Mardin Büyükşehir Belediyesi İnsan Kaynakları ve Eğitim Dairesi Başkanlığı'nın 14 Temmuz 2026 tarihli resmi bütçe gerçekleşme raporu verileri incelendiğinde, bütçenin gerçek yapısı ve yapılan "makyajlamanın" oransal boyutları ortaya çıkmaktadır. İlgili daire başkanlığının gerçekleşen toplam harcaması **1.923.188.334,00 TL**'dir.

Harcamaların ekonomik kod bazında oransal dağılımı şöyledir:

1. **Doğrudan Personel Giderleri (01 + 02 Kodları):** Daire başkanlığı bünyesindeki memurlar, sözleşmeli personel ve doğrudan belediye kadrosundaki işçilerin maaş ve SGK giderleri toplamı **680.890.637,84 TL** olarak gerçekleşmiştir. Bu tutar, toplam gerçekleşen bütçenin **%35,40**'ına denk gelmektedir. Kağıt üstündeki bu oran, belediyenin doğrudan personel gideri limitlerini makul seviyede tuttuğu izlenimi uyandırmaktadır.
2. **Örtülü Personel Maliyeti - Hizmet Alımları (03.05 Kodu):** Kent A.Ş. personeline ait hak ediş ödemelerini içeren hizmet alımları kalemi harcaması ise **1.208.569.706,00 TL** düzeyindedir. Bu dolaylı personel gideri, daire başkanlığı bütçesinin tek başına tam **%62,84**'üne karşılık gelmektedir.
3. **Konsolide Gerçek Personel Yükü:** Doğrudan kadrolu personel giderleri (01+02) ile "Hizmet Alımı" (03.05) adı altında perdelenen Kent A.Ş. personel harcamaları konsolide edildiğinde, toplam personel maliyeti **1.889.460.343,84 TL**'ye ulaşmaktadır. Bu konsolide gerçek yük, gerçekleşen daire bütçesinin tam **%98,25**'ini yutmaktadır. Daire bütçesinden personel dışı cari

faaliyetlere (yolluklar, görev giderleri, transferler vb.) kalabilen serbest pay sadece **%1,75**'tir (33.727.990,16 TL).

Sonuç ve Değerlendirme

Mardin Kent A.Ş., belediyenin insan kaynağı omurgasını taşımakla birlikte, bu yapı üzerinden yapılan harcamaların belediye bütçesinde "03 - Mal ve Hizmet Alım Giderleri" (özellikle 03.5.9.90) alt kodlarında izlenmesi finansal raporlamanın şeffaflığı açısından kritiktir. Şirket işçilerinin toplu sözleşme ile iyileştirilen mali haklarının, belediye bütçesinin cari transfer limitleri sınırları içinde ve doğru kodlama kalemleriyle yönetilmesi, belediyenin 2025 kesin hesabında oluşabilecek olası Sayıştay sorgularının önüne geçecektir.

Ancak %98,25'lik bu gerçek konsolide personel yükü, bütçenin yatırım yapabilme kapasitesini (06 Sermaye Giderleri) neredeyse tamamen yok etmektedir. Yerel yönetimlerde şeffaf bütçe disiplininin kurulması, bütçe dışında iştirak şirketleri üzerinden yürütülen personelin maliyetleri dahil tüm giderlerin konsolide bütçe analiziyle izlenmesi ve denetlenmesini zorunlu kılmaktadır.

Dipnotlar / Kaynaklar

[1] 5393 Sayılı Belediye Kanunu, R.G. Tarihi: 13.07.2005, Sayı: 25874, m. 49/8.

[2] 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, R.G. Tarihi: 30.12.1989, Sayı: 20388 (Mükerrer), Ek Madde 20.

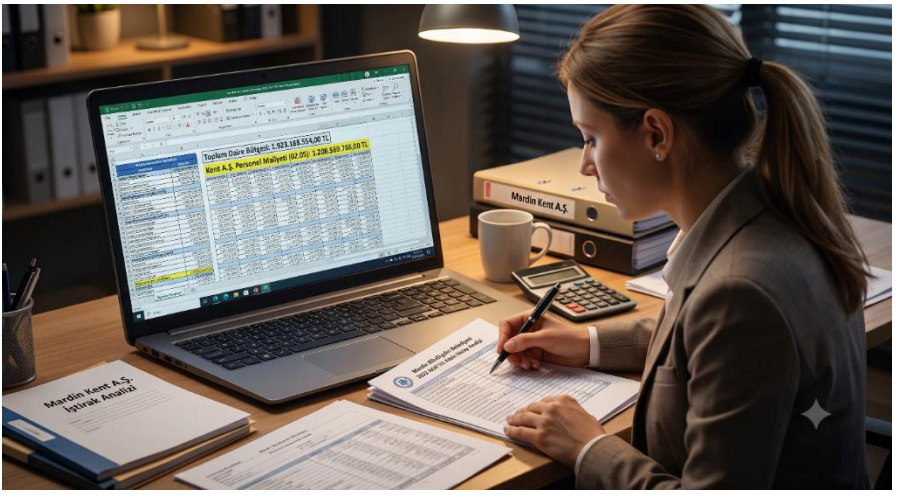
[3] İl Özel İdareleri, Belediyeler ve Bağlı Kuruluşları ile Bunların Üyesi Olduğu Mahalli İdare Birliklerince Hizmet Alınmasına Dayalı Şirket Kurulmasına veya Mevcut Şirketlerin Kullanılmasına İlişkin Usul ve Esaslar, Madde 5.

[4] T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Analitik Bütçe Sınıflandırma Rehberi (03.05 Hizmet Alımları Detay Kodları).

[5] 5018 Sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu, R.G. Tarihi: 24.12.2003, Sayı: 25326.

[6] T.C. Sayıştay Başkanlığı, Belediyeler Düzenlilik Denetim Raporları ve "Belediye Şirketlerinden Hizmet Alımları" Bulguları.

[7] Mardin Büyükşehir Belediyesi İnsan Kaynakları ve Eğitim Dairesi Başkanlığı, 14 Temmuz 2026 Tarihli Bütçe Ödenek - Harcama Raporu.

2-6-MARDİN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ'NDE ENDİREKT PERSONEL İSTİHDAMI VE MALİ SÜRÜDÜRÜLEBİLİRLİK: MARDİN KENT A.Ş. ÖRNEĞİ

Yazar: Dr. Mehmet Talat Şimdi

Kamu Maliyesi Doktoru / Bağımsız Denetçi ve Yönetim Danışmanı

Özet: Bu çalışma, Mardin Büyükşehir Belediyesi'nin (MBB) bütçe yapısını ve mali sürdürülebilirliğini, belediye iştiraki Mardin Kent A.Ş. üzerinden yürütülen "endirekt personel istihdamı" modeli çerçevesinde analiz etmektedir. 375 sayılı KHK'nın Ek 20'nci maddesiyle hayatımıza giren ve kamuoyunda taşeron işçilerin belediye şirketlerine geçişi olarak bilinen bu sistem, MBB'nin insan kaynağı omurgasını oluşturmaktadır. Makalede, Temmuz 2025 Toplu İş Sözleşmesi'nin getirdiği mali yükler, bu yüklerin analitik bütçe kodlarındaki fiili yansımaları ve dolaylı istihdam yönteminin belediyenin asli yatırım kapasitesi üzerindeki daraltıcı etkileri kamu maliyesi ve denetim perspektifiyle incelenmektedir.

GİRİŞ

Modern yerel yönetimlerde insan kaynağının yönetimi, hem sunulan hizmetin kalitesini hem de bütçe disiplinini doğrudan etkileyen en hassas dinamiklerden biridir. Türkiye'de belediyeler, özellikle 2018 yılından itibaren kamu personel rejimindeki dönüşümün bir parçası olarak doğrudan (kadrolu) istihdam yerine, belediye iktisadi teşebbüsleri (iştirakler) üzerinden **endirekt (dolaylı) personel istihdamı** yöntemine yönelmişlerdir.[1]

Mardin Büyükşehir Belediyesi ve onun en büyük operasyonel iştiraki olan **Mardin Kent A.Ş.** arasındaki ilişki, bu dolaylı istihdam modelinin mali sonuçlarını ve bütçe üzerindeki

sürdürülebilirlik baskısını analiz etmek adına önemli bir örnek teşkil etmektedir.

1. ENDİREKT İSTİHDAM MODELİNİN HUKUKİ VE İDARİ ALTYAPISI

Mardin Büyükşehir Belediyesi'nin temizlik, park-bahçeler, fen işleri, güvenlik ve idari destek gibi neredeyse tüm saha ve büro operasyonlarında çalışan personelin çok büyük bir kısmı hukuken belediyenin doğrudan işçisi değildir. Bu personel, belediyenin %100 hissesine sahip olduğu bir iktisadi teşebbüs olan **Mardin Kent A.Ş.** bünyesinde istihdam edilmektedir.

1.1. Doğrudan Hizmet Alım Mekanizması

Bu endirekt model, 375 sayılı KHK'nın Ek 20'nci maddesine dayanmaktadır.[^2] Bu hüküm uyarınca MBB, personel çalıştırılmasına dayalı hizmetleri açık ihale usulüne başvurmadan, doğrudan kendi şirketi olan Kent A.Ş.'den satın almaktadır.

1. **Ödeme Döngüsü:** Belediye, her ay Kent A.Ş. tarafından kesilen "Hizmet Alım Hak Ediş Faturası"nı öder.
2. **Faturanın İçeriği:** Bu faturanın mali portresi; işçilerin net maaşları, SGK işveren payları, işsizlik sigortası primleri, sendikal sosyal haklar, şirketin genel idari giderleri ve yasal olarak sınırlandırılmış olan %4 şirket kârından oluşur.

Bu hukuki kurgu nedeniyle, kâğıt üzerinde belediye ile işçiler arasında doğrudan bir iş sözleşmesi bulunmamakta, idari olarak "hizmet satın alımı" ilişkisi yürütülmektedir.

2. TEMMUZ 2025 TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİ VE MALİ YANSIMALARI

Belediyenin dolaylı yoldan finanse ettiği Kent A.Ş. bütçesindeki en büyük kırılma noktası, Temmuz 2025'te imzalanan toplu iş sözleşmesi (TİS) olmuştur.

2.1. Maaş İyileştirmesi ve Cari Nakit İhtiyacı

Temmuz 2025'te Kent A.Ş. bünyesindeki **1.884 işçiyi** kapsayan TİS protokolüyle en düşük işçi maaşı net **40.000 TL** seviyesine çekilmiştir.[3] Yüksek enflasyonist ortamda çalışanların refah düzeyini korumak adına atılan bu adım, sosyal belediyecilik açısından büyük bir başarı olsa da, MBB'nin iştirakine her ay aktarmak zorunda olduğu hak ediş tutarını (ve dolayısıyla cari nakit ihtiyacını) geometrik olarak artırmıştır.

2.2. Yatırım Bütçesinden Feragat ve Likidite Sıkışıklığı

Maaşların gününde ödenmesi yerel idareler için asli öncelik olduğundan, artan personel maliyetleri belediyenin kentsel gelişim, yol yapımı ve fen işleri gibi alanlara ayırabileceği **"Sermaye Giderleri"** (yatırım bütçesi) payını doğrudan daraltmıştır. 2025 yılı kesin hesaplarında yer alan belediye mülk ve arsa satışlarının en büyük finansal motivasyonu, Kent A.Ş. personelinin maaş ve SGK ödemelerinin aksatılmadan iştirake aktarılabilmesini sağlamaktır.

3. ANALİTİK BÜTÇE KODLAMASI VE "YASAL SINIR" İLLÜZYONU

Kamu maliyesinde endirekt istihdamın en çok tartışılan yönü, bütçe tablolarındaki gösterim şekli ve yasal limitlerle olan ilişkisidir.

3.1. %30 Personel Gideri Sınırı

5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 49. maddesine göre; belediyelerin yıllık toplam personel giderleri (SGK devlet primi

dahil), en son yıl bütçe gelirlerinin yeniden değerleme katsayısı ile çarpımı sonucu bulunacak miktarın **%30'unu** aşamaz.[4]

Mardin Büyükşehir Belediyesi'nin doğrudan kadrolu memur ve işçi giderleri bu yasal sınırın sınırındadır. Ancak burada kritik bir finansal illüzyon devreye girmektedir:

3.2. Bütçe Kodlamasındaki Maskeleme (03 Kodu)

Hukuken Kent A.Ş. çalışanları belediyenin doğrudan personeli sayılmadığından, bu işçilere ödenen milyarlarca TL bütçede **"01 - Personel Giderleri"** kalemi altında gösterilemez. Belediye, şirketten faturaya dayalı hizmet satın aldığı için bu harcamalar **"03 - Mal ve Hizmet Alım Giderleri"** altında muhasebeleştirilmektedir.

Tablo 1: Kent A.Ş. Personel Ödemelerinin Bütçe Kod Yapısı

Ekonomik Kod	Hizmet Türü	Yapısal Açıklama
03.5.1.08	Temizlik Hizmet Alım Giderleri	Temizlik işlerinde görevlendirilen Kent A.Ş. işçilerinin hak ediş ödemeleri.
03.5.1.09	Özel Güvenlik Hizmet Alım Giderleri	Belediye tesislerinde görevli güvenlik personelinin aylık hak edişleri.
03.5.9.90	Diğer Hizmet Alımları	Büro personeli, teknik destek personeli ve diğer tüm Kent A.Ş. çalışanlarının fonlandığı ana ve en yoğun kullanılan bütçe kalemi.

Bu kodlama yapısı sayesinde belediye, şeklen %30'luk yasal personel limiti kıskacına takılmamaktadır. Ancak analitik bütçe okumasında, belediyenin serbest nakit akışının çok büyük bir kısmının aslında "03.5" kodları üzerinden **dolaylı personel**

ödemelerine gittiği ve gerçek personel yükünün bütçede gizlendiği net bir şekilde görülmektedir.

3.3. Sık Yapılan Muhasebe Hataları ve Sayıştay Bulguları

Sayıştay denetim raporlarında, MBB ve benzeri belediyelerin bütçe raporlamalarında şirket personeli ödemelerinin zaman zaman hatalı olarak *01.3.01.02* veya *01.5.1.90* (Diğer Personele Yapılan Diğer Ödemeler) kodlarına ya da doğrudan gider hesaplarına kaydedildiği tespit edilmektedir.[5] Bu durum bütçe disiplinini bozmakta ve yasal limitlerin denetlenmesini imkânsız kılmaktadır. Kesin hesap raporlamalarında tüm Kent A.Ş. hak edişlerinin istisnasız **03** ana kodu altında konsolide edilmesi yasal bir zorunluluktur.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Mardin Büyükşehir Belediyesi'nin Kent A.Ş. üzerinden yürüttüğü **endirekt personel istihdamı**, belediyenin hizmet kapasitesini ayakta tutan ana motordur. Ancak bu dolaylı model, Temmuz 2025 TİS artışları ile birleştiğinde mali sürdürülebilirliği ciddi şekilde tehdit eden bir bütçe baskısına dönüşmüştür.

Belediye, yasal %30 sınırını aşmamak adına bütçede "03 - Mal ve Hizmet Alımları" kodunu kullanarak şekli uygunluk sağlasa da; fiiliyatta bütçe gelirlerinin çok büyük bir kısmı dolaylı olarak personel maaşlarına harcanmaktadır. Bu durum, yatırımların durmasına, borçlanma limitlerinin zorlanmasına (MARSU örneğinde olduğu gibi yasal sınırın 4 katına çıkılmasına) ve sürekli bir taşınmaz satış döngüsüne yol açmaktadır.

Mardin Büyükşehir Belediyesi'nin yapısal olarak sürdürülebilir bir finansal modele kavuşabilmesi için; endirekt istihdam yükünün optimize edilmesi, bütçe kodlamalarının Sayıştay standartlarında şeffaflaştırılması ve her şeyden önemlisi iştirak harcamalarını karşılayacak güçlü yerel öz gelirlerin (belediye

vergileri ve işletme gelirleri) yaratılması kaçınılmaz bir zorunluluktur.

DİPNOTLAR

[1]: 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun "Bütçenin Hazırlanması ve Uygulanması"na ilişkin ortak hükümleri.

[2]: 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Ek Madde 20 (İl Özel İdareleri ve Belediyelerde Personel Çalıştırılmasına Dayalı Hizmet Alımları).

[3]: Mardin Büyükşehir Belediyesi ile Belediye-İş Sendikası Arasında İmzalanan, Temmuz 2025 Yürürlük Tarihli Toplu İş Sözleşmesi Protokolü.

[4]: 5393 sayılı Belediye Kanunu, "Personel İstihdamı ve Sınırları" başlıklı 49. maddesi.

[5]: T.C. Sayıştay Başkanlığı, *"Mardin Büyükşehir Belediyesi 2025 Yılı Düzenlilik Denetim Raporu"*, Bütçe Giderleri ve İştirak İlişkileri Bulguları.

2-7-YEREL YÖNETİMLERİN KENTSEL VE ÇEVRESEL SORUNLARLA MÜCADELEDEKİ ROLÜ: İZMİR VE MARDİN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİ ÖRNEĞİ

1. GİRİŞ

Tarihin her döneminde yerel idareler, mahalli müşterek ihtiyaçların karşılanmasında ilk başvuru yapılan birimlerin başında gelmiştir. Yerel halkın ihtiyaç ve beklentilerinin doğrudan yönetildiği bu kurumların; altyapıdan ulaşıma, kentsel peyzajdan mimari planlamaya kadar pek çok hayati alanda asli görevleri bulunmaktadır.[1] Günümüzde "kent ve çevre" olgusu, yerel idarelerin en fazla mesai ve kaynak harcadığı alanların başında yer almaktadır. Sanayileşme ve hızlı nüfus artışının getirdiği kentsel kirleticilerle mücadele ile bu olumsuzlukların önceden engellenmesi çabaları, son yüzyılda yerel idarelerin kurumsal kapasitelerini en çok zorlayan konular arasına girmiştir.

Küreselleşme, iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişim ve kırdan kente yönelen göç dalgası, yerel idarelerin yetki alanlarındaki kentsel ve çevresel sorunların çarpan etkisiyle büyümesine yol açmaktadır. Bu sorunlar karşısında ilk muhatap olan yerel yönetimler, kentsel ekolojiyi korumak için kullanacakları mali ve idari araçların yetersizliğiyle karşı karşıyadır.[2] Özellikle merkezi idareden aktarılan mali kaynakların sınırlı oluşu, yerel yönetimlerin bütçe önceliğini acil ve asli fiziki hizmetlere (yol, ulaşım vb.) vermesine; çevre yatırımlarını ise çoğunlukla ikinci plana itmesine veya dış kaynak arayışına girmesine neden olmaktadır.

Ayrıca, yerel yönetimlerin idari ve coğrafi sınırlarının yasal olarak kısıtlı olması, havza ölçekli veya sınır aşan kentsel/çevresel sorunlarda tek başlarına kalıcı başarılar elde etmelerini zorlaştırmaktadır. Bu yapısal sınırlar nedeniyle yerel idareler; çevre yatırımlarında uluslararası fonlar, hibe programları ve merkezi idarenin iş birliğine ihtiyaç duymaktadır.

Bu çalışma, yerel yönetimlerin kentsel ve çevresel sorunlarla mücadeledeki konumunu, karşılaştıkları mali ve idari kısıtları teorik düzeyde ele almaktadır. Çalışma kapsamında; Türkiye'nin kıyı/metropol ölçeğindeki gelişmiş sanayi kenti **İzmir** ile tarihi, kültürel ve coğrafi yapısıyla Güneydoğu Anadolu bölgesinin merkezlerinden olan **Mardin** illerinin büyükşehir belediyeleri tarafından hayata geçirilen çevre projeleri incelenmiştir. Böylece iki farklı sosyo-ekonomik ve coğrafi havzada uygulanan kentsel çevre yönetimi modellerinin analiziyle literatüre katkı sunulması amaçlanmaktadır.

2. KENTSEL VE ÇEVRESEL SORUNLAR

İnsanların toplu olarak yaşam sürdüğü kentsel alanlar, paylaşılan sosyo-ekonomik ve fiziki ekosistemlerin temelini oluşturur. Küresel nüfus eğilimleri incelendiğinde, insanlığın yarıdan fazlasının artık kentlerde yaşaması, bu alanların çevre üzerindeki baskısını açıkça ortaya koymaktadır. Kentsel alanların sunduğu iş, eğitim ve sosyal yaşam olanakları, kırsal bölgeler üzerindeki itici güçlerle birleştiğinde kentleri yoğun bir nüfus akışının hedefi haline getirmiştir.[3] Ancak plansız gelişen bu yoğunlaşma süreci, çözülmesi zor kentsel ve çevresel sorunları beraberinde getirmektedir.

2.1. Kentleşme ve Çevre Odaklı Yapısal Sorunlar

Yoğun nüfus hareketlerinin kentler üzerindeki ilk somut etkisi fiziksel altyapıda görülmektedir. Hızlı ve kontrolsüz kentleşme; gecekondulaşma, kentsel donatı alanlarının yetersizliği, kalabalıklaşma maliyetlerinin artışı, arsa ve konut fiyatlarında aşırı dalgalanmalar gibi fiziksel sorunlara yol açmaktadır.[4] Bu fiziki kısıtları kentsel yoksulluk, işsizlik ve sosyal dışlanma gibi sosyo-ekonomik bunalımlar izlemektedir. Fiziki yapının yetersizliği doğrudan halk sağlığı ve çevre ekolojisi üzerinde bir tehdit unsuru oluşturmakta; sağlıklı içme suyuna erişim, kanalizasyon bertarafı ve endüstriyel atık yönetimi konularında yerel idarelerin iş yükünü artırmaktadır.[5]

Çevresel açıdan kentsel alanlar, doğanın taşıma kapasitesini zorlayan en önemli tüketim ve emisyon merkezleridir. Çevre sorunları, temelde insan faaliyetlerinin doğanın kendi kendini yenileme sınırını aşmasıyla ortaya çıkan dengesizliklerdir.[^6] Bu çerçevede kentsel alanlarda yoğunlaşan çevre kirliliği türlerini şu şekilde analiz etmek mümkündür:

1. **Su Kaynaklarının Kirlenmesi ve Kıtlık:** Aşırı nüfusa bağlı olarak artan evsel ve sanayi su tüketimi yeraltı su seviyelerini düşürürken; deşarj standartlarına uymayan atık sular su havzalarını, nehirleri ve denizleri kirletmektedir.[7]
2. **Toprak Kalitesinin Bozulması:** Katı, tıbbi ve endüstriyel atıkların modern yöntemlerle bertaraf edilmeyip vahşi şekilde depolanması, sızıntı sularının toprağa ve yeraltı sularına karışarak kimyasal ve biyolojik kirlilik yaratmasına yol açmaktadır.[8]
3. **Hava Kirliliği ve Sera Gazı Emisyonları:** Kentsel ulaşımda fosil yakıt tüketimi, konutların ısınma sistemleri ve sanayi tesislerinin emisyonları hava kalitesini düşürerek solunum yolu hastalıklarını tetiklemektedir. Ayrıca kentsel kaynaklı sera gazı emisyonları küresel iklim değişikliğinin de birincil nedenidir.[9]

Zamanla kentler, hem çevre kirliliğini üreten ana merkezler hem de bu kirliliğin yıkıcı sonuçlarından (ısı adaları, ani sel baskınları vb.) en çok etkilenen yaşam alanları haline dönüşmüştür.[10] Bu durum, kentsel ve çevresel sorunların yerinde ve entegre bir yönetim anlayışıyla çözülmesini zorunlu kılmaktadır.

3. TÜRKİYE'NİN KENTSEL VE ÇEVRESEL POLİTİKA ÇERÇEVESİ

Küreselleşen dünyada çevre kirliliğinin sınır tanımayan doğası, ulusal politikaların uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilmesini gerektirmiştir.[11] Türkiye'nin kentsel çevre

politikalarının temeli anayasal ve yasal düzenlemelerle şekillendirilmiştir.

1982 Anayasası'nın 56. maddesinde yer alan *"Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevrenin kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşın ödevidir"* hükmü, çevre hakkını anayasal güvence altına almıştır.[12] Bununla birlikte Anayasa'nın 23. maddesindeki "sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirme" vizyonu ve mülkiyet sınırlandırmalarını düzenleyen diğer maddeler çevre hakkını doğrudan destekler niteliktedir.

Yasal alanda yürürlükte olan en temel mevzuat **2872 sayılı Çevre Kanunu**'dur.[13] Kanun; sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda, tüm canlıların ortak varlığı olan çevrenin korunmasını ve geliştirilmesini amaçlar. Bu ana kanunun yanı sıra; *İmar Kanunu, Büyükşehir Belediye Kanunu, Belediye Kanunu ve Kıyı Kanunu* gibi yasalar yerel yönetimlerin çevre koruma alanındaki sınırlarını ve yetki alanlarını tanımlamaktadır.[14] Kurumsal çerçevede ise Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı öncülüğünde yerel idareler bu politikaların sahadaki en önemli uygulayıcıları konumundadır.

4. BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNİN ÇEVRE YÖNETİMİNDEKİ ROLÜ

Türkiye'de kentsel nüfusun büyük kısmına hizmet götüren Büyükşehir Belediyeleri, **5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu** kapsamında geniş çevre yetkileri ile donatılmıştır. İlgili kanunun 7. maddesi uyarınca büyükşehir belediyelerine verilen başlıca çevre görevleri şunlardır:

1. Sürdürülebilir kalkınma ilkelerine uygun olarak su havzalarının, tarım alanlarının ve ekolojik dengenin korunmasını sağlamak,

2. Büyükşehir katı atık yönetim planını hazırlamak, evsel atıklar hariç atıkların geri kazanılması, düzenli depolanması ve bertarafına yönelik tesisler kurmak/işletmek,
3. Sanayi ve tıbbi atıklara yönelik entegre bertaraf süreçlerini yürütmek,
4. Kanalizasyon ve atık su arıtma tesislerini kurmak, derelerin ıslahını gerçekleştirmek ve içme suyu kalitesini güvence altına almak.[^15]

Metropol alanlardaki karmaşık nüfus yapısı ve sanayi yoğunluğu, büyükşehir belediyelerinin geleneksel temizlik faaliyetlerinin ötesine geçerek yenilikçi, döngüsel ekonomi odaklı ve iklim dirençli projeler üretmesini zorunlu kılmaktadır.

5. İZMİR VE MARDİN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNİN VİZYONER ÇEVRE PROJELERİ

Farklı coğrafi karakterlere ve kentsel dinamiklere sahip olan İzmir ve Mardin Büyükşehir Belediyeleri, sürdürülebilir çevre yönetimi konusunda kendi bölgelerinde önemli model uygulamalar hayata geçirmektedir.

5.1. İzmir Büyükşehir Belediyesi: İleri Biyolojik Arıtma, Gri Su ve Enerji Dönüşümü

Kıyı metropolü kimliğiyle İzmir, körfez ekosisteminin korunması ve su kıtlığı ile mücadelede ileri teknolojiye dayalı altyapı yatırımlarına odaklanmaktadır.

1. **Kapasite Artırımı ve Havza Koruma Yatırımları:** İzmir Büyükşehir Belediyesi İZSU Genel Müdürlüğü, arıtma kapasitesini artırmak amacıyla önemli yatırımlar yapmaktadır. Bu kapsamda Torbalı İleri Biyolojik Atıksu Arıtma Tesisi'nin kapasitesi yaklaşık 3 kat artırılarak sanayi ve evsel atıkların Melez Çayı ile Küçük Menderes Havzası'na zarar vermeden arıtılması hedeflenmiştir.

Benzer şekilde, kapasitesi günlük 25 bin metreküpe çıkarılan Ayrancılar-Yazıbaşı İleri Biyolojik Atıksu Arıtma Tesisi, bölgedeki tarımsal üretimin sürdürülebilirliği açısından kritik bir çevre yatırımı olarak devreye alınmıştır.

2. **Gri Su ve Yenilikçi Su Yönetimi (RESWATER Projesi):** Su krizine dirençli çözümler üretmek amacıyla İzmir Büyükşehir Belediyesi, Akdeniz Havzası Sınır Ötesi İş Birliği Programı (Interreg NEXT MED) kapsamında fonlanan *RESWATER (Dirençli Kentsel Su Yönetimi İçin Geleneksel Olmayan Su Kaynakları)* projesini başlatmıştır. Proje çerçevesinde belediye hizmet binalarında gri su arıtma sistemleri kurulmakta; arıtılan bu sular bina içi tesisat ile kamusal alanların ve peyzajın sulanmasında kullanılarak şebeke suyu tüketimi düşürülmektedir.
3. **Harmandalı Düzenli Depolama ve Biyogaz Tesisi:** İzmir'in katı atık yönetimindeki en önemli çevre hamlelerinden biri olan Harmandalı tesisi, çöplük gazından (metan) elektrik üreten entegre bir enerji merkezine dönüştürülmüştür. Bu sayede hem sera gazı emisyonlarının önüne geçilmekte hem de kentsel atıklar yeşil enerjiye dönüştürülerek ekonomiye kazandırılmaktadır.

5.2. Mardin Büyükşehir Belediyesi: Entegre Katı Atık Yönetimi ve Kırsal Çevre Dönüşümü

Geniş bir coğrafi alana yayılan Mardin Büyükşehir Belediyesi, özellikle katı atıkların çevreye zarar vermeden toplanması ve çöpten katma değer üretilmesi noktasında bölgesel bir dönüşüm gerçekleştirmektedir.

1. **Yeşilli Katı Atık Düzenli Depolama Tesisi ve Biyogaz Santrali:** Kent genelinde vahşi çöp depolamaya son veren bu entegre tesiste, 10 ilçeden toplanan günlük ortalama 550 ton evsel atık işlenmektedir. Tesiste yer

alan biyogaz jeneratörleri vasıtasıyla çöpten elektrik üretilerek yaklaşık 18 bin hanenin elektrik ihtiyacı karşılanmaktadır. Kurulan mekanik ayırma ve kompost projeleriyle sistemin kurulu gücü artırılmakta; böylece doğaya yayılan ve karbondioksitten 25 kat daha zararlı olan metan gazı tamamen kontrol altına alınmaktadır.

2. **Tıbbi Atıkların Güvenli Bertarafı:** Tesis bünyesinde kurulan ünitelerle Mardin sınırları içerisindeki tüm sağlık kuruluşlarının tıbbi atıkları sterilize edilerek çevreye zarar vermeyecek şekilde bertaraf edilmekte ve dolaylı olarak enerji üretimine dahil edilmektedir.
3. **Zeytinli "Sıfır Atık Köyü" Projesi:** Mardin'in Yeşilli ilçesine bağlı Zeytinli Mahallesi'nde yürütülen ve Avrupa Birliği hibe programı kapsamında Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Çevre Ajansı tarafından desteklenen bu proje, kırsalda sürdürülebilir sıfır atık yönetim modelinin kurulmasını amaçlamaktadır. Proje bünyesinde kurulan atık altyapısı, güneş enerjisi (GES) entegrasyonu ve kadınlar ile gençlerin atıklardan üretim yapabileceği sosyal girişimcilik atölyeleri, kırsal kalkınma ile çevre korumayı birleştiren öncü bir model sunmaktadır.

6-İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından hayata geçirilen **RESWATER (Dirençli Kentsel Su Yönetimi İçin Geleneksel Olmayan Su Kaynakları)** projesi

Mardin Büyükşehir Belediyesi bünyesinde yap-işlet-devret modeliyle işletilen **Mardin Entegre Katı Atık Yönetimi ve Biyogaz Enerji Üretim Tesisi**'nin finansal yapıları, bütçeleri, hibe/yatırım modelleri ve sağladıkları ekonomik geri dönüşlerin karşılaştırmalı analizi aşağıda sunulmuştur:

Projelerin Finansal ve Operasyonel Karşılaştırma Tablosu

Finansal / Operasyonel Parametre	**İzmir Büyükşehir Belediyesi – RESWATER Projesi**	**Mardin Büyükşehir Belediyesi – Biyogaz Enerji Santrali**
Ana Proje Odağı	Konvansiyonel olmayan su kaynakları (Gri su arıtımı, yağmur suyu hasadı) ve kentsel su dirençliliği	Katı atık bertarafı, metan gazı eliminasyonu ve elektrik enerjisi üretimi
Toplam Proje Bütçesi	**2.953.100 Avro** (Çok uluslu konsorsiyumun toplam bütçesi)	Yaklaşık **5.300.000 ABD Doları** (Sabit tesis/santral yatırım değeri ölçeği)
Belediye Payı / Ayrılan Bütçe	**478.800 Avro** (İzmir Büyükşehir Belediyesi'ne tahsis edilen pay)	Belediye bütçesinden doğrudan nakit çıkışı olmaksızın **%100 Özel Sektör Yatırımı** (Yap-İşlet-Devret)

Finansal / Operasyonel Parametre	**İzmir Büyükşehir Belediyesi – RESWATER Projesi**	**Mardin Büyükşehir Belediyesi – Biyogaz Enerji Santrali**
Hibe ve Finansman Oranı	**%90 AB Hibesi** (Interreg NEXT MED programı kapsamında doğrudan hibe desteği)	**%0 Hibe / %100 Özel Sermaye**. Yap-İşlet-Devret modeli ile özel yüklenici tarafından finanse edilmiştir.
Yıllık Doğrudan Gelir / Tasarruf	**Dolaylı Tasarruf:** Şebeke suyu tüketiminde ve belediye binalarının işletme giderlerinde sağlanan doğrudan azalma.	**Doğrudan Gelir:** Üretilen enerjiden belediyeye aktarılan belirli oranlı ciro payı (Yıllık ortalama 18.000 MWh elektrik üretimi).
Sosyo-Ekonomik Çıktı / Geri Dönüş	Akdeniz havzasındaki 7 kentle teknoloji ve deneyim paylaşımı, su	Bölgede yaklaşık **18.000 hanenin** yıllık elektrik ihtiyacının çöpten üretilen yeşil

Finansal / Operasyonel Parametre	İzmir Büyükşehir Belediyesi – RESWATER Projesi	Mardin Büyükşehir Belediyesi – Biyogaz Enerji Santrali
	tasarrufu farkındalığı.	enerji ile karşılanması.

Projelerin Finansal Yapı Analizleri

1. İzmir RESWATER Projesi Finansal Analizi

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin Malta Enerji ve Su Bakanlığı koordinasyonunda yürüttüğü RESWATER projesi, tipik bir **Avrupa Birliği hibe projesidir**.

1. **Finansman Mekanizması:** Projenin toplam bütçesi olan 2,95 milyon Avro, ortaklar arasında paylaşılmaktadır. İzmir Büyükşehir Belediyesi İklim Değişikliği ve Sıfır Atık Dairesi Başkanlığı bu bütçeden **478.800 Avro** pay almaktadır. Proje bütçesinin yaklaşık %90'ı AB fonuyla karşılandığı için belediyenin öz kaynak yükü son derece düşüktür.
2. **Geri Kazanım Modeli:** Projenin amacı doğrudan ticari bir gelir elde etmek değil, "gri su" arıtımı ve yağmur hasadı altyapısıyla belediye binalarındaki şebeke suyu faturasını kalıcı olarak düşürerek **kamusal tasarruf** yaratmaktır.

2. Mardin Biyogaz Enerji Santrali Finansal Analizi

Mardin Büyükşehir Belediyesi'nin projesi ise kamu bütçesi üzerinde yük oluşturmayan **ticari ortaklık ve Yap-İşlet-Devret** modeline dayanmaktadır.

1. **Finansman Mekanizması:** Tesisin inşası, jeneratör kurulumları ve mekanik ayırma üniteleri tamamen yüklenici firma tarafından finanse edilmiştir. Belediyeden nakit çıkışı olmamıştır.
2. **Gelir Modeli:** Tesis, günlük 400 ton katı atığı işleyerek yılda ortalama **18.000 Megavatsaat (MWh)** elektrik enerjisi üretmektedir. Üretilen bu elektrik, YEKDEM (Yenilenebilir Enerji Destekleme Mekanizması) kapsamında şebekeye satılmakta ve elde edilen gelirden ihale şartnamesinde belirlenen oran doğrultusunda Mardin Büyükşehir Belediyesi'ne **doğrudan kira/ciro payı** aktarılmaktadır. Ayrıca çevre ilçelerdeki vahşi çöp depolama alanlarının bertaraf maliyetleri ortadan kalktığı için belediye lojistik ve rehabilitasyon giderlerinden büyük oranda tasarruf sağlamaktadır.

7. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Gelişmişlik düzeyleri, coğrafi konumları ve kentsel dinamikleri birbirinden farklı olan İzmir ve Mardin kentleri, yerel düzeyde uygulanan çevre politikalarının başarısını gösteren iki önemli model sunmaktadır. İzmir Büyükşehir Belediyesi, ileri teknolojiye dayalı atık su arıtma yatırımları, RESWATER gibi uluslararası vizyoner su projeleri ve kentsel dirençlilik odaklı yenilikçi adımlarıyla sanayi ve kıyı metropollerinin çevre vizyonunu temsil etmektedir. Diğer taraftan Mardin Büyükşehir Belediyesi, geniş kırsal havzada dağınık yerleşimlerin atıklarını tek merkezde toplayan entegre katı atık yönetim modeli, çöpten enerji üretimi ve Zeytinli "Sıfır Atık Köyü" projesiyle bölgesel, kapsayıcı ve döngüsel bir eko-kalkınma modeli sergilemektedir.

Her iki belediyenin de projelerindeki ortak başarı anahtarı, atıkları birer "çevre kirleticisi" olmaktan çıkarıp "enerji ve ham

madde kaynağına" dönüştüren **döngüsel ekonomi** yaklaşımıdır. Ancak bu projelerin sürdürülebilirliği ve Türkiye genelindeki tüm yerel yönetimlere yaygınlaştırılabilmesi için;

1. Yerel yönetimlerin kendi yenilenebilir enerji yatırımlarını finanse edebileceği esnek hazine destekli fonların kurulması,
2. "Gri Su" kullanımı ve yerinde kompost üretimi gibi sıfır atık uygulamalarının yerel imar yönetmeliklerinde zorunlu hale getirilmesi,
3. Büyükşehir belediyelerinin uluslararası çevre koruma hibe programlarına (RESWATER ve AB projelerinde olduğu gibi) erişim süreçlerinin idari olarak kolaylaştırılması hayati önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA VE DİPNOTLAR

[^1]: Güven, S. (2017). "Yerel Yönetimler ve Çevre Sorunları". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(54), 1048-1062.

[2]: Ulusoy, A. ve Vural, T. (2001). *Yerel Yönetimler ve Çevre Politikası*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

[3]: Es, M. ve Ateş, M. (2004). "Kentleşme Sürecinde Çevre Sorunları ve Yerel Yönetimler". *Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 215-230.

[4]: Ören, K. ve Yüksel, H. (2013). "Çarpık Kentleşmenin Sosyo-Ekonomik Boyutları". *Kentsel Araştırmalar Dergisi*, 4(9), 45-62.

[5]: Özdemir, S. (2012). "Türkiye'de İç Göç Hareketleri ve Kentleşme Üzerine Bir Değerlendirme". *Planlama Dergisi*, 22(1), 1-12.

[6]: Ertürk, H. (2011). *Kent Kuramı ve Kentleşme Politikası*. Bursa: Ekin Basım Yayın.

[7]: Toprak, Z. (2017). *Kent ve Çevre Politikaları*. İzmir: Barış Yayınları.

[8]: Güler, Ç. ve Çobanoğlu, Z. (1997). *Toprak Kirliliği*. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları.

[9]: İbret, B. ve Aydınözü, D. (2009). "Kentlerde Hava Kirliliği ve Alınması Gereken Önlemler". *Coğrafya Dergisi*, (18), 70-85.

[10]: Kızılboğa, R. ve Batal, S. (2012). "Türkiye'de Çevre Politikalarının Gelişimi ve Yerel Yönetimler". *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 32(1), 191-212.

[^11]: Kaplan, A. (1997). *Küresel Çevre Politikası*. İstanbul: Mitos Yayınları.

[12]: Gürseler, G. (2008). *Anayasa ve Çevre Hukuku*. İstanbul: Der Yayınları.

[13]: 2872 Sayılı Çevre Kanunu, T.C. Resmî Gazete, 18132, 11 Ağustos 1983.

[14]: 5393 Sayılı Belediye Kanunu, T.C. Resmî Gazete, 25874, 13 Temmuz 2005.

[^15]: 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, T.C. Resmî Gazete, 25531, 23 Temmuz 2004.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=yakQ18nG9qs

İZMİR
YEŞİL DÖNÜŞÜMÜN İKİ YÜZÜ
İzmir'in Suyu, Mardin'in Çöpü
İzmir Körfezi
RESWATER
ŞEBEKE SUYU TASARRUFU
ARITILMIŞ SU
GRİ SU GERİ KAZANIM
YEŞİL DÖNÜŞÜMÜN İKİ YÜZÜ
MARDİN
İzmir'in Suyu, Mardin'in Çöpü
18,000 HANEYE ENERJİ
Entegre Katı Atık Yönetimi ve Biyogaz Tesisi
BİYOGAZ ELEKTRİK
KAYNAK DÖNÜŞÜMÜ
ÇÖPTEKİ DEĞER
18,000 HANEYE ENERJİ

2-8-6360 Sayılı Yasal Düzenleme Işığında Yeni Yetkisizlik Alanları: İzmir ve Mardin Örneklerinde Madencilik Faaliyetlerinin Yarattığı Aykırılıklar

Özet

Bu çalışmada, 6360 sayılı Kanun ile büyükşehirlerde İl Özel İdarelerinin kaldırılmasının, madencilik ruhsatlandırma, denetim ve gelir paylaşımı süreçlerinde yarattığı yapısal dönüşüm incelenmektedir. Yerel katılımı ve özerkliği savunan Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı (AYYÖŞ) ilkelerine karşın, maden hakları ve çevre izinleri üzerindeki yerel yetkilerin Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlıkları (YİKB) ve valilikler eliyle merkeze devredilmesi analiz edilmektedir. Tarım, turizm ve sanayinin bir arada var olduğu İzmir ile zengin tarihi-kültürel mirasa sahip Mardin illeri özelinde, bu merkezileşmenin yerel bütçeler, toplumsal rıza ve çevreyle ilgili sürdürülebilirlik üzerindeki olumsuz etkileri dipnotlu bir makale formatında ortaya koyulmaktadır.

I. Giriş: Yerelleşme Söylemleri ve Mali Özerklik Çelişkisi

Modern kamu yönetimi kuramlarında yerelleşme; hizmetlerin halka en yakın birimlerce sunulması (halka yakınlık ilkesi), karar alma süreçlerine katılımın artırılması ve yerel ihtiyaçların etkin karşılanması ilkelerine dayanmaktadır [1]. Türkiye'nin de 1992 yılında bazı çekincelerle onayladığı Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı (AYYÖŞ), yerel yönetimlerin sorumluluklarıyla orantılı mali kaynaklara sahip olmalarını ve kendi öz gelirlerini serbestçe tasarruf edebilmelerini öngörür [2].

Ancak, 2012 yılında yasalaşan ve 30 Mart 2014 mahalli idareler seçimleriyle yürürlüğe giren **6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun**, Türk yerel yönetim sisteminde paradoksal bir dönüşüme yol açmıştır. Kanun, büyükşehir

sınırlarını il mülki sınırlarına genişletip köyleri mahalleye dönüştürürken, 30 büyükşehirde İl Özel İdarelerini (İÖİ) tamamen tasfiye etmiştir [3].

İl Özel İdarelerinin tasfiyesi, yerelleşme söylemlerinin aksine, özellikle madencilik, jeotermal kaynaklar ve imar gibi stratejik alanlarda yetkinin seçilmiş yerel organlardan alınarak atanmış taşra yöneticilerine (Valilik bünyesindeki Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlıklarına - YİKB) devredilmesiyle sonuçlanmıştır [4]. Bu durum, yerel bütçelerin ciddi şekilde aşınmasına ve yerel halkın kendi yaşam alanlarını doğrudan etkileyen sanayi/maden projeleri üzerinde söz hakkını kaybetmesine yol açarak yeni bir "yetkisizlik" alanı yaratmıştır.

II. Madencilik Faaliyetlerinde Yönetsel Yetki Devri ve Demokratik Açık

6360 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesinden önce, 3213 sayılı Maden Kanunu kapsamında yer alan I. Grup (a) bendi madenlerin (kum, çakıl, ariyet vb.) ruhsatlandırılması, işletme izinleri ve madencilik faaliyetlerine dayalı işyeri açma ve çalışma ruhsatları (GSM - Gayrisıhhi Müessese izinleri) seçilmiş üyelerden oluşan İl Genel Meclisi'nin denetimindeki İl Özel İdareleri tarafından yürütülmekteydi [5]. Her ne kadar bu süreçler bürokratik organlarca işletilse de, İl Genel Meclisleri yerel halkın şikâyetlerini gündeme getirebiliyor, denetim yetkisini kullanabiliyor ve kamuoyu baskısı oluşturabiliyordu [6].

6360 sayılı Kanun ile İl Özel İdarelerinin kaldırıldığı büyükşehirlerde bu yetkiler tamamen **Valiliklere ve YİKB'lere** devredilmiştir. Bu dönüşümün yarattığı yönetsel sorunlar şu şekildedir:

1. **Atanmışlık-Seçilmişlik Çelişkisi:** Karar verici mekanizma, yerel halka karşı siyasi sorumluluğu olan belediye meclisleri veya eski il genel meclisleri yerine, hiyerarşik olarak doğrudan merkeze (İçişleri

Bakanlığına) bağlı valilikler olmuştur [7]. Bu durum, kamu yönetiminde demokratik meşruiyet ve hesap verebilirlik ilkelerini zedelemektedir.

2. **YİKB'lerin Yapısı:** Tüzel kişiliği bulunmayan (daha sonra sınırlı yetkilerle donatılan) birer kamu kuruluşu olarak YİKB'ler, yerel halkın taleplerinden ziyade merkezi hükümetin yatırım politikalarını önceler hale gelmiştir [8].
3. **Katılım Kanallarının Tıkanması:** Yerel halkın, tarım alanlarını ya da su havzalarını tehdit eden bir taş ocağı veya maden projesine karşı yerel meclis üyeleri aracılığıyla demokratik baskı kurma imkanı ortadan kalkmıştır.

III. Mali Kaynakların Merkezileştirilmesi ve Yerel Bütçe Kayıpları

3213 sayılı Maden Kanunu'nun eski 14. maddesine göre maden işletmelerinden tahsil edilen **Devlet Hakkının %25'i** doğrudan faaliyetin yürütüldüğü ilin İl Özel İdaresine, **%25'i** ise altyapı yatırımlarında kullanılmak üzere ilgili ilçenin Köylere Hizmet Götürme Birliğine (KHGB) aktarılmaktaydı [9]. Böylece madencilik faaliyetinin yarattığı çevresel ve lojistik tahribat (yolların bozulması, tozlanma, altyapı yükü), yerel bütçeye aktarılan bu paylarla bir nebze olsun telafi edilebiliyordu.

6360 sayılı Kanun (m. 3/8) ile bu dengeler tamamen değişmiştir:

1. Büyükşehirlerde İl Özel İdaresi ve Köylere Hizmet Götürme Birlikleri kaldırılmasıyla, bu kurumlara ödenmesi gereken **%50'lik yerel pay tamamen genel bütçeye aktarılmaya başlanmıştır** [10].
2. I(a) grubu madenlerden alınan harçlar ve idari para cezaları da yerel idare bütçeleri yerine genel bütçeye gelir kaydedilmiştir.
3. Kanunun 3. maddesinin 9. fıkrası gereği, bu gelirlerin "maden kaynaklarının bulunduğu yere en yakın yerleşim

yerlerinin altyapı ihtiyaçlarında kullanılmak üzere" İçişleri Bakanlığı bütçesinden YİKB'lere aktarılacağı öngörülmüşse de, pratikte bu kaynakların yerel belediyelere veya doğrudan etkilenen köylere (yeni mahallelere) ulaşmasında ciddi bürokratik engeller ve dağıtım adaletsizlikleri yaşanmaktadır [11].

IV. İzmir ve Mardin İlleri Özelinde Olumsuz Etkilerin Analizi

6360 sayılı Kanun'un madencilik faaliyetleri bağlamında yarattığı bu merkeziyetçi yapı, farklı coğrafi, ekonomik ve kültürel dinamiklere sahip **İzmir** ve **Mardin** illerinde farklı ama ortaklaşan olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

A. İzmir Örneği: Tarım, Turizm ve Sanayi Havzalarında Ekolojik ve Sosyal Çatışma

İzmir, hem yoğun bir sanayi ve madencilik (mermer, taş ocakları, altın, jeotermal) potansiyeline hem de yüksek katma değerli tarım havzalarına (Yarımada, Küçük Menderes ve Gediz Havzaları) sahip bir büyükşehirdir.

1. **Yarımada ve Jeotermal/Rüzgar Çatışmaları:** Karaburun, Çeşme ve Seferihisar gibi bölgelerde jeotermal kaynak aramaları ve taş ocakları, yerel halkın ve İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin (İBB) planlama yetkisinin dışına taşınmıştır. İBB'nin çevre düzeni planları ile koruma altına aldığı tarım alanları, YİKB ve merkezi bakanlıkların verdiği maden/jeotermal ruhsatlarıyla delinmektedir [12].
2. **Taş Ocakları ve Akciğer Kaybı (Belkahve ve Bornova Örneği):** Bornova, Buca ve Torbalı civarındaki kalker ve çimento taş ocaklarının denetimi ve ruhsatlandırılması tamamen Valilik (YİKB) uhdesine geçmiştir. Yerel belediyeler (örneğin Bornova Belediyesi), kendi sınırları içindeki bu ocakların yarattığı hava kirliliği ve gürültüye karşı doğrudan ruhsat iptal yetkisine sahip değildir [13].

Bu durum, kentin çeperindeki ormanlık ve tarımsal alanların tahribatını hızlandırmaktadır.

3. **Mali Hak Kayıpları:** İzmir, Türkiye'nin en önemli mermer ve endüstriyel hammadde üreticilerinden biridir. Eski sistemde İzmir İl Özel İdaresi'ne giden milyonlarca liralık maden devlet hakkı payları, İzmir'in kırsal mahallelerinin altyapısını fonlamak yerine Ankara'da genel bütçeye aktarılmaktadır. İBB ve ilçe belediyeleri ise ağır tonajlı maden kamyonlarının tahrip ettiği köy yollarını kendi kısıtlı bütçeleriyle onarmak zorunda kalmaktadır [14].

B. Mardin Örneği: Tarihsel Miras, Kadim Vakıf Toprakları ve Ekolojik Tahribat

Mardin, binlerce yıllık çok kültürlü mimari mirası, arkeolojik sit alanları, kadim vakıf mülkleri ve Mezopotamya Ovası'nın tarımsal zenginliği ile öne çıkan bir büyükşehirdir.

1. **Sit Alanları ve Taş Ocakları Tehdidi:** Mardin'in özgün mimari dokusunu oluşturan "Mardin Taşı" (kalker) ocakları ile çimento fabrikalarının hammadde sahaları, antik yerleşimlerin ve ekolojik sınırların çok yakınında yer almaktadır. Eskiden yerel dinamiklerin (yerel tarihçiler, vakıflar ve yerel idare temsilcileri) İl Genel Meclisi vasıtasıyla müdahil olabildiği ruhsatlandırma süreçleri, tamamen Valilik bünyesindeki YİKB'ye devredilmiştir [15]. Bu durum, sit alanlarının sınırında kontrolsüz taş ocağı faaliyetlerinin önünü açmıştır.
2. **Tarımsal Alanlar ve Su Kaynaklarının Kirlenmesi:** Mardin Ovası, Türkiye'nin en stratejik tarım merkezlerindendir. Bölgede açılan taş ve mermer ocakları, yeraltı su tablalarını bozmakta ve ovaya hayat veren su kaynaklarını kirletmektedir. Yerel belediyelerin bu maden tesislerini gayrisıhhi müessese (GSM) ruhsatı üzerinden denetleme veya faaliyetini durdurma yetkileri ellerinden alınmış, bu yetki doğrudan mülki amirliğe geçmiştir [16].

3. **Kırsal Alanların Sahipsizleşmesi:** Mardin'de köylerin mahalleye dönüştürülmesiyle, köy tüzel kişiliklerinin ortak mülkleri (meralar, kaynak suları) belediyelere veya komisyon marifetiyle kamu kurumlarına devredilmiştir [17]. Köy muhtarlarının maden şirketlerine karşı yasal olarak köy sınırlarını savunma yetkisi hukuken ortadan kalkmış, köylüler şirketler karşısında tamamen savunmasız kalmıştır.

V. Sonuç ve Değerlendirme

6360 sayılı Kanun, "yerelleşme" ve "hizmette etkinlik" iddialarıyla yürürlüğe konulmuş olsa da, madencilik faaliyetleri özelinde tam bir **"merkezileşme"** aygıtına dönüşmüştür. İl Özel İdarelerinin tasfiyesi ve yetkilerin YİKB'ler ile Valiliklere devredilmesi; halkın katılım kanallarını tıkamış, seçilmiş yerel yönetimleri kendi sınırları içindeki çevresel tehditlere karşı yetkisiz bırakmış ve yerel kaynakların yerel kalkınma için kullanılmasını engellemiştir.

İzmir'de tarım ve turizm alanlarının endüstriyel madencilik baskısıyla bozulması, Mardin'de ise tarihsel ve kültürel peyzajın taş ocakları eliyle tahrip edilmesi, bu yasal düzenlemenin yerelde yarattığı somut krizlerin en açık göstergeleridir. Çözüm olarak; madencilik, çevre ve imar gibi doğrudan halkın yaşam alanını ilgilendiren konularda ruhsatlandırma, denetim ve gelir paylaşımı yetkilerinin yeniden seçilmiş yerel yönetimlere (büyükşehir ve ilçe belediyelerine) devredilmesi ve katılım mekanizmalarının yasal güvenceye kavuşturulması gerekmektedir.

Dipnotlar (Referanslar)

[1] Keleş, R. (2014). *Yerinden Yönetim ve Siyaset*. İstanbul: Cem Yayınevi, s. 85-88.

[2] Avrupa Konseyi. (1985). *Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı (AYYÖŞ)*, Madde 9.

[3] Resmi Gazete. (2012). *6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*, Sayı: 28489.

[4] Sobacı, M. Z. (2013). "6360 Sayılı Kanun ve Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı: Bir Merkezileşme Analizi". *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 22(4), s. 1-18.

[5] TBMM. (1985). *3213 Sayılı Maden Kanunu*, Kabul Tarihi: 04/06/1985.

[6] Güler, B. A. (2012). *Yerel Yönetimler: Liberal Set-Demokratik Seçenek*. Ankara: İmge Kitabevi, s. 99-102.

[7] Parlak, S. (2015). "Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Dönüşümü ve Büyükşehir Belediye Modeli". *Maliye Dergisi*, Sayı 168, s. 45-62.

[8] Altan, M. C. (2016). "6360 Sayılı Kanun Sonrası Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlıklarının Rolü ve İşleyiş Sorunları". *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 14(2), s. 112-130.

[9] Maden Kanunu, m. 14 (6360 öncesi yürürlükte olan hali).

[10] Ulusoy, A. ve Akdemir, T. (2009). *Mahalli İdareler: Siyaset, İktisat, Kamu Yönetimi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 262-265.

[11] İçişleri Bakanlığı. (2015). *Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı Tahsilât İç Genelgesi (Seri No: 2015/1)*.

[12] İzmir Büyükşehir Belediyesi. (2020). *İzmir İli Çevre Düzeni Planı Raporu ve Yarımada Stratejik Planı*, İBB Yayınları.

[13] TMMOB Çevre Mühendisleri Odası İzmir Şubesi. (2022). *İzmir İl Çevre Durum Raporu: Sanayi ve Madenciliğin Çevresel Etkileri*, s. 74-82.

[14] Ege Belediyeler Birliği. (2021). *6360 Sayılı Kanunun Ege Bölgesi Belediyelerine Mali Etkileri Raporu*, s. 19-25.

[15] Mardin Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü. (2023). *Mardin Taş Mimarisi ve Koruma Sorunları Raporu*, s. 41-45.

[16] TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Mardin Şubesi. (2024). *Mardin Ovası Tarım Alanlarında Sanayileşme ve Maden Ocakları Tehdidi Raporu*.

[17] Şahin, M. (2018). "Büyükşehir Yasası'nın Doğu ve Güneydoğu Anadolu Kırsalındaki Sosyolojik ve İdari Yansımaları: Mardin Örneği". *Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 6(2), s. 89-114.

BÖLÜM 3

Yerel Yönetimlerde Mali Disiplin, Stratejik Vizyon ve Yeni İklim Uyum Paradigması

Yerel yönetimlerin başarısı; kağıt üstündeki iyi niyetli beyanlardan ya da söylem düzeyinde kalmış projelerden değil, bütçe disiplininin acımasız ama gerçekçi süzgecinden, anayasal özerklik sınırlarının doğru okunmasından ve toplumsal vicdanı merkeze alan hizmet anlayışından geçer. Elinizdeki bu üçüncü ve son bölüm; yerel demokrasinin, mali denetimin, sosyal politikaların ve ekolojik vizyonun teorik sınırlarını zorlayan, somut vakalarla zenginleştirilmiş derinlemesine bir analiz sunmaktadır.

Bölüm, yerel yönetimlerde mali disiplin ve siyasi sürekliliğin omuz omuza yürüdüğü İzmir Buca Belediyesi 2025 Yılı Kesin Hesap Raporu analiziyle başlar. Destek hizmetleri harcamalarının anatomisi masaya yatırılırken, stratejik vizyon ile sosyal politika paradoksu (özel eğitimde sürdürülebilirlik krizleri ekseninde) sorgulanır. Güzelbahçe ve Urla örnekleri üzerinden sürdürülebilir kent estetiği ve ekolojik sorumluluklar ele alınırken, yerel yönetimlerde sıklıkla dile getirilen **"özerklik" illüzyonu** anayasal gerçekler ışığında net bir raya oturtulur.

Teori ile uygulama arasındaki uçurumun incelendiği akıllı kentler analizi (İzmir ve Mardin ekseni) ile eleştirel bir sorgulama olan *"Sözde Kalmış Bir İzmir Modeli?"* başlığı, yerel yönetim tarihimizin ve mevcut pratiklerimizin muhasebesini yapar. Öte yandan, verimsizliğe zerre kadar tahammülü olmayan reform modellerinin somut bir kanıtı olarak **"Çöp Diye Atılanlardan 21 Milyon Liralık Mucize"** başarısı, kıt kaynaklarla yaratılan yüksek katma değerin en somut kanıtını sunar. Bölüm, deniz ile çöl arasında şekillenen insan çağı şehirciliğini (İzmir ve Mardin ekseni) yeni bir iklim uyum paradigmasıyla taçlandırarak tamamlar.

Bu bölüm; mali denetim raporlarından sosyal politikalara, israftan arındırılmış yenilikçi projelerden iklim krizine karşı geliştirilen yeni nesil uyum stratejilerine kadar, yerel yönetimlerin geleceğine ışık tutan çok katmanlı ve vizyoner bir rehber niteliğindedir.

3-1-Yerel Yönetimlerde Mali Disiplin, Siyasi Süreklilik ve Destek Hizmetleri Harcamalarının Anatomisi: İzmir Buca Belediyesi 2025 Yılı Kesin Hesap Raporu Analizi

Giriş

Yerel yönetimlerin mali performansları, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri doğrultusunda her yılın mayıs ayında bir önceki yılın kesin hesap raporları üzerinden masaya yatırılmaktadır. Bu kapsamda, İzmir'in en büyük ilçelerinden biri olan Buca Belediyesi'nin Mayıs 2026 meclis oturumlarında karara bağlanan **2025 Mali Yılı Kesin Hesap Raporu**, yerel yönetim ile muhalefet grubu arasında son dönemin en sert bütçe, borç ve gayrimenkul yönetimi tartışmalarına sahne olmuştur.

Söz konusu meclis oturumu, Buca Belediye Başkanı Görkem Duman'ın rahatsızlığı gerekçesiyle Belediye Başkan Vekili Ulaş Koç idaresinde gerçekleştirilmiştir. İlgili ihtisas komisyonlarından oy çokluğuyla meclis genel kuruluna gelen kesin hesap raporu, yapısal analiz yöntemleri ve meclis tutanaklarına yansıyan tartışmalar ışığında incelendiğinde; Türkiye'deki yerel yönetimlerin kronikleşen yapısal sorunlarına, siyasi süreklilik eleştirilerine ve yasal yükümlülüklerin ihlaline dair önemli ipuçları barındırmaktadır.

1. 2025 Mali Yılı Kesin Hesap Verilerinin Genel Görünümü

Buca Belediyesi'nin 2025 yılına ait kesinleşen bütçe ve harcama dinamikleri, meclisteki finansal kutuplaşmanın temel zeminini oluşturmaktadır. Gerçekleşen bütçenin ana hatları makro düzeyde şu şekildedir:

Mali Gösterge / Kalem	Gerçekleşen Tutar (TL)	Payı (%)
Toplam Bütçe Gideri	4.174.000.000 TL	%100,0
Net Bütçe Geliri	3.203.000.000 TL	—
Yıl Sonu Bütçe Açığı	970.000.000 TL	%23,2 (Gidere Oranı)
Destek Hizmetleri Müdürlüğü Harcaması	1.590.000.000 TL	%38,1 (Gider İçi Payı)

Rakamlar analiz edildiğinde, belediyenin gider bütçesinin gelir bütçesine oranla ciddi ölçüde saptığı ve yılsonu itibarıyla **yüzde 23'e yakın bir bütçe açığı** ile mali yılın kapatıldığı görülmektedir. En dikkat çekici unsur ise, toplam harcamaların yaklaşık %38,1’inin tek başına Destek Hizmetleri Müdürlüğü bünyesinde toplanmasıdır.

Aşağıdaki bütçe akış simülatöründe, Buca Belediyesi'nin 2025 Kesin Hesap bütçe kalemlerinin dağılımını, Destek Hizmetleri'nin ağırlığını ve bunun diğer icracı müdürlükler (Fen İşleri, Park Bahçeler vb.) ile olan dengesini interaktif olarak inceleyebilirsiniz:

2. Muhalefetin Eleştirileri ve Yapısal Finansal Analiz (AK Parti Grubu)

Meclis tutanakları incelendiğinde, AK Parti Grubu'nun muhalefet şerhi ve genel kuruldaki hitapları, belediyenin sadece mevcut dönemini değil, yapısal mali yönetim biçimini de hedef almaktadır. Muhalefet kanadının finansal eleştirileri dört temel sütun üzerine inşa edilmiştir:

1. **"Gerçek Borç Gizleniyor" İddiası ve Konsolide Borç Stoku:** Muhalefet sözcüleri, belediyenin resmi mizan ve bilançolarında ilan edilen borç rakamlarının gerçeği tam olarak yansıtmadığını ileri sürmüştür. Belediyenin yan şirketleri (özellikle Buca İmar A.Ş.) ve bu şirketlerin biriken üçüncü şahıs ile kamusal yükümlülükleri de hesaba katıldığında, konsolide gerçek borç yükünün **5 milyar TL sınırına yaklaştığı** iddia edilmiştir.
2. **Bütçe Sapması ve Mali Disiplinsizlik:** Yıl sonu itibarıyla ortaya çıkan 970 milyon TL'lik bütçe açığı, muhalefet tarafından bütçe yapma tekniğinin ve öngörülerinin rasyonellikten uzak olduğunun bir kanıtı olarak sunulmuştur. Gelir tahminlerinin abartılı yapıldığı, giderlerin ise kontrol altına alınamadığı vurgulanmıştır.
3. **Mal Varlıklarının Elden Çıkarılması:** Biriken kamusal borçların nakit varlıklarla ödenememesi neticesinde; Kırklar, Doğancılar, 29 Ekim ve Kaynaklar mahallelerindeki taşınmazların satış masasına konulması, muhalefet tarafından "hizmet üretemeyen, çareyi mülk satmakta bulan yönetim modeli" olarak tanımlanmıştır.

4. **Destek Hizmetleri Bütçesindeki Anomali:** Toplam harcamaların 1,5 milyar TL'den fazlasının tek bir müdürlükte toplanması, doğrudan vatandaşa dokunacak yatırımlara yeterli pay ayrılmadığı gerekçesiyle makalenin ilerleyen bölümünde detaylandırılacağı üzere sert şekilde eleştirilmiştir.

3. Belediye Yönetiminin Savunma Hattı (CHP Grubu)

Eleştirilere karşı CHP Grubu ve belediye bürokrasisi, mali tabloları savunurken makroekonomik realiteler, merkezi yönetimin yerel yönetimler üzerindeki politikaları ve rasyonel kriz yönetimi argümanlarına sığınmıştır:

1. **"Ekonomik Abluka" ve Merkezi İdare Kesintileri:** Yönetim, borç stokunun ve bütçe açığının büyümesindeki ana etkenin yerel yönetim hatası değil, ülke genelinde yaşanan yüksek enflasyon ve maliyet artışları olduğunu savunmuştur. Girdi maliyetlerinin öngörülemez şekilde artmasına ek olarak, İller Bankası paylarında yapılan kesintiler ile merkezi hükümetin vergi ve SGK borçlarını tahsil etme noktasında yerel yönetimler üzerinde kurduğu "siyasi baskı ve abluka" mekanizması, mali tablonun gerekçesi olarak gösterilmiştir.
2. **Taşınmaz Satışlarında "Ortak Uzlaşı" ve Rasyonellik:** Borçlara mahsuben yapılması planlanan taşınmaz devir ve satışlarında keyfi davranılmadığı vurgulanmıştır. İlk etapta hazırlanan 24 taşınmazlık listeden, muhtarların ve mahalle sakinlerinin hassasiyetleri gözetilerek 4 adet taşınmazın çıkarıldığı; kalan 20 taşınmazın satışı/devri hususunda ise mecliste **oy birliği** sağlandığı hatırlatılmıştır.
3. **Hizmet Sürdürülebilirliğinin Korunması:** Tüm mali darboğaza ve bütçe kısıtlamalarına rağmen, Buca halkına sunulan rutin belediyecilik hizmetlerinin, temizlik işlerinin, sosyal yardımların ve icracı müdürlüklerin saha

faaliyetlerinin sekteye uğratılmadan kararlılıkla sürdürüldüğü ifade edilmiştir.

4. Odak Analizi: Destek Hizmetleri Müdürlüğü Harcamalarının Anatomisi

2025 yılı Kesin Hesap Raporu'nun en çok tartışılan ve mali yapıyı en çok sarsan kalemi, **1 milyar 590 milyon TL** ile toplam bütçenin **%38,1'ini** yutan Destek Hizmetleri Müdürlüğü harcamaları olmuştur. Bu harcama boyutunun arkasındaki sebepler ve doğurduğu sonuçlar, belediyenin idari işleyişindeki çarpıklığı net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Harcama Yoğunluğunun Arkasındaki Sebepler

Destek Hizmetleri bütçesinin bu denli devasa bir hacme ulaşması tesadüfi olmayıp, şu temel yönetimsel ve operasyonel tercihlerden kaynaklanmaktadır:

1. **Merkezi İhale ve Alım Politikası:** Buca Belediyesi, diğer tüm müdürlüklerin (Fen İşleri, Temizlik İşleri, Park ve Bahçeler vb.) ihtiyaç duyduğu akaryakıt, araç kiralama, iş makinesi tedariki, hizmet binası bakım-onarımları ve genel mal/hizmet alımlarını Destek Hizmetleri Müdürlüğü çatısı altında merkezileştirmiştir. Makroekonomik dalgalanmalar ve yüksek enflasyon, bu merkezi alımların maliyetini katlamıştır.
2. **Yüksek Hizmet ve Araç Kiralama Maliyetleri:** Belediyenin öz malı olan araç filosunun yetersizliği nedeniyle çöp kamyonları, binek araçlar ve iş makineleri büyük oranda kiralama yoluyla tedarik edilmektedir. 2025 yılındaki yüksek döviz kuru ve faiz sarmalı, araç kiralama ihalelerindeki yüklenici fiyatlarını dramatik şekilde yukarı çekmiştir.
3. **Şirket Personeli Hizmet Alımları:** Belediyenin asıl işlerini yürüten taşeron/şirket personelinin (Buca İmar A.Ş. çalışanları) maaş, sosyal haklar ve hakkediş

ödemelerinin önemli bir kısmı, doğrudan bu müdürlüğün "hizmet alımı" kalemi üzerinden finanse edilmektedir. Kontrolsüz istihdamın faturası doğrudan bu müdürlüğün bütçesine yansımıştır.

Bu Harcama Modelinin Doğurduğu Sonuçlar

Destek Hizmetleri Müdürlüğü'nün bütçeyi adeta domine etmesi, belediyenin genel hizmet kalitesi ve finansal geleceği üzerinde yıkıcı sonuçlar doğurmuştur:

1. **Yatırımcı Müdürlüklerin Tasfiyesi (Yatırım Eksikliği):** Bütçenin %38'i idari ve operasyonel sürdürülebilirliğe (akaryakıt, kiralama, personel hakedişi) harcandığı için; ilçenin altyapısını, yollarını ve tesislerini yapacak olan **Fen İşleri Müdürlüğü** ile yeşil alanları artıracak olan **Park ve Bahçeler Müdürlüğü** gibi doğrudan yatırıma yönelik birimler cüceleşmiştir. Buca, 2025 yılında kalıcı eseler üreten değil, mevcut çarkı döndürmek için sürekli tüketen bir belediye görünümüne bürünmüştür.
2. **Kaynak Dağılımında Verimsizlik:** Harcamaların tek bir merkezde toplanması, diğer icracı müdürlüklerin sahadaki hareket kabiliyetini kısıtlamıştır. Örneğin, sokaktaki bir asfalt kırığı veya parktaki bir onarım için gereken lojistik destek Destek Hizmetleri'nin bürokratik onay ve ihale süreçlerine takılmış, bu da hizmette gecikmelere (hizmet körlüğü) sebep olmuştur.
3. **Mali Sürdürülemezdik ve Borç Sarmalı:** Tüketime ve kiralamaya dayalı bu bütçe modeli katma değer üretmediği için, belediye sürekli nakit açığı vermiş ve bu durum 970 milyon TL'lik bütçe açığının ana tetikleyicisi olmuştur. Çarkı döndürmek için kamusal borçlar (SGK/Vergi) ötelenmiş, sonuç olarak da kentin gayrimenkullerinin satılması kaçınılmaz hale gelmiştir.

5. Siyasi Süreklilik ve SGK Borçlarında Yasal İhmal İlişkisi

Buca Belediyesi'nin mali krizini ve kesin hesap dönemi tartışmalarını daha derin bir boyuta taşıyan unsur; krizin tarihsel arka planı, yasal sürelerin aşılması ve aynı siyasi ekolün devamlılığı noktasıdır.

Değişmeyen Siyasi Akıl ve "Miras" Çelişkisi

Belediye yönetiminin bütçe açıklarını ve biriken borçları tamamen dışsal faktörlere (enflasyon, merkezi yönetim politikaları vb.) bağlayan savunma hattı, siyasi süreklilik gerçeği karşısında ciddi bir çelişki barındırmaktadır. Buca Belediyesi uzun yıllardır **kesintisiz bir şekilde aynı siyasi parti (CHP)** tarafından yönetilmektedir. Dolayısıyla bugün ödenemez duruma gelen ve yan şirketlerle birlikte 5 milyar TL'ye dayandığı belirtilen borç yükü, farklı bir siyasi partiden devralınan yabancı bir "miras" değildir.

Aksine, bizzat aynı siyasi anlayışın bir önceki dönemde attığı mali adımların, yaptığı borçlanmaların ve yürüttüğü yönetim politikalarının doğrudan bir sonucudur. Bu durum, yönetimlerin sıklıkla başvurduğu "enkaz devraldık" şeklindeki söylemsel savunmaları boşa çıkarmakta; sorunun dönemsel değil, kurumsal ve yapısal bir yönetimsel basiretsizlik olduğunu göstermektedir.

SGK Prim Borçlarında Yasal Sürelerin İhlali (5510 Sayılı Kanun)

Krizin en somut ve hukuki bacağını, belediye şirketi (Buca İmar ve İnş. San. Tek. Hiz. A.Ş.) üzerinden biriken devasa Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) prim borçları oluşturmaktadır.

Hukuki Mevzuat Notu: 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu uyarınca, işveren konumundaki kurum ve tüzel kişilikler, çalıştırdıkları personelin prim borçlarını **takip eden ayın sonuna kadar** kuruma ödemekle yükümlüdür.

Meclis tutanaklarına yansıyan veriler, bu emredici yasal sürelere riayet edilmediğini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Personel primleri yasal süreleri içinde ödenmeyip sürekli tehir edilmiş; bu durum anaparanın üzerine binen muazzam gecikme cezaları ve faiz yükleriyle birlikte borcun bir çığ gibi büyümesine yol açmıştır. Personel giderlerinin toplam harcamalar içerisindeki payının **yüzde 60 seviyesine** ulaştığı bir yapıda, yasal süreler dahilinde prim ödemelerini yapabilecek rasyonel bir nakit akışı planlaması (likidite yönetimi) kurulmadan popülist istihdam politikalarına devam edilmesi, belediyeyi hareket edemez hale getirmiştir.

6. Taşınmaz Satışlarının Anatomisi: "Geleceği Tüketme" Yaklaşımı

Nakit akışındaki bu yasal ve idari tıkanıklığı, özellikle de Destek Hizmetleri bütçesinin yarattığı tüketim baskısını aşmak adına başvurulan nihai yöntem, Buca'nın kentsel ve kırsal geleceğini doğrudan etkileyen taşınmaz devirleri olmuştur.

1. **Kırsal ve Tarımsal Alanların Kaybı:** Kırklar, Doğancılar, 29 Ekim ve Kaynaklar mahallelerinde bulunan; bahçe, tarla ve zeytinlik vasfındaki **20 taşınmaz**, SGK borçlarına mahsup edilmek üzere devredilmiş ya da satış listesine alınmıştır. Toplum belleğinde ve kentin yeşil dokusunda önemli yer tutan zeytinliklerin ve tarım arazilerinin borç ödeme aracı haline getirilmesi, yapısal bir acziyetin göstergesi olarak değerlendirilmektedir.
2. **Sosyal Alanların ve Tesislerin Satış Masasına Konması:** Satış hamleleri sadece kırsal arazilerle sınırlı kalmamıştır. Kamuoyunda ve mecliste büyük yankı uyandıran Ufuk Mahallesi'ndeki düğün ve nikah salonu, konut alanları ve hatta plan değişikliği yoluyla statüsü değiştirilerek satış varyasyonlarına dahil edilmeye çalışılan kadın sığınma evi gibi kritik sosyal donatı alanları dahi borç eritmeye yönelik hamlelerin parçası yapılmıştır.

Sonuç

İzmir Buca Belediyesi'nin 2025 Mali Yılı Kesin Hesap Raporu ve meclis tutanakları üzerinden yapılan bu detaylı analiz, belediyenin içine düştüğü finansal darboğazın salt dışsal ekonomik faktörlerle açıklanamayacağını kanıtlamaktadır. Ortadaki tablo; aynı siyasi anlayışın yıllardır süregelen yönetimsel hatalarının, 5510 sayılı Kanun'un emredici hükümlerine rağmen personel primlerini yasal süreleri içinde ödemeyişinin ve bütçeyi katma değer üreten yatırımlar yerine **Destek Hizmetleri** üzerinden kiralamalara ve tüketime dayalı popülist politikalara feda etmesinin kronik bir sonucudur.

Bugün gelinen noktada "günü kurtarmak" adına Buca halkının ortak mirası olan zeytinliklerin, arsaların ve sosyal tesislerin parça parça satılması, sürdürülebilir bir mali yönetim modeli değildir. Yapılan işlem özü itibarıyla yeni bir değer ya da hizmet üretmek değil; geçmiş dönemlerden devralınan borç enkazını, kentin geleceğini temsil eden mülkleri paraya çevirerek kapatmaya çalışmaktan ibarettir.

https://www.youtube.com/watch?v=L9oe9yPKPXA

3-2-Yerel Yönetimlerde Stratejik Vizyon ve Sosyal Politika Paradoksu: İzmir Kent Yönetimi ve Özel Eğitimde Sürdürülebilirlik Krizi

Giriş

Modern kent yönetimi anlayışında yerel yönetimler, yalnızca fiziksel altyapı hizmeti sunan kurumlar olmanın ötesinde, dezavantajlı grupların toplumsal hayata entegrasyonunu sağlamakla yükümlü en birincil sosyal politika aktörleridir. 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14. maddesi ile yerel yönetimlere "sosyal hizmet ve yardım" sunma, "engellilere yönelik hizmetleri yürütme" görevi açıkça tevdi edilmiştir [1]. Bu hukuki zemine paralel olarak belediyeler, çok yıllık Stratejik Planlarında engelsiz kent vizyonunu en üst perdeden beyan etmektedirler. Ancak uygulamada, sivil toplum kuruluşları ve vakıflarla kurulan iş birliklerinin sürdürülebilirliği, dönemsel bürokratik kararların gölgesinde kalabilmektedir. Bu çalışma, İzmir Zihinsel Özürlüleri Koruma ve Yetiştirme Vakfı'nın (İZÖV) yaşadığı ulaşım krizini, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Konak Belediyesi'nin stratejik taahhütleri bağlamında bir kamu yönetimi paradoksu olarak ele almaktadır.

1. Kaynağından Yerel Yönetimlerin Stratejik Taahhütleri

İzmir'deki yerel yönetim kademeleri, kamuoyuna ilan ettikleri kurumsal anayasalarında (Stratejik Planlar) sosyal adalet ve engelsiz erişim konularına geniş yer ayırmaktadır.

1. **İzmir Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı Hedefleri:** "Engelsiz İzmir" vizyonu altında, dezavantajlı bireylerin sosyal yaşama katılımının artırılması, kurumsal rehabilitasyon mekanizmalarının desteklenmesi ve eğitim kurumlarına erişilebilir ulaşım altyapısının kesintisiz sunulması stratejik amaçlar arasında yer almaktadır [2]. Plan metninde, engelli dernek ve vakıflarıyla ortak

projeler geliştirilmesi kurumsal performans göstergesi olarak kabul edilmiştir.

2. **Konak Belediyesi Stratejik Planı Hedefleri:** "Sosyal Belediyecilik" ve "Eşit Kent" temaları ekseninde şekillenen plan; engelli bireylerin eğitime ve hayata katılımını kolaylaştırmak amacıyla "Konak Engelsiz Yaşam Köyü" gibi vizyon projelerin desteklenmesini, bu merkezlerin lojistik ve idari ihtiyaçlarının karşılanmasını açıkça taahhüt etmektedir [3].

2. Sahadaki Gerçeklik: Lojistik Kesinti ve Eğitime Erişim Engeli

Yerel yönetimlerin stratejik metinlerinde yer alan bu yüksek iddialara tezat olarak, İZÖV bünyesindeki "Konak Engelsiz Yaşam Köyü"'nde eğitim gören ağır zihinsel engelli 100 öğrencinin okula getirilip götürülmesini sağlayan servis araçları, idari bir kararla geri çekilmiştir. Vakıf Başkanı Dr. Burhan Özfatura imzasıyla hem İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Dr. Cemil Tugay'a hem de Konak Belediye Başkanı Nilüfer Çınarlı Mutlu'ya hitaben yazılan resmi yazılarda durumun vahameti nezaketle aktarılmış; araçların çekilmesinin ağır zihinsel yetersizliği olan çocukların en temel anayasal hakkı olan "eğitim hakkını" [4] ellerinden alacağı ifade edilmiştir.

3. Cevapsızlık Kültürü ve Zorunlu Tasfiye Süreci

Kamu yönetiminde "iyi yönetişim" ilkeleri, sivil toplumdan gelen hak temelli taleplere makul sürede, şeffaf ve yapıcı cevaplar verilmesini gerektirir. Ancak vakıf yönetimi tarafından yapılan tüm resmi müracaatlara ve kurulan diyalog zeminlerine rağmen, her iki belediye başkanlığından da olumlu ya da olumsuz bir yanıt alınamamıştır.

Yarım asırlık bir geçmişe dayanan ve kamu yararına hizmet üreten bir yapının, sadece 100 özel öğrencinin taşınması gibi operasyonel olarak son derece basit, bütçesel olarak ise

belediyeler için minimal düzeyde olan bir lojistik görevin yerine getirilmemesi sebebiyle faaliyetlerini durdurma noktasına gelmesi kaygı vericidir. Nitekim İZÖV Yönetim Kurulu, alternatif bir çözüm üretilememesi ve lojistik engel nedeniyle eğitim faaliyetlerinin fiilen imkânsız hale gelmesi üzerine 09.06.2026 tarihinde merkezin kapatılması yönünde zorunlu bir tasfiye kararı almak durumunda kalmıştır.

Sonuç ve Değerlendirme

Stratejik planlar, kurumların kamuoyuna verdikleri yönetsel sözlerdir ve bu planların başarısı kâğıt üzerindeki satırlarla değil, sahadaki sürdürülebilirlikle ölçülür. İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Konak Belediyesi'nin kendi vizyon belgelerinde en ön sıraya koydukları "engelsiz ve eşit kent" hedefleri, İZÖV Engelsiz Yaşam Köyü örneğinde derin bir uygulama boşluğuna işaret etmektedir. 100 zihinsel engelli evladımızın eğitim ve rehabilitasyon hakkının, basit bir araç tahsisi krizi ve bürokratik sessizlik nedeniyle sekteye uğraması, kent vizyonuna gölge düşürmektedir. Temennimiz ve kamu yönetimi açısından olması gereken; yerel idarelerin kurumsal hafızaya ve Dr. Burhan Özfatura gibi kente ömrünü vermiş devlet insanlarının çağrılarına kulak vererek, stratejik planlarındaki taahhütlerin arkasında durmaları ve bu kapatma kararını doğuran lojistik krizi ivedilikle çözmeleridir.

Dipnotlar (Akademik Kaynaklar)

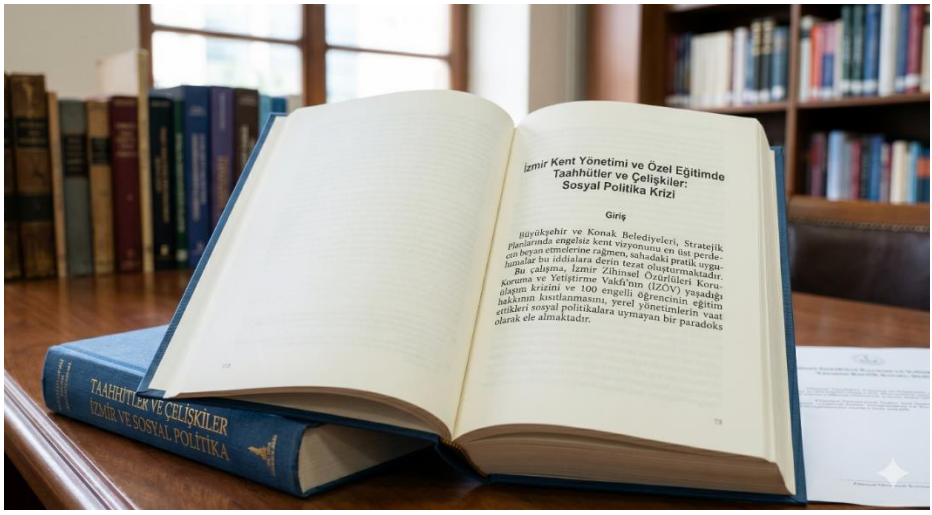
[1]: **5393 Sayılı Belediye Kanunu**, Madde 14/a: *"Belediye, mahallî müşterek nitelikte olmak şartıyla; imar, su ve kanalizasyon... sosyal hizmet ve yardım, nikâh, sağlık, kadınlar ve çocuklar için konukevleri; gençlik ve spor; sosyal donatı, amme mülkü imarı... hizmetlerini yapar veya yaptırır."* Aynı maddenin son fıkrası yerel yönetimlere engellilere yönelik hizmetlerin sunulmasını zorunlu kılar.

[2]: **İzmir Büyükşehir Belediyesi 2025-2029 Stratejik Planı**, Stratejik Amaç 3: "Sosyal Dönüşüm ve Kapsayıcı Kent", Hedef 3.2: "Dezavantajlı Grupların ve Engelli Bireylerin Kentsel Hizmetlere ve Eğitime Erişiminin Kesintisiz Sağlanması."

[3]: **Konak Belediyesi 2025-2029 Stratejik Planı**, "Sosyal Belediyecilik ve Engelsiz Yaşam Politikaları" Bölümü, Performans Göstergesi: "Engelsiz Yaşam Köyü'nde eğitim ve rehabilitasyon desteği alan engelli birey sayısı ve sunulan lojistik hizmet memnuniyeti."

[4]: **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, Madde 42: *"Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz... Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır."*

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=pp-n35eE26k

3-3-Sürdürülebilir Kent Estetiği ve Yerel Yönetimlerin Ekolojik Sorumlulukları: Güzelbahçe ve Urla Örnekleri

Giriş

Modern kent yaşamında belediyeler, bireyin doğumundan ölümüne kadar uzanan süreçte yaşam kalitesini doğrudan belirleyen en temel aktörlerdir. Toplumun yerel yönetimlerden beklentileri yalnızca yapısal ve bürokratik hizmetlerle sınırlı kalmayıp, sağlıklı, dengeli ve estetik bir çevrede yaşama hakkını da kapsamaktadır. Ancak kentsel çevre politikalarının hayata geçirilmesinde, dar hukuki kalıpların ötesine geçerek bilimsel gerçekliklerle ve doğanın kendi dinamikleriyle uyum yakalamak hayati bir zorunluluktur.[1]

Özellikle kıyı kentlerinde yürütülen peyzaj ve ağaçlandırma çalışmaları, sadece görsel bir tasarım unsuru değil, aynı zamanda harcanan kamu kaynaklarının etkinliği ve ekolojik sürdürülebilirlik açısından da bir sınav niteliğindedir.

1. Yerel Yönetimlerin Çevre Konusundaki Yasal Misyonu

Türkiye'de çevre sorunlarının çözümü ve yeşil alanların korunması görevi, doğası gereği merkezi idareden ziyade yerel yönetimlerin sorumluluk alanına bırakılmıştır.[2] Tarihsel süreç incelendiğinde, yerel yönetimlere mevzuatla verilen görevlerin temelinde belde sakinlerinin ortak, medeni ve sağlıklı ihtiyaçlarını karşılamak yatar.

Yasal mevzuatımız, belediyeleri kendi sınırları içindeki parkları, bahçeleri, fidanlıkları ve koruları kurmak, bunları fenni usullerle işletmek ve her türlü hasardan korumakla yükümlü kılmıştır.[3] Büyükşehir ve ilçe belediyelerinin koordinasyonunda yürütülen bu hizmetler, kent halkının huzur, sağlık ve refahını doğrudan etkileyen birincil ödevler arasında yer almaktadır. Keza 3194 sayılı İmar Kanunu ve Kıyı Kanunu gibi düzenlemeler de sahil şeritlerinin doğal ve kültürel özelliklerini gözeterek koruma ve

kamu yararına kullanma yetkisini yerel idarelerin omuzlarına yüklemiştir.[4]

2. Sahada Karşılaşılan Ekolojik Uyuşmazlıklar ve Kamu Kaynakları

Mevzuatın çizdiği bu net çerçeveye rağmen, uygulamada bazen doğanın tahrip gücü ile yerel ekosistemin gerçekleri göz ardı edilebilmektedir. Bunun en somut örnekleri bugün İzmir'in Güzelbahçe ve Urla ilçeleri arasındaki geçiş koridorunda gözlemlenmektedir.

Güzelbahçe Sahil Şeridi ve Palmiye Tercihi

Güzelbahçe Belediyesi sahil bölgesinde gerçekleştirilen yüksek maliyetli yetişmiş palmiye ağacı dikimleri, ne yazık ki deniz ekosisteminin getirdiği sert rüzgârlar, tuzluluk oranı ve dalga etkisi gibi çevre şartları tam anlamıyla analiz edilmeden hayata geçirilmiştir. Sonuç olarak, bu kıymetli ağaçların büyük bir kısmının kuruduğu, kalanların ise formunu kaybederek bozulmaya başladığı görülmektedir. Kıyı Kanunu'nun belediyelere verdiği "sahil şeritlerinin doğal özelliklerini gözeterek koruma" misyonu, popülist estetik kaygılardan ziyade o bölgeye uyum sağlayacak yerli ve dayanıklı bitki türlerinin seçilmesini zorunlu kılmaktadır.

Urla-Zeytinalanı Orta Refüj ve Sulama Sorunu

Benzer bir koordinasyon ve sürdürülebilirlik sorunu Güzelbahçe sınırından başlayıp Urla Zeytinalanı bölgesine uzanan orta refüjlerde yaşanmaktadır. Refüjlerde "Dikkat Sulama" tabelaları bulunmasına tezat olarak, düzenli ve fenni bir sulama yapılmadığı için yeşil alan dokusu tamamen bozulmuş ve buradaki palmiye ağaçları da ciddi zarar görmüştür. Levhaların varlığı idari bir niyet beyanı olsa da, uygulamanın sahaya yansımaması hem kamusal bütçenin israfına hem de kent estetiğinin zedelenmesine yol açmaktadır.

Sonuç ve Öneriler: Ortak Evimiz İçin Yapıcı Bir Çağrı

Anayasa'nın 56. maddesi, çevreyi geliştirmeyi, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemeyi hem devletin hem de vatandaşların ödevi olarak tanımlar. Çevreye karşı işlenen ihmaller veya hatalı mühendislik kararları, yalnızca soyut bir idari eksiklik değil; mağduru doğrudan tüm kent halkı (toplum) olan kolektif bir zarar doğurur.[5]

Güzelbahçe ve Urla Belediyelerimizin, geçmiş dönem uygulamalarından ders çıkararak şu yapıcı adımları atması kentimizin geleceği adına büyük önem arz etmektedir:

1. **Ekolojik Planlama:** Sahil şeritlerinde yüksek maliyetli egzotik türler yerine, denizin tahrip gücüne ve tuz serpintisine dayanıklı, bölgenin mikro klimasına uygun lokal bitki örtüsüne (örneğin maki türevleri, iğdelere veya tuzcul kıyı ağaçlarına) öncelik verilmelidir.
2. **Akıllı Sulama Altyapısı:** Urla Zeytinalanı örneğinde olduğu gibi, tabelalarla sınırlı kalan sulama süreçleri yerine, modern damlama veya otomatik zamanlayıcılı sulama sistemleri devreye alınmalı; dikilen canlı varlıkların takibi fenni araçlarla yapılmalıdır.
3. **Katılımcı Yönetim:** Kuruyan her ağacın halkın ödediği vergilerden karşılandığı unutulmamalı, sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerin ziraat/peyzaj mimarlığı bölümleriyle iş birliği yapılarak projeler üretilmelidir.

Saygıdeğer yerel yöneticilerimizin, İzmir'in bu eşsiz doğasını koruma ve geliştirme vizyonuna sahip olduğuna inanarak; Güzelbahçe ve Urla kıyılarındaki bu canlı cansız bozulmaya ivedilikle müdahale edeceklerini ümit ediyoruz. Kentimize ve bütçemize gösterilecek bu hassasiyet, toplumun yerel yönetimlere olan güvenini ve aidiyet duygusunu daha da pekiştirecektir.

Dipnotlar

[1]: Zerrin Toprak, *Kent Yönetimi ve Çevre Politikası*, İzmir: Çevre Kitapları, 2001, s. 227.

[2]: Kemal Görmez, *Çevre Sorunları ve Yerel Yönetimler*, Ankara: Gazi Kitabevi, 2003, s. 135.

[3]: Kemal Görmez, "Yerel Yönetimlerin Çevre Görevleri", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 3, 1992, s. 483. (Ayrıca mülga 1580 sayılı ve yürürlükteki 5393 sayılı Belediye Kanunu amir hükümleri gereğince).

[4]: Görmez, *a.g.e.*, 2003, s. 172. [^5]: Toprak, *a.g.e.*, 2001, s. 229-230.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=92abIvOQRQM

3-4-YEREL YÖNETİMLERDE "ÖZERKLİK" İLLÜZYONU VE ANAYASAL GERÇEKLER

Özet

Türkiye Cumhuriyeti, anayasal düzeni itibarıyla üniter devlet esasına dayalı bir idari yapılanmaya sahiptir. Son dönemde özellikle Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi (DEM Parti) yönetimindeki belediyelerde somutlaşan "çok dilli kurumsal paylaşımlar/tabelalar", "Kürt Dili Konferansı sonuç bildirgelerinde yer alan kamusal dil talepleri" ve fiili olarak yürütülen "eş başkanlık" sistemi, Türk idare hukuku ve anayasal ilkeler bakımından yoğun tartışmalara neden olmaktadır. Bu makalede, Mardin Artuklu Belediyesi'nin üç dilli (Türkçe, Kürtçe, Arapça) hizmet paylaşımı örneği ve Diyarbakır'da düzenlenen yerel dil etkinliklerinin hukuki izdüşümü; T.C. Anayasası, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve ilgili mevzuat ışığında nesnel bir hukuki analize tabi tutulmaktadır. Bu makalenin tamamı yakında e-kitap olarak yayınlanacak. Bir Mardin Külliyatı (Makaleler, Görseller ve Animasyonlarla) Yer alacaktır.

1. Anayasal Düzlemde "Devletin Dili" ve Belediyelerin Çok Dilli Hizmet/Tabela Pratikleri

Mardin Artuklu Belediyesi'nin sosyal çevreye ve yerel nüfus bileşimine yönelik olarak gerçekleştirdiği Türkçe, Kürtçe ve Arapça dillerindeki "Yaz Tatili Çocuk Şenliği" paylaşımı, yerel yönetimlerin kültürel/sosyal hizmet sunumunda kullandıkları dil sınırını gündeme getirmektedir.

1. **Resmi Dil Güvencesi:** T.C. Anayasası'nın 3. maddesinde açıkça *"Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir"* hükmü yer almaktadır. Anayasa'nın 4. maddesi uyarınca bu hükmün değiştirilmesi veya değiştirilmesinin teklif edilmesi dahi mümkün değildir. Dolayısıyla, kamu tüzel kişiliğine sahip yerel yönetimlerin resmi yazışma, karar ve kurumsal ana

metinlerinde Türkçe dışında bir dili "resmi/asli dil" olarak konumlandırması anayasal olarak imkânsızdır.

2. **Hizmet Alanında Çok Dillilik ve Sınırları:** Anayasa Mahkemesi ve Danıştay kararlarında, kamu hizmetlerinin yürütülmesinde "kamusal yarar", "hizmete erişim kolaylığı" ve "yerel ihtiyaçlar" doğrultusunda bilgilendirici, kültürel veya sosyal amaçlı çok dilli materyal kullanımının (broşür, şenlik duyurusu, turistik işaretler vb.) tek başına anayasal bütünlüğü zedelemediği yönünde içtihatlar mevcuttur. Ancak bu durum, yerel dillerin kamu dairesi içinde "resmi işlemlerde altlık oluşturması" anlamına gelemez.
3. **Diyarbakır Kürt Dili Konferansı Önerilerinin Hukuki Durumu:** Bahsi geçen konferansın sonuç bildirisinde yer alan *"kurumların resmi yazışmalarının öncelikli olarak Kürtçe hazırlanması, internet sitelerinde ilk dilin Kürtçe olması"* gibi tavsiyeler, doğrudan Anayasa'nın 3. maddesi ve 1353 sayılı Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun ile çelişmektedir. Belediyelerin resmi yazışma hiyerarşisinde Türkçeyi ikincilleştiren veya alternatif resmi dil üreten herhangi bir idari tasarrufu, Danıştay idari yargı denetimi veya İçişleri Bakanlığı idari vesayet yetkisi (Anayasa m. 127) kapsamında iptal ve görevden uzaklaştırma gerekçesi oluşturabilmektedir.

2. Belediye Kanunu Karşısında "Eş Başkanlık" Söylemi ve Siyasi Parti İçi İhraç Süreçleri

Siyasi partilerin kendi tüzük ve programlarında "Eş Genel Başkanlık" sistemini benimsemesi 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu kapsamında yasal bir zemine kavuşturulmuş olsa da, bu durum yerel yönetim organları için geçerli değildir.

1. **Yasal Temsil Yetkisi:** 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 37. maddesi, belediyenin başı ve tüzel kişiliğinin temsilcisinin tekil olarak "Belediye Başkanı" olduğunu

emreder. Kanunda "Eş Belediye Başkanı" adı altında bir makam, yetki devri veya imza yetkisi tanımlanmamıştır.

2. **Fiili Uygulama ve Suç Unsuru Riski:** Seçilmiş belediye başkanının, mazbatası veya yasal yetkisi olmayan bir diğer parti üyesini (meclis üyesi olsun ya da olmasın) belediye imkanlarını, makam odasını ve bütçesini kullanmak suretiyle resmi işlemlerde "ortak karar verici" konumuna getirmesi, Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 257. maddesinde düzenlenen "Görevi Kötüye Kullanma" veya kamu görevinin usulsüz üstlenilmesi suçlarını doğurabilmektedir.
3. **Parti İçi Görevden Almaların İdari Sırrı:** DEM Parti'nin Bozova, Karakoçan ve Silopi örneklerinde görüldüğü üzere; parti içi yerel yönetim kurullarının "eş başkanlık protokolü ihlali" gerekçesiyle kendi seçilmiş başkanlarını görevden alması veya disipline sevk etmesi tamamen siyasi bir iç dinamiktir. Siyasi partiler, üyelerini partiden ihraç edebilir veya parti içi unvanlarını geri alabilir; ancak Yüksek Seçim Kurulu (YSK) ve yasal mevzuat gereğince seçilmiş bir belediye başkanının ya da meclis üyesinin resmi görevine son verme yetkisi yalnızca yargı organlarına (Danıştay) ve geçici tedbir olarak İçişleri Bakanlığı'na aittir. Partinin ihraç kararı, kişinin belediye başkanlığı sıfatını hukuken düşürmez.

3. İdari Bütünlük İlkesi ve Özerklik Tartışmaları

Yerel yönetimlerin "özerkliği", Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ve T.C. Anayasası'nın 127. maddesinde çizilen sınırlar dahilinde yalnızca idari ve mali özerklik (kendi bütçesini yönetme ve yerel müşterek ihtiyaçları karşılama yetkisi) ile sınırlıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nin üniter devlet yapısı gereği, bu özerklik hiçbir şekilde merkezi yönetimin denetimi dışına çıkamaz veya siyasi bir bağımsızlık doğuramaz.

Anayasal mevzuatın yerel yönetimlere tanıdığı yasal haklar ile kesin bir dille çizdiği kırmızı çizgiler arasındaki sınır ilişkisi aşağıdaki şemada açıkça gösterilmiştir:

+----------+

| T.C. ANAYASASI m. 127 |

| (İdari ve Mali Özerklik) |

+----------+----------+

| YASAL SINIRLAR VE YETKİLER| ANAYASAL KIRMIZIÇİZGİLER|

* Yerel ortak hizmet sunumu * Siyasi özerklik verilemez

* Sosyal/kültürel faaliyetler| * Alternatif resmi dil yok

* Kanuni bütçe yönetimi * Eş başkanlık sistemi yok

Türkiye'de belediyeler idari açıdan özerk kamu tüzel kişileri olsalar da, Anayasa'nın 123. maddesinde düzenlenen "İdarenin Bütünlüğü" ilkesine tabidirler. Bu ilke doğrultusunda merkezi yönetim, yerel yönetimler üzerinde "idari vesayet" yetkisine sahiptir. Yerel organların yasal sınırları aşan veya anayasal düzene aykırılık teşkil eden her türlü fiili uygulaması, hem idari

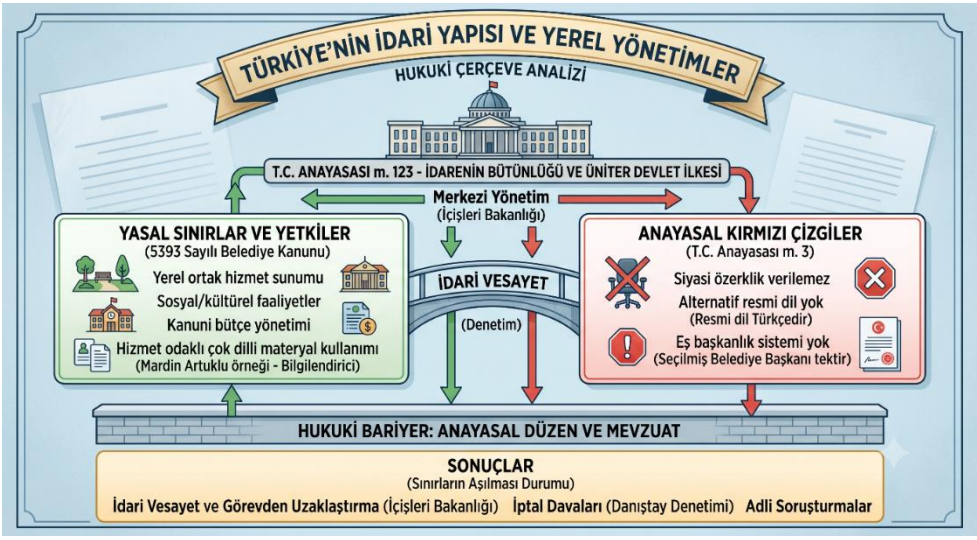
yargı denetimine hem de İçişleri Bakanlığı'nın geçici uzaklaştırma tedbirlerine doğrudan zemin hazırlar.

Sonuç

Mardin Artuklu Belediyesi'nin şenlik duyurusunda yer alan çok dillilik, yerel halkla iletişim kurma bağlamında idari bir esneklik olarak yorumlanabilse de; bu esnekliğin Diyarbakır Dil Konferansı sonuç bildirisinde talep edilen "resmi yazışma dili haline getirme", "özerk kurumlar/okullar inşa etme" ve belediyelerde "yasal dayanağı olmayan eş başkanlık yapılarını kurumsallaştırma" aşamasına taşınması, yürürlükteki mevzuat ve anayasal ilkeler karşısında net bir hukuki bariyerle karşılaşmaktadır.

Türkiye'deki mevcut idare hukuku rejimi, yerel yönetimlerin yerel kimlikleri koruma refleksini ancak ve ancak **üniter devlet yapısı, resmi dilin tekliği ve idarenin bütünlüğü ilkesi** içerisinde kaldığı sürece meşru kabul etmektedir. Bu sınırların aşılması halinde devreye giren idari vesayet (kayyım atamaları, görevden uzaklaştırmalar) ve adli soruşturmalar, yerel yönetimlerin anayasal çizgide tutulmasını amaçlayan yapısal denetim mekanizmalarıdır.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=ZZQGjCBV34M

TÜRKİYE'NİN İDARİ YAPISI VE YEREL YÖNETİMLER
HUKUKİ ÇERÇEVE ANALİZİ
T.C. ANAYASASI m. 123 - İDARENİN BÜTÜNLÜĞÜ VE ÜNİTER DEVLET İLKESİ
Merkezi Yönetim
(İçişleri Bakanlığı)
YASAL SINIRLAR VE YETKİLER
(5393 Sayılı Belediye Kanunu)
Yerel ortak hizmet sunumu
Sosyal/kültürel faaliyetler
Kanuni bütçe yönetimi
Hizmet odaklı çok dilli materyal kullanımı
(Mardin Artuklu örneği - Bilgilendirici)
İDARİ VESAYET
(Denetim)
ANAYASAL KIRMIZI ÇİZGİLER
(T.C. Anayasası m. 3)
Siyasi özerklik verilemez
Alternatif resmi dil yok
(Resmi dil Türkçedir)
Eş başkanlık sistemi yok
(Seçilmiş Belediye Başkanı tektir)
HUKUKİ BARİYER: ANAYASAL DÜZEN VE MEVZUAT
SONUÇLAR
(Sınırların Aşılması Durumu)
İdari Vesayet ve Görevden Uzaklaştırma (İçişleri Bakanlığı) İptal Davaları (Danıştay Denetimi) Adli Soruşturmalar

3-5-Teori ve Uygulama Arasında Türkiye'de Akıllı Kentler: İzmir ve Mardin Ekseninde Derinlemesine Bir Analiz

Özet

Hızlı kentleşme, demografik hareketlilik ve iklim krizleri, yerel yönetimleri geleneksel kentsel hizmet sunumunun ötesine geçmeye zorlamaktadır. Bu bağlamda "akıllı kent" modeli, kentsel sürdürülebilirliği ve yaşam kalitesini artırmada kritik bir yönetim paradigması haline gelmiştir. Bu çalışmada, akıllı kent yaklaşımının teorik altyapısı çerçeve kabul edilerek[1], Türkiye'de farklı kentsel karakteristiklere sahip iki büyükşehir belediyesi olan **İzmir** ve **Mardin**'deki uygulamalar derinlemesine bir analize tabi tutulmuştur. Metropol ölçekli sanayi/liman kenti İzmir'in "temiz enerji ve akıllı şebeke" odaklı teknolojik altyapısı ile tarihi ve kültürel miras merkezli Mardin'in akıllı kent pratikleri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Giriş: Dijitalleşmeden Akıllı Kentleşmeye Geçiş ve Bölgesel Farklılıklar

Kentsel planlama tarihi boyunca ortaya çıkan Bahçe Kent, Komşuluk Birimi, Çağdaş/Işıldayan Kent, Yeni Şehircilik, Toplu Taşıma Odaklı Gelişim, Akıllı Büyüme ve Ekolojik/Yeşil Kent gibi akımların ardından gelen **"Akıllı Kent"** konsepti, bilgi ve iletişim teknolojilerini (BİT) kentin fiziksel, sosyal ve beşeri sermayesiyle bütünleştiren nihai evrim noktasıdır[1].

Akıllı kent yönetimi kurgulanırken, **"dijital kent"** ile **"akıllı kent"** arasındaki çizgi net çekilmelidir. Dijital kent yalnızca altyapıyı sanallaştırmaya ve e-hizmet sunumuna odaklanırken; akıllı kent, teknolojiyi beşeri sermaye, sosyal içermeyi artırma, çok aktörlü yönetişim ve çevresel sürdürülebilirliği tesis etme doğrultusunda bir kaldıraç olarak konumlandırır[1].

Türkiye'de bu dönüşüm, kentlerin sosyo-ekonomik, coğrafi ve mikroklimatik yapılarına göre farklılaşmaktadır. İzmir gibi

endüstrileşmiş ve güneşlenme süresi yüksek batı metropollerinde "Akıllı Çevre" bileşeni altında yenilenebilir enerji altyapıları (fotovoltaik pazar yerleri, mikro şebekeler) ve veri yönetimi ön plana çıkmaktadır. Buna karşılık Mardin gibi özgün tarihsel kimliğe sahip doğu metropollerinde ise akıllı turizm, tarihi mirasın dijital tescili ve kırsal-kentsel entegrasyon gibi alanlar öncelik kazanmaktadır.

I. İzmir ve Mardin Büyükşehir Belediyelerinde Akıllı Kent Uygulamalarının Karşılaştırmalı Analizi

Avrupa Birliği standartlarında kabul gören akıllı kent bileşenleri çerçevesinde, her iki kentin hayata geçirdiği somut projeler ve kentsel katkıları şu şekildedir:

1. Akıllı Yönetişim, Katılımcılık ve Akıllı İnsan

Akıllı yönetişim, karar alma süreçlerine halkın, sivil toplumun ve yerel girişimcilerin katılımını BİT kanalıyla entegre etmeyi amaçlar.

1. **İzmir Uygulamaları:**
    - **İzmir Açık Veri Portalı:** Belediye bünyesindeki ulaşım, çevre, su ve sosyal hizmet verileri anonimleştirilerek kamuoyuna açılmıştır². Bu durum, yerel yazılımcıların ve akademisyenlerin kent sorunlarına yönelik veri odaklı çözümler üretmesini (hackathonlar, akademik analizler) teşvik etmektedir.
    - **BizİzmirDijital Platformu:** Vatandaşların doğrudan karar alma mekanizmalarına katıldığı, anketler yoluyla kentsel projelere yön verdiği ve dijital hemşehri hukukunun uygulandığı gelişmiş bir e-katılım arayüzüdür.
2. **Mardin Uygulamaları:**
    - **Dijital Tescil ve CBS Entegrasyonu:** Mardin'in tarihi kentsel dokusu, dar sokakları ve anıtsal

mimarisi, yerel yönetimi Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) destekli bir veri tabanı oluşturmaya yöneltmiştir. Vakıf eserlerinin, tarihi han, hamam ve medreselerin dijital envanteri çıkarılarak imar ve koruma planlarına entegre edilmiştir[3]. Bu sayede bürokratik karar alma süreçleri hızlandırılmış ve koruma-kullanma dengesi veriyle güvence altına alınmıştır.

2. Akıllı Hareketlilik (Smart Mobility)

Gerçek zamanlı verilerle yönetilen, entegre ve çevre dostu ulaşım ağlarının tasarımı kentsel karbon ayak izini azaltmada kritik öneme sahiptir.

1. **İzmir Uygulamaları:**
    - **Akıllı Trafik Yönetim Sistemi (ATYS):** Kent genelindeki binlerce akıllı sensör, kamera ve sinyalizasyon sistemi yapay zekâ algoritmasıyla entegre çalışmaktadır[4]. Sistem, anlık trafik yoğunluğuna göre kırmızı/yeşil ışık sürelerini dinamik olarak ayarlayarak dur-kalk oranlarını düşürmekte ve emisyon salınımını azaltmaktadır.
    - **İzmirim Kart Entegrasyonu:** Deniz yolu, raylı sistem, otobüs ve akıllı bisiklet (BİSİM) ağlarının tek bir kart ve mobil cüzdan altyapısıyla tamamen entegre edilmesi, akıllı hareketliliğin batı ölçeğindeki en başarılı örneklerinden biridir.
2. **Mardin Uygulamaları:**
    - **Topoğrafik ve Kırsal Entegrasyon Zorluğu:** Mardin, dik yamaçlar üzerine kurulu tarihi sit alanı ve geniş bir coğrafyaya yayılmış kırsal ilçelerden oluşmaktadır. Burada akıllı hareketlilik, dar sokaklarda mikromobilitenin (elektrikli küçük araçlar, akıllı yönlendirme tabelaları) uygulanması ve kırsal hatların merkezle entegrasyonu için akıllı

durak ve güzergâh optimizasyon sistemleri üzerinden yürütülmektedir[3].

3. Akıllı Çevre ve Yenilenebilir Enerji: İzmir'in Fotovoltaik Pazar Yerleri ve Akıllı Şebekeleri

Akıllı çevre bileşeni kapsamında, kentsel alanların kendi kendine yetebilen enerji adalarına dönüştürülmesi kritik bir sürdürülebilirlik adımıdır. İzmir, yüksek güneş enerjisi potansiyelini kentsel donatılarla birleştirerek bu alanda öncü bir rol üstlenmiştir.

1. **Fotovoltaik Pazar Yeri Çatı Projeleri (Örn: Çiğli Egekent ve Evka-2):** İzmir'de ilçe belediyeleriyle koordineli yürütülen projelerde, geleneksel olarak haftanın sadece belirli günlerinde kullanılan pazar yerlerinin geniş atıl çatı alanları, 365 gün temiz enerji üreten mikro elektrik santrallerine dönüştürülmüştür.
    - Çiğli Egekent Pazar Yeri: Yaklaşık 6.500 metrekarelik çatı alanına kurulan 1.600 adet güneş panelinden oluşan fotovoltaik sistem, 416 kWp kurulu güce sahiptir[5].
    - Evka-2 Pazar Yeri: 1.800 metrekarelik alanda 770 panel ile 208 kWp kurulu güç kapasitesine ulaşmıştır[5]. Bu yapılar, ürettikleri enerjiyi belediye şantiyelerinin ve sosyal tesislerinin tüketimine sunarken, çift yönlü akıllı sayaçlar sayesinde üretim fazlası elektriği şebekeye geri satarak belediye bütçelerine doğrudan gelir kalemi oluşturmaktadır[5].
2. **Büyükşehir Ölçeğinde Entegre GES Yatırımları:** İzmir Büyükşehir Belediyesi, "İzmir Sürdürülebilir Enerji ve İklim Eylem Planı" kapsamında kurulu Güneş Enerji Santrali (GES) kapasitesini hızla artırmaktadır. Belediye bünyesindeki 20 aktif GES tesisi sayesinde yılda yaklaşık 13 milyon liralık tasarruf elde edilmekte ve bin ton karbon salınımının önüne geçilmektedir[6]. Projeler kapsamında

itfaiye binaları, spor salonları, kültür merkezleri ve hayvan yaşam kampüslerinin çatıları fotovoltaik panellerle kaplanarak kentsel hizmet üniteleri "kendi enerjisini üreten akıllı binalara" dönüştürülmektedir[7].

3. **Esnek Altyapı ve AR-GE Uygulamaları:** Belediyenin İZSU genel müdürlüğü gibi kritik su altyapı birimleri de bu dönüşüme dahil edilmiştir. Menemen'de kurulan devasa güneş santralinin yanı sıra TÜBİTAK MAM ile ortak yürütülen AR-GE projelerinde, statik yük taşıma kapasitesi düşük olan eski çatı yapılarında kullanılmak üzere esnek ve hafif panel teknolojileri test edilmektedir[8]. Bu yenilikçi yaklaşım, tarihi ve dayanıksız kentsel dokularda da fotovoltaik entegrasyonunun önünü açmaktadır[8].

II. İzmir ve Mardin Özelinde Bölgesel SWOT Analizi

Farklı kentsel dinamiklere sahip bu iki şehrin akıllı kent yolculuğundaki kapasitesi, kurumsal, yapısal ve çevresel faktörler ışığında detaylandırılmıştır:

1. Güçlü Yönler (Strengths)

İzmir Büyükşehir Belediyesi, gelişmiş endüstriyel ve akademik altyapısı sayesinde teknoloji üretme ve uygulama kapasitesine sahiptir[4]. Kentin dinamik, genç ve teknolojiye hızlı uyum sağlayan nüfus yapısı, dijital hizmetlerin benimsenmesini kolaylaştırmaktadır. Ayrıca pazar yeri fotovoltaik projeleriyle somutlaşan yerinde temiz enerji üretimi, güçlü mobil belediyecilik uygulamaları ve köklü Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) deneyimi İzmir'in en büyük güç kaynağıdır[4].

Mardin Büyükşehir Belediyesi ise dünya çapında tanınan özgün tarihi ve kültürel kimliği sayesinde uluslararası fonlama, hibe ve kültürel iş birliği projelerine erişimde doğal bir avantaj barındırmaktadır[3]. Kentsel sit alanının geleceğe aktarılması için geliştirilen dijital tescil, arşivleme ve koruma odaklı yerel CBS

uygulamalarındaki uzmanlık, kentin kendine has en güçlü yönünü teşvik etmektedir[3].

2. Zayıf Yönler (Weaknesses)

İzmir'deki en temel zayıflık, aşırı kentsel yığılma ve eski yapı stoğunun getirdiği fiziksel sınırlılıklardır. Eski ve yoğun nüfuslu mahallelere akıllı şebekelerin, fiber optik ağların ve mikromobilite altyapısının ulaştırılması yüksek lojistik maliyetler doğurmaktadır.

Mardin'de ise finansal kaynakların kısıtlılığı ve bütçe yetersizliği en büyük engeli teşkil etmektedir[3]. Kentin engebeli topoğrafyası ve dik yamaçlar üzerine kurulu dar sokaklardan oluşan tarihi sit alanı, standart akıllı ulaşım ve altyapı yatırımlarının fiziksel olarak uygulanmasını zorlaştırmaktadır. Buna ek olarak, geniş bir coğrafi alana yayılan kırsal ilçelerde geniş bant internet ve kesintisiz dijital altyapı eksikliği göze çarpmaktadır[3].

3. Fırsatlar (Opportunities)

İzmir, Avrupa Birliği Yeşil Mutabakatı, Horizon Europe ve iklim nötr kent misyonları çerçevesinde doğrudan uluslararası hibe ve düşük faizli yeşil finansman alma konusunda yüksek bir cazibeye sahiptir. İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü (İYTE) başta olmak üzere kentteki üniversiteler, teknoparklar ve start-up ekosistemi, belediye projelerine yerli Ar-Ge desteği sunma potansiyeli taşımaktadır.

Mardin için en büyük fırsat, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamında sağlanan bölgesel kalkınma destekleridir. Ayrıca kültür turizmine yönelik akıllı destinasyon yönetim sistemleri, yapay zekâ destekli çok dilli rehber uygulamaları ve artırılmış gerçeklik (AR) destekli dijital rotalar, kentin küresel turizm pastasından aldığı payı katlayarak artırma potansiyeline sahiptir.

4. Tehditler (Threats)

İzmir'de, tüm akıllı sistemlerin tek bir ağ üzerinden yönetilmesi (metro, tramvay, su ve elektrik şebekeleri vb.) kritik kentsel altyapıları siber saldırılara açık hale getirmektedir. Kentin maruz kaldığı yoğun iç ve dış göç baskısı, kentsel planlama modellerini ve dijital hizmet sunumunun taşıma kapasitesini sınırlandırmaktadır.

Mardin'de en büyük tehdit, kentin çeperleri ve kırsal alanlarında dijital okuryazarlık düzeyinin düşüklüğünden kaynaklanan "Sayısal Uçurum"dur; bu durum yaşlı ve düşük gelirli nüfusun akıllı hizmet mekanizmalarından mahrum kalmasına yol açmaktadır. Ayrıca bölgenin karşı karşıya olduğu dönemsel kuraklık ve su krizleri, belediye bütçesini teknoloji yatırımlarından ziyade acil ve yüksek maliyetli fiziki altyapı çözümlerine kaydırma riski barındırmaktadır.

Sonuç ve Politika Önerileri

İzmir ve Mardin örnekleri, Türkiye'de "tek tip" bir akıllı kent modelinin başarılı olamayacağını, kentsel kimliğe ve bölgesel ihtiyaçlara göre yerelleştirilmiş stratejilerin uygulanması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu bağlamda şu adımların atılması önerilmektedir:

1. **Hibrid ve Koruma Odaklı Akıllı Altyapı (Mardin Modeli):** Tarihi kentlerde fiziki altyapıyı bozmadan kablosuz IoT ağları, akıllı aydınlatma ve dijital turizm rotaları gibi "dokunulmazlığı olan" teknolojiler önceliklendirilmelidir. Tarihi vakıf mülkleri ve tescilli binalar dijital ikiz (digital twin) teknolojisiyle geleceğe aktarılmalıdır.
2. **Veri Demokratizasyonu ve Çatı Üstü GES Yaygınlaştırılması (İzmir Modeli):** İzmir'deki pazar yeri fotovoltaik dönüşümleri, Türkiye genelindeki tüm belediyeler için standart kentsel tasarım rehberlerine dahil edilmelidir. Pazar yerleri, otoparklar ve kamu

binaları akıllı mikro şebekelerle birbirine bağlanarak kentin enerji direnci artırılmalıdır.

3. **Sayısal Uçurumun Kapatılması:** Mardin'in kırsal mahallelerinde ve İzmir'in çeperlerinde yaşayan dezavantajlı gruplar için gezici dijital eğitim sınıfları kurulmalı; akıllı kent arayüzleri okuma-yazma veya teknoloji kullanımı kısıtlı olan vatandaşlar için basitleştirilmiş tasarımlara kavuşturulmalıdır.

Dipnotlar / Referanslar

[1] Akıllı kent kavramsal gelişimi, tarihsel kentsel planlama akımları ve akıllı kent - dijital kent ayrımına dair teorik çerçeve için bkz: **Gürsoy, O. (2019). Akıllı Kent Yaklaşımı ve Türkiye'deki Büyükşehirler İçin Uygulama İmkânları, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.**

[2] İzmir Büyükşehir Belediyesi Açık Veri Portalı (acikveri.izmir.bel.tr) veri ekosistemi ve katılımcılık uygulamaları.

[3] Mardin genelinde tarihi taş mimari, vakıf mülkiyetleri ve kentsel sit alanı koruma çalışmalarında Coğrafi Bilgi Sistemlerinin (CBS) kullanımı ve koruma imar planı entegrasyonu analizleri.

[4] İzmir Büyükşehir Belediyesi Ulaşım Dairesi Başkanlığı Akıllı Trafik Sistemi (ATYS) Teknik Değerlendirme Raporları.

[5] İzmir Çiğli Belediyesi Egekent ve Evka-2 pazar yerleri fotovoltaik çatı tipi güneş enerjisi santralleri (GES) teknik kurulum, kapasite ve mikro şebeke geri besleme verileri.

[6] İzmir Büyükşehir Belediyesi Basın ve Halkla İlişkiler Dairesi Başkanlığı, "Güneş enerjisi ile yılda 13 milyon liralık tasarruf" raporu (Haziran 2025).

[7] İzmir Sürdürülebilir Enerji ve İklim Eylem Planı kapsamında binaların, spor salonlarının ve kültür merkezlerinin çatılarındaki kurulu/planlanan GES projeksiyonları (Temmuz 2024).

[8] İzmir Büyükşehir Belediyesi İZSU Genel Müdürlüğü ve TÜBİTAK MAM ortaklığıyla yürütülen esnek ve hafif güneş paneli araştırma-geliştirme projesi uygulama sonuçları (Haziran 2024).

3-6-"Sözde Kalmış Bir İzmir Modeli?"

Özet

Bu çalışma, İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin (İBB) 2004–2019 dönemini kapsayan "İzmir Modeli" kavramsallaştırmasını ve bu modelin yönetim stratejilerini akademik bir perspektifle ele almaktadır[1]. Prof. Dr. İlhan Tekeli koordinatörlüğünde teorik zemine oturtulmaya çalışılan "demokratik, katılımcı ve yerelden kalkınmacı" yönetim modelinin[1], uygulamada merkezi hükümet ile yaşanan siyasal kutuplaşma, idari/bürokratik engeller, vesayet mekanizmaları ve mevzuat sınırlılıkları karşısında ne ölçüde başarıya ulaştığı veya "sözde kalıp kalmadığı" sorunsalı analiz edilmektedir[1]. İnceleme; merkezi idare ilişkileri, mali yönetim sürdürülebilirliği, ilçe belediyeleri ve 6360 sayılı Yasa entegrasyonu, kamu iletişimi ve medya stratejileri başlıklarında resmi veriler ve kurumsal raporlar ışığında yürütülmüştür[cite: 1].

Anahtar Kelimeler: İzmir Modeli, Yerel Yönetimler, Merkezi Vesayet, Mali Sürdürülebilirlik, Yerelden Kalkınma, Katılımcı Yönetişim, 6360 Sayılı Yasa.

1. Giriş: İzmir Modeli’nin Teorik Çerçevesi ve İddiası

2000'li yılların başından itibaren Türkiye'de kamu yönetimi ve yerel yönetimler disiplininde en çok tartışılan deneyimlerden biri "İzmir Modeli" olarak adlandırılan yerel yönetim yaklaşımıdır[cite: 1]. Prof. Dr. İlhan Tekeli liderliğinde yürütülen ve 26 bilim insanının katılımıyla kolektif bir ürüne dönüştürülen bu çalışma; demokratik belediyecilik uygulamalarını bilimsel bir değerlendirmeye tabi tutarak Türkiye'nin merkezileşmiş yönetim sistemine alternatif bir "yerel yönetişim önerisi" sunmayı hedeflemiştir[1].

Modelin teorik şemsiyesi dört ana kavramsal sütun üzerine inşa edilmiştir[cite: 1]:

1. **Sürdürülebilirlik:** Ekolojik, ekonomik ve sosyal boyutların bir arada ele alındığı bütüncül kalkınma[1].
2. **Yaşam Kalitesi:** Kentsel altyapıdan sosyal hizmetlere, insan onuruna yaraşır bir kent yaşamının tesisi[cite: 1].
3. **Katılımcılık ve Yönetişim:** Karar süreçlerinde sivil toplum, üniversiteler ve meslek odalarıyla oydaşma aranması[cite: 1].
4. **Yenilikçilik (İnovasyon):** Yerel kaynakların yaratıcı ve teknolojik alt yapılarla katma değere dönüştürülmesi[cite: 1].

Dönemin İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Aziz Kocaoğlu tarafından "yerelden kalkınma" sloganıyla kavramsallaştırılan bu yaklaşım[cite: 1]; rant odaklı kentleşme yerine yaşam kalitesini öne çıkaran, kırsal kesime pozitif ayrımcılık yapan ve mali özerkliği hedefleyen bir hat izlediğini iddia etmiştir[cite: 1]. Ancak bu modelin ne kadarının kuramsal bir söylem veya "sözde kalmış bir ideal", ne kadarının ise sahaya yansıyan somut bir yönetsel gerçeklik olduğu detaylı bir analizi gerektirmektedir[cite: 1].

2. Merkezi Hükümet - Yerel Yönetim Gerilimi: Vesayet ve Siyasal Takıntı

İzmir Modeli'nin başarısı veya sınırları tartışılırken göz önünde bulundurulması gereken en dinamik parametre, merkezi hükümet ile kurulan ilişki biçimidir[cite: 1]. Ümit Yaldız'ın raporunda detaylandırıldığı üzere, 2002 yılında AK Parti'nin tek başına iktidara gelmesi ve İzmir'de üçüncü parti konumunda kalmasıyla başlayan süreç[cite: 1], Ankara ile İzmir arasında 15 yılı aşkın bir "bitmeyen çatışma" ve "siyasi rekabet" iklimi yaratmıştır[cite: 1].

"Her ne kadar Aziz Kocaoğlu 'Ankara'ya rağmen bir model oluşturulamaz' dese de, 13,5 yıllık dönemde Ankara ile birlikte değil, Ankara'ya rağmen bir model oluşturulmuştur. Kocaoğlu dönemi, merkezi hükümetin çatıştığı bir kentte bile başarılı bir

yerel yönetim uygulaması yapılabileceğinin kanıtıdır." (Yaldız, 2018, s. 23)[cite: 1]

2.1. "Üvey Evlat" ve "Cezalandırılma" Algısının Verisel Boyutu

İzmir halkındaki "Ankara tarafından cezalandırılma" ve "üvey evlat muamelesi görme" algısı soyut bir siyasi söylemden ibaret kalmamış, devletin resmi verilerine de yansımıştır[cite: 1]. Vergi tahakkukunun tahsilatında %85-90 gibi rekor bir oran yakalayarak vergi sadakatinde Türkiye 3.'sü olan İzmir[cite: 1], genel bütçe kamu yatırımlarından aldığı payda muadili olan Ankara ile kıyaslandığında belirgin bir negatif ayrımcılığa tabi tutulmuştur[cite: 1]. 2012 yılından itibaren Ankara'ya yapılan kamu yatırımları İzmir'in 3-4 katına ulaşmıştır[cite: 1]. İntegral Araştırma'nın Haziran 2017 verilerine göre, İzmir halkının **%69,1'i** iktidarın kente "üvey evlat muamelesi yaptığı" görüşüne katılmaktadır[cite: 1].

- **2002-2015 Yatırım Karşılaştırması:** 14 yıllık dönemde İzmir'e yapılan Merkezi Devlet Yatırımları Toplamı **8,8 Milyar Dolar** seviyesindeyken, İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin (şirketler dahil) kendi öz kaynaklarıyla kente yaptığı Yatırım Toplamı da **8,8 Milyar Dolar** olarak gerçekleşmiş ve yerel yönetim merkezi idarenin yatırım kapasitesini yakalamıştır[cite: 1].

2.2. Somut Engellemeler ve Onay Çıkmazları

Modelin "sözde kalması" riskini doğuran en büyük etken, merkezi idarenin bürokratik vesayeti ve yürütmeyi yavaşlatma stratejileridir[cite: 1]. Raporlarda belgelenen başlıca kriz alanları şunlardır[cite: 1]:

1. **İZBAN Krizleri:** TCDD ve İBB ortaklığıyla kurulan ve UITP tarafından "En İyi İşbirliği" ödülü alan İZBAN hattında[cite: 1], açılışlarda yaşanan siyasi gerilimler ve

Selçuk aksı açılışında Büyükşehir Belediye Başkanı'nın maruz kaldığı protesto nedeniyle töreni terk etmesi[cite: 1].

2. **Bürokratik Onay Gecikmeleri:** Konak ve Karşıyaka Tramvay projeleri için Hazine, DPT ve Ulaştırma Bakanlığı onaylarının **3 yıl** bekletilmesi[cite: 1]; Metro keşif artış talebinin İstanbul için 1 haftada onaylanırken İzmir için Bakanlar Kurulu'nda **7 ay** bekletilmesi[cite: 1]; Körfez Rehabilitasyonu ÇED Raporu'nun **4 yılda** çıkması[cite: 1].
3. **İl Özel İdaresi Malları Tartışması:** 6360 sayılı Yasa ile kapatılan İl Özel İdaresi'nin 3 milyar TL değerindeki 1.686 adet taşınmazından (oteller, tarihi binalar, araziler) tek bir tanesinin dahi İBB'ye devredilmeyerek tamamının Hazineye aktarılması[cite: 1].
4. **2011 "Büyükşehir Belediyesi Davası":** Seçim öncesi polis operasyonlarıyla 300'e yakın bürokratın sorgulanması, İBB Başkanı hakkında 397 yıl hapis istemiyle iddianame düzenlenmesi ve 5 yıl süren yargılama neticesinde tüm sanıkların beraat etmesi[cite: 1].

3. Mali Yönetim Stratejisi: Borç Kıskacından Uluslararası Rating Başarısına

İzmir Modeli'nin en somut ve "sözde kalmayan" en güçlü ayağını mali yönetim oluşturmaktadır[cite: 1]. Prof. Dr. Oğuz Esen'in mali analizlerine göre[cite: 1], 2004 yılında göreve gelen yönetim, Türkiye'nin Hazineye en borçlu belediyelerinden biri olan İBB'yi devralmıştır[cite: 1].

Mali Gösterge / Parametre	2004 Dönemi Başlangıcı	2016–2018 Dönemi Durumu
Hazine Borç Stoğu	En borçlu büyükşehir belediyelerinden biri[cite: 1]	Borçların tamamı yapılandırılıp sıfırlandı[cite: 1].

Mali Gösterge / Parametre	2004 Dönemi Başlangıcı	2016–2018 Dönemi Durumu
Kredi Derecelendirme (Rating)	Düşük yatırım yapılabilirlik seviyesi[cite: 1]	Fitch Ratings ve Moody's tarafından **AAA** ulusal notu[cite: 1].
Yatırım / Faaliyet Geliri Oranı	Sınırlı ve borçlanmaya bağımlı yatırım[cite: 1]	Yüksek öz kaynakla finansman yeteneği[cite: 1].
Kullanılan Dış Kaynaklar	Hazine garantisine muhtaç[cite: 1]	Hazine garantisi olmaksızın uluslararası finansman (EBRD, EIB)[cite: 1].

İBB, küresel kriz ve ekonomik dalgalanmalara rağmen borç servisini faaliyet gelirlerinin %5-10 seviyesine çekerek mali disiplini yakalamıştır[cite: 1]. Mali özerkliğin kazanılması, merkezi hükümetin dış kredi onaylarında çıkardığı engelleri aşmayı sağlamış; İZBAN, Metro hatları, Yeni Fuar Alanı (Fuar İzmir) ve Üçkuyular iskelesi gibi dev projeler öz kaynaklar ve garantisiz uluslararası kredilerle tamamlanmıştır[cite: 1].

4. İlçe Belediyeleri ile İlişkiler ve Kırsal Kalkınma Deneyimi

Prof. Dr. Şevkinaz Gümüşoğlu'nun raporunda ele alınan ilçe belediyeleri ile ilişkiler[cite: 1], 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı Bütünşehir Yasası ile radikal bir dönüşüm geçirmiştir[cite: 1]. İBB'nin görev alanı tüm il mülki sınırlarına yayılmış, ilçe sayısı 30'a, mahalle sayısı 1.295'e yükselmiştir[cite: 1].

4.1. Teşkilatlanma İnovasyonu: Yerel Hizmet Müdürlükleri

Merkezi idarenin getirdiği bu ani coğrafi genişleme karşısında İBB, bürokratik tıkanmayı önlemek amacıyla 11 merkez ilçe dışındaki 19 ilçede **"İlçe Yerel Hizmet Müdürlükleri"**

kurmuştur[cite: 1]. Bu yapısal düzenleme, hizmetlerin yerelleşmesini, muhtarlıklarla doğrudan temas kurulmasını ve HİM (Hemşehri İletişim Merkezi) ağının kırsala yayılmasını sağlamıştır[cite: 1]. 2004-2016 yılları arasında ilçe belediyelerine yapılan finansal transfer tutarı **271,9 Milyon TL**'ye ulaşmıştır[cite: 1].

4.2. Tarımsal Kalkınma ve Kooperatifçilik Modeli

İzmir Modeli'nin teoriden pratiğe en başarılı aktarıldığı alan kırsal kalkınmadır[cite: 1]. "Sözleşmeli Üretim" modeli çerçevesinde yerel kooperatifler desteklenmiştir[cite: 1]:

1. **Tire Süt Kooperatifi:** "Okul Sütü" ve "Süt Kuzusu" projeleriyle süt üreticisi desteklenmiş[cite: 1], Birleşmiş Milletler (BM) tarafından "En İyi Kırsal Kalkınma Modeli" ödülüne layık görülmüştür[cite: 1]. Bu proje daha sonra Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tüm Türkiye'de uygulanmıştır[cite: 1].
2. **Bademli Fidancılık Kooperatifi:** Fidan alımları garantilenmiş, kooperatif BM tarafından örnek gösterilerek Kazakistan'a fidan ihracatı yapacak kapasiteye ulaşmıştır[cite: 1].
3. **Bayındır Çiçekçilik Kooperatifi:** İBB'nin mevsimlik çiçek ihtiyacını kooperatiften karşılamasıyla Bayındır bir çiçekçilik merkezine dönüşmüş[cite: 1], Hollanda ile ortak üretime geçilmiştir[cite: 1].

5. Siyasal İletişim, Medya ve Yönetişim Analizi

Prof. Dr. Ümit Atabek'in medya ve iletişim stratejileri üzerine yaptığı ampirik inceleme[cite: 1], modelin yönetsel niteliğine dair özgün bulgular sunmaktadır[cite: 1].

5.1. Lider Odaklı Olmayan Siyasal İletişim Tarzı

Türkiye'de egemen olan "lider odaklı ve şovcu" siyaset anlayışına karşı Aziz Kocaoğlu, kurumsal kimliği öne çıkaran bir tutum sergilemiştir[cite: 1]. Google ve yazılı basın içerik analizleri[cite: 1], Melih Gökçek örneğinde belediye başkanı haberlerinin belediye haberleriyle baş başa gittiğini, Kocaoğlu örneğinde ise İzmir Büyükşehir Belediyesi haberlerinin (%68) başkan haberlerinin (%32) iki katından fazla olduğunu göstermektedir[cite: 1]. Aynı zamanda Twitter içerik analizlerinde Kocaoğlu'nun dilinde "İzmir, süt, fuar, genç, güzel, teşekkür" gibi birleştirici ve hizmet odaklı sözcükler baskınken[cite: 1]; polemikten ve çatışma dilinden uzak durulduğu tespit edilmiştir[cite: 1].

5.2. Öz Kaynakla İçerik Üretimi ve Özgür Medya Yaklaşımı

İBB, diğer büyükşehirlerin aksine iletişim hizmetlerini dışarıya ihale etmek (out-sourcing) yerine kendi bünyesindeki nitelikli kadrolarla (in-house) yürütmüştür[cite: 1]. Ayrıca, 15 yıllık görev süresince gazetecilere ve basına karşı **hiçbir dava açılmaması**[cite: 1], kentsel kamu alanında özgür tartışma ortamının korunması açısından eşsiz bir örnektir[cite: 1]. HİM (Hemşehri İletişim Merkezi) ise yıllık 64 milyon başvuru işleme kapasitesine ulaşmış ve şikâyetlere 15 gün içinde dönüş oranı %70'lerin üzerine çıkarılmıştır[cite: 1].

6. Eleştirel Tartışma: "İzmir Modeli" Sözde mi Kaldı?

Elde edilen veriler ve kurumsal analizler ışığında "Sözde Kalmış Bir İzmir Modeli" iddiası iki farklı boyutta değerlendirilmelidir[cite: 1]:

1. Modelin "Sözde Kaldığı" ya da Sınırlandığı Boyutlar:

1. **Vesayet ve Hukuki Cendere:** Türkiye'deki aşırı merkezileşmiş idari yapı ve merkezi hükümetin onay/izin mekanizmalarını siyasi bir silah olarak kullanması[cite: 1], İzmir Modeli'nin Ulaşım, Kentsel Dönüşüm, Stadyum ve

Katı Atık Bertaraf Tesisleri gibi büyük ölçekli altyapı projelerinde yıllarca gecikmesine yol açmıştır[cite: 1]. Model, idari bağımsızlığa sahip olamadığı için teorik potansiyelinin tamamını sahaya yansıtamamıştır[cite: 1].

2. **Katılımcı Organların Yasal Sınırları:** İzmir Ekonomik Kalkınma Koordinasyon Kurulu (İEKKK) ve İzmir Akdeniz Akademisi gibi yönetişim organları önemli bir kamuoyu ve ortak akıl üretmişse de[cite: 1], yerel yönetim mevzuatında bağlayıcı karar organı olamamış, öneri niteliğinde kalmıştır[cite: 1].
3. **Planlama Otoritesinin Parçalanması:** Çevre ve Şehircilik Bakanlığı başta olmak üzere 13 farklı kurumun yerel yönetimlerin imar planlama yetkisini by-pass etmesi (Kocaoğlu döneminde kente 416 defa dışarıdan plan yapılmıştır)[cite: 1], bütüncül kent tasarımını zedelemiştir[cite: 1].

2. Modelin "Eyleme Dönüştüğü ve Başardığı" Boyutlar:

1. **Mali Bağımsızlık ve İtibar:** Borç stoğunun sıfırlanması, AAA kredi notu ve öz kaynakla 8,8 milyar dolarlık yatırım yapılması modelin en reel başarısıdır[cite: 1].
2. **Kırsal Kalkınma ve Kooperatifleşme:** Türkiye'ye örnek olan ve tarımsal istihdamı Ege'de artıran kooperatif destekleri[cite: 1], modelin kağıt üzerinde kalmayıp köylünün ve üreticinin gelirini artırdığını kanıtlamıştır[cite: 1].
3. **Kamusal ve Kurumsal Duruş:** Siyasi kutuplaşmaya rağmen rant odaklı dönüşüme geçit verilmemesi[cite: 1], belediye arazilerinin satılmaması ve toplumcu belediyecilik çizgisi korunmuştur[cite: 1].

7. Sonuç ve Genel Değerlendirme

Sonuç olarak, "İzmir Modeli", kuramsal olarak Prof. Dr. İlhan Tekeli ve ekibi tarafından kurgulanan ütopik ideallerin tamamını vesayet rejiminin idari ve siyasal engelleri nedeniyle yüzde yüz

sahaya yansıtamamış olsa da[cite: 1], kesinlikle **"sözde kalmış" bir retorikten ibaret değildir**[cite: 1].

İzmir Modeli, Ankara'nın ağır bürokratik defansına, mali kısıtlamalarına, operasyonel baskılara ve siyasal takıntılara rağmen[cite: 1]; *"Ankara'ya rağmen yerelde başarılı bir direnç ve kalkınma odağı olunabileceğini"* ispatlamış somut bir yönetim pratiğidir[cite: 1]. Modelin mali disiplin, kooperatifçi kırsal kalkınma, lideri değil kurumu öne çıkarıcı yapıcı iletişim ve katılımcı yönetişim ilkeleri[cite: 1], Türkiye'de demokratikleşme ve yerelleşme arayışları için kıymetli bir akademik miras niteliği taşımaktadır[cite: 1].

Kaynakça

1. **İzmir Büyükşehir Belediyesi (İBB)** (2018). *İzmir Modeli Çalışmaları - İkinci Kitap: İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin Yönetim Stratejileri*. Yayına Hazırlayan: Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı AB Hibe Projeleri Şube Müdürlüğü, İzmir: Mediform Matbaacılık[cite: 1].
2. **Tekeli, İ.** (2018). "İzmir Modeli Projesi İçin Notlar", İçinde: *İzmir Modeli Çalışmaları II. Kitap*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, ss. 13-17[cite: 1].
3. **Yaldız, Ü.** (2018). "İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin Merkezi Hükümetle İlişki Kurma Biçimi", İçinde: *İzmir Modeli Çalışmaları II. Kitap*, ss. 20-62[cite: 1].
4. **Gümüşoğlu, Ş.** (2018). "İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin İlçe Belediyeler ile İlişki Kurma Biçimi", İçinde: *İzmir Modeli Çalışmaları II. Kitap*, ss. 63-96[cite: 1].
5. **Atabek, Ü.** (2018). "İzmir Büyükşehir Belediyesi Yerel Yönetim Modeli: Medya İlişkileri, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Stratejileri", İçinde: *İzmir Modeli Çalışmaları II. Kitap*, ss. 97-119[cite: 1].
6. **Esen, O.** (2018). "Yerel Kalkınmanın Odağında Mali Yönetim Stratejisi", İçinde: *İzmir Modeli Çalışmaları II. Kitap*, ss. 120-202[cite: 1].

7. **Gümüşoğlu, Ş.** (2018). "İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin İnsan Kaynakları Yönetimi, Bürokrasisinde Kapasite Oluşturma Yaklaşımı", İçinde: *İzmir Modeli Çalışmaları II. Kitap*, ss. 206-229[cite: 1].

3-7-ÇÖP DİYE ATILANLARDAN 21 MİLYON LİRALIK MUCİZE: VERİMSİZLİĞE ZERRE KADAR TAHAMMÜLÜ OLMAYAN BİR REFORM MODELİ

Kentleşmenin sancılarıyla boğuşan, bütçe kısıtları altında ezilen ve her yıl atık toplama maliyetleri katlanan belediyelerimiz için ezber bozan bir teklifle karşı karşıyayız.

Çoğu zaman "bütçemiz yetersiz" bahanesinin arkasına saklanan yerel yönetim pratiğinde; kaynak yokluğunun değil, **yönetim ve planlama vizyonsuzluğunun** esas sorun olduğunu gösteren somut bir proje masada.

Döngüsel Kent İşlikleri, Atıl Tarım ve Biyokütle Değerlendirme Merkezleri (DÖKİB-M)

Urla ve İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü (İYTE) kampüs bölgesi pilot saha seçilerek hazırlanan bu fizibilite raporu, Türkiye'deki tüm belediyelerin yüzleşmekten kaçındığı iki devasa israf alanını aynı anda neşter altına alıyor.

Saha atıllığı ve **personel atıllığı**

MİRASLI ZEYTİNLİKLER VE DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN ATIL KILDIĞI İNSAN GÜCÜ

Bugün Ege’nin gözbebeği Urla’da, miras hukuku ve çok hisseli mülkiyet yapısı sebebiyle bakımsız bırakılan, toplanamayan ve çürümeye terk edilen **yaklaşık 1 milyon zeytin ağacı** bulunuyor. Diğer yanda, İYTE kampüs sınırlarında doğanın koynunda kendi haline bırakılmış **yüzbinlerce yabani zeytin (delice)** var.

Kentin içinde ise ev tadilatından sokağa dökülen mobilyalar, molozlar ve budama artıkları çöp dağları oluşturuyor.

Peki, belediye binalarının içinde ne var?

Dijitalleşme, e-belediyecilik ve otomatik sistemlerin yaygınlaşmasıyla birlikte masasında yapacak işi kalmayan, siyasi dönem değişimlerinde pasifize edilen ve verimliliği sıfıra yaklaşan **atıl personel stokları**... Kamu maliyesini kemiren bu yapıyı seyretmek ne kamu etiğine ne de liyakat anlayışına sığar.

İşte DÖKİB-M modeli tam bu noktada akılcı bir denklem kuruyor.

Atıl kalan insan kaynağını, atıl kalan kentsel ve tarımsal servetle buluşturmak.

BANKAMATİK MEMURLUĞUNDAN ZANAATKÂRLIĞA VE AŞILAMA UZMANLIĞINA

1-Projeyle, belediyede işlevsiz kalan 150 personel, kurulacak **Zanaat ve Tarım Akademisi**'nde 4 aylık sıkı bir eğitime alınıyor.

1. Dünün işsiz kalan veznedarları veya evrak kayıt memurları; **Tarımsal Saha ve Aşılama Teknikeri** olarak Urla'daki 1 milyon zeytin ağacının bakımını üstleniyor, İYTE'deki yabani deliceleri aşılayarak üretime katıyor.
2. Masa başında oturan atıl büro personeli; **Geri Dönüşüm Zanaatkâr Ustası** olup sokağa atılan mobilyaları, ahşapları ve malzemeleri marangozhanede yenileyip dar gelirliye ulaştırıyor.
3. Pasifize edilmiş idari personel ise hukuki altyapısı hazır olan %50-%50 kâr/ürün paylaşım sözleşmeleriyle mülk sahipleriyle belediye arasındaki arazi lojistiğini yönetiyor.

YATIRIM KENDİNİ 27 AYDA AMORTİ EDİYOR!

2-Fizibilite rakamları son derece net[cite: 2, 4]:

1. **Toplam Yatırım Maliyeti (CAPEX):** Tesis kurulumu, makine parkı, mobil toplama araçları ve akademi eğitimi dahil **48,5 Milyon TL.**

2. **Yıllık Net Getiri ve Tasarruf:** Urla zeytinliklerinden gelecek belediye payı (18 Milyon TL), İYTE delice yağ üretimi (4,5 Milyon TL), zeytin yaprağından ekstrakt ve çay satışı (6 Milyon TL), ikinci el malzeme mağazası ve pelet/yem tasarrufu ile toplam **21 Milyon TL / Yıl** net katma değer.
3. **Geri Dönüş Süresi (ROI):** Yalnızca **2,3 Yıl (27 Ay)**

SÖZÜN ÖZÜ: MOLA BİTTİ, DÖNÜŞÜM BAŞLIYOR

Anayasa'nın 45. ve 56. maddeleri ile Belediye Kanunu'nun 14. ve 15. maddeleri belediyelere çevreye ve tarıma sahip çıkma yetkisini zaten eksiksiz veriyor.

Eksik olan tek şey cesaret ve kamu kaynaklarını namuslu bir planlamayla yönetme iradesidir.

DÖKİB-M fizibilite raporu ortadadır. "Para yok" diyen yerel yöneticilerin önüne konulacak ilk soru şudur: **Sokağa atılan mobilyayı, tarlada çürüyen zeytini ve odasında oturan personeli servete dönüştüren 27 aylık bu modeli hayata geçirmek için daha neyi bekliyorsunuz?**.

YouTube : https://www.youtube.com/watch?v=eh3TEXl_1N8

ÇÖP DİYE ATILANLARDAN 21 MİLYON LİRALIK MUCİZE: DÖKİB-M REFORM MODELİ
Dr. Mehmet Talat Şimdi
Yerel Yönetimler, Kamu Maliyesi ve Kamu Politikasında Nitelikli İstihdam Uzmanı
ESKİ
BANKAMATİK MEMURLUĞU
DÖNÜŞÜM
ZANAAT AKADEMİSİ
TARIM AKADEMİSİ
VEZNEDAR
EVRAK KAYIT
VEZNEDAR
EVRAK KAYIT
atıl personel stokları
DÖNÜŞÜM
4 AY EĞİTİM
EV TADİLAT ATIKLARI
ÇÖPTEN SERVETE
SOSYAL İHTİYAÇ MAĞAZALARI
URLA ZEYTİNLİKLERİ
1 MİLYON ZEYTİN AĞACI
TARIMSAL SAHA VE AŞILAMA TEKNİKERİ
GERİ DÖNÜŞÜM ZANAATKÂR USTASI
1 MİLYON ZEYTİN AĞACI BAKIMI

3-8-DENİZ İLE ÇÖL ARASINDA İNSAN ÇAĞI ŞEHİRCİLİĞİ: İZMİR VE MARDİN EKSENİ ÜZERİNDEN YENİ BİR İKLİM UYUM PARADİGMASI

Dr. Mehmet Talat Şimdi

Kamu Yönetimi, Yerel Yönetimler ve Adli Muhasebe Uzmanı / Yazar

Özet

İklim krizi günümüzde yalnızca çevreyle ilgili bir bozulma olmayıp; kalkınma, kamu yönetimi, yerel finansman ve toplumsal adaletin merkezinde yer alan jeolojik ölçekli bir yönetişim meydan okumasıdır. Bu makale, krizin Holosen'den İnsan Çağı'na (Antroposen) geçişteki jeolojik tarihselliğini ve deterministik-stokastik dinamiklerini analiz etmektedir. Çalışmada, BM merkezli COP sisteminin amaç-araç tutarsızlığı eleştirilmekte; Türkiye'nin parçalı mevzuat yapısını dönüştürecek Kıyı Uyum Kanunu, Havza Yönetimi Kanunu ve İklim Adaleti Kanunu modelleri önerilmektedir. Teori, Türkiye'nin iki farklı coğrafi ve sosyo-mekânsal gerçekliğini temsil eden İzmir (kıyı metropolü) ve Mardin (karasal/semi-arid havza) kent ölçeklerine uyarlanarak somut kentsel eylem planları ve "Yaşam Uyumu" paradigması sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İnsan Çağı (Antroposen), İklim Krizi, Şehircilik, Kıyı Uyum Kanunu, Havza Yönetimi, İklim Adaleti, İzmir, Mardin.

1. Giriş: İklim Krizinin Jeolojik ve Kavramsal Tarihselliği

İklim krizi dünya gündemine 1970'li yıllarda çevre hareketleri ve 1972 Stockholm Konferansı ile girmiş; Türkiye'de ise özellikle 1990'lı yıllardan itibaren uluslararası anlaşmalar, artan afetler ve kuraklık riski ile kamuoyunun merkezine oturmuştur[1]. Ancak krizin doğrudan eyleme dönük pratik adımlar üzerinden

kavranması, onun jeolojik tarihselliği içinde bütüncül anlaşılmasını engellemektedir[2].

Yeryüzü tarihinde dönüm noktası, insanın doğayı değiştirecek bir güce ulaşmasıyla 2000 yılında Paul J. Crutzen ve Eugene F. Stoermer tarafından İnsan Çağı (Antroposen) olarak adlandırılmıştır[3]. Holosen döneminin sunduğu iklimsel istikrar insan uygarlığının, tarımın ve kentlerin gelişmesini sağlarken; İnsan Çağı'nda insanoğlu artık doğanın pasif bir unsuru değil, gezegenin evrimini ve iklim sistemini belirleyen ana jeolojik güç haline gelmiştir[4].

2. Doğal ve Antropojenik Mekanizmalar: Deterministik ve Stokastik İklim Matrisi

Tarihsel süreçte Milankoviç Döngüleri (eksantriklik ~100 bin yıl, obliklik ~41 bin yıl, presesyon ~26 bin yıl), volkanik patlamalar, güneş aktiviteleri ve okyanus döngüleri (El Niño/La Niña) doğal iklim dalgalanmalarını şekillendirmiştir[5]. Ancak Sanayi Devrimi'nden itibaren atmosferdeki CO_2 seviyesinin 180–280 ppm aralığından 420 ppm'in üzerine çıkması, insan kaynaklı antropojenik emisyonları doğal döngüleri bastıran ana belirleyici kılmıştır[6].

İklim sisteminin bu karmaşık yapısı iki temel mekanizma yaratır:

1. **Deterministik eğilim:** Karbon salınımına bağlı olarak sürekli artan küresel ısınma eğilimi[7].
2. **Stokastik oynaklık:** Aşırı hava olaylarının, afetlerin yerinin, zamanının ve şiddetinin öngörülemez hale gelmesi (olasılık dağılımının kalınlaşan kuyruğu)[7].

Bu durum, iklim krizini yalnızca bir emisyon azaltım sorunu olmaktan çıkarıp, belirsizlik rejimine karşı uyum ve afet yönetimi zorunluluğuna dönüştürmektedir.

3. Küresel İklim Yönetişimi ve BM/COP Sisteminin Eleştirisi

Atmosferin ortaklığı gereği mücadele küresel ölçekte örgütlenmek zorundadır. Ancak Birleşmiş Milletler (UNFCCC) ve COP toplantıları üzerinden yürütülen mevcut mimari ciddi bir Amaç-Araç Uyumsuzluğu barındırmaktadır[8]. Kapsayıcı hedefler ("Amaçlar Umut Veriyor") konulurken, bağlayıcı yaptırımların olmaması, sınırlı finansman ve jeopolitik çıkarlar nedeniyle uygulamada zayıf kalınmaktadır ("Araçlar Umudu Zayıflatıyor")[9].

4. Türkiye İçin Sosyo-Ekolojik Reform: Üç Temel Kanun Teklifi

Mevcut imar mevzuatının statik yapısını ve kurumsal yetki karmaşasını aşmak amacıyla üç temel reform yasası zorunludur[10]:

1. **Yeni Kıyı Uyum Kanunu:** Kıyı çizgisinden itibaren ilk 500 metrede inşaat moratoryumu ilan edilmesi, senaryo-temelli risk zonlaması (+1m, +3m), anayasal "İklim Hakkı" ve kamusal kıyı erişiminin güvenceye alınması[11].
2. **Havza Yönetimi Kanunu:** Su ve arazi kullanımının idari sınırlar yerine doğal havza sınırlarına göre planlanması, katılımcı Havza Konseyleri ve suyun temel yaşam hakkı olarak tanımlanması[12].
3. **İklim Adaleti Kanunu:** Krizden en çok etkilenen yoksul ve kırılgan grupların korunması, enerji/su hakkı güvencesi ve iklim göçü sosyal koruma ağları[13].

5. Bölgesel Alan Çalışması: İzmir ve Mardin Büyükşehir Belediyeleri Uyum Modeli

Geliştirilen teorik ve hukuki çerçeve, Türkiye'nin iki farklı coğrafi ve sosyo-mekânsal gerçekliğini temsil eden İzmir (kıyı metropolü) ve Mardin (karasal/semi-arid havza) kent ölçeklerine uyarlanmıştır[14].

Uyum ve Yönetişim Ekseni	İzmir Büyükşehir Belediyesi (Kıyı Metropolü)	Mardin Büyükşehir Belediyesi (Karasal Havza)
İklim Risk Matrisi	Deniz seviyesi yükselmesi (+0,5-2m/2100), kıyı erozyonu, Gediz/Küçük Menderes taşkınları, orman yangınları[15].	Aşırı sıcak dalgaları, kuraklık, yeraltı suyu çekilmesi, çölleşme ve tarımsal rekolte kaybı[16].
Kıyı / Alan Yönetimi	Mavişehir-Alsancak hattında Kıyı Moratoryumu, Mavi-Yeşil altyapı (Gediz Deltası restorasyonu), ReTrEAT İzmir kademeli geri çekilme[17].	Mezopotamya Ovası'nda yapılaşma sınırı, tarihi taş mimari (abbaralar) mikroklimatik soğutma esası ve yeşil vaha kuşakları[18].
Havza ve Su Planlaması	Gediz ve Bakırçay Havza Konseyleri, tarımsal damla sulama zorunluluğu, sanayi arıtma denetimi[19].	Kadim vakıf/sarnıç kültürünün modernizasyonu, Dijital Yeraltı Su İzleme Sistemi, zorunlu Yağmur Suyu Hasadı[20].
Sosyal İklim Adaleti	Çeper mahalleler için "Sosyal İklim Tarifesi" (asgari su/enerji), taşkın mağdurlarına sosyal konut güvencesi[21].	Çiftçilere Güneş Enerjili Sulama (GES) desteği, iklim göçmeni mevsimlik tarım işçilerine sosyal koruma[22].

6. Sonuç: Yaşam Uyumu ve Refahın Yeniden Tanımlanması

İklim politikaları bir "fedakarlık" olarak değil; teknolojik, sosyal ve kültürel yenilikler (inovasyon) aracılığıyla refahın yeniden tanımlanması olarak ele alınmalıdır[23]. İzmir’de döngüsel kent ve ekolojik kıyı yaşamı, Mardin’de ise kadim su mimarisi ile yerel

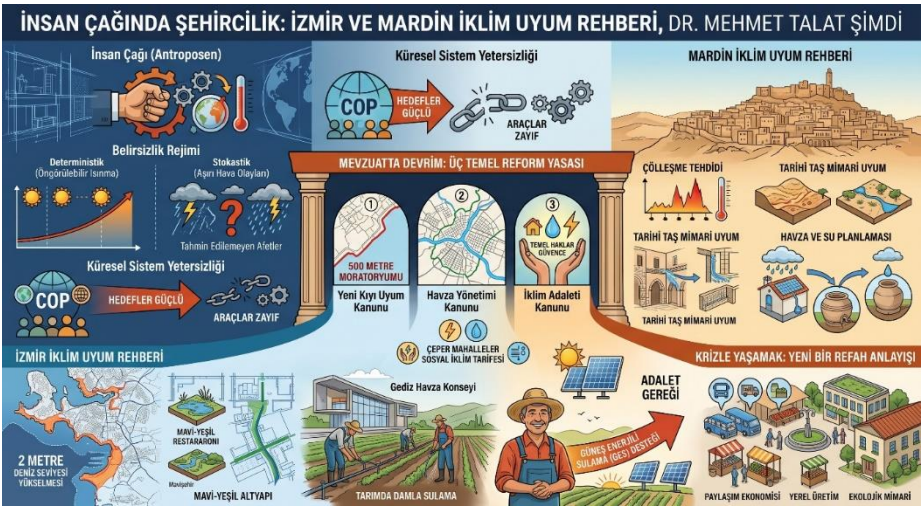
Güneş kooperatifleri bu yeni refah anlayışının somut örnekleridir[24]. 2026 Antalya COP31 Zirvesi'nde Türkiye, teknik çevre mühendisliği kalıplarının ötesine geçerek, yerel yönetimler bazında adalet ve yaşam uyumu odaklı bu yeni şehircilik modelini savunmalıdır[25].

Dipnotlar ve Kaynakça

1. Tekeli, İ. (2026). İklim Krizi ve Şehircilik: Antroposen Çağında Yeni Sorumluluklar. Yayınlanmamış Makale Metni, s. 1-2.
2. Şimdi, M. T. (2026). Gündemden Medeniyete: Kent ve Siyaset Notları. İzmir: Dijital Kitap, s. 45-48.
3. Crutzen, P. J., & Stoermer, E. F. (2000). The ‘Anthropocene’. Global Change Newsletter, 41, 17–18.
4. Steffen, W., Crutzen, P. J., & McNeill, J. R. (2007). The Anthropocene: Are Humans Now Overwhelming the Great Forces of Nature? Ambio, 36(8), 614–621.
5. Milanković, M. (1941). Canon of Insolation and the Ice Age Problem. Belgrade: Zavod za Udzbenike; Tekeli, a.g.e., s. 4.
6. IPCC. (2021). Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Cambridge University Press.
7. Tekeli, a.g.e., s. 6-7.
8. United Nations. (2015). Paris Agreement. UNFCCC Secretariat.
9. Tekeli, a.g.e., s. 8-9.
10. Şimdi, M. T. (2026). Türkiye’de Sürdürülebilir Kentleşmenin Yerel Dinamikleri: İzmir - Mardin. Akademik Çalışma Raporu, s. 12-15.
11. Tekeli, a.g.e., s. 11-12.
12. Şimdi, M. T. (2026). Kadim Şehir Mardin’de Vakıf Medeniyeti ve Su Mimarisi. E-Kitap, s. 89-94.
13. Tekeli, a.g.e., s.
14. Şimdi, M. T. (2026). Buca: Yeşilden Ranta Bir Kentin Anatomisi. İzmir: E-Kitap, s. 102.

15. Climate Analytics & G20 Climate Risk Atlas. (2021). Turkey Country Profile.
16. Yavaşlı, Ş., & Poyraz, M. (2026). Türkiye'de Karasallık ve Denizellik Projeksiyonları. Ege Coğrafya Dergisi, 35(1), 83–96.
17. Tekeli, a.g.e., s. 10.
18. Şimdi (2026), Kadim Şehir Mardin'de Vakıf Medeniyeti, s. 110.
19. Tekeli, a.g.e., s. 15.
20. Şimdi (2026), Türkiye'de Sürdürülebilir Kentleşmenin Yerel Dinamikleri, s. 34.
21. Tekeli, a.g.e., s. 14.
22. Şimdi, M. T. (2026). Vicdan ile Cüzdan Arasında: Adli Muhasebenin Psikolojisi ve İklim Adaleti. s. 67.
23. Tekeli, a.g.e., s. 16.
24. Şimdi (2026), Gündemden Medeniyete, s. 88.
25. Tekeli, a.g.e., s. 17.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=2l00-kJxY2s

3-9-KENTSEL DİRENÇLİLİKTE SÖYLEM VE GERÇEK: İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ VE İZSU'NUN SÜNGER KENT MODELİ, 5.500 KM'LİK YOL AĞI KARŞISINDA BÜTÇE DİNAMİKLERİ VE GELECEK PROJEKSİYONU

Dr. Mehmet Talat Şimdi

GİRİŞ VE AMAÇ

Günümüz kentsel yönetim anlayışında iklim değişikliğine bağlı aşırı yağışlar, kentsel ısı adası etkisi ve kuraklık riski, geleneksel gri altyapı çözümlerinin (beton kanallar, borulu drenaj vb.) yetersiz kalmasına yol açmıştır. Bu kapsamda İzmir Büyükşehir Belediyesi ve bağlı kuruluşu İZSU (İzmir Su ve Kanalizasyon İdaresi) Genel Müdürlüğü, doğa esaslı çözümleri ve yeşil altyapı tekniklerini merkeze alan "Sünger Kent" (Sponge City) yaklaşımını yasal ve idari bir çerçeveye oturtmuştur.

Ancak, iklim krizinin yarattığı ani taşkın ve sel riskleri karşısında kentsel dirençliliğin sağlanması, sadece mevzuat ihdasıyla değil, kentin fiziki büyüklüğü ile orantılı bütçe tahsisleri ve imalat hızıyla mümkündür. İzmir metropol alanındaki **9 kent içi ilçede toplam 5.500 kilometreyi bulan devasa yol ve ulaşım ağı** düşünüldüğünde, yürütülen veya planlanan altyapı çalışmalarının kentsel ölçekte ne derece yeterli olduğu hayati bir soru işaretidir.

Bu makale; İzmir Büyükşehir Belediye Meclisi tarafından kabul edilen normatif düzenlemeleri, 5.500 km'lik sert yüzey ağı karşısındaki mevcut saha imalatlarını, bütçe tahsisatlarının reel ölçeğini ve ekonometrik zaman projeksiyonlarını eleştirel, akademik ve idari bir perspektifle analiz etmek üzere kaleme alınmıştır.

1. MEVZUAT VE HUKUKİ DAYANAKLAR

Sünger Kent stratejisi, ulusal mevzuat ile yerel eylem planlarının entegrasyonu üzerine kurgulanmıştır:

4. **Yasal Yetki:** 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14/a, 15/e ve 77. maddeleri ile 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nun 7/i ve 7/r maddeleri kapsamında yürütülmektedir.
5. **Yerel Strateji Belgeleri:** İzmir Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 16/12/2020 tarihli ve 1136, 1137 sayılı kararlarıyla kabul edilen İzmir Sürdürülebilir Enerji ve İklim Eylem Planı (SECAP) ile İzmir Yeşil Şehir Eylem Planı (YŞEP) temel parametreleri oluşturur.
6. **Normatif Altyapı:** 10.10.2022 tarih ve 984749 sayılı idari işlemle yürürlüğe giren İzmir Büyükşehir Belediyesi Sünger Kent Uygulamaları Yönetmeliği, kentsel dirençliliğin hukuki dayanağını teşkil eder.

2. STRATEJİK İLKELER VE DÖNÜŞÜM PARAMETRELERİ

Belediye, sünger kent yaklaşımında suyun kentten bir an önce uzaklaştırılması esasına dayanan geleneksel anlayış yerine, su döngüsünün kaynağında korunması ilkesini benimsemiştir:

5. **Ayrık Sistem Altyapı:** Birleşik kanalizasyon hatları yerine yağmur suyu ve atıksu hatlarının tamamen ayrılması.
6. **Sızdırma ve Tutma:** Yüzey akış hızının düşürülmesi, doğal emilimin artırılması ve yeraltı su rezervlerinin beslenmesi.
7. **Doğal Kıyı ve Nehir Koruma:** Kıyı alanlarında ve dere yataklarında yapılaşmanın sınırlandırılması, doğa esaslı rehabilitasyon.
8. **Döngüsel Kent ve Yerellik:** Kullanılan malzemelerin yerel dokuya uygun, döngüsel ekonomiyi destekleyen ve geçirgenliği yüksek ürünlerden seçilmesi.

3. SAHA UYGULAMALARI VE MİKRO ÖLÇEKLİ TEKNİKLER

A. Kentsel ve Kırsal Yağmur Suyu Yönetimi

5. **Yağmur Bahçeleri ve Biyolojik Hendekler:** Yollardan, otoparklardan ve binalardan gelen yüzey akışını toplayıp filtreleyen bitkili çukur alanlar.
6. **Geçirgen / Sert Drenaj Kaplamaları:** Su süzülmesini sağlayan gözenekli kaplama teknikleri.
7. **Yağmur Suyu Hasadı:** Çatı ve yüzey akış sularının depolanarak yeniden kullanımı.
8. **Taşkın Parkları ve Bekletme Havzaları:** Pik debiyi kontrol altında tutan rekreational yeşil alanlar.

B. Kıyı ve Nehir Taşkın Önleme Mekanizmaları

3. **Kıyı Taşkınları:** Su kıyı parkları, kıyı bataklıkları, deniz çayırları ve "yaşayan dalgakıranlar".
4. **Nehir Taşkınları:** Taşkın yönlendirme (bypass) yolları, taşkın kırıcı çitler ve nehir kıyısı tampon şeritleri.

4. BİNALARDA SU YÖNETİMİ VE "MAVİ ÇEMBER" UYGULAMASI

Yönetmelik parsel ölçeğinde bağlayıcı kurallar ve teşvik mekanizmaları kurgulamıştır:

4. **Tesisat Ayrımı:** Çatı ve balkon suyu iniş borularının ayrılması zorunludur. Balkon suları atıksu şebekesine; çatı suları ise yağmur suyu şebekesine, yağmur bahçesine veya depolama tanklarına yönlendirilir.
5. **Sanayi Tesisleri:** Drenaj deşarjı öncesinde dinlendirme havuzu ve yağ tutucu kullanımı şarttır.
6. **Mavi ÇEMBER Belgelendirme Ağı:** Su verimli tesisat kullanan, yağmur deposu ve yağmur bahçesi kuran vatandaşlara/kurumlara teknik destek sağlanması hedeflenmektedir.

Ancak parsel ve bina ölçeğindeki bu uygulamalar, kent genelindeki devasa geçirimsiz yüzey yükünü hafifletmekte tek başına yetersiz kalmakta; ana altyapı omurgasının yetersizliği durumunda sembolik kalmaktadır.

5. FİZİKİ İMALATLAR VE ÖLÇEK UYUMSUZLUĞU ANALİZİ

İzmir'in merkezindeki **9 metropol ilçede toplam 5.500 km yol ağı** bulunmasına karşın, yürütülen ayrıştırma projeleri ölçek olarak oldukça dar bir alana sıkışmıştır:

4. **Metropol Alan Çalışmaları:** Buca, Bornova, Konak, Karşıyaka, Bayraklı, Karabağlar, Çiğli ve Kemalpaşa genelinde yürütülen etaplar bazında ilk etapta 26 km, ardından ek etaplarla sınırlı km'lik ayrıştırma imalatı yapılmıştır. 5.500 km'lik toplam asfalt ve yol dokusu dikkate alındığında bu imalatlar kentsel alanda kısıtlı bir etki yaratmaktadır.
5. **Kritik Havza Çalışmaları:**
    - **Alsancak - Kültür - Mimar Sinan:** 1 km atık su, 6 km yağmur suyu hattı ve 5 terfi merkezi.
    - **Bayraklı:** 140 milyon TL bütçeli Sevgi Yolu projesini takiben Muhittin Erener, Refik Şevket İnce ve Çay Mahallesi üst havzalarında 4 km'lik hat.
    - **Çiğli Balatçık:** 13 km yağmur suyu ve 3 km atık su hattı.
6. **Çevre ve Kapasite Yatırımları:** İzmir Körfezi'nde 750 bin tonun üzerinde tarama faaliyeti icra edilmiş; Torbalı İleri Biyolojik Atık Su Arıtma Tesisi kapasitesi 57 bin m³/güne çıkarılırken Ayrancılar–Yazıbaşı Tesisi devreye alınmıştır.

6. BÜTÇE DAĞILIMI VE FİNANSMAN YETERSİZLİĞİ ANALİZİ

İZSU ve İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin bütçe tahsisat tablosu incelediğinde, **5.500 km'lik kentsel ağın dönüştürülmesi için ayrılan kaynağın yetersizliği** göz önüne çıkmaktadır:

Bütçe Kalemi / Kaynak Türü	Yatırım Tutarı / Bütçe Büyüklüğü	Odak Alanı / Uygulama Değerlendirmesi
İZSU 2026 Yılı Genel Bütçesi	45 Milyar TL	Kurumun toplam işletme ve yatırım bütçesi.
Yağmur Suyu Ayrıştırma Hamlesi	2,5 Milyar TL	12 ilçede 50 km'lik hat imalatı (5.500 km'lik ağ içinde devede kulak kalmaktadır).
Dünya Bankası Kredisi (TEFWER)	3 Milyar TL (Kredi Tahsisi)	TEFWER kapsamındaki Konak, Bayraklı ve Karabağlar hatlarında ~60 km'lik değişim (Dış finansmana bağımlılık risk teşkil etmektedir).
Bornova - Bayraklı Karma Hatlar	400 Milyon TL	Bornova Meydan, EÜ Kavşağı ve Smyrna Meydanı altyapı dönüşümü.
Çiğli Balatçık Altyapı Projesi	350 Milyon TL	Balatçık lokal ayrıştırma hatları.
Alsancak/Kültür Bölgesi Yatırımı	250 Milyon TL	Alsancak Liman ve iç kesim taşkın/koku önleme.
Bayraklı Sevgi Yolu Projesi	140 Milyon TL	Lokal taşkın önleme imalatı.

Bütçe İçi Payların Eleştirisi:

3. **Sermaye Giderleri Oranı:** İZSU'nun doğrudan Sünger Kent ve ayrıştırma projelerine ayırdığı kaynak, kurum bütçesinin %11–%13'ünü oluşturmaktadır. 5.500 km'lik yol ağına sahip bir kent için bu pay son derece düşüktür.

4. **Konsolide Kent Bütçesi:** Konsolide kent bütçesinde (Büyükşehir + İZSU + ESHOT) bu hayati dönüşümün payı sadece **%4–%5** seviyesinde kalmakta; iklim direnci bütçede birincil öncelik haline getirilememektedir.

7. EKONOMETRİK TAMAMLANMA PROJEKSİYONU VE RİSK ANALİZİ

Metropol alanda kentsel dirençliliğin sağlanabilmesi için belirlenen **ana taşıyıcı ayrıştırma hattı ihtiyacı yaklaşık 380 km'dir**. Bu 380 km'lik hedef dahi kentin **5.500 km'lik toplam yol ve ulaşım şebekesinin yalnızca %7'sine** karşılık gelmektedir.

Kentsel İhtiyaç Hedefi: ~380 km Ana Ayrıştırma Hattı (5.500 km'lik Kent Ağı İçinde)

Senaryo	Uygulama Modeli ve Kaynak	Yıllık İmalat Hızı	Tamamlanma Süresi	Tahmini Hedef Yıl	Stratejik Değerlendirme ve Risk Analizi
Senaryo 1	İdeal Tempo / Kredili Finansman	~50 km / yıl	6 – 8 Yıl	2032 – 2034	Dış kredilerin (TEFWER) kesintisiz aktarılması halinde dahi 380 km'lik sınırlı omurga ancak 2030'ların ortasında tamamlanabilmektedir.
Senaryo 2	Bütçe Kısıtlı / Yerel	~25 km / yıl	10 – 12 Yıl	2036 – 2038	Dış finansman aksadığında ve yerel bütçe artırılmadığında

Senaryo	Uygulama Modeli ve Kaynak	Yıllık İmalat Hızı	Tamamlanma Süresi	Tahmini Hedef Yıl	Stratejik Değerlendirme ve Risk Analizi
	Öz Kaynak				süreç 2040'lara uzamakta, kentsel riskiyle baş başa kalmaktadır.
Senaryo 3	Parsel Bazlı / Kentsel Dönüşüm	Bina Ölçeğinde Hasat	15 – 20 Yıl	Sürekli Entegrasyon	Yapı stoğunun yenilenme hızına bağımlı, uzun erimli ve altyapı açığını kapatmaktan uzak bir süreçtir.

SONUÇ VE STRATEJİK ÖNERİLER

İzmir Büyükşehir Belediyesi ve İZSU Genel Müdürlüğü'nün ortaya koyduğu Sünger Kent konsepti, teorik ve mevzuat boyutuyla olumlu bir vizyon sunsa da; **kent merkezindeki 5.500 km'lik ulaşım ve asfalt ağının oluşturduğu yüzey akış yükü karşısında ayrılan bütçe ve imalat temposu yetersiz kalmaktadır.** Projenin kağıt üzerinde veya lokal PR uygulamalarında kalmaması, kenti gerçek anlamda dirençli kılması için şu stratejik radikal adımlar atılmalıdır:

4. **İklim Yatırımlarına Bütçe Dokunulmazlığı ve Kaynak Artırımı:** 5.500 km'lik hat yükü göz önüne alınarak, İZSU ve Büyükşehir bütçesinde yağmur suyu ayrıştırma ve sünger kent kalemleri hiçbir kesintiye tabi tutulamaz "Birincil Stratejik Kalem" ilan edilmeli; bütçedeki payı en az %20-25 seviyelerine çıkarılmalıdır.

5. **Kentsel Tasarımda Zorunlu Standart (5.500 Km İçin):** Kent merkezindeki 5.500 km'lik yol, kaldırım, park ve otopark ağında gerçekleştirilecek tüm yenilemelerde "Geçirgen / Sert Drenaj Kaplamaları" kullanımı mevzuatla zorunlu imalat standardı haline getirilmelidir.
6. **Denetim ve Şeffaf Takip:** Binalardaki çatı/balkon suyu ayrımının ruhsatlandırma aşamasında tavizsiz denetlenmesi sağlanmalı; 380 km'lik ana omurga hedefinin yıllık gerçekleşme oranları kamuoyuyla şeffafça paylaşılmalıdır.

DİPNOTLAR VE KAYNAKÇA

6. İzmir Büyükşehir Belediyesi Sünger Kent Uygulamaları Yönetmeliği, Kabul Tarihi: 14.09.2022, Yürürlük Evrak Tarih ve Sayısı: 10.10.2022-984749 (Meclis Karar No: 1097).
7. İzmir Sürdürülebilir Enerji ve İklim Eylem Planı (SECAP) & İzmir Yeşil Şehir Eylem Planı (YŞEP), İzmir Büyükşehir Belediye Meclisi Kararları (16.12.2020, Sayı: 1136 ve 1137).
8. 5393 Sayılı Belediye Kanunu (Madde 14/a, 15/e, 77) ve 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu (Madde 7/i, 7/r).
9. TEFWER (Türkiye Deprem, Sel ve Yangın Acil İmar Projesi), Dünya Bankası Finansmanlı Dirençli Altyapı Kredi Protokolü ve İZSU Yatırım Programı Verileri.
10. İZSU Genel Müdürlüğü Bütçe ve Performans Programı, 2026 Yılı Sermaye ve Altyapı Yatırım Analiz Cetvelleri.

KENTSEL DİRENÇLİLİKTE SÖYLEM VE GERÇEK:
İZMİR'İN SÜNGER KENT SINAVI
5,500 KM YOL AĞI
YETTERSİZ BÜTÇE: İZSU 2026 ~45 MİLYAR TL
380 KM ANA AYRIŞTIRMA HATTI
SENARYO 1 (TEFWER KREDİSİ): 2032-2034
SENARYO 2 (YEREL BÜTÇE): 2036-2038
ZAMANLA YARIŞ

BÖLÜM 4

Köklerden Geleceğe Millî Hafıza, Devlet Aklı ve Türk Asrı Vizyonu

Bu bölüm; Anadolu'nun binlerce yıllık Türk köklerinden günümüzün stratejik ve jeopolitik dönüşümlerine uzanan geniş bir yelpazede, Türk milletinin tarihsel sürekliliğini, kültürel hafızasını ve devlet aklını merkeze almaktadır. Şarthamari metinlerinden Truva-Etrüsk ilişkilerine, Mardin'in kadim mimarisinden Dede Korkut ve Oğuz Kağan destanlarına uzanan kadim miras; Atatürk'ün millî mücadele felsefesi ve Türk Devletleri Teşkilatı'nın (TDT) çağdaş vizyonuyla harmanlanmaktadır.

Aynı zamanda "Terörsüz Türkiye" sürecinden yasal düzenlemelere, üniter devlet esasından çağdaş yönetişim paradigmalarına, yerel tarih yazımından Türk romanının sanat dinamiklerine kadar pek çok kritik başlık; tarihsel çelişkiler, toplumsal bütünleşme ve geleceğin demokrasisi ekseninde ele alınmaktadır. Bu yönüyle bölüm, geçmişin taşlaşmış hafızasını bugünün akılla örülmüş stratejik vizyonuna dönüştüren kapsamlı bir rehber niteliği taşımaktadır.

4-1-TERÖRSÜZ TÜRKİYE SÜRECİNDE YAPILACAK YASAL DÜZENLEMELER: BÖLGEDE TÜRK KİMLİĞİNİN AŞINDIRILMASININ ÖNLENMESİ VE TÜRK VARLIĞININ GELİŞTİRİLMESİ

Özet Bu makalede, terörden arındırılmış bir Türkiye vizyonu doğrultusunda güneydoğu ve doğu bölgelerinde gerçekleştirilecek yasal ve yapısal düzenlemelerin stratejik boyutu ele alınmaktadır. Dr. Mehmet Talat Şimdi'nin Mardin Hoşgörünün Kalbi, Renklerin ve Lezzetlerin Şehri "BOLUM-12." adlı eserindeki tarihsel ve sosyolojik tespitlerinden yola çıkılarak, bölgede yüzyıllar boyunca sistematik ve konjonktürel siyasi tercihlerle aşındırılan Türkmen/Türk varlığının korunması ve yeniden ihya edilmesinin ulusal güvenlik ve üniter devlet yapısı açısından elzem olduğu vurgulanmaktadır. Makalede, geçmişteki idari hataların yarattığı demografik kırılmaları analiz edilmekte; "Terörsüz Türkiye" sürecinde sınır güvenliği, iskân politikaları, vakıf mallarının ihyası ve anayasal uyum başlıklarında atılması gereken adımlar bütüncül bir hukuki ve iktisadi perspektifle sunulmaktadır.

Giriş: Mardin Örneğinde Tarihsel Katmanlar ve Türk Varlığı

Anadolu ve Ortadoğu coğrafyasının çalkantılı tarihi süreçleri içerisinde Mardin, çok kültürlü ve çok katmanlı yapısıyla özgün bir kimlik geliştirmiştir. Kentin kalesinin dar çeperlerine sığmayan Türkmen nüfusun, Artuklu döneminden itibaren yeni bir planlama ve hoşgörü anlayışıyla kale dışına taşması, bölgenin demografik ve kültürel çehresini kalıcı olarak değiştirmiştir [1]. Artukluları takip eden Karakoyunlu ve özellikle kenti yeniden imar ederek seksen bin Türkmen'i bölgeye yerleştiren Akkoyunlu egemenliği, Mardin ve çevresine silinmez bir Türkmen mührü vurmuştur [2]. Ancak zaman içerisinde yaşanan siyasi çatışmalar ve mezhepsel eksenli idari tercihler, bölgedeki kadim Türk varlığının demografik açıdan aşınmasına yol açan tarihi kırılmaları beraberinde getirmiştir.

Türk Kimliğinin Aşındırılması Süreci ve "Türk Sorunu"

Osmanlı Devleti döneminde Yavuz Sultan Selim ile Safevi lideri Şah İsmail arasındaki siyasi rekabet, bölge politikalarını derinden etkilemiştir. Dönemin konjonktürel şartları gereği Kürt İdris-i Bitlisî'ye geniş idari yetkiler verilmesi, bölgedeki idari dengeleri değiştirmiş ve Türk kimliğinin uzun vadede zorla Kürtleştirilmesi sürecine zemin hazırlamıştır [3]. Takip eden süreçlerde kentin Bağdat Sancağı'na bağlanması ve Arapça konuşmayı zorunlu kılan fermanların neşredilmesiyle birlikte, bünyesinde bugün dahi %65 oranında Türkçe kelime barındıran ancak "Arapça" olarak tesmiye edilen "Mardince" lisanı yaygınlaşmıştır [4]. Bu dilsel ve kültürel dönüşüm, bölgedeki Türk varlığının kurumsal ve sosyolojik düzeyde nasıl bir erozyona uğratıldığının en somut kanıtıdır.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise feodal yapıların tasfiye edilememesi, Demokrat Parti döneminde zorunlu iskânın kaldırılarak arazilerin eski ağalara iade edilmesi gibi siyasi tercihler, feodalizmin bölgede yeniden kök salmasına sebebiyet vermiştir [5]. 1960 sonrasındaki ideolojik hareketlerin "Halklara Özgürlük" söylemi üzerinden yürüttüğü faaliyetler ve 1980 askeri müdahalesinin insan onuruna aykırı uygulamaları, terör örgütü PKK'nın zemin bulmasına yol açmıştır [6]. Yaşanan güvenlik krizleri neticesinde başta Türk aileler olmak üzere büyük göç dalgaları yaşanmış, kırsaldan şehre göç eden Kürtleşmiş Türkmen unsurlar ise zamanla bu kültürel asimilasyonu kanıksayarak Kürt kimliğiyle şehir merkezlerine eklemlenmiştir [7]. Bu durum, bölgede iddia edildiği gibi bir "Kürt sorunu"ndan ziyade, aslında örtülü ve derin bir "Türk sorunu" yaşandığını açıkça ortaya koymaktadır.

Terörsüz Türkiye Sürecinde Yapılacak Yasal ve Yapısal Düzenlemeler

Geçmişte yürütülen "Açılım Süreci" gibi girişimlerin sahada güvenlik zafiyetleri ve feodal yapıların konsolidasyonuna yol

açtığı tecrübe edilmiştir [8]. Dolayısıyla, günümüzdeki "Terörsüz Türkiye" vizyonunun başarıya ulaşabilmesi için sadece askeri ve operasyonel tedbirlerle yetinilmemeli, bölgedeki Türk varlığını koruyup geliştirecek ve milli kimliği tahkim edecek kapsamlı yasal düzenlemeler hayata geçirilmelidir.

1. Kültürel Mirasın İhyası ve Vakıf Mallarının Korunması Kanunu

Bir kentin tarihi tapusu, barındırdığı mimari ve vakfiye mirasından okunur. Mardin'de Artuklu Beylerinin mezarlarının tahrip edilmesi ve Artuklu ile Akkoyunlu vakıflarına ait mülklerin özel mülkiyete geçirilmesi (Mansuriye/Yalım Köy, Ravza ve Fahriye Bahçeleri gibi) tarihi dokuya vurulmuş büyük bir darbedir [9]. Yapılacak yasal düzenlemelerle, bölgedeki tüm Artuklu ve Türkmen vakıf malları koruma altına alınmalı, kuruluş amaçlarına uygun olarak aslına rücu ettirilmeli ve gasbedilen mülkiyet hakları yasal olarak engellenmelidir. Kültürel mirasın aslına uygun ihya edilmesi, bölgedeki köklü Türk varlığının tarihsel meşruiyetini ve görünürlüğünü yeniden tesis edecektir.

2. Sınırda Üretim ve İskân Kanunu

Terörün insansızlaştırdığı sınır hatlarının iktisadi ve demografik olarak tahkim edilmesi, kalıcı güvenliğin anahtarıdır. İran sınırından Hatay'a kadar uzanan mayından arındırılmış hat boyunca, beşer kilometrelik aralıklarla "Korunaklı Üretim Merkezleri" kurulmasını öngören bir yasal çerçeve oluşturulmalıdır [10]. Bu merkezlerde uzman askerler ve korucuların aileleriyle birlikte yerleşebileceği modern iskân alanları ve planlı üretim kooperatifleri inşa edilmelidir. Yüksek katma değerli tarım ve hayvancılığı teşvik edecek teşvik yasalarıyla desteklenen bu model, bölgedeki demografik dengeyi Türk varlığı lehine güçlendirecek ve terör örgütlerinin insan kaynağı devşirmesini engelleyecektir.

3. Toplumsal Adalet, Uzlaşma ve Hesap Verebilirlik Düzenlemeleri

Terör örgütünün bölge halkı üzerinde kurduğu baskı ve geçmişteki idari hataların yarattığı "kan davası" zihniyeti kırılmalıdır. Kurulacak bağımsız bir "Hakikat Komisyonu" ve hızlandırılmış adli süreçlerle, terör mağduru sivil vatandaşların hakları yasal güvenceye kavuşturulmalı, maddi ve manevi onarım mekanizmaları işletilmelidir [11]. Hukukun üstünlüğü temelinde eşit vatandaşlık algısı pekiştirilirken, feodal ağalık ve aşiret yapılarının hukukun üzerindeki vesayetini kıracak yasal adımlar atılmalıdır.

4. Anayasal Uyum ve Üniter Yapının Korunması

1982 Anayasası'nın geçirdiği tarihi dönüşümler ve özellikle 2010 ile 2017 referandumlarının devlet mekanizmalarında yarattığı yapısal etkiler göz önünde bulundurularak, anayasal mimarinin üniter devlet ilkesiyle tam uyumlu hale getirilmesi şarttır [12]. Kuvvetler ayrılığını netleştiren, devletin milli ve üniter karakterini zedeleyebilecek her türlü idari esnekliğin önüne geçen yasal reformlar yapılmalıdır. Bölgesel kimliklerin tahrip edici bir tek tipleşmeye ve ulusal kimliği aşındırmaya dönük mikro milliyetçilik aparatları olarak kullanılmasının önüne geçilmelidir.

Sonuç

Terörsüz Türkiye süreci, yalnızca bir güvenlik konsepti olarak tasarlanmamalı; yüzyıllardır bölgede bilinçli olarak geriletilen ve unutturulan Türk kimliğinin yeniden canlandırılması stratejisiyle taçlandırılmalıdır. "Kürt'ün Türk'ten, Türk'ün Kürt'ten başka dostu yoktur" hakikati ekseninde, bu iki unsurun ortak bir geleceği birlikte inşa etmesi, ancak bölgedeki Türkmen/Türk varlığının tarihsel ve yasal haklarının tam manasıyla korunmasıyla mümkündür [13]. Yapılacak yasal düzenlemeler, eğitim politikaları ve iktisadi hamleler, Mardin başta olmak üzere tüm bölgede Türk kimliğinin aşınmasını durduracak ve Türkiye

Cumhuriyeti'nin bölünmez bütünlüğünün en güçlü kalkanı olacaktır.

DİPNOTLAR / KAYNAKÇA

[1] Dr. Mehmet Talat Şimdi, *"BOLUM-12.pdf" (MARDİN Hoşgörünün Kalbi, Renklerin ve Lezzetlerin Şehri)*, s. 347.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=KeBMYJKXCPk

4-2-ANADOLU'DA TÜRK VARLIĞI: ŞARTHAMARİ METİNLERİ, TRUVA-ETRÜSK AKRABALIĞI VE MARDİN-HURRİ AKSI

Özet

Geleneksel tarih yazımı, Türklerin Anadolu'daki varlığını ağırlıklı olarak 1071 Malazgirt Zaferi ile başlatma eğilimindedir. Ancak çivi yazılı Mezopotamya belgeleri, Akkad krallarına ait kronikler ve Batı Anadolu ile İtalya arasındaki arkeo-linguistik veriler, Türk unsurlarının ve akraba toplulukların Anadolu coğrafyasındaki varlığının Milattan Önceki binyıllara uzandığını göstermektedir. Bu makale; Şarthamari Metinleri'ndeki "Türki" krallığı, Doğu Anadolu'nun en eski yerleşikleri olan Hurrilerin kimliği, Truva Savaşları'na katılan kavimlerin kökeni ve Batı Anadolu'dan göç ederek Etrüsk medeniyetini kuran Türk dilli toplulukların bağlarını disiplinler arası bir perspektifle ele almaktadır.

I. Giriş: Anadolu Tarihinin Kronolojik Eşiği

Anadolu coğrafyası, M.Ö. 2. binyılın başlarında Asurlu tüccarların çivi yazısını bölgeye getirmesiyle resmi olarak yazılı tarih devirlerine girmiştir. Ancak yazının henüz Anadolu'da kullanılmadığı Eski Tunç Çağı'nda (M.Ö. 3000-2000) bölgenin etnik ve kültürel yapısını aydınlatmak için Anadolu'dan yaklaşık 1200 yıl önce yazıyı kullanan Mezopotamya orijinli vesikalara müracaat etmek zorunludur. Bu bağlamda, Akkad İmparatorluğu (M.Ö. 2350-2150) döneminden kalan ve Anadolu'nun o dönemki sosyal ve siyasal yapısına ışık tutan en eski yazılı belgeler, Türklerin bu topraklardaki kadim varlığının en güçlü delillerini barındırmaktadır.

II. Şarthamari Metinleri ve Anadolu'da "Türki" Kavmi

M.Ö. 3. binyılın sonlarında Anadolu'da merkezi ve büyük bir devlet bulunmamakta; topraklara küçük şehir devletleri ve yerel krallıklar hükmetmekteydi. Akkad Kralı Naram-Sin'in Anadolu

içlerine yaptığı istila hareketine karşı yerel krallıkların kurduğu büyük koalisyon, bölgenin siyasi bilincini göstermesi açısından tarihsel bir dönüm noktasıdır.

Hattuşa (Boğazköy) arşivlerinde bulunan KBo III, 13 numaralı çivi yazılı **Şarthamari Metinleri**'ne göre, Akkad Kralı Naram-Sin'e karşı Hatti Kralı Pampa'nın önderliğinde 17 yerel kraldan oluşan bir direniş koalisyonu kurulmuştur[1]. Bu metnin en dikkat çekici yönü, **15. satırda açıkça geçen "Türki Kralı İlşu-Nail"** ibaresidir[2]. Prof. Dr. Ekrem Memiş'in de vurguladığı üzere, İlşu-Nail isminin dilbilimsel yapısı Asyenik (Asya kökenli / bitişken dilli) özellikler taşımaktadır[3]. Bu vesika, Mezopotamya kaynaklarında "Türk" isminin fonetik ve siyasi bir antite olarak M.Ö. 2300'lerde Anadolu coğrafyasında tescil edildiğinin en somut kanıtıdır.

III. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Aksı: Hurriler ve Mardin Çevresi

Şarthamari Metinleri ve çağdaş Asur vesikaları, M.Ö. 3. binyılda Anadolu'nun etnik haritasını çizerken üç ana bölgeye işaret eder: Orta Anadolu'da Hatti'ler, Akdeniz ve Batı Anadolu'da Luwi'ler, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da ise **Hurriler**[4].

Mardin ve çevresini de içine alan Yukarı Mezopotamya ve Güneydoğu Anadolu havzasının en eski otokton halkı olan Hurriler, dil yapıları bakımından Hint-Avrupa veya Sami dillerine mensup değildir. Hurri dili, Ural-Altay dil ailesi gibi **bitişken (agglutinative)** bir yapıya sahiptir[5]. Bölgede daha sonra kurulan Mitanni ve Geç Hitit dönemlerindeki yerel kültürlerin temelini oluşturan Hurri-Subari kültürü, Kafkasya ve Orta Asya kökenli Proto-Türk göç dalgalarının Anadolu'daki ilk tortularıdır. Mardin'in köklü bir "Vakıf Şehir" kimliğine bürünmesinde ve tarihsel dokusunda iz bırakan bu kadim yerleşim şeması, bölgedeki Türk-İslam sentezinin çok daha öncesinde, bitişken dilli Asyenik toplulukların bu topraklarda mayalandığını göstermektedir.

IV. Troya Savaşları ve Batı Anadolu'da Etnik Yapı

M.Ö. 1240-1230 yılları arasında gerçekleşen ve antik dönemin "Birinci Dünya Savaşı" olarak kabul edilen Troya Savaşları, sadece bölgesel bir çatışma değil, Doğu ve Batı dünyasının ittifaklarının çarpışmasıdır[6].

Troyalıların etnik kökeni hakkında bazı batılı araştırmacılar, kral isimlerindeki (Priamos, Aleksandros Paris) "-os" sonekine dayanarak bu halkı Luwi kökenli sayma eğilimindedir. Ancak Prof. Dr. Ekrem Memiş'in de belirttiği gibi, kraliçe Hekabe, veliaht Hektor veya Andromake gibi isimlerde bu sonekler bulunmamaktadır[7]. Kaldı ki, substrat (alt katman) dillere ait olan bu dilsel ekler, Luwiler Anadolu'ya gelmeden önce de yerli halklar tarafından kullanılmaktaydı. Troya'nın ilk tabakalarındaki halkın ve bölgede etkili olan **Pelasgların (Pelajlar)** Türklerle akraba topluluklar olduğu, hatta Pelasg kitabelerinde direkt **"Turxum"** ifadesinin yer alması bu akrabalık bağını pekiştirmektedir[8]. Nitekim Troya kazılarında bulunan gamalı haç (öz tamgası) ve at kültürüne ait kalıntılar, Orta Asya bozkır kültürü ile Troya katmanları arasındaki senkronizasyonu gözler önüne sermektedir.

V. Troya'dan İtalya'ya Uzanan Köprü: Etrüsk-Türk Bağı

Troya'nın düşüşünden sonra Batı Anadolu'dan deniz yoluyla göç eden Troyalı klanlar, İtalya Yarımadası'na şehir kültürünü ve madenciliği götüren kadim **Etrüsk (Etrusk)** kavminin nüvesini oluşturmuşlardır. Klasik kaynaklarda ve Virgil'in ünlü *Eneida* destanında, Roma'nın kurucuları Romul ve Rem'in, Troyalı kahraman Eney'in (Aeneas) soyundan geldiği açıkça aktarılır[9]. Roma İmparatoru Jül Sezar bile senatodaki ilk hitabında soyunu Troyalı Eney'e bağlamıştır.

Etrüsklerin Proto-Türk kökenli olduğuna dair en güçlü kanıtlar dilbilimsel, kültürel ve arkeolojik verilerde saklıdır:

1. **İsim ve Unvan Benzerlikleri:** Hint ve Mısır kaynaklarında Türk adı **"Turska"** veya **"Turuşka"** olarak geçer[10]. Etrüsklerin Latincedeki "E" ön eki kaldırıldığında geriye kalan adı "Trüsk"tür. Ayrıca Etrüsk krallar sülalesinin adı olan ve Roma kaynaklarında "Tarquin" olarak geçen unvanın aslı Etrüsk yazıtlarında "Tarhun" veya "Tarkan"dır[11].
2. **Kültürel Motifler ve Flüt:** Wolfram Eberhard'ın Çin kaynaklarına dayanarak Türklerin en belirgin özelliklerinden biri olarak gösterdiği iki çeşit flüt çalma mahareti, antik dünyada yalnızca Etrüsklerle özdeşleşmiştir[12].
3. **Tamgalar:** Etrüsk mezarlarında ve urnalarında (küllük vazo) bulunan semboller ile Oğuzların **Kayı Boyu tamgası** arasındaki birebir morfolojik benzerlik, anayurt bağının en somut görsel delilidir[13].

VI. Tarihsel Süreklilik: Fatih Sultan Mehmet'ten Atatürk'e "Troya" Bilinci

Türk milletinin kolektif hafızası ve liderlik vizyonu, Troya ile olan bu organik bağı tarih boyunca canlı tutmuştur. Bizanslı tarihçi Th. Gazes ile İtalyan hümanist F. Filelfo arasındaki 15. yüzyıl mektuplarında, Avrupalıların Türkleri "eski Troyalıların nesli" olarak gördükleri ve Türklerin İstanbul'u fethederek Akaların (Greklerin) torunlarından atalarının intikamını aldıkları yazılmıştır[14].

Nitekim **Fatih Sultan Mehmet**, Papa II. Pius'a yazdığı mektupta: *"Biz de İtalyanlar gibi Troyalıların soyundanız. Yunanlılardan Hektor'un öcünü almak bana düşer..."* diyerek bu tarih bilincini diplomatik düzeyde haykırmıştır[15]. Yüzyıllar sonra, Batı emperyalizmine karşı Anadolu'nun namusunu savunan **Gazi Mustafa Kemal Atatürk** de Dumlupınar Zaferi'nin ardından yanındaki subaylara: *"Dumlupınar'da Yunanlılardan Troyalıların öcünü aldık!"* diyerek tarihsel süreklilik halkasını tamamlamıştır[16].

VII. Sonuç

Mardin ve çevresindeki Hurri yerleşimlerinden, Orta Anadolu'daki "Türki" krallığına; Batı Anadolu'daki Troya direnişinden, İtalya'da medeniyet kuran Etrüsklere kadar uzanan hat, Türk varlığının Anadolu'da sadece bir "fatih" olarak değil, aynı zamanda bu toprakların en köklü "otokton/yerleşik" unsurlarından biri olarak değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Arkeogenetik ve karşılaştırmalı dilbilim çalışmaları ilerledikçe, argogenetik hafızanın sunduğu bu Proto-Türk mührü, dünya tarih yazımındaki yerini çok daha sarsılmaz bir şekilde almaya devam edecektir.

Dipnotlar (Kaynakça)

[1] *Keilschrifttexte aus Boghazköi* (KBo) III, 13; Karşılaştırınız: Ekrem Memiş, *Troya ve Troyalılar*, s. 42.

[2] Şarthamari Metinleri, 15. Satır: *"Türki Kralı İlşu-Nail"*.

[3] Ekrem Memiş, *a.g.e.*, s. 45 (Yasemin Şiraz, Yüksek Lisans Tezi danışmanlık notları).

[4] M.Ö. 3. Binyıl Mezopotamya Kronikleri ve Bölgesel Dağılım Haritaları.

[5] Hurri Dilinin Yapısal Analizi ve Bitişken Diller Grubu Üzerine İncelemeler.

[6] Troya Savaşları Kronolojisi, M.Ö. 1240-1230.

[7] Ekrem Memiş, *Troya ve Troyalılar*, Konak-İzmir ve genel substrat diller incelemesi.

[8] Pelasg Yazıtları ve "Turxum" Fonetiği Araştırmaları, Dipnot (12).

[9] Virgil, *Eneida* (Eneis Destanı), Roma Tarihi Başlangıç Miti.

[10] Hint-Mısır Epigrafik Belgelerinde "Turska / Turuşka" Kavramı; J. H. Breasted aktarımı, Dipnot (47).

[11] E. Richardson, *The Etruscans: Their Art and Civilization*, s. 7 (Dipnot 48-49).

[11] Wolfram Eberhard, *Çin Kaynaklarına Göre Türklerin Kültürü*, "Tarkan/Tarhan" unvanı ve enstrüman analizleri.

[13] Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lügati't-Türk*, 24 Oğuz Boyu Tamgası ve Etrüsk Urn Sembolojisi Karşılaştırması.

[14] İbrahim Kafesoğlu, *Tarihte Türk Adı: Türklerin Avrupalılarla Müşterek Troya Menşeleri Efsanesi Üzerinde Araştırma*, İstanbul, 1961.

[15] Montaigne, *Denemeler* (Fatih Sultan Mehmet'in Papa II. Pius'a Mektubu aktarımı).

[16] Mustafa Kemal Atatürk, 1922 Büyük Taarruz / Dumlupınar Tarihi Kayıtları ve Sözlü Kronikler.

(Genel Akademik Danışmanlık ve Matbuat Kaynağı: Prof. Dr. Reha Oğuz Türkkan, "Türkler", Cilt 1, s. 409-423, TTK Yayınları, Yayın Kurulu Başkanı: Yusuf Halaçoğlu, Yayın Danışmanı: Halil İnalcık).

YouTube : https://www.youtube.com/watch?v=pCWAPhQMJ2Q

'ANADOLU'DA PROTO-TÜRK VARLIĞI: ŞARTHAMARİ METİNLERİ, TRUVA-ETRÜSK AKRABALIĞI VE MARDİN-HURRİ AKSİ'
III. DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU AKSI: HURRİLER VE MARDİN ÇEVRESİ
Mutsimi city-statesi
Kuranni
Kucturya
Numirk
Kaituga
Kantusya
Hurri-Mitanni
Mardin
Mardin
Asyenik
Mardin'in en eski otokton halkı Hurriler
Mardin'in en eski otokton halkı Hurri-bitişken dilli Asyenik
II. ŞARTHAMARİ METİNLERİ VE ANADOLU'DA "TÜRKİ" KAVMİ
Hatti kralı Pampa önderliğinde bir koalisyon'nn trfiluman aariirir
Tasi
Türki Kralı İlşu Nail'
Türki Kralı İlşu Nail'
Akkad cuneiform tablet anını Hattuşa archive (KBo III, 13)
IV. TROYA SAVAŞLARI VE BATI ANADOLU'DA ETNİK YAPI
Hektor isminin ss/os soneki ile bitmemesi genelleme yapılama-yacağını gösterir
Turxum
Pelasg kitabelerinde Turxum ismi
Hektor inots iesneni
TvrXum
Pelasg kitabelerinde Turxum ismi
Etrüsk Urn - Kayı Boyu Damgası
V. TROYA'DAN İTALYA'YA UZANAN KÖPRÜ: ETRÜSK-TÜRK BAĞI
A. FARKLI TEZLER
B. TÜRKLERLE İLİŞKİLER
Turska kolu ile (teorii 1)
Alpler-Balkanlar route (teorii 2)
'Tarkan/Tarhan' unvanı (e.g. 'Tarquin' on monuments)
Etrusku kingular 'fevkalâde iyi flût çalma'
İtalyanlar gibi Troyalıların soyundanız!
Dumlupınar'da Troyalıların öcünü aldık!
Dumlupınar
Türkün iki büyük atası Troyalılar'ın Türk olduğunu kabul etmektedir.
Fatih Sultan Mehmet
Mustafa Kemal Atatürk

4-3-Fikirden Esere: Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Var Oluş Mücadelesi

Özet

Dünya tarihi, toplumların kaderini değiştiren köklü altüst oluşlara ve yeniden inşa süreçlerine sahne olmuştur. Bu süreçlerin en özgün ve radikal örneklerinden biri, küllerinden doğan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşudur. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemindeki arayışlardan radikal bir kopuşu temsil eden Cumhuriyet devrimi, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün askeri, siyasi ve entelektüel dehasıyla şekillenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin var oluş mücadelesi, Atatürk'ün devrimci liderliği, modernleşme vizyonu ve evrensel uygarlık hedefi ekseninde incelenmiştir.

Giriş: Bir Zihniyet Devrimi ve Kopuş

Türk modernleşme tarihi, Tanzimat'tan Meşrutiyet'e uzanan ıslahat hareketleriyle geleneksel yapıyı koruyarak batılı kurumları ödünç alma çabası içinde olmuştur. Ancak bu kademeli reformlar, eski ile yeni kurumların bir arada yaşamaya çalışmasından doğan bir ikiliğe ve toplumsal çatışmaya yol açmıştır. Bu durum, üretim ilişkilerine yansımayan, yalnızca üst yapıda kalan ve kapitülasyonlar nedeniyle ekonomik bağımsızlığını koruyamayan bir yapının ömrünü uzatmaya yetmemiştir.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülük ettiği Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, bu tarihi arka planı bütünüyle reddeden, yapısal ve zihinsel bir kopuşu ifade eder. Atatürk, devleti eksik gördüğü kanunlarla ayakta tutmaya çalışan eski "idare-i maslahatçı" yaklaşımların aksine, Türk milletini geri bırakmış olan tüm kurumları yıkarak yerlerine çağdaş uygarlığın gerektirdiği yepyeni müesseseleri getirmeyi hedeflemiştir. Onun "İnkılap" tanımı, sadece bir hükümet değişimi ya da yüzeysel bir

düzeltme değil; toplumsal yapının ve zihniyetin kökten dönüştürülmesidir.

I. Atatürk'ün Devrimci Metodu ve Liderlik Karakteri

Atatürk'ün inkılapçı karakteri, teorik hazırlığını çok önceden yapmış, kararlı ve tavizsiz bir eylem insanı olmasında yatar. Henüz 1918 yılında Karlsbad'da kaleme aldığı günlüklerinde, toplumu yavaş yavaş alıştırmak yerine, eline büyük bir yetki ve güç geçtiğinde toplumsal inkılabı bir anda gerçekleştireceğini belirtmesi, onun radikal değişim metodunun erken bir göstergesidir.

Atatürk, köklü reformların halkın desteğiyle ancak yukarıdan aşağıya bir iradeyle hayata geçirilebileceğinin bilincindedir. Fransız Devrimi'nin bir asır süren çatışmalı ve yıkıcı süreçlerini analiz eden Atatürk, Türkiye'nin bu kadar zamanı ve kaybedecek kanı olmadığını vurgulayarak dönüşümü süratle tamamlamıştır. Bu bağlamda Cumhuriyet devrimi;

1. Saltanatın ve hilafetin kaldırılması gibi siyasi adımlarla milli egemenliği kayıtsız şartsız halka vermiş,
2. Tekke, zaviye ve ulema sınıfının toplumsal kontrolünü sonlandırarak laik bir devlet yapısı inşa etmiş,
3. Medeni Kanun gibi radikal adımlarla kadın-erkek eşitliğini sağlayarak toplumsal yaşamı çağdaş bir düzleme taşımıştır.

II. Ortak Bir Ülkü ve Ulus İnşası

Osmanlı İmparatorluğu'nun çok uluslu ve ümmet temelli yapısının yıkılışından sonra, yeni devletin var olabilmesi ancak güçlü bir ulus bilinciyle mümkündü. Atatürk, ümmet ve ırk kavramlarını dışlayarak ortak vatan toprağı üzerinde yükselen, kültürel içerikli bir ulus tanımı geliştirmiştir.

Atatürk'ün "Türk" tanımı etnik kökene veya dine değil; ortak dil, ortak kültür ve ortak ülkü birliğine dayanmaktadır. *"Türkiye Cumhuriyeti içerisinde Türk dili ile konuşan, Türk kültürü ile yetişen, Türk ülküsünü benimseyen kişi, hangi dinden olursa olsun Türktür"* anlayışı, kapsayıcı, bütünleştirici ve laik bir vatandaşlık hukukunu beraberinde getirmiştir. Bu ulus-devlet modeli, sömürgeci güçlere karşı verilen başarılı bir bağımsızlık savaşıyla taçlandığı için, dünyadaki diğer ezilen, sömürge ve yarı sömürge halkların kurtuluş mücadelelerine de ilham veren evrensel bir nitelik kazanmıştır.

III. İnkılapçılığın Anlamı ve Çoğulcu Demokrasi Hedefi

Atatürk'ün kurucusu olduğu Cumhuriyet Halk Partisi'nin programına giren ve 1937 yılında anayasal bir nitelik kazanan **İnkılapçılık/Devrimcilik** ilkesi, donmuş bir ideoloji değil, sürekli gelişmeyi hedefleyen devingen bir yapıdır. İnkılapçılık; devlet yönetiminde kademeli ve yavaş gelişim ilkelerine hapsolmadan, çağın gerektirdiği dönüşümleri hızla uygulamayı ve bu ilkeleri kararlılıkla korumayı ifade eder.

Atatürk, Cumhuriyet'i kurarken onun nihai hedefinin tam ve koşulsuz bir demokrasi olduğunu her fırsatta vurgulamıştır. Cumhuriyet'in 10. yılında yaptığı değerlendirmede, *"Cumhuriyet yönetim biçimi, demokrasi dizgesi ile devlet biçimi demektir. Biz Cumhuriyeti kurduk. O, on yaşını doldururken demokrasinin bütün gereklerini sırası geldikçe uygulamaya koymalıdır"* diyerek devletin evrilmesi gereken hedefi açıkça çizmiştir.

Sonuç: Cumhuriyetin Bugünü ve Geleceği

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, her türlü dogmayı reddederek aklı ve bilimi yegâne miras olarak bırakmıştır. Cumhuriyet'in kuruluş dönemindeki olağanüstü koşullar, tek parti yönetiminin getirdiği güçlü merkeziyetçi yapıyı zorunlu kılmış olsa da, Atatürk'ün yüzü her zaman evrensel ve bilgi temelli bir uygarlığa dönük olmuştur.

Bugün Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığını güçlü bir şekilde sürdürebilmesi ve Atatürk'ün hedef gösterdiği muasır medeniyetler seviyesinin üzerine çıkabilmesi; geçmişin birikimini doğru analiz ederek, çağdaş, çoğulcu ve katılımcı bir demokrasi anlayışını yerelden merkeze hayatın her alanında tesis etmekle mümkündür. Atatürk'ün dehası ve öncülüğünde kurulan Türkiye Cumhuriyeti, bu evrensel hedefe ulaşabilecek fikri ve tarihi birikime fazlasıyla sahiptir.

Dipnotlar / Referanslar

1. Poyraz, Çetin (2021). *"Atatürk ve Cumhuriyet Dönemi Batı Modernizmine Bakış ve İnkılapçılık / Devrimcilik"*, bu makaledeki kavramsal tanımlamalar, tarihsel karşılaştırmalar, Atatürk'ün Karlsbad hatıraları, TBMM konuşmaları, nutukları ve ulus inşasına dair temel analizler için ana kaynaktır.

4-4-EGE SİYASETİNDE MİLLÎ HAFIZA VE BARIŞ İDEALİ: HASAN TAHSİN'DEN DARİO MORENO'YA

Tarih, bazen tozlu arşiv belgelerinden çıkıp bir kitapçının rafları arasında, bir sohbetin sıcaklığında canlı bir hafızaya dönüşür. 28 Temmuz 2026 günü Hasan Tahsin ve Milli Mücadele Karamanlarını Yaşatma Derneğinde başlayan İzmir'in kültür vahalarından Yakın Kitabevi'nde tam da böyle bir anı yaşadım. 2025 yılında kurduğumuz ve geçmişin mirasını geleceğe taşıyan **Hasan Tahsin ve Milli Mücadele Kahramanlarını Yaşatma Derneği**'nin çatısı altında, derneğimizin tarihsel nüvesini oluşturan eski Hasan Tahsin'i Yaşatma Derneği Başkanı, araştırmacı-yazar Yaşar Aksoy ile bir araya geldik.

Usta tarihçimiz Yaşar Aksoy'a, kaleme aldığı o kıymetli eserini, *Dario Moreno: Akdeniz Aşk Şarkıcıları* kitabını. İmzalı nüshasını takdim eti. Sadece bir kitap teslimi değil; 1919'dan günümüze uzanan Ege siyasetinin, çekilen acıların ve o acılardan süzülen barış arayışının bir özetine dönüştü. Yaşar Hocamızın sohbetiyle ufku genişleyen bir araştırmacı olarak, Atatürk ilke ve devrimlerinin Ege'deki en çalkantılı dönemlerde dahi bize nasıl sarsılmaz bir pusula ve rehber olduğunu bir kez daha derinden hissettim.

1919: İlk Kurşun, İftiralar ve Amiral Bristol'ın Tarihsel Hakikati

Ege'nin kaderi, 15 Mayıs 1919 sabahı İzmir Limanı'na demirleyen İtilaf donanmasının gölgesinde değişti. Paris Barış Konferansı'nda Venizelos'un sahte sahadaki nüfus raporlarıyla meşrulaştırmaya çalıştığı işgal, Mondros'un 7. maddesi bahane edilerek fiiliyata geçirildi.

O sabah Pasaport İskelesi'nden karaya çıkan Yunan Evzon alayının karşısına dikilen *Hukuk-u Beşer* (İnsan Hakları) gazetesinin başyazarı Osman Nevres yani hepimizin bildiği adıyla **Gazeteci Hasan Tahsin** sadece bir tetik çekmedi. O ilk

kurşun, teslimiyeti reddeden bir milletin bağrından yükselen özgürlük çığlığı ve Anadolu'daki Millî Mücadele'nin ilk kıvılcımı oldu.

İşgalin ilk günlerinde yaşanan acımasız tablo, o sırada İzmir Limanı'nda bulunan ABD'ye ait *USS Arizona* zırhlısı ve Amiral Mark L. Bristol'ın gözlemleriyle uluslararası belgelere geçti. Amiral Bristol ve subaylarının Washington'a geçtiği tarafsız raporlar, Türk milletine atılan iftiraları boşa çıkardı ve daha sonra kurulacak Milletler Cemiyeti Tahkik Heyeti Raporu'na temel oluşturdu. Bu raporlar, Türk Milli Mücadele haklılığının uluslararası diplomasideki ilk tesciliydi.

1980'ler: Soğuk Savaş, 12 Eylül ve Ege'deki Tavizler

Tarih 1980'lere geldiğinde Ege, Soğuk Savaş'ın en sert rüzgârlarıyla yeniden ısındı. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası NATO'nun askeri kanadından ayrılan Yunanistan'ın geri dönüşüne, Ecevit ve Demirel yönetimindeki sivil hükümetler Ege'deki egemenlik haklarımız (kıta sahanlığı ve FIR hattı) güvenceye alınmadan geçit vermiyordu.

Ancak 12 Eylül 1980 askeri darbesi bu diplomatik refleksi kırdı. ABD ve NATO'nun bölgedeki güvenlik kaygıları gölgesinde Ankara'ya gelen NATO Komutanı General Bernard Rogers'ın verdiği sözlü "asker sözü"ne güvenen cunta yönetimi, darbeden sadece 38 gün sonra, 20 Ekim 1980'de Türkiye'nin veto hakkını kaldırdı. Hukuki bağlayıcılığı olmayan bu karar, sonraki yıllarda Ege'deki yetki alanlarında Türkiye aleyhine ciddi bir dengesizlik yarattı.

Fikri Bir Siper: Melina Mercouri'ye Cevap ve "Vatanı Savunalım"

12 Eylül rejimi diplomasi masasında tavizler verirken, Atina yönetimi, özellikle dönemin Yunanistan Kültür Bakanı Melina

Mercouri öncülüğünde. Avrupa'da kapsamlı bir anti-Türk propagandası yürütüyordu.

İşte bu zorlu dönemde, Türk entelektüellerinin sarsılmaz duruşunu temsil eden Yaşar Aksoy, Hasan Tahsin'i Yaşatma Derneği Başkanı sıfatıyla 1983 yılında tarihi bir broşür kaleme aldı: *Melina Mercouri'ye Kültür Dersleri: Vatanı Savunalım*.

Aksoy bu risalesinde, emperyalist Megalo Idea hayallerine karşı tarihi ve kültürel bir siper ördü:

1. **Hasan Tahsin ve Atatürk Vurgusu:** Anadolu'nun savunmasının bir saldırı değil, Mustafa Kemal Atatürk rehberliğinde verilmiş meşru bir bağımsızlık savaşı olduğunu Batı kamuoyuna hatırlattı.
2. **Anadolu Medeniyeti Mirası:** İzmir (Smyrna) adının ve Ege havzasının zenginliğinin Helenik değil, Hitit ve Anadolu kavimlerine (Lelejler, Amazonlar) dayandığını; Homeros'tan Herakleitos'a kadar Ege bilgelerinin Anadolu medeniyetler mozaiğinin birer parçası olduğunu vurguladı.
3. **Tarihsel İroni (Agamemnon):** Truva'yı yağmalayan Yunan Kralı Agamemnon ile 1919'da İzmir'i işgale getiren İngiliz zırhlısının aynı adı taşımasına dikkat çekerek, tarihsel süreklilikteki niyetleri deşifre etti.

Çatışmadan Barışa: Dario Moreno ve Akdeniz Aşk Şarkıları

Yakın Kitabevi'nde Yaşar Aksoy ile gerçekleştirdiğimiz o içten sohbet, mücadelenin sadece silahla veya sert diplomasiyle değil; kültürle, sanatla ve nezaketle tamamlanması gerektiğini bir kez daha gösterdi.

Aksoy'un *Dario Moreno: Akdeniz Aşk Şarkıcıları* kitabında ele aldığı gibi, Enrico Macias ve Dario Moreno gibi sanatçıların sesiyle yankılanan Ege; aslında bir çatışma havzası değil, dostluk ve evrensel kültürün buluşma noktasıdır. Türk milletinin

vatan savunmasındaki kararlılığı ile Ege'yi bir "barış ve deniz kardeşliği havzası" yapma arzusu çelişmez; aksine birbirini tamamlar.

Pusulamız: Atatürk İlke ve İnkılapları

Bugün 2025 yılında kurduğumuz **Hasan Tahsin ve Milli Mücadele Kahramanlarını Yaşatma Derneği** olarak bizler, Yaşar Aksoy ve öncülerimizin açtığı bu fikir yolunda yürümekten gurur duyuyoruz.

1919'un fiili işgallerinden 1980'lerin diplomatik krizlerine kadar Ege'de yaşanan her tarihsel parantez bize tek bir gerçeği öğretmektedir: **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün ilke ve inkılapları, akılcı dış politikası ve "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" ilkesi bizim en büyük rehberimizdir.**

Ege'de ne milli haklarımızdan ve egemenliğimizden taviz vereceğiz, ne de komşuluk ve barış idealinden vazgeçeceğiz. Hasan Tahsin'in ilk kurşundaki milli onuru ile Dario Moreno'nun şarkılarındaki barışçıl Akdeniz ruhunu aynı potada eritecek; Atatürk'ün aydınlık yolunda Ege'yi geleceğe taşımaya devam edeceğiz.

YouTube : https://www.youtube.com/watch?v=0mLlej0WCYg

4-5-SESSİZ BOMBAYI PATLATMADAN: TEHDİDİ FIRSATA ÇEVİRECEK DEVLET AKLI VE TÜRK DÜNYASI REÇETESİ

Türkiye bugün son derece kritik bir yol ayrımında. Bir yanda sınırları zorlayan, şehirlerin toplumsal ve güvenlik dokusunu tehdit eden niteliksiz düzensiz göç dalgası; diğer yanda ise ülkenin geleceğini sessizce kemiren en büyük tehlike: **hızla düşen doğurganlık oranları ve azalan genç nüfus.**

Birçok çevre bu iki başlığı birbirinden bağımsız veya çözümsüz krizler olarak ele alsa da, tarih ve stratejik akıl bize bambaşka bir şey söylüyor: **Milli bir Devlet Aklı ile doğru kurgulanmış bir strateji, en büyük tehdidi en büyük fırsata dönüştürebilir.**

İzmir'in Basmane'sinden Mardin'in Sınır Kışlasına: Tablo Ne Söylüyor?

Göç olgusu Türkiye için yeni değil. Sanayileşmenin kırsalı itmesiyle başlayan iç göç; 1960'larda Ankara'da %59, İstanbul'da %45, Adana'da %44 ve İzmir'de %33'leri bulan gecekondu nüfusuyla metropollerin çehresini değiştirdi. Ancak 2011 sonrası yaşadığımız uluslararası göç şoku, meseleyi çok daha çetrefilli bir boyuta taşıdı.

Saha analizleri iki çarpıcı gerçeği önümüze koyuyor:

1. **İzmir (Transit Hat):** Ege'ye açılan kapı olarak Basmane ve Buca gibi tarihi semtlerde kapalı gettolar oluştu. Seküler kent kimliği ile göçmen yapısı arasındaki sosyo-kültürel gerilim yükselirken; sahte can yelekleri, dayanıksız botlar ve **"Hawala"** gibi kayıtdışı para transferleri ile beslenen milyarlarca dolarlık devasa bir insan kaçakçılığı sektörü türedi.
2. **Mardin (Sınır Hattı):** Kızıltepe ve Nusaybin'de tarihsel ve akrabalık bağları sayesinde ilk dönemde sağlanan sosyal uyum, zamanla altyapı yetersizliği, kira patlaması ve yerel

iş gücünün ikamesiyle yerini sosyo-ekonomik bir doygunluk ve huzursuzluğa bıraktı.

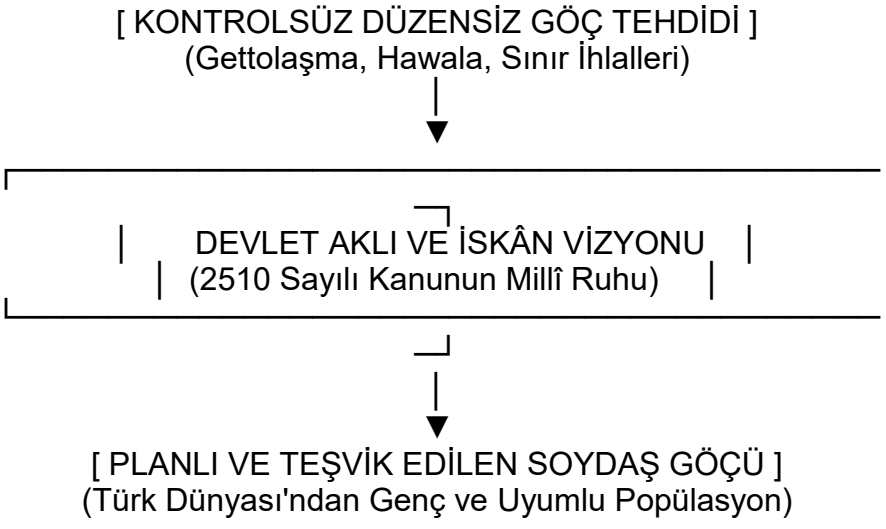
Kontrolsüz kitleler hem geldikleri toplumda "arafta kalma" travmaları yaşıyor hem de ev sahibi toplumda demografik kaygılar ve yabancı düşmanlığı (ksenofobi) üretiyor.

Sessiz Tehlike: Yaşlanan Türkiye ve Demografik Uçurum

Madalyonun diğer yüzünde ise çok daha derin bir kriz var. Türkiye'de doğurganlık hızı, nüfusun kendisini yenileme eşiği olan **2,10'un altına düşmüş durumda.**

Milli Savunma Üniversitesi Rektörlüğü'nün de sıklıkla dikkat çektiği üzere; önümüzdeki birkaç on yılda sanayide çarkları döndürecek, ordunun insan gücünü ikame edecek ve sosyal güvenlik sistemini ayakta tutacak genç nüfusu kaybetme riskiyle karşı karşıyayız. Nüfusunu kendi içinde artıramayan kentleşmiş toplumlar için bu durum bir milli güvenlik zafiyetidir.

Peki, sınırları yol geçen hanına çeviren düzensiz göçe geçit vermeden bu nüfus açığı nasıl kapatılacak?

▼

[GÜÇLÜ DEMOGRAFİ VE GÜVENLİ GELECEK]

Çözüm Atatürk'ün Mirasında Saklı: 2510 Sayılı İskân Kanunu Ruhu

Cevap, Cumhuriyet'in kurucu iradesinde ve **Gazi Mustafa Kemal Atatürk döneminde çıkarılan 2510 sayılı İskân Kanunu'nda** gizli.

1934 tarihli bu tarihi yasa, göçü bir düzensizlik veya rastlantı alanı olarak değil, milli devletin tahkimi olarak görmüştü. Kanun, ülkeye kabul edilecek nüfusu **"Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olanlar"** esasına bağlamış; göçmenlerin planlı şekilde, milli homojenliği ve kamu düzenini bozmayacak bölgelere yerleştirilmesini emretmişti.

İşte tam bu noktada vizyoner bir eylem planına ihtiyacımız var:

1. **"Soydaş Teşvik Yasası" Çıkarılmalıdır:** Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Azerbaycan, KKTC, Balkanlar ve Ahıska/Kerkük gibi Ata Yurt coğrafyasındaki genç, dinamik ve eğitimli nüfusu kapsayacak bir "Türk Uyruklu" statüsü tanımlanmalıdır. Kolaylaştırılmış ikamet, çalışma ve vatandaşlık imkânlarıyla bu nüfusun Türkiye'ye gelişi teşvik edilmelidir.
2. **Kentsel Gettolaşmaya Geçit Verilmemelidir:** İzmir veya Mardin sahalarında görülen kontrolsüz yığılmaların aksine; teşvik edilen soydaş nüfus, mahalle bazlı **%20 tavan sınırı** uygulanarak Türkiye'nin demografik olarak zayıflayan stratejik bölgelerine dengeli biçimde dağıtılmalıdır.
3. **Düzensiz Göç Ağları Tamamen Çökertilmelidir:** Sınırda İHA ve entegre sensörlerle sıfır geçirgenlik sağlanırken; illegal göçü finanse eden kayıt dışı **Hawala**

ve kripto para sistemleri MASAK vasıtasıyla engellenmeli, TCK 79 (Göçmen Kaçakçılığı) cezaları en üst sınıra çekilmelidir.

Tehdidi Fırsata Çevirmek Bizim Elimizde

Türkiye, ne Batı'nın sığınmacı deposu ne de yasadışı insan kaçakçılığı ağlarının transit oyun alanıdır.

Düzensiz, kayıtsız ve milli dokuya uyum sağlamayan kitlelerin yarattığı güvenlik risklerini kararlılıkla tasfiye ederken; doğu sınırlarımızdan yükselen demografik tehdidi, Türk Dünyası ile kurulacak güçlü köprüler üzerinden bir **"Demografik Atılıma"** dönüştürmek mümkündür.

Devlet aklı, Atatürk'ün çizdiği milli vizyon ve stratejik planlama bir araya geldiğinde; Anadolu, hem kendi gençliğini ve geleceğini güvenceye alacak hem de Türk Dünyası'nın harç maddesi olmaya devam edecektir.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=iMqsdIBc9Wg

4-6-TOPLUMSAL BÜTÜNLEŞME YASASI: UMUTLAR, ENDİŞELER VE HUKUKİ GERÇEKLER

Kamuoyunda uzun süredir tartışılan ve kamuoyunun dikkatle takip ettiği hukuki düzenleme nihayet somut bir metne dönüştü. AK Parti, MHP, DEM Parti, HÜDA PAR, CHP ve diğer bazı partilerden yaklaşık **360 milletvekilinin** ortak imzasıyla TBMM Başkanlığına sunulan **"Millî Dayanışma ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun Teklifi"**, meclis gündemine taşındı ve komisyon görüşmeleri aşamasına geldi.

Ancak Meclis koridorlarındaki bu geniş siyasi uzlaşı, toplumun duyarlı kesimlerinde beliren tereddütleri ve haklı soruları ortadan kaldırmış değil. Yılların biriktirdiği acılar, terörle mücadelenin getirdiği hassasiyetler ve geçmişteki tecrübeler göz önüne alındığında; vatandaşlarımızın, hukukçuların ve sivil toplumun dile getirdiği çekinceler son derece anlaşılır ve kıymetlidir.

Sorumlu bir gazetecilik anlayışı gereği; toplumun duyarlı kesimlerinden yükselen bu haklı itirazları, soru işaretlerini ve kaygıları merkezimize alarak 12 maddelik teklifin **tüm hükümleri üzerinde ayrıntılı bir inceleme yaptık**. Amacımız; ne hissiyatı yok saymak ne de hukuki düzenlemeyi peşinen mahkûm etmektir. Metnin ne getirdiğini ve ne getirmediğini, hiçbir siyasi polemiğe girmeden **tam bir tarafsızlıkla siz okuyucularımızın takdirine sunuyorum**.

1. Güvenlik, Fesih ve Denetim Kaygıları

Kamuoyundaki Soru İşareti: PKK/KCK ile bağlantılı yapıların (PYD, PJAK vb.) durumu ne olacak? Silah bırakma kararı alıp gizli mühimmat tutulursa veya terör yeniden hortlarsa ne yapılacak?

1. **Hukuki Karşılık (Madde 1, 3 ve 8):** Teklif, adli ve idari erteleme mekanizmasının çalışmasını **kesin bir ön şarta**

bağlamaktadır. Yasa hükümlerinin uygulanabilmesi için örgütün ve tüm uzantılarının fiilen varlığına son verdiğinin, silah ve mühimmatı teslim ettiğinin güvenlik birimlerince tespiti ve bu tespitin **Milli Güvenlik Kurulu (MGK)** tarafından teyit edilerek Resmî Gazete' de yayımlanması zorunludur. KCK şemsiyesindeki herhangi bir unsurun silahsızlanmayı reddetmesi halinde mekanizma hukuken işlemeyecektir. Ayrıca 5. madde uyarınca, süreçten yararlanan bir kişinin 5 veya 10 yıllık erteleme süresi içinde yeniden terör suçu işlemesi durumunda erteleme kararı derhal kaldırılmakta ve yargılama/infaz kaldığı yerden devam etmektedir.

2. Hukuki Kapsam, Şahsi Haklar ve Erteleme Süreçleri

Kamuoyundaki Soru İşareti: Şehitlerimizin, gazilerimizin ve mağdur olan vatandaşlarımızın şahsi hakları ne olacak? Üst düzey örgüt yöneticileri serbest mi kalacak?

1. **Hukuki Karşılık (Madde 1, 3, 5 ve 6):** Teklif metni son derece net bir çizgi çekmektedir: **Terör örgütü faaliyeti çerçevesinde işlenen "kasten öldürme" suçları (şehit edilen asker, polis veya sivil vatandaşlarımıza yönelik tüm eylemler) kesin olarak erteleme kapsamı dışındadır.** Şahsi haklar ve ağır suçlar muafiyet kazanmamaktadır. Ayrıca, 1 Haziran 2005 tarihinden önce işlenen ve ağırlaştırılmış müebbet gerektiren suçlardan mahkûm olanlar (kurucu ve üst düzey yönetici kadro) teklifin sağladığı imkânlardan yararlanamamaktadır. 15 yıl ve altındaki cezalar için 5 yıl, üzerindeki cezalar için ise 10 yıllık erteleme süresi öngörülmüştür.

3. Toplumsal Adalet ve Mağdur Hakları

Kamuoyundaki Soru İşareti: Evladını, yakınını kaybetmiş şehit ailelerimizin acısı ve toplumun vicdanındaki adalet duygusu nasıl telafi edilecek?

1. **Hukuki Karşılık (Madde 1 ve 10):** Teklif metni incelendiğinde; düzenlemenin odağını devlet organlarının yetki alanları, soruşturma, kovuşturma ve infaz ertelemeleri gibi teknik adli/idari usullere verdiği görülmektedir. Metinde, şehit yakınları ve gazilerin manevi haklarına veya toplumsal onarıma dönük özel bir sosyo-hukuki düzenleme yer almamaktadır. Metnin bu boyutu, kanunun teknik bir çerçeve yasası olmasından kaynaklansa da toplumsal adalet beklentisinin ayrıca adreslenmesi gerektiği açıkça görünmektedir.

4. Göç Politikaları ve Demografik Yapı Tartışması

Kamuoyundaki Soru İşareti: Yasa ile anadilde eğitim, idari özerklik veya sığınmacı/mülteci nüfusun statüsüne dair zımni bir düzenleme mi yapılıyor?

1. **Hukuki Karşılık:** Meclise sunulan 12 maddelik metin başından sonuna kadar tarandığında; **anadilde eğitim, idari yapının değiştirilmesi, özerklik ya da sığınmacı/mülteci statülerine ilişkin tek bir madde dahi bulunmamaktadır.** Bu alandaki kaygılar, yasanın doğrudan metninden ziyade; kamuoyundaki genel göç ve kimlik tartışmalarının bu sürece yansıması olarak öne çıkmaktadır.

Genel İnceleme Özeti

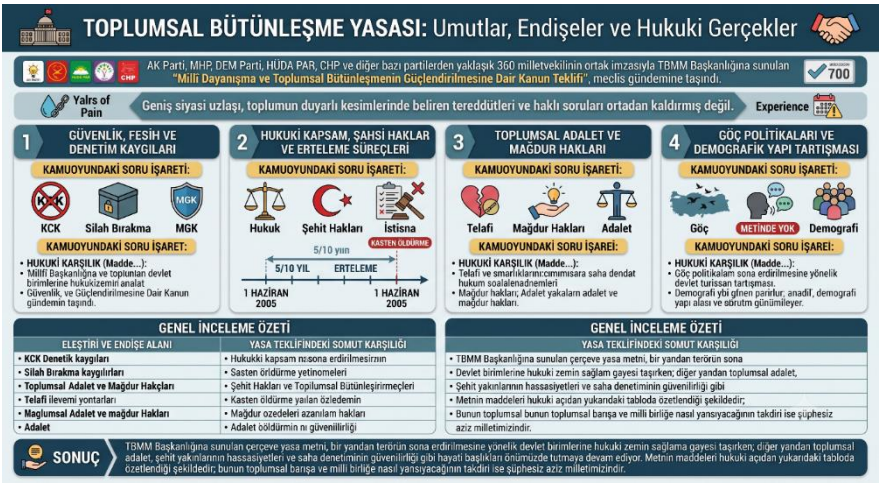
Eleştiri ve Endişe Alanı	Yasa Teklifindeki Somut Karşılığı
Kapsamlı Silahsızlanma	MGK teyidi olmadan kanun yürürlüğe girse bile erteleme hükümleri uygulanamaz (Madde 1, 3).
Şehit ve Cinayet Suçları	Kasten öldürme eylemleri açıkça kapsam dışı bırakılmıştır (Madde 3).
Üst Düzey Örgüt Yöneticileri	1 Haziran 2005 öncesi müebbet/ağır müebbet alanlar kapsama dahil edilmemiştir (Madde 3).
Mağdur Hakları / Toplumsal Adalet	Metinde sadece adli süreçlerin erteleme usulleri düzenlenmiş, sosyal onarıma dair özel hüküm konulmamıştır.
Anadil ve Göç Politikaları	12 maddelik kanun teklifi metninde bu konularda hiçbir düzenleme yer almamaktadır.

Sonuç

TBMM Başkanlığına sunulan çerçeve yasa metni, bir yandan terörün sona erdirilmesine yönelik devlet birimlerine hukuki zemin sağlama gayesi taşırken; diğer yandan toplumsal adalet, şehit yakınlarının hassasiyetleri ve saha denetiminin güvenilirliği gibi hayati başlıkları önümüzde tutmaya devam ediyor.

Metnin maddeleri hukuki açıdan yukarıdaki tabloda özetlendiği şekildedir; bunun toplumsal barışa ve milli birliğe nasıl yansıyacağının takdiri ise şüphesiz aziz milletimizindir.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=aacWRxNvHB0

4-7-Köklü Miras, Ortak Paydalar ve Yarının Demokrasisi

Dr. Mehmet Talat ŞİMDİ

Türk siyasal düşüncesi ve devlet geleneği, 19. yüzyılın sonlarından itibaren imparatorluğun dağılma sancılarına karşı meşruiyet, kimlik ve yönetişim arayışlarıyla biçimlendi. Bu tarihsel hattı incelediğimizde, farklı gibi görünen siyasal geleneklerin arkasında Aslında çok güçlü bir düşünsel süreklilik ve ortak bir "milli bünye" arayışı yatar.

Kurucu Ruh: Türk Ocakları ve Ziya Gökalp Etkisi

1912'de kurulan Türk Ocakları, çöküş aşamasındaki imparatorlukta milli kimlik bilincini uyandıran en önemli entelektüel odak oldu. Kuva-yı Milliye ruhunun örgütlenmesinden Cumhuriyet'in kurucu kadrolarının yetişmesine kadar kilit bir rol üstlendi. "Halka Doğru" hareketiyle aydın ile halk arasındaki uçurumu kapatmayı hedefleyen bu iklim, daha sonra Halkevleri modeline de ilham verdi.

Bu sosyo-kültürel uyanışın mimarı şüphesiz Ziya Gökalp'tı. Atatürk'ün *"Fikirlerimin babası"* dediği Gökalp; "Halka Doğru" anlayışı ve "Hars-Medeniyet" ayrımıyla cumhuriyetçi ve halkçı fikirleri sistemleştirdi. 1923 Dokuz Umde'den CHP'nin ilk tüzük ilkelerine kadar damgasını vurdu. Émile Durkheim'dan ilhamla geliştirdiği "solidarizm" (dayanışmacılık) ve "mesleki temsil" anlayışı, sınıf çatışmasını reddederek CHP tüzüğünde *"Sınıfsız, ayrıcalıksız, kaynaşmış bir kitle"* ifadesiyle somutlaştı.

İki Doktrin, Tek Ortak Kök: Altı Ok ve Dokuz Işık

Bugün siyasi yelpazenin farklı yerlerinde konumlanan Atatürkçü/CHP çizgisi ile Alparslan Türkeş'in kurumsallaştırdığı MHP'nin Dokuz Işık doktrini yan yana getirildiğinde, dikkat çekici bir fikirsel kesişim alanı ortaya çıkar:

1. **Milliyetçilik ve Bağımsızlık:** Her iki model de milleti etnik/ırkçı bir dar kalıba değil; tarih, kültür ve kader birliğine dayandırır. Vahşi kapitalizmin veya Doğu bloku komünizminin ideolojik vesayetine karşı milli devlet bağımsızlığını savunur.
2. **Halkçılık ve Toplumculuk (Solidarizm):** CHP'nin "Halkçılık" ilkesi ile MHP'nin "Toplumculuk" ve "Altı Sosyal Dilim" (işçi, köylü, esnaf, memur, müteşebbis, serbest meslek) yaklaşımı birebir örtüşür. İkisi de Marksist sınıf savaşını reddeder; toplumun çatışmasını değil, dayanışmasını esas alır.
3. **Devletçilik ve Millî Sanayi Hamlesi:** CHP'nin stratejik sanayileşmeyi öngören karma ekonomik "Devletçilik" ilkesi, Dokuz Işık'taki "Gelişmecilik", "Endüstricilik" ve "Tarım Kentleri" projeleriyle aynı kamusal ve milli kalkınmacı ruhtan beslenir.
4. **İnkılapçılık ve İlimcilik:** Atatürk'ün bilimi rehber edinen "İnkılapçılık" anlayışı ile Türkeş'in "İlimcilik ve Gelişmecilik" ilkeleri, dogmalardan uzak durarak Batı'nın teknolojisini ve ilmini alma kararlılığında birleşir.

Çağdaş Arayış: Parti-Sonrası Katılımcı Demokrasi

Geleneksel parti doktrinlerinin ve temsilî mekanizmaların küresel ölçekte tıkandığı günümüzde ise şehir plancısı ve akademisyen İlhan Tekeli ufuk açıcı bir model sunuyor: **Parti-Sonrası Katılımcı Demokrasi.**

Tekeli; Habermas'ın iletişimsel eylem kuramından, Barber ve Pateman'ın "güçlü demokrasi" eleştirilerinden, Castells'in "ağ toplumu" analizlerinden ve Ostrom'un "müşterekler yönetişimi" tezlerinden beslenerek yeni bir yönetişim kanalı öneriyor. Siyasi partilerin vesayetini kıran, dijital imkânlar ve anayasal güvencelerle yurttaş meclislerini (asamblaj) sürecin merkezine koyan bu model, doğrudan katılımı bir "yama" olmaktan çıkarıp sistemin esası hâline getirmeyi hedefliyor.

Sonuç

Türk devlet aklı ve toplumsal hafızası; Ziya Gökalp'ın sosyolojisinden Atatürk'ün kurucu pragmatizmine, Alparslan Türkeş'in toplumcu-milliyetçi kalkınma modelinden İlhan Tekeli'nin çağdaş katılımcı demokrasi arayışlarına kadar zengin bir birikime sahiptir.

Dün olduğu gibi bugün de ihtiyacımız olan şey; millet egemenliğini, sosyal adaleti ve milli bünyeyi korurken, çağdaş katılım kanallarını tıkamayan özgürlükçü ve bütüncül bir yönetişim anlayışını hayata geçirmektir.

4-8-ÇAĞDAŞ YÖNETİŞİM VE MİLLÎ DEVLET PARADİGMALARININ MUKAYESELİ ANALİZİ: TÜRK OCAKLARI, ZİYA GÖKALP, PARTİ DOKTRİNLERİ VE BATI KURAMSAL GELENEKLERİ EKSENİNDE İNCELENMESİ

Dr. Mehmet Talat ŞİMDİ

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye'de modern devletin, egemenlik anlayışının ve siyasal doktrinlerin oluşum süreçlerini mukayeseli ve bütüncül bir yaklaşımla incelemektedir. Çalışma kapsamında ilk olarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda Türk Ocaklarının ve Ziya Gökalp'ın sunduğu fikirsel altyapının rolü ele alınmaktadır. Ardından, CHP tüzük ve programlarına yön veren Atatürkçü "Millî Egemenlik ve Çağdaş Halkçılık" modeli (Altı Ok) ile MHP'nin kurucu lideri Alparslan Türkeş tarafından kavramsallaştırılan Dokuz Işık Doktrini ("Milliyetçi Toplumcu Düzen") mukayeseli bir analizle karşılaştırılmaktadır. Bu incelemede, her iki doktrinin Ziya Gökalp sosyolojisinden devraldığı ortak miras, solidarizm (dayanışmacılık), milli bünye, kalkınmacılık ve sosyal adalet vurgularındaki kesişim noktaları ve benzerlikler özel olarak vurgulanmaktadır. Son olarak İlhan Tekeli'nin "Parti-Sonrası Katılımcı Demokrasi" modeli; Habermas, Barber, Pateman, Fung, Wright, Castells, Ostrom ve Rosanvallon gibi isimlerin temsil ettiği Batı kuramsal geleneğiyle olan ilişkisi bağlamında derinlemesine analiz edilmektedir. Bu doğrultuda çalışma, Türk siyasal düşüncesindeki millî bünye, sosyal adalet, devlet aklı ve katılım kanallarının tarihsel-kuramsal sürekliliklerini ve ayrışma noktalarını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Ocakları, Ziya Gökalp, CHP Tüzüğü, Altı Ok, Dokuz Işık, Milliyetçi Toplumculuk, Mukayeseli İdeoloji Analizi, Parti-Sonrası Demokrasi, İletişimsel Eylem, Asamblaj.

GİRİŞ

Türk devlet geleneği ve siyasal düşüncesi, 19. yüzyılın sonlarından itibaren imparatorluğun dağılma sürecine karşı meşruiyet, kimlik ve yönetişim arayışlarıyla biçimlenmiştir. Bu kapsamda, II. Meşrutiyet ortamında kurulan Türk Ocakları (1912), Türk milliyetçiliğinin kültürel ve entelektüel omurgasını inşa etmiş; Millî Mücadele'ye ve Cumhuriyet'in kurucu kadrolarına fikri altyapı sağlamıştır.[1]

Söz konusu sosyo-kültürel uyanışın en önemli teorisyeni olan Ziya Gökalp, "Halka Doğru" anlayışı ve "Hars ve Medeniyet" ayrımıyla cumhuriyetçi ve halkçı fikirlerin sistemleşmesine öncülük etmiştir. Gökalp, bu yaklaşımıyla Cumhuriyet Halk Fırkası'nın (CHP) ilk tüzük ve program ilkelerinin şekillenmesinde temel bir rol oynamıştır.[2] Mustafa Kemal Atatürk ise bu düşünsel birikimi pratik bir devlet modeline dönüştürerek egemenliği kayıtsız şartsız millete devretmiştir. Böylece Atatürk, CHP'nin Altı Ok (Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik, İnkılapçılık) ilkesinde somutlaşan bütüncül bir modernleşme projesi yürütmüştür.[3]

Soğuk Savaş yıllarında Alparslan Türkeş, Ziya Gökalp'ın ve Türk milliyetçi geleneğinin sosyo-ekonomik mirasını devralarak kapitalizm ve komünizme alternatif "üçüncü bir yol" niteliğindeki Dokuz Işık / Milliyetçi Toplumcu Düzen modelini sistemleştirmiş; bu yapıyı MHP'nin kurumsal doktrini hâline getirmiştir.[4]

Nitekim CHP'nin Altı Ok ilkeleri ile MHP'nin Dokuz Işık doktrini birlikte değerlendirildiğinde, her iki modelin de temel fikirsel kaynağını Gökalp'ın milliyetçi, halkçı ve solidarist (sınıfsız toplum) yaklaşımından aldığı açıkça görülmektedir.

Çağdaş dönemde şehir plancısı ve akademisyen İlhan Tekeli, temsilî sistemlerin ve siyasi parti tekellerinin tıkandığı noktada Parti-Sonrası Katılımcı Demokrasi modelini ileri sürmüştür. Tekeli bu modeli kurgularken Batı siyaset ve yönetişim

kuramlarından beslenmiştir. Özellikle Habermas'ın iletişimsel eylem kuramı, Pateman ve Barber'ın güçlü/katılımcı demokrasi eleştirileri, Castells'in ağ toplumu teorisi, Ostrom'un müşterekler yönetişimi ve Rosanvallon'un karşı-demokrasi tezleri bu yapının kuramsal dayanaklarını oluşturur.[5]

Bu makalede; bahsedilen fikirsel akış, parti tüzükleri, kurumsal doktrinler (özellikle CHP Altı Ok ve MHP Dokuz Işık mukayesesi) ve kuramsal modeller ile Tekeli'nin etkilendiği teorik altyapı detaylıca çözümlenmekte ve akademik normlara uygun biçimde analiz edilmektedir.

I. KURUCU FİKRİ ARKA PLAN: TÜRK OCAKLARI VE ZİYA GÖKALP ETKİSİ

A. Cumhuriyet'in Kuruluşunda Türk Ocaklarının Rolü

1912 yılında Askeri Tıbbiye öğrencileri ve dönemin aydınları (Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, Hamdullah Suphi Tanrıöver vb.) tarafından kurulan Türk Ocakları, çöküş aşamasındaki imparatorlukta Türk milletinin kimlik bilincini uyandırma misyonunu üstlenmiştir.[6] Türk Ocakları:

1. **Millî Mücadele'nin Entelektüel Odağı Olmuştur:** Anadolu'da milli bilincin yayılması ve Kuva-yı Milliye ruhunun örgütlenmesinde kilit işlev görmüştür.[7]
2. **Kurucu Kadroları Yetiştirmiştir:** TBMM'nin ilk dönem milletvekillerinin, bürokratlarının ve eğitimcilerinin büyük bölümü Ocağın eğitimsel ve kültürel ikliminden yetişmiştir.[8]
3. **Halkçılık ve Aydınlanma Köprüsü Kurmuştur:** "Halka Doğru" hareketiyle aydınlar ile halk arasındaki kopukluğu gidermeye çalışmış; bu yaklaşım daha sonra Cumhuriyet döneminde Halk Evleri (1932) modeline doğrudan ilham vermiştir.[9]

B. Ziya Gökalp ve CHP Tüzüğünün Fikri Temelleri

Ziya Gökalp, Türk sosyolojisinin ve milliyetçiliğinin sistem kurucu figürü olarak, Mustafa Kemal Atatürk'ün "Fikirlerimin babası" dediği temel kaynaktır.[10] Gökalp'ın CHP tüzük ve programlarına etkisi şu kanallarla gerçekleşmiştir:

1. **1923 Dokuz Umde ve CHP Programı:** Gökalp'ın Türkçülüğün Esasları eserinde kavramsallaştırdığı "Halkçılık" ve "Devletçilik" ilkeleri, Atatürk tarafından ilan edilen Dokuz Umde'ye ve CHP'nin ilk parti tüzüğüne doğrudan entegre edilmiştir.[11]
2. **Sınıf Savaşımı Yerine Dayanışmacılık (Solidarizm):** Gökalp, Émile Durkheim'dan mülhem "mesleki temsil" ve "solidarizm" anlayışıyla, toplumda sınıf çatışmasını reddetmiştir.[12] Bu görüş, CHP'nin tüzüğünde "Sınıfsız, ayrıcalıksız, kaynaşmış bir kitle" ifadesiyle yer bulmuştur.[13]
3. **Hars (Kültür) ve Medeniyet Ayrımı:** Milli harsı koruyarak Batı medeniyetinin tekniğini ve bilimini alma ilkesi, CHP'nin Milliyetçilik ve İnkılapçılık anlayışının teorik meşruiyetini oluşturmuştur.[14]

II. CHP ALTI OK İLE MHP DOKUZ IŞIK DOKTRİNİNİN MUKAYESELİ ANALİZİ VE BENZERLİKLERİ

Türk siyasal düşüncesinde CHP'nin **Altı Ok** simgesinde somutlaşan Atatürkçü modernleşme modeli ile MHP'nin Alparslan Türkeş tarafından kavramsallaştırılan **Dokuz Işık / Milliyetçi Toplumcu Düzen** doktrini, farklı tarihsel bağlamlarda doğmuş olmakla birlikte, köken olarak aynı sosyo-kültürel mirası (Türk Ocakları ve Ziya Gökalp sosyolojisini) paylaşırlar.

A. Fikri Kesişim Noktaları ve Doğrudan Benzerlikler

1. Milliyetçilik ve Milli Bünye Anlayışı

1. **CHP Altı Ok:** Atatürk milliyetçiliği, ümmetçi ve kozmopolit yapıya karşı milletleşme sürecini ve milli bağımsızlığı esas alır.
2. **MHP Dokuz Işık:** Doktrinin birinci ve en temel ilkesi "Milliyetçilik"tir.
3. **Mukayese ve Benzerlik:** Her iki model de millet kavramını etnik veya ırkçı bir biyolojiye değil, tarihsel, kültürel ve kader birliği bilincine dayandırır. İki anlayış da Batı kapitalizminin veya Doğu blokunun ideolojik vesayetine karşı milli devletin bağımsızlığını korumayı varoluşsal hedef sayar.

2. Halkçılık, Dayanışmacılık (Solidarizm) ve Sınıfsız Toplum Vurgusu

1. **CHP Altı Ok:** "Halkçılık" ilkesi, toplumda sınıf çatışmasını (Marksist anlamda) reddeder. Ziya Gökalp ve Durkheim çizgisinden beslenerek toplumu "sınıfsız, ayrıcalıksız, kaynaşmış bir kitle" olarak tanımlar.
2. **MHP Dokuz Işık:** Doktrindeki "Toplumculuk" ilkesi ve Alparslan Türkeş'in kavramsallaştırdığı "Altı Sosyal Dilim" (işçi, köylü, esnaf, memur, müteşebbis, serbest meslek) modeli tam bir solidarizm örneğidir.
3. **Mukayese ve Benzerlik:** Her iki doktrin de Marksist sınıf savaşını reddeder; toplumun farklı kesimlerinin birbiriyle çatışmasını değil, kamu yararı doğrultusunda dayanışma ve iş bölümü içinde yaşamasını savunur.

3. Devletçilik ve Millî Kalkınma / Toplumcu Ekonomi

1. **CHP Altı Ok:** "Devletçilik", özel teşebbüsü reddetmeyen ancak stratejik yatırımların, ağır sanayinin ve milli kalkınmanın devlet öncülüğünde yürütülmesini öngören karma bir ekonomik modeldir.
2. **MHP Dokuz Işık:** "Gelişmecilik", "Endüstricilik ve Teknikçilik" ve "Toplumculuk" ilkeleri; milli sanayi hamlesini, mülkiyet hakkını korurken sosyal adaleti

gözetmeyi ve "Tarım Kentleri" aracılığıyla kırsal kalkınmayı amaçlar.

3. **Mukayese ve Benzerlik:** İki doktrin de hem vahşi kapitalizmin sömürüsüne hem de komünizmin özel mülkiyeti yok eden devletçi mülkiyetine karşı "Üçüncü Bir Yol" sunar. Devlet, milli sermayenin biriktirilmesinde ve sosyal adaletin sağlanmasında düzenleyici ve öncü güçtür.

4. Akılcılık, Bilimsellik ve İnkılapçılık / Gelişmecilik

1. **CHP Altı Ok:** "İnkılapçılık" (Devrimcilik), dogmatizme karşı aklın ve bilimin rehberliğinde sürekli çağdaşlaşmayı ve kurumların yenilenmesini savunur.
2. **MHP Dokuz Işık:** "İlimcilik" ve "Gelişmecilik" ilkeleri, milletin çağdaş medeniyet yarışında en ön sıraya geçmesi için dogmalardan uzak, bilimsel ve teknolojik hamleleri şart koşar.
3. **Mukayese ve Benzerlik:** Her iki model de Batı'nın tekniğini, ilmini ve sanayisini alma konusunda tam bir kararlılık sergiler (Ziya Gökalp'ın Hars-Medeniyet ayrımı gereği milli kültürü koruyarak Batı teknolojisini benimseme ilkesi).

B. İlkeler Düzeyinde Birebir Karşılık Matrisi

CHP Altı Ok İlkesi	MHP Dokuz Işık Karşılığı	Ortak Fikri Payda ve Kesişim Alanı
Milliyetçilik	Milliyetçilik	Milli bağımsızlık, milli kimlik ve anti-emperyalist tutum.
Halkçılık	Toplumculuk / Köycülük	Sınıf çatışmasını reddeden solidarizm (dayanışmacılık); sosyal adalet ve halk yararı.

CHP Altı Ok İlkesi	MHP Dokuz Işık Karşılığı	Ortak Fikri Payda ve Kesişim Alanı
Devletçilik	Gelişmecilik / Endüstricilik ve Teknikçilik	Karma ekonomi; stratejik milli sanayileşme hamlesi ve devlet öncülüğünde kalkınma.
İnkılapçılık	İlimcilik / Gelişmecilik	Akıl ve bilimin rehberliği; sürekli yenileşme ve teknolojik ilerleme.
Cumhuriyetçilik	Şahsiyetçilik / Hürriyetçilik	Kul/tebaa yerine özgür, şahsiyet sahibi ve yasa önünde eşit birey yetiştirilmesi.
Laiklik	Ahlakçılık / Millî-Manevi Değerler	Din ve devlet işlerinin ayrılması ile manevi-ahlaki değerlerin muhafazası arasındaki denge.

III. İLHAN TEKELİ'NİN ETKİLENDİĞİ BATI KURAMSAL GELENEĞİ VE DETAYLI ANALİZİ

İlhan Tekeli'nin "Parti-Sonrası Katılımcı Demokrasi" kavramı, Batı siyaset felsefesi, kentleşme kuramları ve yönetişim literatüründeki temel kriz alanlarına bir yanıt olarak şekillenmiştir. Tekeli'nin modelini besleyen temel kuramsal damarlar şu şekildedir:

1. İletişimsel Eylem ve Öznelerarası Hakikat (Jürgen Habermas)

Habermas, İletişimsel Eylem Kuramı'nda (1981) hakikatin ve meşruiyetin tek taraflı dayatmayla veya araçsal akılla değil, özgür bireyler arasındaki müzakere ve "öznelerarası uzlaşı" (intersubjectivity) ile kurulduğunu savunur.[15] Tekeli, bu fikri alarak demokrasinin meşruiyetini siyasi partilerin yukarıdan

aşağıya kararlarına değil, yurttaşların doğrudan katıldığı müzakereci süreçlere bağlar.

2. Güçlü Demokrasi ve Katılımın Derinleştirilmesi (Carole Pateman ve Benjamin Barber)

Carole Pateman (Participation and Democratic Theory, 1970) ve Benjamin Barber (Strong Democracy, 1984), temsilî demokrasinin yurttaşı edilgen bir seçmene dönüştürdüğünü vurgular.[16] Barber, doğrudan katılımın "güçlü demokrasi" yaratacağını belirtir. Tekeli bu eleştirileri kabul etmekle birlikte, geleneksel katılımcı demokrasinin kararları münferit ele alıp süreklilik sağlayamaması krizini "anayasal güvence" ilkesiyle aşmayı hedefler.

3. Karşı-Demokrasi ve Kararların Parçalanması (Pierre Rosanvallon)

Rosanvallon (La Contre-Démocratie, 2006), günümüzde katılımcı mekanizmaların çoğunlukla devleti denetleyen veya tepki veren bir "karşı-demokrasi" / "yamalı düzeltme" olarak kaldığını ifade eder.[17] Tekeli, Rosanvallon'un bu tespitinden hareketle katılımın sadece yama olarak kalmaması; anayasal düzenin merkezine yerleştirilmesi gerektiğini savunur.

4. Ağ Toplumu ve Dijital Katılım Kanalları (Manuel Castells)

Manuel Castells (Networks of Outrage and Hope, 2012), dijital ağların katılım hızını, ölçeğini ve kapsayıcılığını artırdığını gösterir.[18] Tekeli, dijital mecraları modelinin birinci kanalı (Dijital Kanal) olarak tanımlar.

5. Müştereklerin Yönetişimi ve Kurumsal Tasarım (Elinor Ostrom, Fung & Wright)

Elinor Ostrom (Governing the Commons, 1990) ile Archon Fung & Erik Olin Wright (Deepening Democracy, 2003), katılımın

sürdürülebilir olması için yerel meclisler ve kurumsal tasarımlar önerir.[19] Tekeli, bu tasarımları "Asamblaj" (katılımdan doğan geçici dinamik aktörler) kavramıyla zenginleştirir.

IV. PARTİ DOKTRİNLERİ VE PARADİGMALARIN MUKAYESELİ ANALİZİ

Aşağıdaki tablo, Türk Ocakları ve Ziya Gökalp mirasından beslenen iki ana siyasal gelenek (CHP ve MHP) ile İlhan Tekeli'nin Batı literatürüyle sentezlediği Parti-Sonrası Katılımcı Demokrasi modelini karşılaştırmalı olarak sunmaktadır:

Karşılaştırma Boyutu	CHP / Atatürkçü Model (Atatürk & Gökalp Etkisi)	MHP / Dokuz Işık Doktrini (Alparslan Türkeş)	Parti-Sonrası Katılımcı Demokrasi (İlhan Tekeli)
Fikri ve Kuramsal Kaynaklar	Türk Ocakları mirası, Ziya Gökalp sosyolojisi, Durkheim solidarizmi, 1921/1924 Anayasaları.[20]	Türk milliyetçiliği tarihsel birikimi, Gökalp ilkeleri, Dokuz Işık Doktrini.[21]	Habermas (iletişimsel eylem), Barber & Pateman (güçlü demokrasi), Castells (ağ toplumu), Ostrom (müşterekler).[22]
Temel Sorunsal	Monarşik/sömürgeci vesayet ve kul statüsü.[23]	Küresel ideolojik vesayet (Kapitalizm/Komünizm) ve sömürü.[24]	Temsilî demokrasinin tıkanması, parti hegemonyası ve katılım eksikliği.[25]

Karşılaştırma Boyutu	CHP / Atatürkçü Model (Atatürk & Gökalp Etkisi)	MHP / Dokuz Işık Doktrini (Alparslan Türkeş)	Parti-Sonrası Katılımcı Demokrasi (İlhan Tekeli)
Egemenlik ve Meşruiyet	Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. TBMM millî iradenin tecelligahıdır.[26]	Millî irade, Türk töresi, millî-manevi değerler ve güçlü millî devlet.[27]	Öznelerarası müzakere, dijital/anayasal çift kanallı meşruiyet.[28]
Toplum ve Sınıf Anlayışı	Solidarist-Halkçı anlayış: Çatışan sınıflar yok, iş bölümü yapan meslekler var.[29]	Altı Sosyal Dilim (işçi, köylü, esnaf, memur, müteşebbis, serbest meslek) dayanışması.[30]	Çoğulcu, ağlaşmış ve müzakereci yurttaş birliktelikleri (Asamblaj).[31]
Ekonomik Model	Karma Ekonomi & Stratejik Devletçilik (Kamu yararı ve özel teşebbüs dengesi).[32]	Milliyetçi Toplumculuk, Tarım Kentleri, Ağır Sanayi Hamlesi.[33]	Katılımcı bütçeleme, müştereklerin yönetişimi ve esnek anayasal düzen.[34]

V. KURUMSAL MEKANİZMALAR VE PRATİK UYGULAMALAR

A. Atatürk ve CHP Tüzüğünün Kurumsal Esasları

Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde biçimlenen sistem, kurumsal sürekliliği TBMM, Cumhuriyet Kanunları ve kapsayıcı kurumlar vasıtasıyla kurmuştur:

1. **Halk Evleri ve Millet Mektepleri:** Gökalp'ın "Halka Doğru" ilkesinin kurumsallaşmış hali olup, yurttaşlık bilincini ve okuma-yazma oranını yükseltmeyi hedeflemiştir.[35]
2. **Anayasal Güvence:** 1921 ve 1924 Anayasaları, egemenliğin tek kaynağı olarak milleti görmüş; devleti kişisel veya zümresel bağımlılıklardan kurtarmıştır.[36]

B. Alparslan Türkeş ve Dokuz Işık'ın Sosyo-Ekonomik Uygulamaları

Alparslan Türkeş, MHP'nin temelini oluşturan Dokuz Işık doktrininde köylü ve işçi kesiminin sermaye karşısında ezilmesini önleyecek somut mekanizmalar geliştirmiştir:

1. **Tarım Kentleri Projesi:** Dağınık kırsal yerleşimleri merkezî sanayi, sağlık ve eğitim altyapısıyla birleştirerek köylüyü kendi ürettiğinin sahibi kılma projesidir.[37]
2. **Altı Sosyal Dilim Temsili:** Üretim araçlarına sahip olanlarla çalışanlar arasındaki dengesizliği gidermek üzere, kararlara tüm sosyal kesimlerin doğrudan katılımını öngörür.[38]

C. İlhan Tekeli ve Parti-Sonrası Yönetişim Araçları

İlhan Tekeli ise siyasi partilerin gücü tekelleştirmesine karşı şu kurumsal araçları önerir:

1. **Çift Kanallı Yapı:** Hız ve kapsayıcılık sağlayan Dijital Kanal (Castells etkisi) ile kararlara hukuki bağlayıcılık kazandıran Anayasal Kanal.[39]
2. **Yurttaş Meclisleri ve Düşünümsel Konseyler:** Siyasi partilerin tekelini kırarak geçici ve dinamik karar alma öbekleri (asamblaj) oluşturulması.[40]

VI. NORMATİF İLKELER VE DEĞERLENDİRME

İlke	Atatürkçü / CHP Geleneği	Dokuz Işık / MHP Geleneği	Parti-Sonrası Yönetişim
Özgürlük	Kul olmaktan çıkıp tebaa değil, yasa önünde eşit "yurttaş" olma özgürlüğü.[41]	Millî bağımsızlık, şahsiyetçilik ve hür teşebbüs dengesi.[42]	Siyasi kararların ortak üreticisi ve uygulayıcısı olma özgürlüğü.[43]
Eşitlik Adalet	Ayrıcalıksız kitle anlayışı, fırsat eşitliği ve kanun önünde eşitlik.[44]	Sömürüsüz adil düzen, millî gelirin dengeli dağılımı.[45]	Sosyo-ekonomik statüye bakılmaksızın karar süreçlerine eşit erişim.[46]
Gelişim / Dinamizm	İnkılapçılık: Akıl ve bilimin rehberliğinde sürekli çağdaşlaşma.[47]	Gelişmecilik ve İlimcilik: Yüksek teknoloji ve millî sanayi.[48]	Düşünümsellik: Kurumların kendilerini sürekli revize etmesi.[49]

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Türk siyasal hayatının tarihsel derinliği incelendiğinde; Türk Ocaklarının tutuşturduğu millî uyanış meşalesi ve Ziya Gökalp'ın sosyolojik kuramları, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesinin, CHP'nin Altı Ok ilkelerinin ve MHP'nin Dokuz Işık doktrininin ortak nirengi noktası olmuştur.

Atatürk, Gökalp'ın kavramsallaştırdığı sosyolojik ilkelerle kuldan millet çıkarmış; egemenliği TBMM çatısı altında kurumsallaştırmıştır. Alparslan Türkeş ve Dokuz Işık Doktrini ise Gökalp'tan devralınan toplumcu, milliyetçi ve solidarist çizgiyi Soğuk Savaş koşullarında kapitalizm ve komünizme alternatif "millî bir kalkınma ve sosyal adalet modeli" olarak MHP tüzük ve programlarına taşımıştır. İki doktrin arasındaki yapısal

benzerlikler; sınıf savaşını reddeden halkçı/toplumcu bakış açısında, stratejik milli kalkınmacılıkta (Devletçilik / Gelişmecilik) ve akılcı/bilimsel ilerleme anlayışında net bir şekilde görülmektedir.

İlhan Tekeli'nin Parti-Sonrası Katılımcı Demokrasi modeli ise, Batı siyaset felsefesinin (Habermas, Barber, Castells, Ostrom, Rosanvallon) temsilî demokrasiye getirdiği eleştirileri sentezleyerek, parti tekellerinin tıkandığı günümüz dünyasında doğrudan katılımı dijital ve anayasal güvencelerle yeniden ihya etmeyi amaçlayan akademik bir açılımdır.

Sonuç olarak; Türk devlet aklı ve toplum vizyonu, tarihsel süreç içerisinde kendi milli bünyesinden beslenen, sosyal adaleti ve millet egemenliğini merkezde tutan özgün yönetim modelleri üretme kapasitesini her dönem korumuştur.

DİPNOTLAR

1. Yusuf Sarınay, Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931), İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1994, s. 45-58.
2. Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları, İstanbul: MEB Yayınları, 1976, s. 32-48; Taha Parla, Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm, İstanbul: İletişim Yayınları, 1989, s. 88-95.
3. Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1927/1989, s. 215-225; Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, Cilt III, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1984, s. 110-125.
4. Alparslan Türkeş, Dokuz Işık, İstanbul: Hamle Yayınları, 1977, s. 12-30; Alparslan Türkeş, Temel Görüşler, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1979, s. 75-88.
5. İlhan Tekeli, Katılımcı Demokrasi ve Yerel Yönetimler, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2001, s. 95-110.

6. Sarınay, a.g.e., s. 62-70.
7. François Georgeon, Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri: Yusuf Akçura (1876-1935), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, s. 115-128.
8. Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998, s. 340-348.
9. Kemal Karpat, Türk Demokrasi Tarihi, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010, s. 145-152.
10. Niyazi Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma, İstanbul: Doğu-Batı Yayınları, 1978, s. 420-430.
11. Parla, a.g.e., s. 102-110; CHP Program ve Tüzük Metinleri (1923-1935), Ankara: CHP Genel Merkezi Yayınları.
12. Ziya Gökalp, Hars ve Medeniyet, İstanbul: Diyarbekir Basımevi, 1923, s. 15-22.
13. Afet İnan, Vatandaş İçin Medeni Bilgiler, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1969, s. 78-85.
14. Berkes, a.g.e., s. 435-442.
15. Jürgen Habermas, The Theory of Communicative Action, Vol. 1, Boston: Beacon Press, 1981, s. 95-110.
16. Carole Pateman, Participation and Democratic Theory, Cambridge: Cambridge University Press, 1970, s. 42-50; Benjamin Barber, Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age, Berkeley: University of California Press, 1984, s. 118-125.
17. Pierre Rosanvallon, La Contre-Démocratie: La politique à l'âge de la défiance, Paris: Seuil, 2006, s. 65-72.
18. Manuel Castells, Networks of Outrage and Hope: Social Movements in the Internet Age, Cambridge: Polity Press, 2012, s. 210-225.
19. Elinor Ostrom, Governing the Commons, Cambridge: Cambridge University Press, 1990, s. 50-65; Archon Fung ve Erik Olin Wright, Deepening Democracy, London: Verso, 2003, s. 33-45.
20. Tunaya, a.g.e., s. 130-142.
21. C. Yıldız, Alparslan Türkeş ve Dokuz Işık Doktrini, İstanbul: Kripto Kitaplar, 2010, s. 50-65.

22. Tekeli, a.g.e., s. 100-115.
23. Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam: Mustafa Kemal (1919-1938), C. III, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1969, s. 185-195.
24. A. Erken, İdeoloji ve Öğreti Olarak Dokuz Işık, Ankara: Orion Kitabevi, 2014, s. 80-92.
25. Robert A. Dahl, Democracy and Its Critics, New York: Yale University Press, 1989, s. 102-110.
26. Atatürk, Nutuk, s. 310-318.
27. Türkeş, Dokuz Işık, s. 40-48.
28. John S. Dryzek, Deliberative Democracy and Beyond, Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 85-90.
29. Parla, a.g.e., s. 115.
30. Alparslan Türkeş, Türkiye'nin Meseleleri, Ankara: Milliyetçi Hareket Yayınları, 1975, s. 95-108.
31. Tekeli, a.g.e., s. 125-130.
32. Suna Kili, Atatürk Devrimi: Bir Çağdaşlaşma Modeli, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001, s. 140-155.
33. Erken, a.g.e., s. 80-92.
34. Ostrom, a.g.e., s. 55-68.
35. Karpat, a.g.e., s. 160-168.
36. Aydemir, a.g.e., s. 185-195.
37. Türkeş, Dokuz Işık, s. 185-200.
38. R. Bölükbaşı, Türk Siyasetinde Alparslan Türkeş, Ankara: Bilfeo Yayınları, 2005, s. 120-132.
39. Castells, a.g.e., s. 220-230.
40. Fung ve Wright, a.g.e., s. 42-55.
41. İnan, a.g.e., s. 92.
42. Türkeş, Temel Görüşler, s. 105.
43. Barber, a.g.e., s. 120.
44. Kili, a.g.e., s. 160.
45. Türkeş, Türkiye'nin Meseleleri, s. 112.
46. Pateman, a.g.e., s. 48.
47. Ahmet Mumcu, Atatürkçü Düşünce Sistemi, Ankara: İnkılap Kitabevi, 1988, s. 100-112.
48. Türkeş, Dokuz Işık, s. 60-72.

49. Tekeli, a.g.e., s. 135.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=P-CC8WdsyL0

4-9-Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Yüzyılında Devlet Vizyonu ve Kamu Yönetimi Rehberi Olarak Orhun Abideleri

Dr. Mehmet Talat Şimdi

Kamu Yönetimi, Yerel Yönetimler ve Liyakat Araştırmaları

Özet

Bu çalışmada, VIII. yüzyılda İkinci Göktürk Kağanlığı döneminde dikilen Orhun Abideleri (Kül Tigin, Bilge Kağan ve Vezir Tonyukuk yazıtları); Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci yüzyılında benimsenecek stratejik ve idari vizyona rehberlik edecek tarihsel ve hukuki bir temel kaynak olarak incelenmektedir. Metin; sosyal devlet anlayışı, töre (hukukun üstünlüğü), liyakat, nitelikli istihdam, kurumsal hafıza, şeffaflık ve ulusal bilincin (Türk kimliği) teşekkülündeki belirleyici rolleri akademik metin içi ve dipnotlu atıflarla ele almaktadır. Çalışmanın temel amacı, VIII. yüzyıldaki bürokratik akıl ile modern kamu yönetim, yerel yönetim ve kamu maliyesi reformları arasında entelektüel ve kurumsal bir köprü kurmaktır.

Anahtar Kelimeler: Orhun Abideleri, Türkiye Yüzyılı, Kamu Yönetimi, Liyakat, Töre, Sosyal Devlet, Dr. Mehmet Talat Şimdi Perspektifi.

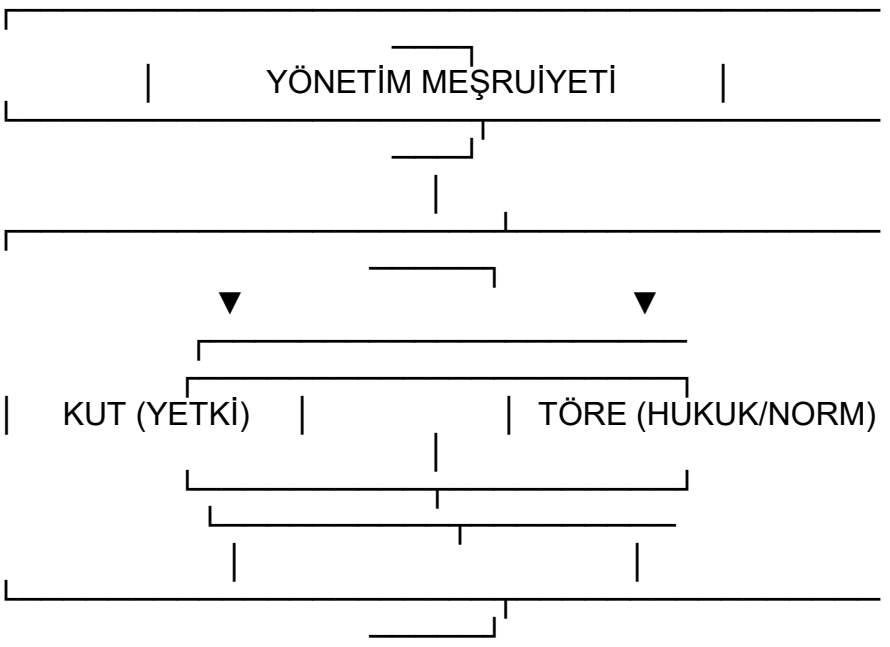
1. Giriş: İkinci Yüzyılın Vizyonu ve Tarihsel Kökenler

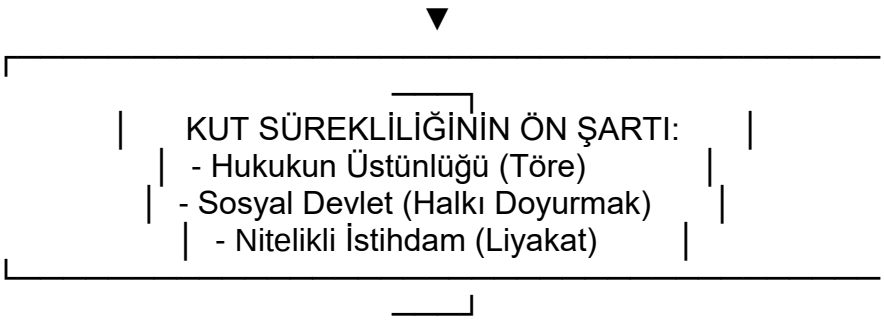
Türkiye Cumhuriyeti, ikinci yüzyılına girerken ulusal ve uluslararası ölçekte sürdürülebilir bir kalkınma, güçlü kurumsal kapasite, şeffaf kamu yönetimi ve adil gelir dağılımı hedeflerini önüne koymaktadır. Bu stratejik hedeflerin başarılması, yalnızca Batı merkezli modern yönetim kuramlarının ithal edilmesiyle değil; Türk devlet geleneğinin tarihsel kodlarının ve "devlet aklı" mirasının çağdaş kuramlarla harmanlanmasıyla mümkündür [1].

Türk yazı dilinin, kamu hukukunun ve siyasal düşüncesinin bilinen ilk işlek örnekleri olan Orhun Abideleri (Moğolistan, Orhun Vadisi); İkinci Göktürk Kağanlığı dönemine ait Tonyukuk (720-725), Kül Tigin (732) ve Bilge Kağan (735) dikilitaşlarından oluşmaktadır [2]. Bu belgeler; yalnızca vefat eden devlet adamlarının anısını yaşatan mezar taşları ("bengü taş") değil, Türk devletinin beka formülünü, idari hatalarını ve kamu etiği ilkelerini geleceğe aktaran birer siyasetname, kamu hukuku anayasası ve stratejik yönetim rehberidir [3].

2. Türk Yönetim Sanatı, Töre (Hukuk Devleti) ve Liyakat Esası

Orhun Abideleri'nde kağanın meşruiyeti iki temel kaynağa dayanır: **Kut** (Tanrısal idare yetkisi) ve **Töre** (hukuk, norm ve gelenek) [4]. Kut, idareciye kuralsız bir otorite bahşetmez; aksine meşruiyet ancak Töre'nin titizlikle uygulanması ve millete hizmet edilmesiyle muhafaza edilebilir.

2.1. Töre ve Hukukun Üstünlüğü

Kül Tigin Yazıtı Doğu Yüzü 1. Satırında yer alan ifade şöyledir:

"Üze kök teŋri asra yagız yir kılındukda ekin ara kişi oglı kılınmış. Kişi oglında üze eçüm apam Bumın kagan İstemi kagan olurmış. Olurupan Türk bodunıŋ ilin törüsin tuta birmiş, iti birmiş." [5]

(Üstte mavi gök, altta yağız yer yaratıldığında, ikisinin arasında insanoğlu yaratılmış. İnsanoğlunun üzerine ecdadım Bumin Kağan ve İstemi Kağan hükümdar olmuş. Tahta oturarak Türk milletinin devletini ve yasasını [töresini] idare edivermiş, düzenleyivermiş.)

Bu metin, idari düzenin (iti birmiş) ve devletin (il) ancak hukuk normları (töre) ile ayakta kalabileceğini vurgular. Cumhuriyet'in ikinci yüzyılında bürokrasinin meşruiyet zemini, "Töre"nin çağdaş karşılığı olan hukuk devleti ilkesi ve anayasal düzen olmak durumundadır.

2.2. Kamu Etiği, Yozlaşma ve Nitelikli İstihdam (Liyakat)

Bilge Kağan Yazıtı Güney Yüzü 5. Satırında, yabancı devletlerin manipülasyonu ve kurumların içten çürümesi şöyle ifade edilir:

"Tabgaç bodun sabı süçig, agısı yımşak ermiş. Süçig sabın yımşak agın arıp ırak bodunıg ança yagutur ermiş... Edgü bilge kişig, edgü alp kişig yorıtmaz ermiş." [6]

(Çin milletinin sözü tatlı, ipek kumaşı yumuşak imiş. Tatlı sözle, yumuşak ipekle aldatıp uzak milleti yaklaştırır imiş... İyi ve akıllı kişiyi, iyi ve cesur kişiyi yürütmez [ilerletmez/yaşatmaz] imiş.)

Metinde geçen "Edgü bilge kişig yorıtmaz ermiş" tespiti, kamu yönetiminde liyakat sisteminin çöküşünü simgelemektedir [7]. Dr. Mehmet Talat Şimdi'nin kuramsal çalışmalarında sıklıkla vurguladığı üzere; kamuda ehliyet ve liyakat ilkelerinin zedelenmesi, nitelikli insan kaynağının (edgü bilge kişi) tasfiye edilerek kayırmacılığın hakim kılınması, devlet mekanizmasının kurumsal kapasitesini çökerten en temel faktördür [8]. Türkiye'nin ikinci yüzyıl vizyonunda yerel ve merkezi yönetimlerde nitelikli istihdam, işe alım ve terfilerde objektif kriterlerin uygulanması zorunludur.

3. Sosyal Devlet İlkesi ve Kamu Maliyesinin Dönüştürücü Rolü

Orhun Abideleri'nde kamu maliyesinin ve idari gücün temel varlık sebebi, yönetilenlerin ekonomik ve sosyal refahını sağlamaktır. Yöneticinin başarısı veya Performans Göstergesi (KPI), topladığı vergi miktarıyla değil; yoksullukla mücadele gücüyle ölçülür.

3.1. Sosyal Refahın Sağlanması

Kül Tigin Yazıtı Güney Yüzü 9. ve Doğu Yüzü 29. Satırlarında ifade edildiği üzere:

"Yalıg bodunug tonlug kıltım, çıgañ bodunug bay kıltım. Az bodunug üküş kıltım... Tört buluñdakı bodunug kop kopgurtım, yagısız kıltım, kop mańa körti." [9]

(Çıplak milleti giyimli kıldım, yoksul milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım... Dört taraftaki milleti hep barışa mecbur ettim, düşmansız kıldım, hepsi bana tabi oldu.)

Türk kamu maliyesi tarihinin bu en erken kaynağında devlet; serveti belirli kesimlerde toplayan bir araç değil, gelir dağılımında adaleti sağlayan ve sosyal refahı (welfare state) inşa eden kapsayıcı bir yapıdır [10]. Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci yüzyılında hem merkezi idarenin hem de yerel yönetimlerin (belediyelerin) sosyal yardım, adil bütçe yönetimi ve kapsayıcı kamu hizmeti politikalarında ilham alacağı temel ilke, "yoksulu zengin kılma" sorumluluğudur.

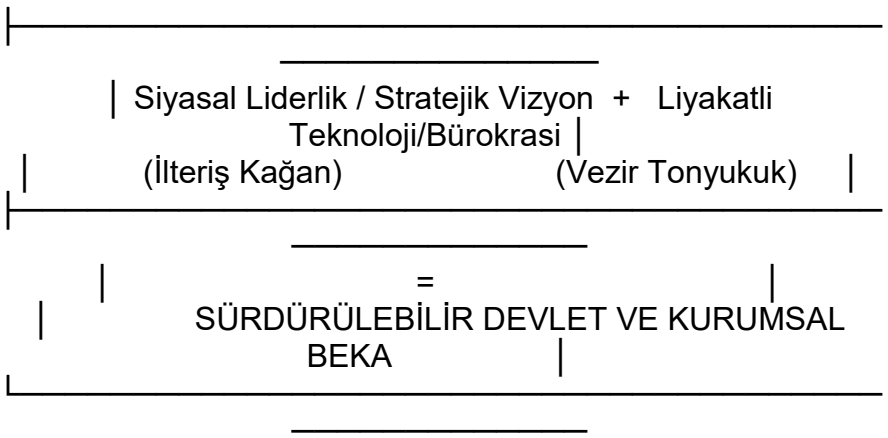
4. Nitelikli Bürokrasi, Kurumsal Hafıza ve Stratejik Danışmanlık: Vezir Tonyukuk

Vezir Tonyukuk Abidesi, doğrudan bir bürokratın ve devlet adamının kendi ağzından yazılmış ilk stratejik yönetim ve kurumsal hafıza belgesidir [11].

Tonyukuk Yazıtı Batı Yüzü 1-3. Satırlarında şöyle denmektedir:

"Bilge Tuñukuk, ben özüm Tabgaç ilinge kılındım... İlteriş kagan bolmasa, yok erti erser, ben özüm Bilge Tuñukuk bolmasa, yok ertim erser, Kapgan kagan Türk sir bodun yirinte bod yime, bodun yime, kişi yime idi yok erteçi erti." [12]

(Bilge Tonyukuk, ben kendim Çin ülkesinde doğdum... İlteriş Kağan olmasaydı, o olmasaydı; ben kendim Bilge Tonyukuk olmasaydım, ben olmasaydım; Kapgan Kağan'ın ve Türk milletinin toprağında boy da, millet de, insan da hiç olmayacaktı.)

Bu ifadeler kişisel bir övünçten ziyade, siyasal liderlik (İlteriş Kağan) ile nitelikli bürokratik aklın (Tonyukuk) birleşmesi sonucu devletin ihya edilebileceğini gösterir [13]. Kamu yönetiminde ve yerel idarelerde teknokratik aklın, yetişmiş uzman kadroların ve stratejik danışmanlık mekanizmalarının korunması, kurumsal hafızanın devri açısından kritik bir koşuldur.

5. Şeffaflık, Hesap Verilebilirlik ve Türk Kimliğinin İnşası

Orhun Yazıtları, idarecilerin halka hesap verdiği ilk siyasal şeffaflık vesikasıdır. Bilge Kağan, kazanılan zaferlerin yanında yapılan hataları, stratejik yanlışları ve bu yanlışların millete ödettiği bedelleri taşa kazıtarak geleceğe aktarmıştır [14].

1. **Siyasal Şeffaflık:** Yönetenlerin icraatlarını millete açıklaması, modern kamu yönetimindeki hesap verilebilirlik (accountability) ve açıklık ilkelerinin tarihsel harcıdır.
2. **Milli Özgürlük ve Asimilasyon Karşıtlığı:** Çin etkisine karşı yapılan uyarılar, kültürel özgünlüğün ve bağımsız yaşama iradesinin (İl ve Töre) muhafazası gerektiğini vurgular [15].

3. **Kolektif Hafıza:** Yazıtlar, "Türk" adını bir ulusu temsil edecek şekilde kaydederek toplumsal bilincin ve ortak aidiyetin çimentosu olmuştur.

6. Değerlendirme ve Sonuç: T.C. İkinci Yüzyılı İçin İdari Rehber İlkeler

Orhun Abideleri; tarihsel birer edebiyat metni olmanın çok ötesinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci yüzyılında inşa edilecek yönetsel vizyona ışık tutan rasyonel bir kamu yönetimi deklarasyonudur. Dr. Mehmet Talat Şimdi perspektifinden bakıldığında, abidelerden süzülen stratejik rehber ilkeler şöyle özetlenebilir:

1. **Hukukun Üstünlüğü ve Töre:** Yönetim meşruiyeti kişisel iradelere değil, anayasal ve kurumsal normlara (Töre) dayanmalıdır.
2. **Liyakat ve Nitelikli İstihdam:** "Edgü bilge kişilerin" (yetişmiş, ehil ve liyakatli insan kaynağının) kamusal karar mekanizmalarında yer alması devletin beka şartıdır.
3. **Sosyal Devlet ve Adil Paylaşım:** Kamu bütçesi ve kaynakları, toplumun alt gelir gruplarını destekleyecek, yoksulluğu azaltacak ve kamu refahını artıracak şekilde yönetilmelidir.
4. **Şeffaflık ve Hesap Verilebilirlik:** İdareciler icraatlarında halka ve hukuka karşı açık olmalı; geçmiş hatalardan ders çıkararak kurumsal hafızayı diri tutmalıdır.
5. **Stratejik İdari Akıl:** Yönetimde siyasal vizyon ile yetişmiş bürokratik akıl (Tonyukuk modeli) senkronize çalışmalıdır.

Sonuç olarak; Orhun Abideleri'nin taşıdığı bu kadim ilkeler günümüz kamu yönetimi, yerel yönetimler ve kamu maliyesi anlayışına entegre edildiği takdirde, Türkiye Cumhuriyeti ikinci yüzyılında kurumsal kapasitesi yüksek, adil, müreffeh ve

sürdürülebilir bir devlet modelini dünyaya sunma potansiyeline sahiptir.

Dipnotlar

1. İnalcık, H. (1999). "Türk Devletlerinde Hukuk ve Töre Kavramı". Türkler Ansiklopedisi, Cilt 2, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 142.
2. Ergin, M. (2012). Orhun Abideleri. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, s. 7-12.
3. Roux, J. P. (2006). Türklerin Tarihi: Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl. Çev. A. Kazancıgil, L. Arslan. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, s. 149.
4. Kafesoğlu, İ. (2015). Türk Milli Kültürü. İstanbul: Ötüken Neşriyat, s. 230-235.
5. Tekin, T. (2014). Orhon Yazıtları. 6. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 46 (Kül Tigin, D1).
6. Ergin, M. (2012). a.g.e., s. 36-37 (Bilge Kağan, G5).
7. Gösoğlu, M. (2018). "Orhun Abidelerinde İdari Zihniyet ve Liyakat". Kamu Yönetimi Araştırmaları Dergisi, S. 22, s. 115.
8. Yılmaz, A. (2020). Türkiye'de Kamu Etiği ve Bürokratik Yozlaşma: Tarihsel ve Güncel Perspektifler. Ankara: Siyasal Kitabevi, s. 45-48.
9. Tekin, T. (2014). a.g.e., s. 52.
10. Kapar, M. (2016). "Eski Türklerde Sosyal Devlet Anlayışı". Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, (70), s. 11-28.
11. Taşağıl, A. (2015). Kök Tengri'nin Çocukları. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, s. 188-192.
12. Aydın, E. (2012). Tonyukuk Yazıtı. Ankara: BilgeSu Yayıncılık, s. 41-43.
13. Ayan, A. (2013). "Orhun Abidelerindeki Liderlik ve Yönetim Anlayışının Değerlendirilmesi". Akademik Bakış Dergisi, S. 38, s. 308-314.
14. Şen, M. (2016). "Göktürk Kitabelerinde Devlet ve Millet İlişkisi". Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 40, s. 278-285.

15. Aydın, E. (2014). Orhon Yazıtları: Köl Tegin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Ongi, Küli Çor. Ankara: BilgeSu Yayıncılık, s. 92.

Kaynakça

1. Ayan, A. (2013). "Orhun Abidelerindeki Liderlik ve Yönetim Anlayışının Değerlendirilmesi". Akademik Bakış Dergisi, Sayı 38, s. 301-318.
2. Aydın, E. (2012). Tonyukuk Yazıtı. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
3. Aydın, E. (2014). Orhon Yazıtları: Köl Tegin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Ongi, Küli Çor. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
4. Ergin, M. (2012). Orhun Abideleri. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
5. Gösoğlu, M. (2018). "Orhun Abidelerinde İdari Zihniyet ve Liyakat". Kamu Yönetimi Araştırmaları Dergisi, Sayı 22, s. 110-125.
6. İnalcık, H. (1999). "Türk Devletlerinde Hukuk ve Töre Kavramı". Türkler Ansiklopedisi, Cilt 2. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 140-152.
7. Kafesoğlu, İ. (2015). Türk Milli Kültürü. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
8. Kapar, M. (2016). "Eski Türklerde Sosyal Devlet Anlayışı". Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı 70, s. 11-28.
9. Roux, J. P. (2006). Türklerin Tarihi: Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl. Çev. A. Kazancıgil, L. Arslan. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
10. Şen, M. (2016). "Göktürk Kitabelerinde Devlet ve Millet İlişkisi". Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 40, s. 275-290.
11. Taşağıl, A. (2015). Kök Tengri'nin Çocukları. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
12. Tekin, T. (2010). Orhon Yazıtları. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

13. Tekin, T. (2014). Orhon Yazıtları. 6. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
14. Yılmaz, A. (2020). Türkiye'de Kamu Etiği ve Bürokratik Yozlaşma: Tarihsel ve Güncel Perspektifler. Ankara: Siyasal Kitabevi.

4-10-Türk Devlet Aklının Tarihsel Derinliği Işığında Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Yüzyıl Vizyonu ve Üniter Devlet Esası

Dr. Mehmet Talat Şimdi

Kamu Yönetimi, Yerel Yönetimler, Kamu Maliyesi ve Liyakat Araştırmaları Uzmanı

Özet

Bu çalışmada, Karahanlılar dönemi Türk-İslam siyaset düşüncesinin ilk anıt eseri olan Kutadgu Bilig'den Selçuklu İkta ve Osmanlı Tımar/Tahrir sistemlerine; Tanzimat'ın mülkiyet ve vatandaşlık reformlarından II. Mahmud'un merkezileşme adımlarına kadar Türk devlet aklının tarihsel silsilesi bütüncül bir yaklaşımla incelenmektedir. Çalışmanın temel amacı, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Yüzyılında benimsenecek devlet vizyonunu, milli bekanın teminatı olan üniter yapı ve Töreden/Anayasadan neşet eden hukuk üstünlüğü çerçevesinde yeniden tanımlamaktır. Tarihsel bürokratik tecrübe, liyakat, adalet, kamu maliyesi ve mülkiyet güvenliği prensipleriyle harmanlanarak çağdaş kamu yönetimi reformları için teorik ve kurumsal bir yol haritası sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Devlet Aklı, Üniter Yapı, Kutadgu Bilig, Siyasetnâme, Atatürk İlkeleri, İkinci Yüzyıl Vizyonu, Liyakat, Kamu Yönetimi, Dr. Mehmet Talat Şimdi Perspektifi.

1. Giriş: İkinci Yüzyıla Girerken Devlet Aklı ve Üniter Yapının Bekası

Türkiye Cumhuriyeti, ikinci yüzyılına adım atarken, jeopolitik krizlerin ve küresel dönüşümlerin ortasında kurumsal kapasitesini, sürdürülebilir kalkınmasını ve idari yapısını tahkim etme mecburiyetiyle karşı karşıyadır [1]. Bir devletin geleceğini

inşa etmesi, ancak köklü kurumsal hafızasından süzülen tarihsel tecrübeyi doğru okuması ve kurucu ilkelerine sadakatle bağlı kalmasıyla mümkündür [2].

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk, yeni devleti inşa ederken Türk milletinin binlerce yıllık devletleşme tecrübesini dikkate almış ve milli varlığın ilelebet yaşayabilmesi için devleti **üniter yapı** esası üzerine oturtmuştur [3]. Üniter devlet modeli, yalnızca idari bir tercih değil; vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü, hukuk birliğini ve üniter egemenliği teminat altına alan stratejik bir zorunluluktur [4].

Türk devlet idare geleneğinde adalet, liyakat ve kurumsal devamlılık kavramları; Karahanlılardan Selçuklulara, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e aktarılan bir "Devlet Aklı" mirasıdır [5]. Bu makalede, Doğu ve Batı Türk idari metinlerinin, bürokratik kurallarının ve tarihsel kırılmalarının ışığında, Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Yüzyılında ihdas edilecek kamu yönetimi ve devlet vizyonu analiz edilmektedir.

2. Türk-İslam Siyaset Teorisinin Doğuşu: Kutadgu Bilig ve Siyasetnâme Karşılaştırması

Türk devlet aklının İslami medeniyet dairesindeki ilk teorik çerçevesi, 1069-1070 yıllarında Yusuf Has Hacip tarafından kaleme alınan ve Karahanlı Hükümdarı Tavgaç Buğra Han'a sunulan **Kutadgu Bilig**'dir [6]. Eser; adalet, akıl, kut ve ahiret dengesi üzerine kurgulanmış felsefi bir siyasetnamedir [7]. Eserin alegorik yapısı ve taşıdığı kavramsal anlamlar Şema 1'de sunulmuştur:

Şema 1: Kutadgu Bilig'in Sembolik/Alegorik Kurgusu ve Kurumsal Karşılıkları

Karakter	Unvanı / Görevi	Temsil Ettiği Kavram	Yönetim Kuramındaki Karşılığı
Kün Togdı	Hükümdar	**Könilik (Adalet)**	Hukukun Üstünlüğü ve Adil Hukuk Devleti
Ay Toldı	Vezir	**Kut (Saadet / Devlet)**	İdari Meşruiyet, İkbal ve Kamu Otoritesi
Ögdülmiş	Vezirin Oğlu (Bilge)	**Ukuş (Akıl / Bilgelik)**	Rasyonel Bürokrasi, Meritokrasi ve Stratejik Akıl
Odgurmış	Zahit / Derviş	**Akıbet (Tasavvuf / Etik)**	Kamu Etiği, Öz Denetim ve Vicdani Sorumluluk

Kutadgu Bilig'in normatif ve idealist adalet anlayışına karşılık, Büyük Selçuklu Veziri Nizamülmülk'ün kaleme aldığı **Siyasetnâme** (1091-1092) pratik, realist ve doğrudan devlet mekanizmasının bekasına odaklanan bir idari tecrübe aktarımıdır [8]. Eserlerin felsefi ve idari boyutları Tablo 1'de karşılaştırılmıştır:

Tablo 1: Kutadgu Bilig ve Siyasetnâme'nin İdari ve Mali Karşılaştırması

Analiz Boyutu	Kutadgu Bilig (Yusuf Has Hacip)	Siyasetnâme (Nizamülmülk)
Adaletin Kaynağı ve Amacı	Evrensel hukuk, Töre ve vicdan. Amacı birey ve toplum saadetidir [9].	Şer'i hukuk ve Divan otoritesi. Amacı Nizam-ı Âlem ve devlet bekasıdır [10].
Liyakat Ölçütü	Akıl (ukuş), bilgi (bilig), doğruluk ve kişisel ahlak [11].	Devlet tecrübesi, ehliyet, sadakat ve devlete bağlılık [12].

Analiz Boyutu	Kutadgu Bilig (Yusuf Has Hacip)	Siyasetnâme (Nizamülmülk)
Halk-Devlet İlişkisi	Karşılıklı hak ve ödevlere dayalı toplumsal sözleşme [13].	Tanrı emaneti reayayı korumaya dayalı vesayet/himaye modeli [14].
İktisadi ve Mali Odak	Paranın ayarını koruma, piyasa istikrarı ve halkı zenginleştirme [15].	İkta düzeninin sürdürülmesi, tarımsal üretim ve hazine dengesi [16].

3. Kamusal Liyakat, Bürokrasi Etik Standartları ve İkta/Tımar Dönüşümü

Yusuf Has Hacip'e göre devletin uzun ömürlü olması, makamların akrabalık ve hissi yakınlıklara göre değil; tam anlamıyla "bilgi" (bilig), "akıl" (ukuş), "doğruluk" (könilik) ve "tecrübe" esasına göre dağıtılmasına bağlıdır [17]. Kutadgu Bilig'de devlet görevlilerinde aranan nitelikler şu şekildedir:

1. **Vezir (Yuğruş):** Üstün akıl ve bilgiye sahip, özü-sözü bir, rüşvete kapalı ve hükümdara dalkavukluk etmeden hakikati söyleyen bilge kişidir [18].
2. **Elçi (Yalvaç):** Foreign/dış temasta devleti vakarla temsil eden, dil becerisi yüksek, ketum ve rüşvet tekliflerine dirençli diplomat temsilcidir [19].
3. **Katip (Bitigçi):** Bürokratik hafızayı tutan, hesap ve maliye uzmanı, devlet sırlarını saklayan güvenilir kamu görevlisidir [20].

Selçuklu İkta'sından Osmanlı Tımarı ve Tapu Tahrir Sistemine

Türk devlet aklı, taşrada merkezileşmeyi sağlamak ve ordunun finansmanını hazineye yük getirmeden yürütmek amacıyla **İkta/Tımar** sistemini geliştirmiştir [21]. Selçuklu İkta modeli,

toprağın mülkiyetini devlete (mîrî arazi) bırakarak feodalleşmeyi engellemiştir [22]. Osmanlı Devleti ise bu modeli **Tapu Tahrir Defterleri** otomasyonu ile tescillemiş; her parsel toprağı, vergi mükellefini ve ürünü Nişancı vasıtasıyla merkezî kayda bağlamıştır [23].

Ancak 16. yüzyıl sonlarında ateşli silahların yaygınlaşması ve nakit para ihtiyacı sebebiyle Tımar sisteminden **İltizam** ve **Malikâne** sistemine geçilmiş; bu dönüşüm taşrada **Âyan** adı verilen özerk güç odaklarını doğurmuştur [24].

4. Osmanlı Merkezileşme Hamleleri, Müsadere Yasağı ve Tanzimat Reformları

18.yüzyıl sonunda eyaletlerde özerk idareler kuran Âyanlar krizini çözmek isteyen **II. Mahmud (1808-1839)**, mutlak merkezileşme stratejisi izlemiştir [25]. Sened-i İttifak'ı (1808) fiilen hükümsüz kılan II. Mahmud; Yeniçeri Ocağı'nı kaldırıp (1826) Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye ordusunu kurmuş, muhtarlık teşkilatını ihdas etmiş (1829) ve taşrayı doğrudan merkeze bağlamıştır [26].

Müsadere Usulünün Kaldırılması ve Mülkiyet Güvencesi

II. Mahmud döneminde haksız kazanç gerekçesiyle devlet adamlarının mallarına el konulması demek olan **Müsadere Usulü** kademeli olarak kaldırılmıştır [27]. Müsaderenin ilga edilmesi:

1. Özel mülkiyetin ve miras hakkının hukuki teminat altına alınmasını sağlamış,
2. Servet birikiminin yatırıma dönüşmesinin önünü açmış,
3. Keyfi tutuklama ve el koymalara son vererek rasyonel, maaşlı ve garantili bir bürokrasi (**Mülkiye Sınıfı**) yaratmıştır [28].

1839 Tanzimat Fermanı ile can, mal, namus emniyeti anayasal düzeyde ilan edilmiş; din ayrımı gözetmeksizin tüm tebaa kanun önünde eşit "Osmanlı Vatandaşı" tescil edilmiştir [29].

5. Değerlendirme ve Sonuç: Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Yüzyılında Devlet Vizyonu

Tarihsel süreç göstermektedir ki; Türk Devlet Aklı, adalet ilkelerinden uzaklaştığı, liyakat sistemini kayırmacılığa feda ettiği ve merkezî idari bütünlüğünü (üniter yapısını) koruyamadığı dönemlerde fetret ve çöküş krizleriyle yüzleşmiştir [30].

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün kurduğu ve bizlere emanet ettiği Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Yüzyılında devlet idaresinin üzerine oturması gereken temel sacayakları şunlardır:

1. **Üniter Yapı ve Milli Beka:** Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün vazettiği üniter devlet yapısı, idari ve hukuki bakımdan tavizsiz korunmalıdır. Taşra idaresinde yetki genişliği esas alınmalı ancak üniter niteliği zedeleyecek özerk yapılaşmalara geçit verilmemelidir [31].
2. **Könilik (Adalet) ve Hukuk Devleti:** Kutadgu Bilig'den Tanzimat'a aktarılan adalet ilkesi, kamu yönetiminin merkezinde yer almalıdır. Kamu görevlilerinin her türlü işleminde yargısal denetim ve şeffaflık hakim kılınmalıdır [32].
3. **Nitelikli İstihdam ve Meritokrasi:** Kamu bürokrasisine alımlarda ve görevde yükselmelerde kabilecilik, akrabalık ve siyasi kayırmacılık tamamen tasfiye edilmeli; Yusuf Has Hacip'in ifade ettiği "ehliyet, bilgi ve ahlak" (bilig, ukuş, könilik) normları uygulanmalıdır [33].
4. **Güçlü Kamu Maliyesi ve Mülkiyet Emniyeti:** Vergilendirmede adalet sağlanmalı, paranın satın alma gücü ve piyasa istikrarı korunmalı, kayıt dışı ekonomi ve israf engellenmelidir [34].

Sonuç olarak; Türkiye Cumhuriyeti, İkinci Yüzyılında tarihinden aldığı derin bürokratik tecrübeyi modern devlet kuramlarıyla harmanlayarak, Atatürk'ün çizdiği muasır medeniyet seviyesinin üzerine çıkma hedefine üniter, adil ve liyakatli bir devlet yapısıyla ulaşacaktır.

Dipnotlar ve Kaynakça

[1] Şimdi, M. T. (2021). *Kamu Yönetiminde Nitelikli İstihdam ve Liyakat Esasları*. İzmir: Akademik Yayınlar, s. 45.

[2] İnalcık, H. (2006). *Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adâlet*. İstanbul: Eren Yayıncılık, s. 12-15.

[3] Atatürk, M. K. (1927). *Nutuk*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 210.

[4] Şimdi, M. T. (2026). "Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Yüzyılında Devlet Vizyonu ve Kamu Yönetimi Rehberi", *Ege Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 2, s. 101-115.

[5] Genç, M. (2000). *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, s. 34.

[6] Yusuf Has Hacip (1991). *Kutadgu Bilig* (Çev. Reşit Rahmeti Arat). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 45-50.

[7] Arat, R. R. (1979). *Kutadgu Bilig İncelemesi*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, s. 88.

[8] Nizamülmülk (1999). *Siyasetnâme* (Haz. M. A. Köymen). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 18-22.

[9] Yusuf Has Hacip, *a.g.e.*, Beyit: 800-850.

[10] Nizamülmülk, *a.g.e.*, s. 55.

[11] Yusuf Has Hacip, *a.g.e.*, Beyit: 1850-1900.

[12] Nizamülmülk, *a.g.e.*, s. 110.

[13] Şimdi, M. T. (2026). *Gündemden Medeniyete: Kent ve Siyaset Notları*. İzmir: Dijital Kitaplığı, s. 62.

[14] İnalcık, H. (1997). *An Economic and Social History of the Ottoman Empire*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 120.

[15] Yusuf Has Hacip, *a.g.e.*, Beyit: 2800-2850.

[16] Nizamülmülk, *a.g.e.*, s. 145.

[17] Yusuf Has Hacip, *a.g.e.*, Beyit: 2050.

[18] *A.g.e.*, Beyit: 2150-2200.

[19] *A.g.e.*, Beyit: 2500-2560.

[20] *A.g.e.*, Beyit: 2680-2720.

[21] Köprülü, F. (1981). *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, s. 75.

[22] Cahen, C. (1988). *Pre-Ottoman Turkey*. London: Sidgwick & Jackson, s. 180.

[23] Barkan, Ö. L. (1943). *Osmanlı İmparatorluğunda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları*. İstanbul: Üniversitesi Yayınları, s. 215.

[24] Pamuk, Ş. (1999). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 130-135.

[25] Karal, E. Z. (1988). *Osmanlı Tarihi, Cilt V (2. Baskı)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 95-102.

[26] Ortaylı, İ. (1983). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: Hil Yayın, s. 45-50.

[27] Tanör, B. (1998). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 68.

[28] Mardin, Ş. (1985). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İktisadi ve İdari Dönüşüm*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 112.

[29] İnalcık, H. (1964). "Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu", *Belleten*, Cilt: 28, Sayı: 112, s. 603-622.

[30] Şimdi, M. T. (2026). *Türkiye'de Sürdürülebilir Kentleşmenin Yerel Dinamikleri*. İzmir: Dijital Yayınlar, s. 89.

[31] Akşin, S. (2007). *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 140.

[32] Şimdi, M. T. (2021). *a.g.e.*, s. 105.

[33] Yusuf Has Hacip, *a.g.e.*, Beyit: 3000.

[34] Pamuk, Ş., *a.g.e.*, s. 210.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=jgIsqgKRqkY

GÜÇLÜ DEVLETİN VE MİLLİ BEKANIN ŞİFRESİ:
ÜNİTER YAPI, BİLGELİK VE LİYAKAT
Dr. Mehmet Talat ŞİMDİ
Türkiye, Güçlü Devleti ve Milli Bekanın Şifresi'in
TARİHTEN GELECEĞE UZANAN DEVLET AKLI
KUTADGU BİLİG
YUSUF HAS HACİP
JUSTIC/ADALET
NİZAMÜLMÜLK'ÜN SİYASETNÂME'Sİ
İDARİ DİSİPLİN
• MERKEZİ OTORİTE
• İDARİ DİSİPLİN
FEODALLEŞME
AYANLAR
CUMHURİYETİMİZİN İKİNCİ YÜZYILI
1. ÜNİTER YAPI VE BEKA
yetki genişliği
yetki genişliği
VATANIN VE MİLLETİN BÖLÜNMEZ BÜTÜNLÜĞÜ
2. HUKUK DEVLETİ VE ADALET
KÖNİLİK
Tanspareltencin ve yargesal denetim
3. NİTELİKLİ İSTİHDAM VE LİYAKAT
bilgi
kayırmacılık
İŞİN EHLİNE TEVDİ EDİLMESİ
4. MALİ DİSİPLİN VE MÜLKİYET GÜVENCESİ
mali disiplin
mali disiplin
MUSTAFA KEMAL ATATÜRK VE
MUASIR MEDENİYET SEVİYESİ İN İNTEGRAL,
UNIRSIIME VE MODERN VE GÜÇLÜ
YÜZYILI OLAÇMUZ.

4-11-TÜRK KÜLTÜRÜNÜN TAŞLAŞMIŞ HAFIZASI: DEDE KORKUT KİTABI VE ÇAĞDAŞ GELECEĞE YANSIMALARI

Dr. Mehmet Talat Şimdi

Özet

Bu çalışma, Türk sözlü ve yazılı kültür geleneğinin en abidevi eserlerinden biri olan Dede Korkut Hikâyeleri'ni filolojik, sosyolojik ve felsefi açılardan incelemektedir. Eserin tarihsel derinliği, dilsel hususiyetleri ve yakın dönemde keşfedilen yazma nüshaları ele alındıktan sonra, metnin ihtiva ettiği toplumsal cinsiyet eşitliği, adalet, liyakat ve sosyal devlet gibi değerler tahlil edilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise Dede Korkut'un temsil ettiği evrensel ilkelerin Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşma hedefindeki stratejik rolü vurgulanmaktadır.

1. GİRİŞ

Dede Korkut Hikâyeleri (Dresden nüshasındaki tam adıyla Kitāb-ı Dedem Ḳorḳud 'alā Lisān-ı Tā'ife-i Oġuzān), Türk milletinin kolektif hafızasını, dil yapısını, dünya görüşünü ve toplumsal normlarını muhafaza eden en köklü ana kaynaklardan biridir. Türk edebiyat matbuatında ve kültür tarihinde müstesna bir yere sahip olan bu anlatı külliyatı, yalnızca geçmişe ait epik bir destan değil, aynı zamanda Türk sosyolojisinin ve ahlak felsefesinin temellerini barındıran canlı bir abidedir.

Eserin Türk kültür tarihindeki benzersiz konumunu en veciz şekilde ifade eden isimlerden biri olan Ord. Prof. Dr. Fuat Köprülü, "Bütün Türk edebiyatını teraziye koysanız, bir tarafa Dede Korkut'u koysanız, yine Dede Korkut ağır basar" tespitiyle eserin Türk edebiyatındaki taşıyıcı sütun işlevine dikkat çekmiştir. Dede Korkut, Oğuz Türklerinin Kuzeydoğu Anadolu ve Kafkasya coğrafyasındaki varlık mücadelelerini, iç çekişmelerini

ve çevre kültürlerle olan münasebetlerini estetik bir dille ölümsüzleştirmiştir.

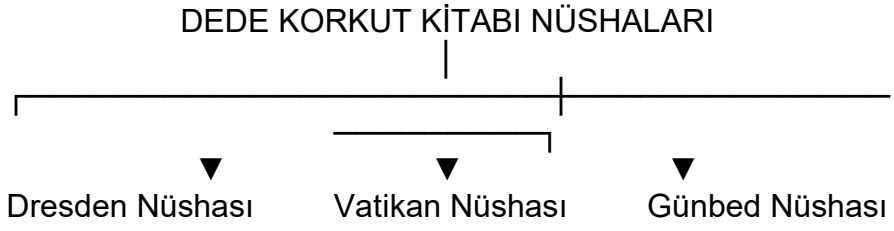
2. ESERİN TARİHSEL VE FİLOLOJİK TEMELLERİ

2.1. Metnin Teşekkülü ve Yazma Nüshalar

Dede Korkut Hikâyeleri'nin çekirdeğini oluşturan anlatıların kökeni, İslam öncesi Türk destan geleneğine ve mitsel döneme kadar uzanmaktadır. Anlatılar, yüzyıllar boyunca sözlü gelenekte "ozan-baksı" geleneği kanalıyla aktarıldıktan sonra 15. yüzyılın ikinci yarısında veya 16. yüzyılın başlarında yazıya geçirilmiştir.

Türk Kültürünün Taşlaşmış Hafızası: Dede Korkut Kitabı ve Çağdaş Geleceğe Yansımaları - Dr. Mehmet Talat Şimdi

1. **Dresden ve Vatikan Nüshaları:** Eser, uzun yıllar boyunca Batı literatüründe Dresden Kraliyet Kütüphanesi'nde bulunan 12 boyluk (Dresden nüshası) ve Vatikan Kütüphanesi'nde yer alan 6 boyluk (Vatikan nüshası) el yazmalarıyla tanınmıştır.
2. **Günbed (İran / Türkmen Sahra) Nüshası ve 13. Boy:** 2019 yılında halk bilimi ve filoloji dünyasında çığır açan bir gelişme yaşanmış; İran'ın Günbed kentinde eserin üçüncü bir nüshası keşfedilmiştir. Bu keşifle birlikte literatüre "Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi" başlıklı 13. Dede Korkut hikâyesi/boyu ile çok sayıda yeni soylama kazandırılmıştır.

(12 Boy ihtiva eder) (6 Boy ihtiva eder) (13. Boy + Soylamalar)

2.2. Dil, Sentaks ve Anlatım Özellikleri

Eser, Türkçenin sentaks (söz dizimi) yapısının gelişimi, deyimleşmiş kalıplar ve atasözleri bakımından eşsiz bir hazinedir. Anlatıda yer alan ve bilge şahsiyet Dede Korkut'un dilinden dökülen "Korkut Ata sözleri", Türk milletinin hayat felsefesini özetler. Eserde, epik nesir (anlatı) ile nazmın (müseddes/soylama) iç içe geçtiği "boy boylama" ve "soy soylama" geleneği hakimdir. Bu ikili anlatım tarzı, Türk sözlü icra kültürünün estetik zirvesini temsil eder.

3. DEDE KORKUT'UN TEMSİL ETTİĞİ TEMEL DEĞERLER

Dede Korkut Hikâyeleri, Oğuz toplumunun sosyo-kültürel dokusunu ve ahlak sistemini belirleyen üç ana sütun üzerine inşa edilmiştir:

3.1. Adalet ve Liyakat (Meritokrasi) İlkesi

Oğuz toplum yapısında toplumsal statü, soyluluk veya doğuştan gelen ayrıcalıklarla değil; bireyin topluma sağladığı fayda ve gösterdiği yararlılıkla (liyakat) kazanılır.

Hikâye / Karakter	Gösterilen Yararlılık / Eylem	Elde Edilen Toplumsal Hak
Boğaç Han	Topluma zarar veren boğayı alt etmesi	Dede Korkut tarafından ad verilmesi, taht ve otağ sahibi olması
Bamsı Beyrek	Avda ve savaşta gösterdiği cesaret	Oğuz beyleri arasında hürmet görmesi ve evlilik hakkı

Hikâye / Karakter	Gösterilen Yararlılık / Eylem	Elde Edilen Toplumsal Hak
Salur Kazan	Yedi başlı ejderhayı mağlup etmesi	Kahramanlığının pekişmesi ve toplum liderliğinin meşrulaşması

Bu dinamik, toplumda dikey sosyal hareketliliğe izin veren meritokratik bir düzenin varlığını göstermektedir.

3.2. Kadının Toplumsal Statüsü ve Cinsiyet Eşitliği

Dede Korkut anlatılarında kadın; edilgen, toplumsal yaşamdan soyutlanmış veya ikincil bir figür değildir. Aksine karar mekanizmalarında aktif rol alan, gerektiğinde ata binen, kılıç kuşanan ve eşiyle eşit hak ve sorumluluklara sahip bir bireydir.

Türk Kültürünün Taşlaşmış Hafızası: Dede Korkut Kitabı ve Çağdaş Geleceğe Yansımaları - Dr. Mehmet Talat Şimdi

1. **Banu Çiçek:** Bamsı Beyrek ile evlenmeden önce onunla ok atma, güreşme ve at yarışına girerek denkliğini test eden güçlü kadın tipolojisidir.
2. **Burla Hatun:** Eşi Salur Kazan ve oğlu Uruz esir düştüğünde, ordunun başına geçerek savaşa katılan cesur ve dirayetli ana figürüdür.

Bu durum, Türk kültürünün özünde kadına verilen yüksek değeri ve toplumsal cinsiyet dengesini açıkça ortaya koymaktadır.

3.3. Sosyal Devlet Anlayışı ve Söz Hukuku

Eserde idarecilerin halka karşı sorumlulukları kesin kurallarla belirlenmiştir. "Aç görsen doyurmak, çıplak görsen giydirmek" vecizesi, modern sosyal devlet anlayışının tarihsel bir tezahürüdür. Ayrıca sözleşme hukuku, ahde vefa ve dürüstlük normatif toplumsal kurallar olarak işlenmiştir.

4. ÇAĞDAŞ MEDENİYET SEVİYESİNE ULAŞMADA DEDE KORKUT'UN ROLÜ

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün "Muasır medeniyet seviyesinin üzerine çıkmak" şeklinde formüle ettiği çağdaşlaşma hedefi, köksüz bir taklitçilik değil; öz kültürel kimliği tanıyarak onu evrensel insani değerlerle sentezleme sürecidir. Dede Korkut külliyatı bu vizyona şu temel alanlarda katkı sağlamaktadır:

1. **Milli Kimlik ve Tarih Bilinci:** Küreselleşmenin getirdiği kültürel mütecanis eştirmeye (örnek tip oluşturmaya) karşı toplumların özgünlüklerini koruyabilmesi, kendi kültürel hafızalarına dayanmalarına bağlıdır. Dede Korkut, Türk milletine özgüven veren tarihsel ve felsefi bir meşruiyet kaynağıdır.
2. **Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Tarihsel Dayanağı:** Çağdaş medeniyetin en önemli ölçütlerinden biri olan kadın-erkek eşitliği, Türk toplumuna dışarıdan empoze edilen bir değer değil; Dede Korkut metinlerinde görüldüğü üzere öz kültürün ayrılmaz bir parçasıdır.
3. **Liyakat ve Adalet Odaklı Yönetim:** Modern kamu yönetiminin temeli olan adalet, şeffaflık ve liyakat ilkeleri, Dede Korkut'un Oğuz toplum modelinde tarihsel köklerini bulmaktadır.

5. SONUÇ

Dede Korkut Hikâyeleri, yalnızca geçmiş zamanların sözel bir anlatısı veya edebi bir mirası değildir. İçerdiği insani, ahlaki, hukuki ve sosyolojik değerler boyutuyla günümüz dünyasının sorunlarına ışık tutabilecek evrensel bir potansiyele sahiptir. Kültürel kodlarımızı çağdaş dünyanın gerçekleriyle buluşturan Dede Korkut Kitabı, Türk milletinin muasır medeniyet yürüyüşünde yolunu aydınlatan deniz feneri işlevini sürdürmektedir.

DİPNOTLAR (KAYNAKÇA)

[1] Köprülü, M. Fuad (1981). Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken Neşriyat, İstanbul, s. 245-249.

[2] Ergin, Muharrem (1989). Dede Korkut Kitabı I (Giriş - Metin - Faksimile), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 15-22.

[3] Gökyay, Orhan Şaik (2000). Dedem Korkudun Kitabı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, s. 43-58.

[4] Ekici, Metin (2019). Dede Korkut Kitabı Türkistan / Türkmen Sahra Nüshası Soylamalar ve 13. Boy - Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi, Ötüken Neşriyat, İstanbul, s. 9-16.

[5] Tezcan, Semih ve Zülfikar, Hamza (2001). Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 102-115.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=aD9VnkB-OFI

Geleceğe Yürürken Pusulamız: Bin Yıllık Hafızamız Dede Korkut - Dr. Mehmet Talat Şimdi
GEÇMİŞLE GELECEĞİN ÇARPIŞTIĞI ÇAĞ,
TÜRK MİLLETİNİN KODLARI
DEDE KORKUT: GELECEĞİN PUSULASI
BÜTÜN TÜRK EDEBİYATI BİR YANA, DEDE KORKUT BİR YANA
(Fuat Köprülü)
1 KADIN-ERKEK EŞİTLİĞİ
2 LİYAKAT VE ADALET
3 SOSYAL DEVLET ANLAYIŞI
"DEDE KORKUT'UN BİLGE SESİ BİZE ADİL OLMAYI, KADINI BAŞ TACI ETMEYİ VE KİMSESİZİN KİMSESİ OLMAYI FİSİLDIYYOR."

4-12-OĞUZ KAĞAN DESTANI VE OĞUZNAMELERİN TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI (TDT) VİZYONU VE ATATÜRK'ÜN TARİH MİRASI ÇERÇEVESİNDE YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Mehmet Talat Şimdi

Akademik İnceleme Makalesi

ÖZET

Bu çalışmada, Türk milletinin devlet kurma felsefesini, hukuki ve sosyal teşkilatlanmasını şekillendiren kurucu metinler olarak Oğuznameler ve Oğuz Kağan Destanı ele alınmaktadır. Makale; söz konusu tarihsel ve destani külliyatı Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında yürüttüğü Türk tarih tezi ve birlik vizyonu ile bağdaştırmakta, günümüzde Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) bünyesinde somutlaşan Ortak Türk Alfabesi (34 harfli sistem), ortak müfredat ve jeopolitik entegrasyon projeleriyle olan stratejik bağını tarihsel karşılaştırmalar ışığında incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Oğuzname, Oğuz Kağan Destanı, Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), Atatürk'ün Tarih Tezleri, Ortak Türk Alfabesi, 1926 Bakü Türkoloji Kongresi.

GİRİŞ

Oğuznameler, Türk milletinin. Başta Bozoklar ve Üçoklar olmak üzere tüm boy yapısının. Ortak kozmik menşeini, devlet kurma felsefesini, askeri ve idari örgütlenmesini, töresini ve hukuki altyapısını belirleyen ilk anayasal kurgu niteliğindedir. Tarihsel süreç içerisinde Türk hakanlıklarının idari ve toplumsal düzenlerini şekillendiren bu metinler, günümüzde Türk Devletleri Teşkilatı'nın (TDT) kurumsal, kültürel ve jeopolitik meşruiyet zeminini ve ortak hafızasını oluşturmaktadır.

Türk Devlet Aklı ve Entegrasyonunun Tarihsel Temeli: Oğuznameler

1. Oğuzname Geleneği ve Ortak Kimlik Mimarisi

İbn ed-Devâdârî'nin (Dürerü't-Ticân) aktardığı tarihî bilgiler, Türk hakanlıklarının elinde devlet teşkilatını düzenleyen yazılı ve sözlü bir "Oğuzname" kaynağının öteden beri var olduğunu doğrulamaktadır. Oğuznameler, sadece geçmişe ait menkıbeler bütünü değil; Türk siyasi düşüncesinde sürekliliği sağlayan bir devlet aklı belgesidir.

2. Oğuz Kağan Destanı'nın Metinsel Katmanları ve Coğrafi Bütünlük

Nüsha / Varyant	Sosyo-Politik ve Coğrafi Kapsam	Türk Dünyası Entegrasyonundaki Karşılığı
Uygur Harfli Paris Nüshası	Doğu ve Batı Türkistan (Eskişehir-Altaylar hattı), doğaüstü simgeler ve Gök Börü (Bozkurt) rehberliği.	Avrasya coğrafyasındaki ortak mitolojik ve alfabesel köken birliği.
Reşîdüddin / İslami Varyant	Hazar Denizi çevresi, Maveraünnehir, Kafkaslar ve	Günümüz TDT üyesi devletlerin (Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan,

Nüsha / Varyant	Sosyo-Politik ve Coğrafi Kapsam	Türk Dünyası Entegrasyonundaki Karşılığı
(Câmi'u't-Tevârîh)	Anadolu'ya uzanan boy yapısı; il, ülüş ve damga sistemleri.	Kırgızistan, Özbekistan) ortak idari yapılanması.

Oğuz Kağan'ın destanda vurguladığı "Daha çok deniz, daha çok nehir" söylemi, basit bir coğrafi yayılmanın ötesinde Türk dünyasının iktisadi, siyasi ve stratejik hatlarla birbirine bağlanması vizyonunu simgelemektedir.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün "Türk Birliği" Stratejisi ve Tarih Vizyonu

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyet'in kuruluş döneminde uyguladığı Türk tarihi reformlarını sadece Türkiye sınırlarına hapsetmemiş; gelecekte kurulacak Türk dünyası iş birliğinin zihinsel ve bilimsel altyapısını hazırlamıştır.

1. "Geleceğin Türk Birliği" Öngörüsü ve Tarih Tezleri

Atatürk, 1933 yılındaki ünlü konuşmasında Türk dünyasının geleceğine dair şu stratejik ufku çizmiştir:

"Bugün Sovyetler Birliği komşumuzdur, dostumuzdur... Fakat bugün doğaya ne olacağını kimse önceden kestiremez. Tıpkı Osmanlı gibi, tıpkı Avusturya-Macaristan gibi parçalanabilir... O zaman Rusya'nın elinde tuttuğu milletler avuçlarından

kayabilirler. Dünya yeni bir dengeye ulaşabilir. İşte o zaman Türkiye ne yapacağını bilmelidir... Bizim bu dostumuzun yönetiminde dili bir, inancı bir, özü bir kardeşlerimiz vardır. Onlara sahip çıkmaya hazır olmalıyız... Köklerimize inmeli ve olayların böldüğü tarihimizin içinde bütünleşmeliyiz."

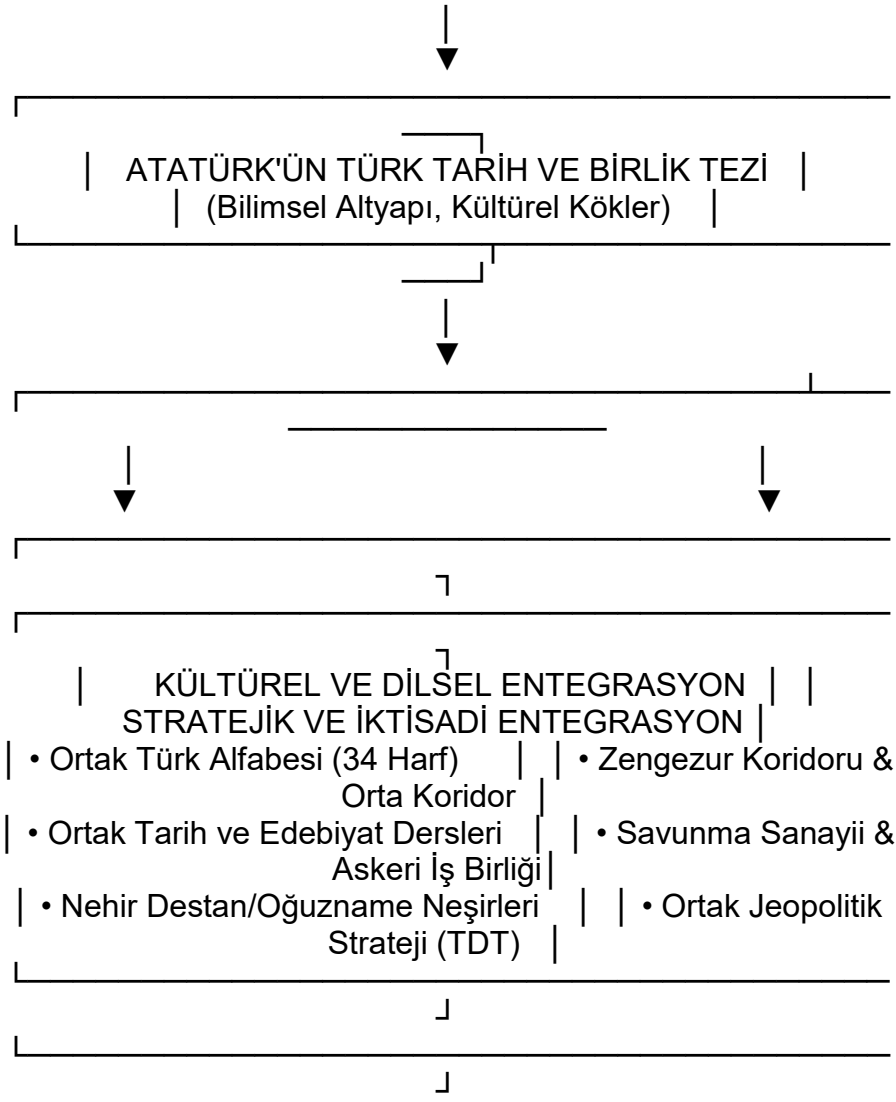
2. Oğuzname ve Destan Araştırmalarına Verilen Kurumsal Destek

1. **Türk Tarih Kurumu (1931) ve I. Türk Tarih Kongresi (1932):** Atatürk, Orta Asya'dan Altaylar'a, Hazar'dan Anadolu'ya uzanan Türk tarihini bütüncül bir yaklaşımla inceletmiştir. Bu doğrultuda Türk boylarının göç yolları, dil akrabalıkları ve teşkilat modelleri haritalandırılmıştır.
2. **Oğuz Kağan Destanı'nın Yayınlanması:** Atatürk'ün yönlendirmesiyle Willi Bang ve Reşit Rahmeti Arat, Paris Millî Kütüphanesi'ndeki Uygur Harfli nüshayı inceleyerek 1936'da yayımlamışlardır. Bu çalışma, Türk halklarının dil ve kültür birliğine bilimsel bir kanıt olarak sunulmuştur.
3. **Zeki Velidi Togan ve Reşîdüddin İncelemeleri:** Atatürk dönemi bilim ekosisteminde Togan, Reşîdüddin Oğuznamesi'ni kritik ederek Türk dünyasının ortak şeceresini ortaya koymuştur.

Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) Sütununda Oğuzname Vizyonu

Türk Devletleri Teşkilatı'nın kabul ettiği **"2040 Türk Dünyası Vizyonu"**, Oğuz Kağan Destanı ve Atatürk'ün işaret ettiği tarihsel ilkelere dayanmaktadır:

1. Kültürel Zemin: Ortak Tarih, Dil ve Alfabe

1. **Ortak Türk Alfabesi:** TDT çerçevesinde alınan 34 maddelik Ortak Türk Alfabesi kararı, Oğuz Kağan Destanı'nın Uygur, Arap ve Latin harfli varyantlarındaki dil birliği arayışının günümüzdeki somut adımıdır.

2. **Ortak Müfredat:** TDT üyesi ülkelerin okullarında okutulmaya başlanan "Ortak Türk Tarihi" ve "Ortak Türk Edebiyatı" ders kitaplarında Oğuz Kağan Destanı ve Oğuznameler, Türk milletinin kurucu metni olarak öğretilmektedir.

2. Jeopolitik ve İktisadi Zemin: "Orta Koridor" ve Zengezur

1. Oğuz Kağan'ın Doğu ile Batı arasında kurduğu siyasi hâkimiyet, günümüzde Orta Koridor (Trans-Hazar Ulaşım Hattı) ve Zengezur Koridoru gibi jeopolitik projelerle hayata geçmektedir.
2. Türkiye, Azerbaycan ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri arasındaki kesintisiz kara ve ticaret bağlantısı, Oğuzname'de ifadesini bulan "Bozok-Üçok birliğinin" 21. yüzyıldaki fiziki tezahürüdür.

Ortak Türk Alfabesi Kararı ve TDT Müfredat Çalışmaları

Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) bünyesinde yürütülen Ortak Türk Alfabesi kararı, 34 harfli sistem ve ortak müfredat projeleri, Türk dünyasının tarihsel ve kültürel entegrasyonunun en somut kurumsal adımıdır. 1926 Bakü Türkoloji Kongresi'nde yarım kalan süreç, günümüzde bilimsel ve siyasi bir kararlılıkla nihai amacına ulaşmıştır.

1. 34 Harfli Ortak Türk Alfabesi Sistemi

Bakü'de toplanan Ortak Alfabe Komisyonu tarafından uzlaşılan 34 harfli Ortak Türk Alfabesi, her Türk lehçesindeki ses özelliklerini temsil edebilen genişletilmiş bir ortak havuz (çerçeve) niteliğindedir. Bu sistemde amaç her ülkenin 34 harfin tamamını kullanması değil; kendi resmî alfabelerini bu 34 harflik havuzdan türetmeleridir.

1. **Sistem Yapısı:** Türkiye Türkçesindeki 29 harfe ek olarak, Kıpçak, Karluk ve Oğuz grubu lehçelerinin ortak

fonetik ihtiyaçlarını karşılayan **5 ek harf** sisteme dâhil edilmiştir.

2. **Eklenen 5 Temel Ses:**
    - **Ä / Ə (Açık E):** Azerbaycan ve Doğu lehçelerindeki genizden gelen açık e sesi.
    - **Ñ (Geniz N'si / Sağır Nun):** Eski Türkçe metinlerde ve Çağatay/Kıpçak lehçelerinde yaygın olan geniz sesi.
    - **Q (Kalın K):** Türkistan lehçelerindeki art damak k sesi.
    - **X (Hı / Sert H):** Sert damak h sesi (Azerbaycan, Özbek vb.).
    - **W (Çift V):** Bilhassa Türkmen ve Kazak lehçelerinde dudak çiftleşmesiyle çıkarılan v sesi.

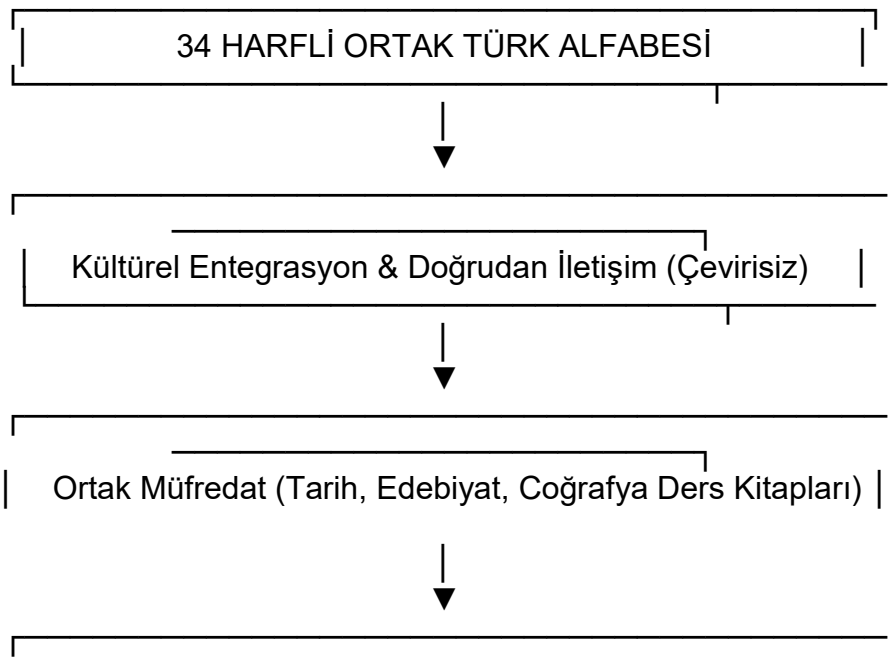
Harf Grubu	İçerik ve Adet	Örnek Sesler / İşlev
Temel Latin Harfleri	29 Harf	Türkiye Türkçesi mevcut alfabesi ($A, B, C... Z$)
Tamamlayıcı Harfler	5 Ek Harf	$Ä, Ñ, Q, X, W$ (Lehçeler arası ses farklarını kapatır)
Toplam Çerçeve	**34 Harf**	Tüm Türk devletlerinin alfabe standardı

2. TDT Ortak Müfredat Çalışmaları

Kültürel ve dildeki entegrasyonu eğitim alanına taşımak amacıyla Uluslararası Türk Akademisi öncülüğünde ortak ders kitapları hazırlanmış ve üye ülkelerin müfredatlarına dâhil edilmeye başlanmıştır.

1. **Ortak Türk Tarihi:** Göktürkler, Hunlar, Selçuklu, Osmanlı ve Türkistan hakanlıklarını tek bir devlet silsilesi ve bütüncül bir tarih akışı çerçevesinde sunar.
2. **Ortak Türk Edebiyatı:** Oğuz Kağan Destanı, Dede Korkut Kitabı, Divânu Lugâti't-Türk gibi kurucu metinleri tüm Türk çocuklarının ortak edebî mirası olarak işler.
3. **Ortak Türk Coğrafyası:** Altaylar'dan Balkanlar'a kadar uzanan Türk dünyasının coğrafi, iktisadi ve stratejik potansiyelini tanıtır.

3. Jeopolitik ve Sosyo-Kültürel Etkiler

1. **Yayın ve Bilim Birliği:** Ortak alfabe sayesinde akademisyenler, yazarlar ve gazeteciler ek bir çeviri sürecine ihtiyaç duymadan metinlerini tüm Türk dünyasında dolaşıma sokabilmektedir.
2. **Dijital Entegrasyon:** Yazılım, yapay zeka ve arama motoru teknolojilerinde Türk dillerinin ortak bir veri tabanı ve dil modeli (LLM) üzerinden gelişmesine imkân sağlar.
3. **Atatürk'ün Birlik Vizyonu:** Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1933 yılında işaret ettiği "dilde, fikirde, işte birlik" mefkûresi, 21. yüzyılda kurumsal altyapısını tamamlamıştır.

1926 Bakü Türkoloji Kongresi ile 2024 TDT Kararının Karşılaştırmalı Analizi

1926 Bakü Türkoloji Kongresi ve 2024 Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) Bakü Kararı, Türk dünyasının ortak alfabe ve dil birliği arayışında iki tarihsel kırılma noktasını temsil eder. 1926'da atılan ama jeopolitik müdahalelerle yarım kalan adımlar, 2024'te kurumsal bir devlet iradesiyle nihai sonuca ulaştırılmıştır.

1. Tarihsel Karşılaştırma Tablosu

Karşılaştırma Ölçütü	1926 Bakü Türkoloji Kongresi	Günümüz TDT Bakü Kararı (2024)
Siyasi Konjonktür	SSCB çatısı altındaki özerk/bağımsız cumhuriyetler ve	Bağımsız Türk Devletleri Teşkilatı

Karşılaştırma Ölçütü	1926 Bakü Türkoloji Kongresi	Günümüz TDT Bakü Kararı (2024)
	Türkiye Cumhuriyeti.	(TDT) üyesi egemen devletler.
Temel Amaç	Arap alfabesinden Latin tabanlı alfabeye geçiş (Yanalif / Yeni Türk Alfabesi).	Farklı Latin alfabelerini tek bir **34 harfli ortak çerçevede** birleştirme.
Metodoloji	Her boyun/lehçenin fonetiğine göre ayrı ayrı tasarlanan Latin harfleri.	**Esnek Ortak Havuz:** 29 temel harf + 5 ortak ek harften ($Ä, Ñ, Q, X, W$) oluşan standart.
Karşılaşılan Engel	Stalin döneminde (1938-1940) Kiril alfabesinin zorunlu kılınması	Kararların egemen devlet parlamentolarında yasalaşma ve uygulama süreçleri.

Karşılaştırma Ölçütü	1926 Bakü Türkoloji Kongresi	Günümüz TDT Bakü Kararı (2024)
	ve aydın katliamı (Baskı/Tasfiye).	
Sonuç ve Etki	Birlik fikri doğdu ancak siyasi baskılarla 1930'ların sonunda akamete uğradı.	**Uygulanabilir Birlik:** 34 harfli alfabede uzlaşıldı; müfredat ve basın entegrasyonu başladı.

2. Tarihsel Sürecin İki Ana Evresi

1. **1926 Bakü Kongresi: Birlik Arayışı ve Akamete Uğratılma:** Kongre, Türk halklarının Arap alfabesinden Latin alfabesine geçişini ortak karara bağladı. Türkiye Cumhuriyeti de 1928 Harf Devrimi ile bu sürece paralel hareket etti. Samet Ağaoğlu, Köprülüzade Fuat, Galimcan İbrahimov ve Beki Çobanzade gibi aydınların öncülük ettiği bu hareket, 1930'ların sonunda SSCB yönetiminin Latin alfabesini yasaklayarak **farklılaştırılmış Kiril alfabelerini** dayatmasıyla durduruldu.
2. **2024 TDT Kararı: Tamamlanan Tarihsel Parantez:** Eylül 2024'te Bakü'de TDT Ortak Alfabe Komisyonu 1926'da yarım kalan süreci nihayete erdirdi. 1926'daki gibi her lehçeye ayrı ayrı alfabeler inşa etmek yerine, 34

harflik kapsayıcı bir havuz oluşturularak her üye ülkenin resmi alfabesini bu havuzdan türetmesi sağlandı.

3. Tarihsel Devamlılık ve Sonuç

1926 Bakü Kongresi ——————► Kiril Alfabesi Baskısı (1938) ——————► 1991 Bağımsızlıklar ——————► 2024 TDT Kararı
(Ortak Latin İlkesi) (Sovyet Müdahalesi / Kopuş) (Arayış Süreci) (34 Harfli Standart)

1926 Bakü Kongresi, Türk dünyasının dilde birlik arayışının akademik ve fikri temelini atmış; 2024 TDT Kararı ise bu fikri kurumsal ve siyasi iradeyle tamamlayarak uygulamaya koymuştur. 1926'daki kopuş dönemi kapanmış, Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve Bakü Kongresi delegelerinin hedeflediği kültürel entegrasyon 21. yüzyılda zemin kazanmıştır.

KAYNAKÇA

1. **Arat, Reşit Rahmeti & Bang, Willi** (1936). Oğuz Kağan Destanı, İstanbul: Burhaneddin Matbaası.
2. **Ercilasun, Ahmet Bican** (2019). Nehir Destan Oğuzname (Oguz Bitig), İstanbul: Dergâh Yayınları.
3. **Sümer, Faruk** (1999). Oğuzlar (Türkmenler): Tarihleri - Boy Teşkilatı - Destanları, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
4. **Togan, Zeki Velidi** (1972). Oğuz Destanı: Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili, İstanbul: Enderun Kitabevi.
5. **Türk Devletleri Teşkilatı (TDT)** (2021). Türk Dünyası 2040 Vizyon Belgesi, İstanbul.
6. **Türk Tarih Kurumu Yayınları** (1932). I. Türk Tarih Kongresi: Zabıtlar, Konferanslar, Ankara: TTK Basımevi.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=dFnslelXrtk

Dr. Mehmet Talat Şimdi, Akademik İnceleme Makalesi
'OĞUZ KAĞAN DESTANI VE OĞUZNAMELERİN TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI (TDT) VİZYONU VE ATATÜRK'ÜN TARİH MİRASI ÇERÇEVESİNDE YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ'
KÜLTÜREL VE DİLSEL ENTEGRASYON
Ortak Türk Alfabesi
Latin Latin Sistem
A B C D E F
F G H H I J
I K L M N O
N P Q R S T
V W X Y Z
Ä Ä X W
Ä Alfab lık banıtardı
Ñ Sektionaktninin esenwhin funktion
Q Mayesinf karinize esenwhin funktionmian
X Frosgramirin funktionali
W Fotogramirin funktionmilan
34 HARFLİ SİSTEM
ORTAK TÜRKİN ORTAK ALFABE SİSTEMİ
TÜM TÜRK DEVLETLERİNİN ALFABE STANDARDI
Ortak Müfredat
Ortak Türk Tarihi
Ortak Türk Tarihi, tarihi nitsenirllan
Ortak Türk Edebiyatı
Ortak Türk Eiedebiyatı, Eubiyatı ve denemiyları
Ortak Türk Coğrafyası
Ortak Türk Coğrafyası mjıssenjiları
OĞUZ KAĞAN DESTANI VE TÖRE İLKESİ
ATATÜRK'ÜN TÜRK TARİH VE BİRLİK TEZİ
ATATÜRK'ÜN TARİH TEZLERİ
KÜLTÜREL VE DİLSEL ENTEGRASYON
STRATEJİK VE İKTİSADİ ENTEGRASYON
Töre 1
Bölüm 4
Bölüm 3
Bölüm 5
OĞUZ KAĞAN DESTANI
TÖRE İLKESİ
STRATEJİK VE İKTİSADİ ENTEGRASYON
Jeopolitik Projeler
Orta Koridor (Trans-Hazar)
Zengezur Koridoru
İş Birliği
Savunma Sanayii
Askeri İş Birliği
TDT
Ortak Jeopolitik Strateji (TDT)
Tablem Taşması (Bölüm 5)
1926 Bakü Türkoloji Kongresi
Birlik Arayışı ve Akamete Uğratılma
VS
2024 TDT Bakü Kararı
Uygulanabilir Birlik/Tamamlanan Tarihsel Parantez
1926 Bakü Kongresi
Kiril Alfabesi Baskısı (1938)
1991 Bağımsızlıklar
2024 TDT Kararı

4-13-Bin Yıllık Kutlu Mirastan Türkiye Yüzyılı ve Türk Asrı Vizyonuna: Türk Devletleri Teşkilatı'nın Kilit Taşı "Divan"

1072 yılında Bağdat'ta kaleme alınan bir başyapıt, sadece kütüphanelerin tozlu raflarını süsleyen tarihi bir sözlük değil; bin yıl sonrasının küresel jeopolitiğini şekillendiren devasa bir pusuladır. Kaşgarlı Mahmud'un büyük bir adanmışlıkla ortaya koyduğu Dîvânu Lugâti't-Türk, yalnızca filolojik bir mucize değil; Türk coğrafyasını, boyların yerleşim alanlarını, sınırlarını, sosyo-kültürel dokusunu ve devlet kurma iradesini belgeleyen tarihteki ilk strateji belgesidir.

Cumhuriyetimizin ikinci yüzyılına adım attığımız bu kritik dönemde, "Türkiye Yüzyılı" vizyonu doğrultusunda yükselen **"Türk Asrı"** mefkûresi, bu tarihsel derinlikten beslenmektedir. Peki, bin yıllık bu abidenin Türk Devletleri Teşkilatı için sunduğu stratejik imkânlar ve coğrafi kodlar nelerdir?

Balasagun'dan Geleceğe: Türk Coğrafyası ve Boyların Jeopolitik Dizilimi

Günümüzde Türk Devletleri Teşkilatı, Adriyatik'ten Çin Seddi'ne uzanan kadim coğrafyada tarihi bir entegrasyon hamlesi yürütmektedir. Ancak siyasi ittifakların, askeri iş birliklerinin ve ekonomik ortaklıkların kalıcı bir küresel güce dönüşebilmesi, dil ve kültür birliğinin harcıyla mümkündür.

Kaşgarlı Mahmud'un dairesel haritasında doğu yönünü zirveye, Karahanlı başkenti Balasagun'u ise merkeze yerleştirmesi rastlantısal bir kartografya tercihi değildir. O dönemde Türk dünyasının kalbi Balasagun, Kaşgar, Talas ve Semerkant hattında atıyordu. Eserde Türk boyları ve yaşadıkları coğrafya adım adım haritalandırılmıştır:

1. **Doğu ve Kuzeydoğu Sahası:** Çin Seddi ve Mâçin sınırından Uygur kentlerine, Yabaku, Basmıl, Kay, Çomul, Tatar ve Kırgız bozkırlarına kadar uzanır.

2. **Merkez Çekirdek (Karahanlı Hattı):** Çiğil, Yağma, Tuhsi ve Argu boylarının yer aldığı, dillerinin en fasih Türkçe kabul edildiği İpek Yolu havzasıdır.
3. **Kuzey ve Kuzeybatı Hattı:** Kıpçaklar (Kumanlar) ile Deşt-i Kıpçak sahası, İdil (Volga) kıyısındaki Bulgarlar, Suvarlar ve Peçenek coğrafyasıdır.
4. **Güney ve Güneybatı Sahası:** Seyhun ve Ceyhun nehirleri ötesine, Horasan'a ve Ön Asya'ya yayılan Karluklar ile 22 boydan oluşan devasa Oğuz (Türkmen) kütlesidir.

Oğuzların Kınık boyundan Büyük Selçuklu ‘nün, Kayı boyundan Osmanlı’nın doğması; damgaların mülkiyet, idare ve egemenlik sembolü olarak sancaklara işlenmesi, dil ile devlet aklının kopmaz bağını net bir şekilde gösterir. Bugün Türk Devletleri Teşkilatı çatısı altında hayata geçirilen 34 harfli Ortak Türk Alfabesi ve terminoloji birliği hamlesi, bu tarihsel damganın dijital çağda yeniden basılmasından başka bir şey değildir.

Arap Dünyası ile Entegrasyon ve Göç Yönetiminde Pedagojik Model

Eserin bir diğer stratejik boyutu ise sunduğu karşılaştırmalı dil öğretim modelidir. Kaşgarlı Mahmud, Türkçeyi soyut gramer kurallarıyla değil, Arap dilinin mantık yapısını ve kalıplarını esas alarak anlatmıştır.

Çevremizdeki jeopolitik gelişmeler ve Arap coğrafyasından ülkemize yönelen göç hareketleri dikkate alındığında, bu tarihsel metodoloji günümüz için de rehber niteliğindedir. Arapça anadilli bireylere Türkçe öğretirken; cümle dizilimi farklarını (Arapça: VSO / Türkçe: SOV), bitişkenlik yapısını ve edat karşılıklarını Kaşgarlı’nın yöntemiyle sunmak, eğitim sürecini hızlandırmaktadır. Üstelik eserde uygulandığı gibi dil öğretimini "sav"lar (atasözleri) ve sosyal değerler üzerinden yürütmek, toplumsal entegrasyonun ve uyumun en sağlam köprüsüdür.

Türk Asrı Hedefine Ulaşmada 3 Stratejik Basamak

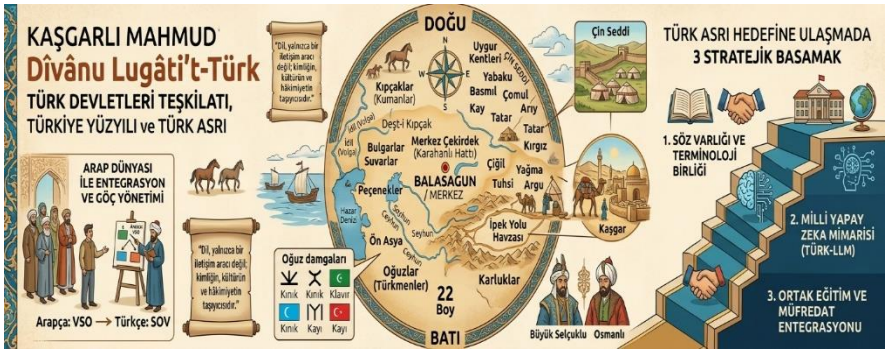
Türk Devletleri Teşkilatı'nın küresel bir güç odağı haline gelmesi ve Türk Asrı vizyonunun perçinlenmesi için Dîvânu Lugâti't-Türk'ten ilham alan şu üç temel basamağın kararlılıkla tırmanılması gerekmektedir:

1. **Söz Varlığı ve Terminoloji Birliği:** Hukuk, diplomasi, ekonomi, tıp ve yapay zeka gibi kritik alanlarda Ortak Terim Komisyonları aracılığıyla en az 50.000 ortak terim belirlenmeli, üye ülkeler arasındaki çeviri bariyeri tamamen ortadan kaldırılmalıdır.
2. **Milli Yapay Zeka Mimarisi (Türk-LLM):** Bütün Türk lehçelerinin fonetik, gramer ve anlamsal haritasını işleyen bölgesel bir büyük dil modeli geliştirilmeli; Kaşgarlı Mahmud'un 11. yüzyılda adım adım yaptığı saha araştırması, dijital çağın imkânlarıyla veri tabanlarına aktarılmalıdır.
3. **Ortak Eğitim ve Müfredat Entegrasyonu:** Türk Devletleri Teşkilatı üyesi ülkelerin ortaöğretim ve yükseköğretim müfredatlarına "Ortak Türk Edebiyatı ve Dil Tarihi" dersleri entegre edilmeli, TÖMER benzeri uluslararası akredite ortak dil sertifikasyonu faaliyete geçirilmelidir.

Sonuç: Geleceği İnşa Etmek

Kaşgarlı Mahmud bin yıl önce Bağdat'ta "Dil, yalnızca bir iletişim aracı değil; kimliğin, kültürün ve hâkimiyetin taşıyıcısıdır" hakikatini ilan etmişti. Türkiye Yüzyılı'nda, Türk dünyasının küresel bir çekim merkezi olarak şahlanması ve "Türk Asrı"nın fiilen inşası, Türk Devletleri Teşkilatı öncülüğünde bu bin yıllık bilimsel ve stratejik basamağa ayağımızı çok daha sağlam basmamızdan geçmektedir.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=TyBPvSxYo7U

KAŞGARLI MAHMUD
Dîvânu Lugâti't-Türk
TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI,
TÜRKİYE YÜZYILI ve TÜRK ASRI
ARAP DÜNYASI İLE ENTEGRASYON VE GÖÇ YÖNETİMİ
Arapça: VSO → Türkçe: SOV
"Dil, yalnızca bir iletişim aracı değil; kimliğin, kültürün ve hâkimiyetin taşıyıcısıdır."
DOĞU
BATI
Uygur Kentleri
Yabaku
Basmıl
Çomul
Kay
Arıy
Tatar
Kırgız
Kıpçaklar (Kumanlar)
Deşt-i Kıpçak
Merkez Çekirdek (Karahanlı Hattı)
Bulgarlar
Suvarlar
Peçenekler
BALASAĞUN / MERKEZ
Çiğil
Tuhsi
Yağma
Argu
İpek Yolu Havzası
Kaşgar
Çin Seddi
Ön Asya
Oğuzlar (Türkmenler)
22 Boy
Karluklar
Oğuz damgaları
Kınık
Kınık
Klavir
Kınık
Kayı
Kayı
Büyük Selçuklu
Osmanlı
TÜRK ASRI HEDEFİNE ULAŞMADA 3 STRATEJİK BASAMAK
1. SÖZ VARLIĞI VE TERMİNOLOJİ BİRLİĞİ
2. MİLLİ YAPAY ZEKA MİMARİSİ (TÜRK-LLM)
3. ORTAK EĞİTİM VE MÜFREDAT ENTEGRASYONU

4-14-Anadolu, Azerbaycan ve Mezopotamya'da Türk Varlığının Tarihsel Derinliği, Etnik İddiaların Mesnetsizliği ve Türk Hoşgörüsünün Tarihsel Rolü

Dr.Mehmet Talat Şimdi

Özet

Bu çalışma; Anadolu, Azerbaycan ve Mezopotamya coğrafyasının tarihsel ve etnodini yapısını inceleyerek, Türklerin 26 Ağustos 1071 Malazgirt Zaferi öncesindeki varlığını antropolojik, arkeolojik ve dilbilimsel kanıtlarla ortaya koymaktadır. Ayrıca, Sasaniler ile Roma/Bizans imparatorluklarının bölgedeki etnik nüfus mühendisliği ve mezhepsel baskı politikaları ele alınmıştır. Çalışmada, Monofizit Ermeni ve Süryani Hristiyanların Bizans ve Sasani zülmü karşısında yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı, buna karşılık Malazgirt sonrası kurulan Türk egemenliğinin getirdiği din ve vicdan hürriyeti sayesinde Ermeni, Süryani, Arap ve Kürt unsurların dil, kültür ve medeniyetlerini günümüze kadar koruyabildikleri dipnotlu kaynak taramasıyla temellendirilmiştir.

Giriş ve Amaç

26 Ağustos 1071 Malazgirt Zaferi, oryantalist tarih anlayışında ve birtakım etnik-merkezci iddialarda Türklerin Anadolu'ya ilk ayak bastığı tarih olarak sunulmaktadır [1]. Oysa dönemin birinci el kaynakları, antropolojik veriler, arkeolojik kurgan bulguları ve çivi yazılı metinler incelendiğinde; Mezopotamya, Anadolu ve Azerbaycan coğrafyasının en eski yerleşik unsurlarının Ön Türk boyları olduğu açıkça görülmektedir [2]. Malazgirt Zaferi, Türklerin bu coğrafyaya aniden gelmiş "istilacı" bir topluluk olduğunu değil; binlerce yıldır bölgede var olan proto-Türk mevcudiyetinin hür ve müstakil bir siyasi irade altında birleşmesini ifade etmektedir.

Batı merkezli "Altay Teorisi" ile Fars ve Ermeni tarih yazımının Türk varlığını 11. yüzyıl ile sınırlandırma gayreti, bölgenin tarihsel gerçekliğiyle çelişmektedir. Bu makalenin amacı; Sasaniler ve Roma/Bizans İmparatorluklarının yürütmüş olduğu nüfus ve din politikalarını incelemek, Türk varlığının tarihsel derinliğini ortaya koymak ve bölgedeki kadim ve sonradan yerleşen Hristiyan ile Müslüman etnik grupların (Ermeni, Süryani, Arap, Kürt vb.) varlıklarını koruyabilmelerini Selçuklu ve Osmanlı "Türk Hoşgörüsü" (İstimalet siyaseti) temelinde analiz etmektir.

I. Sasaniler (IV-V. Yüzyıl) ve Roma/Bizans'ın Nüfus ile Din Politikaları

A. Sasani Nüfus Mühendisliği ve İskan Politikaları

Anadolu, Mezopotamya ve Azerbaycan hattındaki etnik çeşitliliğin kökeninde Sasanilerin (226–651) stratejik nüfus aktarımları yatmaktadır. Sasaniler, Part Türk Devleti'ni ortadan kaldırdıktan sonra IV. ve V. yüzyıllarda doğu sınırlarından (İran'ın doğusu, Afganistan ve Belucistan) batı sınırlarına (Doğu Anadolu, Azerbaycan ve Kuzey Irak) yoğun miktarda İran dilli nüfus nakletmişlerdir [3].

Akademisyen İrade Nuruyeva'nın da belirttiği gibi; Tatlar ("yabancı/özge"), Talışlar, Zazalar ve İran dilli göçebe gruplar (sonradan Kürt etnografik tanımı altında değerlendirilen topluluklar) Sasanilerin etnik dayanak oluşturma ve tampon bölge kurma siyaseti sonucu bu coğrafyalara yerleştirilmiştir [4]. Yine IV. yüzyılda Sasaniler tarafından Doğu Anadolu'nun "Armen" bölgesine göçürtülen Hay (Ermeni) toplulukları, yerli yerleşik halkın coğrafi etnonimlerini alarak zamanla tarihsel hak iddiasında bulunmaya başlamışlardır [5].

B. Roma/Bizans ve Sasanilerin Mezhepsel ve Dinsel Baskıları

Malazgirt öncesi Ön Asya coğrafyasında hüküm süren Roma/Bizans ve Sasani imparatorlukları, kendi resmi devlet doktrinleri dışındaki dinsel ve mezhepsel gruplara karşı ağır bir imha ve asimilasyon politikası yürütmüşlerdir:

1. **Bizans'ın Monofizit Hristiyanlara (Ermeni ve Süryani) Baskısı:** Bizans İmparatorluğu, Kadıköy (Chalkedon) Konsili (451) sonrasında İsa'nın tek doğasına inanan Monofizit Süryani (Yakubi) ve Ermeni (Gregoryen) kiliselerini "heretik" (sapkın) ilan etmiştir [6]. Bizans, bu toplulukları Ortodoksluğu (Diyofizit görüşü) kabule zorlamış; direnen Süryani patriklerini sürgüne göndermiş, kiliselerine el koymuş ve halkı ağır vergilerle ezmiştir [7]. 11. yüzyılın başlarında Bizans İmparatoru II. Basileios ve ardılları, Ermeni prensliklerini (Ani, Kars, Vaspurakan) ilhak ederek Ermeni soylularını ve halkını Kapadokya ile Orta Anadolu'ya zorla sürgün etmiş ve dinsel özerkliklerini ortadan kaldırmıştır [8].
2. **Sasanilerin Dini Siyaseti:** Sasaniler ise Zerdüştlüğü (Mazdeizm) resmi din yapmış; Hristiyan tebaayı zaman zaman Bizans'ın "beşinci kolu" olarak görerek ağır zulümlere tabi tutmuştur. Mezhepsel çatışmaları körükleyerek Nesturileri Monofizitlere karşı desteklemiş veya tamamen baskı altına almıştır [9].

II. Kadim Ön Asya Uygarlıklarının Türk Menşei ve Tarihsel Tahrifat

Sömürgeci ve oryantalist tarih anlayışı, Ön Asya'da ortaya çıkarılan yüksek medeniyetleri Türklükten soyutlamak adına çivi yazılı metinlerdeki etnonimleri sistemli biçimde tahrif etmiştir. Çivi yazılı tabletlerde geçen kökler lingüistik ve kültürel açıdan incelendiğinde Ön Türk varlığı açıkça görülmektedir:

Antik Kaynaklardaki Tahrif Edilmiş Ad	Gerçek Etnik ve Dilsel Karşılığı	Coğrafya ve Tarihsel Önemi
Subar / Subartu	**Subar Eli (Süper/Tubar Türkleri)**	Dicle-Fırat havzasında M.Ö. 3000'lerde yerleşik Ön Türk kültürü [10].
ErAta / Aratta	**ErAta Devleti**	Urmiye Gölü çevresinde kurulan ilk proto-Türk devlet yapılarından biri [11].
Lulubi / Lulubey	**UluBağ (Lulu Beyleri)**	Zagros ve Azerbaycan hattında egemenlik kurmuş Türk kökenli boylar [12].
Kuti / Qut	**Qut (Kut) İmparatorluğu**	Türkçe "Kut" (Kutsal/Talih) anlayışından adını alan Ön Türk hakanlığı [13].
Turukki	**Türk (Türük / Turuk Beyliği)**	M.Ö. II. binyıl çivi yazılı tabletlerinde bizzat "Türk" adıyla geçen en eski siyasi teşekkül [14].
Mitanni / Hurri	**Mitanni Krallığı**	Prof. Dr. Firudin Ağasıoğlu ve objektif araştırmacılara göre Türk krallığı [15].

Batılı ve İranlı tarihçiler; Türkçe kökleri (Er, Ata, Kut, Bağ, Eli) ve ek yapısı açık olan bu medeniyetleri "etnik kökeni bilinmeyen ölü diller" kategorisine hapsederek, Türklerin Anadolu ve Azerbaycan’daki en az 5.000 yıllık varlığını görünmez kılmaya çalışmışlardır.

III. Antropolojik ve Arkeolojik Veriler: Kurgan ve Taş Baba Geleneği

Tarihsel mevcudiyeti kanıtlayan en somut veriler antropolojik tipler ve ölü gömme gelenekleridir:

1. **Antropolojik İncelemeler:** Antropolog Akademisyen Kerem Mammadov'un "Kafkas Halklarının Antropolojisi" çalışmasında ortaya koyduğu gibi; Doğu Anadolu ve Azerbaycan'daki antik otokton halkların kafatası yapısı Avropoid ırkın **Hazar (Kaspi)** tipidir. Bu tip, doğrudan Ön Türklerin antropolojik yapısını temsil eder. Sasanilerle birlikte bölgeye gelen İran dilli nüfus ise **Balkan-Kafkas** tipinde olup bölgeye sonradan dahil olan etnik katmanı işaret etmektedir [16].
2. **Kurgan ve Taş Baba Kültürü:** Arkeoloji literatüründe sarsılmaz bir gerçek vardır: **Kurgan gömü sistemi ve Taş Baba (Balbal) heykelleri münhasıran Türklere aittir.** Anadolu, Doğu Karadeniz, Azerbaycan ve Doğu/Güneydoğu Anadolu genelinde bulunan kurganlar ve balballar, Altaylar ve Yakutistan'daki abidelerle doğrudan bağlantılıdır [17].

IV. Etnografik Kavram Karmaşası: Kürt, Tat ve Armen Adlarının Mahiyeti

Prof. Dr. Firudin Ağasıoğlu'nun "Doqquz Bitik" eserinde vurguladığı üzere, günümüzde müstakil soy gibi sunulmaya çalışılan pek çok ad, tarihsel süreçte birer **etnografik yaşam tarzı** veya coğrafi tanımdır [18]:

1. **Kürt Kavramı:** Özünde "Od-Er" (Ateş/Hakikat insanı) kökeninden türeyen ve Zagros-Toros dağ silsilesinde dağlık/göçebe hayvancılık yaşam tarzını sürdüren Türk ve yerleşmiş İran dilli boyların ortak etnografik adıdır. Pehlevi dilinde de "kwrt" kelimesinin doğrudan "göçebe/çoban" anlamına gelmesi bu sosyal tanımı doğrulamaktadır [19]. Beluç dili ile %80 oranında linguistic akrabalık gösteren İran dilli göçebe gruplar

Sasani çağında bölgeye getirilmiş ve yerli unsurlarla karışmışlardır.

2. **Armen / Ermeni Kavramı:** "Armen" antik bir Ön Türk boy adı iken, Doğu Anadolu coğrafyasına yerleşen ve Hristiyanlaşan farklı etnik gruplara (Haylar, Hristiyan Türkler vb.) dışarıdan verilen bölgesel bir ad haline gelmiştir.
3. **Tat Kavramı:** Türkçe kökenli bir kelime olup "Od" (Hakikat) insanını ifade ederken; zamanla Türkler tarafından Farsça konuşan yerleşik ahaliyi tanımlamak için kullanılan etnografik bir kavrama dönüşmüştür [20].

V. Türk Hoşgörüsü (İstimalet Siyaseti) ve Anadolu Halklarının Medeniyetlerini Koruması

Anadolu ve Mezopotamya'da Süryani, Ermeni, Arap ve Kürt unsurların günümüze kadar kendi dillerini, dinlerini, kültürlerini ve varlıklarını koruyabilmiş olmaları, tamamen Selçuklu ve Osmanlı **Türk Hoşgörüsü** sayesinde gerçekleşmiştir.

1. **Malazgirt Sonrası Ermeni ve Süryanilerin Durumu:** Sultan Alparslan'ın 1071 zaferi, Bizans zulmü altında ezilen Monofizit Ermeni ve Süryaniler tarafından bir "kurtuluş" olarak karşılanmıştır. Dönemin Süryani tarihçisi Urfalı Mateos ve Patrik Süryani Mihail, eserlerinde Bizans'ın dini zulmünü lanetlerken, Türklerin gelmesiyle din ve ibadet hürriyetine kavuştuklarını şükranla kaydetmişlerdir [21].
2. **Millet Sistemi ve Dini Özerklik:** Osmanlı İmparatorluğu döneminde kurumsallaştırılan "Millet Sistemi", Gayrimüslim topluluklara (Ermeniler, Süryaniler, Rumlar) kendi dini hukuklarını uygulama, kiliselerini yönetme, anadillerinde eğitim verme ve medeniyetlerini sürdürme hakkı tanımıştır [22]. Bizans'ın tamamen ortadan kaldırmaya çalıştığı Ermeni Kütüğü ve Süryani Patrikhaneleri, Türk devletlerinin koruması altında varlığını sürdürebilmiştir.

3. **Müslüman Etnik Unsurlar (Kürtler ve Araplar):** Türk devlet anlayışı, İslam ortak paydasında Kürt ve Arap unsurların yerel özerkliklerine, aşiret yapılarına, dillerine ve kültürlerine müdahale etmemiş; tam aksine devletin asli unsurları olarak kabul etmiştir. Osmanlı idaresi altında Güneydoğu Anadolu ve Mezopotamya'da yüzyıllarca huzur ve asayiş sağlanmıştır [23].

Sonuç ve Değerlendirme

1. **Malazgirt Zaferinin Gerçek Anlamı:** 26 Ağustos 1071 Malazgirt Zaferi, Türklerin Anadolu'ya ilk gelişi değil; Roma/Bizans baskısı ve Sasani iskan politikaları karşısında gerileyen veya kimlik mücadelesi veren Anadolu'daki özoğuz/ön-Türk nüfusun Büyük Selçuklu sancığı altında yeniden kucaklaşması ve coğrafyanın tapusunun tescillenmesidir.
2. **Etnik İddiaların Mesnetsizliği:** Anadolu, Azerbaycan ve Kuzey Mezopotamya topraklarında "istilacı Türkler" anlatısı tamamen ısmarlama Altay Teorisi'nin ve oryantalist tahrifatın ürünüdür. IV. ve V. yüzyıllarda Sasaniler tarafından zorunlu iskânla bölgeye taşınan toplulukların veya Bizans tarafından sürgün edilen grupların, 5.000 yıllık Ön Türk yurdu üzerinde "asli tek sahip" iddiasında bulunmaları tarihsel, arkeolojik ve antropolojik gerçeklerle tamamen çelişmektedir.
3. **Türk Hoşgörüsü ve Kader Birliği:** Eğer Türkler iddia edildiği gibi imhacı veya asimile edici bir siyaset izleselerdi, Roma/Bizans ve Sasani baskısı altında yok olmanın eşiğine gelen Ermeni, Süryani, Arap ve Kürt unsurların günümüze kadar dillerini ve kültürlerini sürdürmeleri mümkün olamazdı. Bölgede yaşayan tüm etnik gruplar; Safevi devletinin kuruluşundan Karabağ Savaşı'na, Kurtuluş Savaşı'ndan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar Türk milletiyle kader birliği yapmış unsurlardır. Türk milletinin vatan bütünlüğüne ve 1071 Malazgirt mirasına saldıran etnik ayrılıkçı tezler, dönemin

kaynakları ve bilimsel olgular karşısında çökmeye mahkûmdur.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=_yYqiVu9bqw

DİPNOTLAR VE KAYNAKÇA

[1] Köymen, M. Altay. (1992). Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, Cilt III: Alparslan ve Dönemi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 312-325.

[2] Ağasıoğlu, Firudin. (2000). Doqquz Bitik: Azerbaycan Türklerinin İslam Öncesi Tarihi, I-V. Ciltler. Bakı: Yeniden Doğuş Yayınları

[3] Minorsky, Vladimir. (1953). Studies in Caucasian History. London: Taylor's Foreign Press, s. 45-62. İSAM - İslam Araştırmaları Merkezi

[4] Nuruyeva, İrade. (2015). Azerbaycan Tarihi (En Kadim Zamanlardan Günümüze Kadar). Bakı: Elm ve Tahsil, s. 89-94.

[5] Asatryan, Garnik. (2002). "The Die-Hard Ethnics: Ethnic Processes in the Caucasus and the Iranian World". Iran and the Caucasus, Vol. 6, s. 21-34.

[6] Ostrogorsky, Georgije. (2015). Bizans Devleti Tarihi (Çev. Fikret Işıltan). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 87-95.

[7] Altungök, Ahmet. (2016). "Erken Ortaçağlarda İran ve Bizans İlişkilerinde Nestûrî ve Monofizit Hristiyanlarının Rolü". Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, Cilt 3, Sayı 10, s. 25-48.

[8] Charanis, Peter. (1963). The Armenians in the Byzantine Empire. Lisbon: Calouste Gulbenkian Foundation, s. 33-41.

[9] Sivrioğlu, Ulaş Töre. (2016). "Sāsāni İmparatorluğu Döneminde İran, Mezopotamya ve Kafkasya'da Hıristiyanlık ve Hıristiyanlar". Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, Cilt 3, Sayı 10, s. 112-135.

[10] Cafersoy, İlhami. (2012). Arilerin Türk Menşei. Bakı: Nurlar Yayınevi, s. 78-85.

[11] Ağasıoğlu, Firudin. (2005). Lidya Kralı Krez Azerbaycan'da. Bakı: Nurlar, s. 42-50.

[12] Muganna, İsa. (2004). İdeal (Tarihi-Felsefi Roman ve Araştırma). Bakı: Gençlik, s. 110-125.

[13] Geybullayev, Gıyaseddin. (1994). Kafkasya Azerbaycan'ının Etnik Tarihine Dair. Bakı: Elm, s. 154-168.

[14] Tablet Belgeleri: Mari ve Boğazköy Tabletlerinde "Turukku/Turukki" Maddeleri. Bakınız: Potts, D. T. (1999). The Archaeology of Elam: Formation and Transformation of an Ancient Iranian State. Cambridge University Press, s. 168-172.

[15] Ağasıoğlu, a.g.e., Cilt II, s. 201-215.

[16] Mammadov, Kerem. (2008). Kafkas Halklarının Antropolojisi Hakkında. Bakı: Bakı Devlet Üniversitesi Yayınları, s. 65-82.

[17] Çoruhlu, Yaşar. (2002). Erken Türk Sanatı: Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk Sanatının Kökenleri. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, s. 145-160.

[18] Ağasıoğlu, a.g.e., Cilt IV, s. 310-328.

[19] MacKenzie, D. N. (1961). "The Origins of Kurdish". Transactions of the Philological Society, 60(1), s. 68-86.

[20] Nuruyeva, a.g.e., s. 98.

[21] Urfalı Mateos. (2000). Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162) (Çev. Hrant D. Andreasyan). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 142-155; Süryani Mihail. (1905). Chronique de Michel le Syrien, Patriarche Jacobite d'Antioche (1166-1199) (Ed. J.-B. Chabot). Paris, s. 170-182.

[22] Karpat, Kemal H. (2002). Osmanlı Modernleşmesi: Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus. İstanbul: İmge Kitabevi, s. 85-102.

[23] İnalcık, Halil. (2003). Osmanlı İmparatorluğu: Klasik Çağ (1300-1600). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 74-89.

4-15-SEVR ANLAŞMASI'NDAN 30 AĞUSTOS ZAFERİ'NE: KÜLLERİNDEN DOĞAN MİLLET VE MİLLİ MÜCADELE'NİN ÇİLELİ YOLU

Yazar: Dr. Mehmet Talat ŞİMDİ

Özet

Bu çalışmada, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Mondros Mütarekesi ve Sevr Anlaşması ile fiilen işgal edilen, toprakları paylaşılarak tarih sahnesinden silinmek istenen Osmanlı Devleti'nin yıkıntıları üzerinde Türk milletinin Gazi Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde gösterdiği varoluş mücadelesi incelenmektedir. İzmir'de Hasan Tahsin'in sıktığı ilk kurşunla alevlenen yerel direniş odaklarından başlanarak; sivil, dini ve askerî önderlerin rolü, yerel yönetimlerin lojistik gücü ve Kuvayı Milliye'den düzenli orduya geçiş süreci tarihsel veri ve belgeler ışığında ele alınmış; 30 Ağustos Zaferi ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna giden çileli yol detaylandırılmıştır.

1. GİRİŞ: SEVR ANLAŞMASI VE TARİH SAHNESİNDEN SİLİNME PLANI

20.yüzyılın başı, Asırların imparatorluğu olan Osmanlı Devleti için en ağır varoluş sınavına sahne olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından imzalanan 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi, sadece bir ateşkes anlaşması değil, Türk milletinin egemenliğini elinden alan ve coğrafyasını işgale açık hale getiren bir teslimiyet belgesidir. İtilaf Devletleri, Mütareke'nin 7. maddesini bahane ederek Anadolu'nun stratejik noktalarını birer birer işgal etmeye başlamış, nihayetinde 10 Ağustos 1920'de imzalatılmak istenen Sevr Anlaşması ile Türk milletini İç Anadolu'nun sıkışık bir bölgesine hapsetmeyi ve devleti tarih sahnesinden tamamen silmeyi hedeflemiştir[1].

Sevr, Türk milleti için bir ölüm fermanı niteliğindeydi. Doğu'da bir Ermenistan ve Kürdistan kurulması öngörülüyor, Batı Anadolu

ve Trakya Yunanistan'a veriliyor, Güney bölgeleri Fransız ve İtalyan nüfuz alanlarına bölünüyor, Boğazlar ise uluslararası bir komisyonun yönetimine bırakılıyordu. Ordu lağvedilmiş, maliye ve idare tamamen yabancı denetimine tabi kılınmıştı. İstanbul Hükümeti'nin bu kuşatılmışlık karşısındaki teslimiyetçi tutumuna karşın, Anadolu insanı "vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığı" ilkesi etrafında kenetlenerek tarihin gördüğü en görkemli varoluş mücadelesini başlatmıştır[2].

2. İLK KURŞUN VE MİLLİ BİLİNCİN UYANIŞI: HASAN TAHSİN (OSMAN NEVRES)

Milli Mücadele'nin psikolojik kırılma noktası, 15 Mayıs 1919 sabahı İzmir'in Yunan kuvvetleri tarafından işgali olmuştur. İşgal kararı Anadolu'da derin bir infial yaratırken, İzmir Kordonboyu'nda tarihin akışını değiştiren bir kurşun patlamıştır. Bu kurşunu atan isim, kamuoyunda "Hasan Tahsin" olarak bilinen gazeteci ve fedai Osman Nevres Bey'dir[3].

Tarihsel kronolojide "Hasan Tahsin" isminin ilk sahibi, Harbiye Mektebi'nde Mustafa Kemal Paşa'nın sınıf arkadaşı olan 1883 doğumlu "Silahçı" Hasan Tahsin Receb'dir[4]. İttihat ve Terakki'nin fedai kadrosunda yer alan Silahçı Tahsin'in 1914 başlarında bir iç tasfiye sonucu hayatını kaybetmesinin ardından; Teşkilat-ı Mahsusa üyesi, Paris Sorbonne mezunu entelektüel gazeteci Osman Nevres Bey, gizli görevleri sebebiyle bu ismi ve pasaportu devralmıştır[5]. Osman Nevres, 1914'te Bükreş'te İngiliz Buxton kardeşlere düzenlenen suikast operasyonundan İzmir'de yayımladığı Hukuk-u Beşer (İnsan Hakları) gazetesine kadar bu efsanevi ismi taşımıştır[6].

14 Mayıs gecesi Maşatlık Meydanı'nda toplanan halkı ateşli nutuklarıyla direnişe çağıran Hasan Tahsin, 15 Mayıs sabahı Pasaport İskelesi'nde işgal askerlerinin karşısına dikilerek "Olmaz, olamaz! Böyle ellerini sallayarak giremezler!" isyanıyla ilk silahı ateşlemiş ve düşman sancaktarını yere sermiştir[7]. Onlarca süngü darbesiyle şehit edilen Hasan Tahsin'in attığı bu

ilk kurşun, askeri bir hamleden ziyade ulusal onuru kurtarma, uykudaki milli bilinci uyandırma ve "Redd-i İlhak" ruhunu Anadolu'nun dört bir yanına yayma hamlesi olmuştur[8].

3. BATI ANADOLU VE GÜNEY CEP HESİ'NDE YEREL MEŞRUİYET VE HALK DİRENİŞİ

İzmir'in işgali üzerine Anadolu'nun dört bir yanında sivil ve dini önderlerin öncülüğünde Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak cemiyetleri kurulmuştur. Batı Anadolu'dan Güney ve Karadeniz hatlarına kadar halk, kendi imkânlarıyla "Kuva-yı Milliye" adı verilen milis güçleri oluşturmuştur.

3.1. Dini Liderlik ve Yerel Kongreler

Denizli'de işgal haberinin hemen ardından Müftü Ahmet Hulusi Efendi, 16 Mayıs 1919'da Bayramyeri Meydanı'nda topladığı halka tarihi bir fetva vererek, işgale karşı cihadın farz olduğunu ve teslimiyetin dini meşruiyetinin bulunmadığını ilan etmiştir[9]. Balıkesir ise Alaca Mescit toplantılarıyla başlayan süreçte 1919-1920 yılları arasında beş ayrı kongre toplayarak; vergi toplama ve asker alma yetkilerini kullanan, adeta yerel bir hükümet modeli oluşturan idari bir yapı kurmuştur[10]. Ödemiş halkı 31 Mayıs 1919'da Hacı İlyas Köyü (İlk kurşun) sırtlarında sivil halk ve efelerle ilk organize sivil direniş cephesini açmıştır[11].

3.2. Efeler, Kadın Kahramanlar ve Güney Cephesi Destanları

Aydın'da 16 Haziran 1919'da Yörük Ali Efe ve müfrezesinin gerçekleştirdiği Malgaç Baskını, Yunan ordusunun yenilmezliği algısını kırmış ve Efeleri dağlardan indirerek vatan savunmasının kilit gücü haline getirmiştir[12]. Ziynet eşyalarını satarak silah alan ve İmamköy civarında düşmanla bilfiil çarpışan Çete Ayşe, Türk kadınının Milli Mücadele'deki sarsılmaz kararlılığını sergilemiştir[13].

Güney Cephesi'nde ise halk, Fransız işgaline ve Ermeni intikam alaylarına karşı destansı bir şehir savunması vermiştir. Maraş'ta Türk kadınlarının peçesine uzanan düşman askerine karşı ilk kurşunu atan Sütçü İmam[14]; Antep'te "Düşman cesedimi çiğnemeden Antep'e giremez!" diyerek Fransız konvoyunu durduran ve köprübaşında şehit düşen Şahin Bey (Mehmet Sait)[15] Güney direnişinin meşalesi olmuşlardır.

İnebolu-Ankara hattında (İstiklal Yolu) 9 aylık bebeğiyle kış şartlarında cepheye mermi taşırken donarak şehit düşen Kastamonulu Şerife Bacı[16]; 300 kişilik müfrezesiyle İzmit, Bursa ve Gediz cephelerinde savaşan Üsteğmen Kara Fatma (Fatma Seher Erden)[17] ve 12 yaşında "Onbaşı" rütbesi alarak cepheden cepheye koşan Nezahat Onbaşı, Milli Mücadele'nin adsız kahramanlarıdır.

Kahraman / Önder	Bölge / Şehir	Tarihi Rolü ve Mücadele Alanı
Hasan Tahsin (Osman Nevres)	İzmir (Konak)	İzmir'de düşmana ilk kurşunu atarak Milli Direniş bilincini ateşleyen gazeteci şehit.
Müftü Ahmet Hulusi Efendi	Denizli (Bayramyeri)	İşgale karşı ilk milli fetvayı vererek sivil/dini direnişi meşrulaştıran kamu önderi.
Yörük Ali Efe ve Demirci Efe	Aydın / Nazilli	Malgaç Baskını ile Yunan ilerleyişini durduran Ege milis gücü liderleri.
Sütçü İmam ve Şahin Bey	Maraş / Gaziantep	Güney Cephesi'nde Fransız işgaline karşı halk savunmasını başlatan simge isimler.

Kahraman / Önder	Bölge / Şehir	Tarihi Rolü ve Mücadele Alanı
Şerife Bacı ve Kara Fatma	Kastamonu / Bursa-İzmir	Lojistik hatlarda mermi taşıyan ve cephede bizzat müfreze komuta eden kadın kahramanlar.

4. MÜLKİ İDARE VE YEREL YÖNETİMLERİN STRATEJİK LOJİSTİK GÜCÜ

Milli Mücadele, sadece cephedeki askeri bir çarpışma değil, aynı zamanda mülki idare ve yerel yönetimlerin (belediyelerin) sergilediği muazzam bir kamu yönetimi ve lojistik başarısıdır. Mondros sonrası merkezi bürokrasinin felç olduğu koşullarda, belediye başkanları ve mülki amirler stratejik inisiyatifler almışlardır[18].

İşgal altındaki belediyeler, kâğıt üzerinde işgal idarelerine itaat eder görünürken fiiliyatta cepheye ikmal sağlayan gizli hücreler gibi çalışmıştır. "İaşe Encümenleri" ve belediye bütçeleri aracılığıyla toplanan kamu kaynakları, resmi evraklarda "muhtaçlara yardım" gösterilerek Kuva-yı Milliye birliklerine aktarılmıştır[19]. Bu durum Türk kamu yönetimi tarihinin en başarılı "stratejik bütçe kaydırması" örneğidir. Belediye zabıtaları, tabipleri ve telgraf memurları ağ tipi haberleşme (network organization) kurgulayarak Ankara ile işgal bölgeleri arasındaki istihbarat ve silah sevkiyatını koordine etmişlerdir[20].

5. KURUMSALLAŞMA, DÜZENLİ ORDU VE 30 AĞUSTOS BÜYÜK ZAFERİ

Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışıyla başlayan süreç; Amasya Genelgesi, Erzurum ve Sivas

Kongreleri ile milli iradenin tecelligahı olan 23 Nisan 1920'de Ankara'da TBMM'nin açılmasıyla taçlanmıştır. Bölgesel direniş odakları tek bir çatı altında birleştirilmiş ve idari bir zorunluluk olarak Kuvayı Milliye'den "Düzenli Ordu'ya geçilmiştir[21].

Garp Cephesi Komutanlığı'na atanan İsmet Bey (İnönü) liderliğinde I. ve II. İnönü Zaferleri kazanılmış, ardından Sakarya Meydan Muharebesi'nde Mustafa Kemal Paşa'nın "Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh bütün vatandır" doktrini ile düşman taarruzu kırılmıştır[22].

Aylarca süren gizli lojistik hazırlıklar, Tekâlif-i Milliye emirleri ile milletin varını yoğunu orduya tahsis etmesi ve uygulanan kusursuz sahte taarruz stratejileri sonucunda, 26 Ağustos 1922 sabahı Kocatepe'den Büyük Taarruz başlatılmıştır. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın sevk ve idaresindeki Türk ordusu, 30 Ağustos 1922'de Dumlupınar'da gerçekleşen Başkomutanlık Meydan Muharebesi ile Yunan ordusunu imha etmiştir.

30 Ağustos Zaferi'nin ardından Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın "Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!" emriyle şahlanan Türk ordusu ve Süvari Kolordusu, 9 Eylül 1922 sabahı İzmir'e girmiştir. Yüzbaşı Şerafettin Bey (İzmir), Yüzbaşı Zeki Doğan ve Teğmen Sıtkı Bey gibi kahraman subaylar, göğüslerinden yaralanma pahasına İzmir Hükümet Konağı ve Kadifekale'ye al bayrağı çekmişlerdir[23]. Buhara Cumhuriyeti'nden gelen altın kakmalı kılıç bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından İzmir'e ilk giren Yüzbaşı Şerafettin'e takdim edilmiştir[24]. 15 Mayıs 1919'da Hasan Tahsin'in attığı ilk kurşun ile başlayan çileli yol, 9 Eylül'de İzmir'in dağlarında açan çiçeklerle nihai zafere ulaşmıştır.

6. SONUÇ

Mondros ve Sevr anlaşmalarıyla imha edilmek istenen bir millet, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün askeri ve siyasi dehası, Milli Mücadele kahramanlarının adanmışlığı ve Anadolu insanının

topyekûn fedakârlığı sayesinde küllerinden yeniden doğmuştur. 30 Ağustos Zaferi, sadece askeri bir başarı değil; egemenliğin kayıtsız şartsız millete devredildiği genç Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin harcı ve haritasıdır. Hasan Tahsin'in Kordonboyu'nda yaktığı bağımsızlık meşalesi, Lozan Barış Antlaşması ile tescillenmiş ve 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ile ebedileşmiştir.

DİPNOTLAR VE KAYNAKÇA

[1] U. Kocatürk, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi, TTK Yayınları, s. 12.

[2] S. Selek, Anadolu İhtilali, Cilt I, Kastaş Yayınları, s. 182-185.

[3] A. Mehmetefendioğlu, "Teşkilatın İki Elemanı Silahçı Hasan Tahsin'den Osman Nevres'e İki Hasan Tahsin", Toplumsal Tarih, 2009.

[4] A. Afetinan, M. Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları, Ankara, 1991.

[5] A. Bedevi Kuran, İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler, İstanbul, 1945.

[6] Y. Aksoy, Hasan Tahsin ve İlk Kurşun, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, s. 112-118.

[7] Ş. Turan, Türk Devrim Tarihi, 1. Kitap, Bilgi Yayınevi, s. 144.

[8] A. Gevgilili, Türkiye'de Yenileşme Düşüncesi, Sivil Toplum, Basın ve Atatürk, Bağlam Yayınları, s. 201.

[9] M. Bayrak, Milli Mücadele Döneminde Denizli, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990, s. 74-78.

[10] Y. Özkaya, "Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt X, Sayı 28, 1994.

[11] N. Akkerman, Milli Mücadelede Ödemiş, İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası, 1970, s. 112.

[12] A. H. Gökbel, Aydın İli Tarihi ve Milli Mücadele Akınları, Aydın: CHP Basımevi, 1948, s. 203.

[13] A. Sarıkoyuncu, Milli Mücadelede Din Adamları, Cilt II, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2002, s. 145.

[14] Dr. Mehmet Talat Şimdi, Hasan Tahsin ve Milli Mücadele Kahramanları İlk Kurşundan Cumhuriyete, Bölüm 3, s. 4.

[15] A.g.e., Bölüm 3, s. 5.

[16] A.g.e., Bölüm 3, s. 6.

[17] A.g.e., Bölüm 3, s. 6-7.

[18] F. Çoker, "Milli Mücadele'de Türk Yerel Yönetimleri ve Belediyelerin Rolü", Türk İdare Dergisi, Sayı 403, 1994, s. 15-22.

[19] Y. Özkaya, "Milli Mücadele'de Yerel Yönetimlerin Mali Kaynakları", Atatürk Yolu Dergisi, Cilt 2, Sayı 7, 1991, s. 45-56.

[20] İ. Güneş, Milli Mücadele'de Sivil Direniş ve Belediye Teşkilatları, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1997, s. 134.

[21] Ş. S. Aydemir, Tek Adam: Mustafa Kemal (1919-1922), Cilt II, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011, s. 364-370.

[22] T. Gökbilgin, Milli Mücadele Başlarken, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2011, s. 288.

[23] M. Belge, Milli Mücadele Döneminde İzmir ve 9 Eylül Zaferi, İzmir Kent Arşivi Yayınları, 2010, s. 215.

[24] Dr. Mehmet Talat Şimdi, Hasan Tahsin ve Milli Mücadele Kahramanları İlk Kurşundan Cumhuriyete, Bölüm 3, s. 10-11.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=c_hr043DwI8

4-16-Tarihsel Çelişkiler Kıskacında Nazım Hikmet, Erken Cumhuriyet Rejimi ve Söylemsel Çarpıtmalar: İzmir Fuarı "Folkart Romantika Nazım Hikmet - Bir Ömrün Seyrüseferi Sergisi" Odaklı Bir İnceleme

Yazar: Dr. Mehmet Talat Şimdi

Giriş ve Sergilere Dair Tarihsel Kronoloji Analizi

İzmir Kültürpark (İzmir Enternasyonal Fuarı), 1923 yılında Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifleriyle toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde temelleri atılan ve Cumhuriyet'in bağımsız, kamucu, yerli sanayileşme idealini temsil eden tarihsel bir alandır. Ancak 11 Eylül 2026 itibarıyla fuar alanında yer alan etkinliklerin, alanın kendi tarihsel mirasını ve kuruluş ruhunu gölgede bırakarak odağını **"Folkart Romantika Nazım Hikmet - Bir Ömrün Seyrüseferi Sergisi"** başlığı altında şair Nazım Hikmet Ran'ın yaşam öyküsüne kaydırdığı görülmektedir.

Sergi panolarında sunulan tarihsel akış (1908-1964) detaylıca incelendiğinde; kronolojinin şu temel duraklardan oluştuğu tespit edilmiştir:

1. **1908–1919:** II. Meşrutiyet, Selanik'in kaybı, Galatasaray ve Nişantaşı Sultanileri yılları, Bahriye Mektebi'ne giriş (1918) ve Milli Mücadele'nin başlangıcı (1919).
2. **1920–1923:** Sağlık nedeniyle bahriyelilikten ayrılış, İnebolu üzerinden Ankara'ya geçiş, Bolu'da öğretmenlik ve Moskova Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi (KUTV) süreci.
3. **1929–1938:** Türkiye'ye dönüş, 835 Satır'ın yayımlanması, Putları Yıkıyoruz kampanyası, TKP ilişkileri, adli takibatlar ve neticesinde 1938 Harp Okulu ve Donanma Davaları mahkûmiyeti.
4. **1939–1950:** Cezaevi yılları, açlık grevleri, 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti tarafından çıkarılan Af Kanunu ile serbest kalışı.

5. **1951–1963:** Askerlik kararı sonrası yurt dışına kaçış, vatandaşlıktan çıkarılma, Moskova/Doğu Bloku yılları ve vefatı.

Kuruluş, Kurtuluş Yılları, Nazım Hikmet'in Komünist Faaliyetleri ve Demokrat Parti Dönemi

Nazım Hikmet, Kurtuluş Savaşı yıllarında anti-emperyalist duygularla 1921'de Ankara'ya geçmiş, Milli Mücadele'ye katılmak istemiş ancak Bolu'ya öğretmen olarak atanmıştır. Bolu'daki dönemi, Spartakist ve komünist fikirlerle yoğun temas kurduğu süreç olmuştur. Ankara Hükümeti'nin sol hareketler üzerindeki denetimini artırması üzerine Batum üzerinden Moskova'ya giderek KUTV'da eğitim görmüş ve Türkiye Komünist Partisi (TKP) bünyesinde aktif hücresel organlarda çalışmıştır. 1924'te Türkiye'ye döndükten sonra illegal faaliyetleri ve komünizm propagandası nedeniyle İstiklal Mahkemesi tarafından mahkûm edilmiş, tekrar Sovyetler Birliği'ne kaçmıştır.

1938 yılındaki tutuklanması ve ağır mahkûmiyeti (28 yıl 4 ay), TSK mensubu öğrenciler ve bahriyeliler arasında komünist propaganda yapılması ve Ceza Kanunu'nun ilgili maddeleri kapsamından kaynaklanmıştır. Uzun süren mahkûmiyet ve açlık grevleri sürecinin ardından, 14 Mayıs 1950 seçimleriyle iktidara gelen **Demokrat Parti (DP)**, çıkardığı Genel Af Yasası ile Nazım Hikmet'in serbest kalmasını sağlamıştır. Ancak şair, DP iktidarı döneminde yeniden askere çağrılması ve can güvenliği endişesi üzerine 1951'de Romanya üzerinden tekrar SSCB'ye kaçmıştır.

Şairin ideolojik tutumundaki en dikkat çekici kırılmalardan biri de Sovyetler Birliği yıllarında yaşanmıştır. Nazım Hikmet, Stalin döneminin Sovyet bürokrasisini sertçe eleştirdiği **"İvan İvanoviç Var Mıydı, Yok Muydı?"** adlı tiyatro oyununu kaleme almış; bu eser 1956'da Moskova'da sahnelendikten hemen sonra SSCB iktidarı ve sansür kurulu tarafından derhal **Rusya'da yasaklanarak** gösterimden kaldırılmıştır.

Komünizmin Çöküşü, Türk Cumhuriyetlerinin Doğuşu ve Atatürk'ün İdeolojik Çerçevesi

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, "Benim iki büyük eserim vardır; biri Türkiye Cumhuriyeti, diğeri Cumhuriyet Halk Partisi'dir" diyerek kurduğu rejim ve partinin temel doktrinini ulusal egemenlik ve Türk milliyetçiliği üzerine inşa etmiştir. Bu kimlik; temel anlamda **Türk Ocakları'nın** birikimi ve **Ziya Gökalp'ın** fikir sistemi esas alınarak kazanılmıştır.

Atatürk, komünizmi Türk milletinin bünyesine tamamen aykırı ve yıkıcı bir tehlike olarak görmüştür. Nitekim tarih, Atatürk'ün doktrinel haklılığını teyit etmiş; Nazım Hikmet'in sığındığı ve idealize ettiği komünist/totaliter Sovyet rejimi **1990'ların başında (1991) resmen çökmüş ve yıkılmıştır**. Bu çöküşle birlikte, yıllardır komünist esaret altında yaşayan Sovyetler Birliği'ndeki Türk halkları bağımsızlıklarına kavuşmuş; Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Kırgızistan gibi **bağımsız Türk Cumhuriyetleri doğmuştur**. Atatürk'ün "kökü dışarıda" görerek reddettiği idari ve ideolojik yapı tarih sahnesinden silinirken, Ziya Gökalp çizgisindeki Türk dünyası ve Türk milliyetçiliği mefkûresi tarihsel bir zafer kazanmıştır.

Sosyolojik, Psikolojik ve Politik Değerlendirme

Atatürk'ün kurucusu olduğu CHP'nin, Ziya Gökalp ve Türk Ocakları çizgisindeki milliyetçi/devletçi kurucu kodlarından uzaklaşarak **Sosyalist Enternasyonal** eksenli bir yapıya evrilmesi, bugün CHP'li bir belediyenin öncülüğünde ve milli gelir dağılımında en üst dilimde yer alan bir inşaat grubunun sponsorluğunda düzenlenen bu sergiyle derin çelişkiler barındırmaktadır:

Aktör	Tarihsel ve İdeolojik Durum	Günümüzdeki Rolü / Eksen Kayması ve Çelişki Unsuru
Nazım Hikmet	Sermaye karşıtı komünist şair. (DP affıyla çıkmış, SSCB'de oyunu yasaklanmış, sığındığı rejim 1990'da çökmüştür).	İsminin ve mirasının, "Folkart Romantika Nazım Hikmet" başlığıyla devasa inşaat sermayesi eliyle tüketim nesnesi yapılması.
Sponsor Şirket (Folkart)	Gayrimenkul, rant ve büyük inşaat sermayesinin temsilcisi.	Sol/komünist semboller üzerinden "Romantika" vb. yumuşatılmış kılıflarla marka imajı ve prestij devşirmesi.
CHP'li Belediye	Gökalpçı/milliyetçi ve devletçi kurucu mirastan, Sosyalist Enternasyonalist eksene kayan yapı.	Atatürk'ün rejim için tehdit gördüğü, 1990'da çöken komünist ideolojinin simgelerini özel inşaat sermayesinin sponsorluğunda sahiplenmesi.

1. **Sosyo-Politik Açıdan:** Türkiye'de mahkûm olan, Demokrat Parti affıyla serbest kalan, sığındığı SSCB'de dahi oyunu yasaklanan ve inandığı komünist sistem 1990'da çöken bir şairin mirası; bugün rant sermayesinin zirvesindeki bir holding tarafından "Romantika" kılıfıyla pazarlanmaktadır (Kültür Endüstrisi).
2. **Psikolojik Açıdan:** Düzenleyici kurumların, 1990'da çöken bir doktrinin mirasçılarını sahiplenerek hem kurucu felsefeden kopuşlarını gizlemeye çalıştıkları hem de bu figürleri bir "sol-vicdan aklama" aracı olarak kullandıkları görülmektedir.

Sonuç ve Tarihsel Projeksiyon

Nazım Hikmet Yaşasaydı: Hayatı boyunca sermaye sınıfıyla mücadele etmiş, SSCB'deki bürokrasiyi eleştirdiği için oyunu yasaklanmış ve inandığı komünist rejimin 1990'da çöküşüne şahit olacak olan şair; kendi adının "Folkart Romantika" adı altında gayrimenkul rantı temsilcisi bir holdingin sponsorluğuyla sergilenmesini sert bir dille reddeder, bunu "piyasanın devrimci hafızayı ehlileştirmesi" olarak nitelendirirdi.

Atatürk Yaşasaydı: Atatürk, "iki büyük eserim" dediği yapının Ziya Gökalp ilkelerinden uzaklaşarak Sosyalist Enternasyonalist bir çizgiye kaymasını, rant sermayesiyle eklemlenmesini ve 1990'da çökerek yerini bağımsız Türk Cumhuriyetlerine bırakan komünist rejimlerin simgelerini sahiplenmesini, kurucu felsefeye ve Türk milliyetçiliği ilkesine açık bir sapma olarak değerlendirirdi.

Dipnotlar ve Kaynakça

1. **TBMM Gizli Celse Zabıtları**, Cilt 1, s. 72-78. (Mustafa Kemal Paşa'nın Bolşeviklik, komünizm ve iç güvenlik üzerine değerlendirmeleri).
2. **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, Cilt II, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara. (Atatürk'ün komünizm, milli bünye, Ziya Gökalp ve sosyal yapı hakkındaki konuşmaları).
3. **Ziya Gökalp**, Türkçülüğün Esasları, Matbuat Müdiriyet-i Umumiyesi, 1923. (Cumhuriyet'in ve CHP'nin fikri zeminini oluşturan temel ilkeler).
4. **Resmi Gazete**, 14 Temmuz 1950, Sayı: 7558. (Demokrat Parti Dönemi Genel Af Kanunu).
5. **Nazım Hikmet**, İvan İvanoviç Var Mıydı, Yok Muydı?, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul. (SSCB'de sansürlenen ve yasaklanan tiyatro oyunu).
6. **Afşin Yapıcı**, 1938 Harp Okulu ve Donanma Davaları, İleri Yayınları, İstanbul. (Nazım Hikmet'in yargılanma gerekçeleri ve mahkeme zabıtları).

7. **SSCB'nin Dağılması ve Türk Cumhuriyetleri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara. (1990-1991 süreci ve bağımsızlığını kazanan Türk Devletleri).

4-17-12 EYLÜL 1980 ASKERÎ MÜDAHALESİ: ORTAM, STRATEJİK HEDEFLER VE HUKUKİ-SİYASİ SONUÇLARI

DR.MEHMET TALAT ŞİMDİ

Özet

Bu makale, 12 Eylül 1980 Askerî Müdahalesi'ne zemin hazırlayan toplumsal ve siyasal ortamı, devlet kademelerindeki algı ve bürokratik yaklaşımları, müdahalenin planlanma sürecini ve müdahale sonrası yürütülen hukuki-siyasi yargılamaları ele almaktadır. Çalışma, 12 Mart 1971 Muhtırası'ndan başlayan çatışma dinamiklerinin 1980'e giden süreçte nasıl tırmandığını ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ile sol örgütler üzerinden yürütülen yargısal süreçleri incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: 12 Eylül 1980, Türk Siyasal Hayatı, 12 Mart Muhtırası, MHP Yargılamaları, Askerî Müdahaleler.

1. Giriş

1980'li yıllara girilirken Türkiye Cumhuriyeti, yaklaşık on yıldır devam eden ciddi bir yönetim krizinin yanı sıra ağır toplumsal güvenlik sorunlarıyla boğuşmaktaydı. Ülke genelinde sağ-sol eksenine oturan siyasal şiddet ve idari zaafiyet, devlet otoritesinin ve kamu düzeninin sorgulanır hâle gelmesine neden olmuştur. Siyasal şiddetin ve sokak hareketlerinin ulaştığı boyut, toplumda derin bir güvensizlik ortamı yaratmış ve idari mekanizmaların işlevselliğini zaafa uğratmıştır [1].

2. Tarihsel Arka Plan: 12 Mart Muhtırası'ndan 1970'lerin Sonuna

12 Eylül'e giden gergin ortamın kurumsal ve ideolojik temelleri esasen 12 Mart 1971 Muhtırası döneminde atılmıştır. Bu dönemde Millî Demokratik Devrim (MDD) çizgisini benimseyen ideolojik yaklaşımlar, yalnızca üniversite gençliğiyle sınırlı

kalmamış; illegal yapılanmalar ve muhtelif mekanizmalar aracılığıyla Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) bünyesine sirayet ederek askerî bir müdahale ile iktidarı ele geçirme arayışına girmiştir.

9 Mart 1971 tarihinde, cuntacı yapıların desteğiyle üst düzey bazı askerî yetkililerin iktidara el koyma planı gündeme gelmiştir. Ancak Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur ve Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Faruk Gürler'in uyarılması ve komuta kademesinin müdahalesiyle bu girişim akamete uğratılmıştır [2].

Sol/radikal grupların mezkûr darbe girişimi beklentisinde olduğu bu hassas evrede; 1. Ordu Komutanı Orgeneral Faik Türün, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç ve Millî İstihbarat Teşkilatı (MİT) Müsteşarı Fuat Doğu'nun sergilediği tutum, ordu içindeki sol cunta yapılanmasının yönetimi ele geçirmesini engellemiştir [3].

Ordu içindeki dengeleri yatıştırmak ve siyasal krizi kontrol altına almak amacıyla 12 Mart 1971 Muhtırası verilmiş; Başbakan Süleyman Demirel istifa etmiş ve Nihat Erim liderliğinde ılımlı siyasi aktörlerin de dâhil olduğu "partilerüstü" yeni bir hükümet kurulmuştur.

12 Mart 1971 Muhtırası ➔ Nihat Erim Hükümeti ➔ 1974 Genel Affı ➔ Okul/Mahalle Örgütlenmeleri (1975-1980)

12 Mart sonrasında yürütülen operasyonlara rağmen, radikal Marksist devrimci yapılanmalar eylemlerine devam etmiş; ancak yürütülen güvenlik operasyonları sonucunda söz konusu yapıların lider kadroları etkisiz hâle getirilmiştir. 1974 yılında çıkarılan Genel Af Kanunu ile serbest kalan kadrolar, süratle yeni örgütlenmelere giderek eğitim kurumlarında ve mahallelerde taban tutma stratejisini uygulamaya koymuşlardır. Bu süreçte siyasal şiddetin ana hedeflerinden biri Ülkücü/milliyetçi gruplar ve MHP kadroları olmuştur [4].

3. Bürokratik Zihniyet ve Siyasal Şiddeti Okuma Biçimleri

Dönemin güvenlik ve mülki idare bürokrasisinde yaşanan algı farklılıkları, şiddet olaylarının teşhisinde ve önlenmesinde önemli rol oynamıştır. Dönemin Emniyet Genel Müdürü Vecdi Gönül'ün tanıklığı, idari mekanizmanın olaya bakışını açıklıkla ortaya koymaktadır:

"1978 yılında Başbakan Bülent Ecevit tarafından İçişleri Bakanlığı görevine getirilen emekli Orgeneral İrfan Özaydınlı, Emniyet Genel Müdürlüğü'nden sağ ve sol örgütlere ait tüm tahkikat dosyalarını talep etmiştir. Hazırlanan dosyaların ağırlıklı olarak sol eylemlerden oluşması üzerine Bakan Özaydınlı duruma şaşırmış ve bunun sebebini sormuştur. Emniyet Genel Müdürü Vecdi Gönül, 'Kim eylem yaptıysa ayrım gözetmeksizin dosyaladık, tablo bu şekilde ortaya çıktı' yanıtını vermiştir.

İrfan Özaydınlı ise, 'Yanlış düşünüyorsunuz, solcular aslında eylem yanlısı değil. Ülkücülerin saldırıları karşısında kendilerini savunmak zorunda kalıyorlar. Eğer Ülkücüler durdurulursa, solcuların eylemleri de kendiliğinden biter' değerlendirmesinde bulunmuştur." [5]

Ancak 1978 yılı sonlarında meydana gelen Kahramanmaraş Olayları'nın ardından olay yerinde incelemelerde bulunan Bakan Özaydınlı, şiddet olaylarının arkasındaki gerçek odakların sol örgütler olduğunu bizzat tespit etmiş ve bu durumu Başbakan Ecevit'e rapor etmesi üzerine görevinden istifa etmek durumunda kalmıştır [6]. Marksist diyalektiğin "tez-antitez-sentez" kurgusundan beslenen bu bakış açısı, dönemin birçok siyasi ve idari aktörünün toplumsal şiddeti okurken düştüğü yöntemsel bir yanılgı olarak öne çıkmaktadır.

Dönem / Olay	Güvenlik / Siyasi Yaklaşım	Sonuç
1978 Öncesi	Şiddetin kaynağını tek taraflı reaksiyona bağlama eğilimi	Emniyet ve istihbarat dosyalarında zaafiyet
Maraş Olayları (1978)	Olay yerinde bizzat yapılan saha incelemesi ve raporlama	İçişleri Bakanı Özaydınlı'nın istifası ve Sıkıyönetim ilanı

4. Darbeye Giden Süreç ve 12 Eylül Müdahalesi

Darbe, anlık bir tepki olmaktan ziyade uzun süreli bir planlamanın ürünü olarak olgunlaştırılmıştır. Toplumsal şiddet tırmanırken emniyet, istihbarat ve adli mekanizmaların etkinsiz kalması; sıkıyönetim ilan edilmesine rağmen askerî birimlerin olaylara müdahalede pasif bir tutum izlemesi, darbe koşullarının olgunlaşmasına zemin hazırlamıştır.

1. **Hazırlık Talimatı:** Darbeden yaklaşık bir yıl önce Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren tarafından Orgeneral Haydar Saltık'a verilen planlama talimatı, sürecin kurumsal bir takvime bağlandığını göstermektedir [7].
2. **Siyasi Kilitlenme:** Meclis'in aylarca cumhurbaşkanını seçememesi ve siyasi partiler arasındaki diyalog kanallarının tıkanması devleti kilitlenme noktasına

getirmiştir. MHP Lideri Alparslan Türkeş gidişatın tehlikesine dikkat çekmeye çalışsa da siyasi yelpazede gerekli uzlaşı sağlanamamıştır.

3. **Uyarı Mektubu:** Aralık 1979'da TSK Komuta Kademesi tarafından Cumhurbaşkanlığına verilen **"Uyarı Mektubu"**, müdahalenin açık bir habercisi olmuştur.

1979 (Haydar Saltık Planlaması) ➔ Aralık 1979 (Uyarı Mektubu) ➔ 12 Eylül 1980 (Askerî Müdahale)

5. Müdahalenin Hedefleri ve Hukuki Demontaj Süreci

12 Eylül yönetimi ve Milli Güvenlik Konseyi (MGK), müdahalenin ardından iki temel yapıyı ana hedef olarak belirlemiştir:

1. **Yasal Siyasi Yapılar:** Yasalara uygun olarak kurulan ve faaliyet gösteren Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Ülkü Ocakları ve bunlara bağlı sivil toplum kuruluşları.
2. **İllegal Yapılar:** Şiddet ve terör yöntemlerini benimseyen yasa dışı radikal sol örgütler.

MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası

Müdahale sonrası adli süreçlerin yürütülmesinde Askerî Başsavcı Nurettin Soyer belirleyici bir rol üstlenmiştir. Soyer ve beraberindeki kurul tarafından hazırlanan **985 sayfalık MHP ve Ülkücü Kuruluşlar İddianamesi**, aralarında Alparslan Türkeş'in de bulunduğu 220 sanık hakkında idam talebi içermekteydi [8].

İddianame, esasen Türk milliyetçiliği düşüncesini yargılamayı ve mahkûm etmeyi hedefleyen ideolojik bir metin niteliğindeydi. Ancak yargılama sürecinde Alparslan Türkeş, Nevzat Kösoğlu ve diğer sanıkların yaptığı tarihi savunmalar; söz konusu iddianameyi hem hukuki hem de doktrinel açıdan çökertmiştir. Bu savunmalar, Türk milliyetçiliği düşüncesinin meşruiyetini ve

siyasi hareketin hukuk zeminini kanıtlaması bakımından Türk siyasi tarihinin önemli belgeleri arasında yer almaktadır.

6. Sonuç

12 Eylül 1980 Askerî Müdahalesi, Türkiye'de siyasal hayatı, idari yapıyı ve toplumsal dokuyu yeniden şekillendirmeyi amaçlayan köklü bir kırılma noktasıdır. Şiddet ortamının bahane edilerek devlet mekanizmasının pasifleştirildiği ve darbe şartlarının olgunlaştırıldığı bu süreç, yasal siyasi partilerin kapatılması ve ideolojik yargılamaların yapılmasıyla sonuçlanmıştır. MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası'nda ortaya konan savunmalar ise iddiaların hukuki dayanıksızlığını kanıtlamış ve milliyetçi düşüncenin meşruiyetini tescillemiştir.

Dipnotlar ve Kaynakça

[1] Zürcher, Erik Jan. Modernleşen Türkiye'nin Tarihi. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 385-390.

[2] Batur, Muhsin. Anılar ve Görüşler: Üç Dönemin Perde Arkası. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1985, s. 124-130.

[3] Arcayürek, Cüneyt. Darbeler ve Muhtıralar. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1989, s. 210.

[4] Öznur, Hakkı. Ülkücü Hareket (Cilt 1-6). Ankara: Alternatif Yayınları, 2003.

[5] Gönül, Vecdi. Bürokrasi ve Siyaset Anıları (Aktaran ve Sözlü Tarih Görüşmeleri).

[6] Özaydınlı, İrfan. 1978 İçişleri Bakanlığı Raporları ve İstifa Metni, Resmi Gazete / Dönemin Basın Özetleri, Aralık 1978.

[7] Birand, Mehmet Ali. 12 Eylül Saat: 04.00. İstanbul: Karacan Yayınları, 1984, s. 45-52.

[8] MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası İddianamesi. Ankara: Sıkıyönetim Komutanlığı Askerî Savcılığı Yayınları, 1981.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=q8UIQd6cV9w

4-18-TARİH ÖNCESİ ÇAĞLARDAN MARDİN MİMARİSİNE: KADİM ÖN-TÜRK KÜLTÜR TAŞ İŞLEME SANATI, MARDİN KİREÇ TAŞININ ÖZELLİKLERİ VE KAKMA TEKNİĞİ

Yazar: Dr. M. Talat Şimdi

Özet

Türk taş işleme ve tezyinat sanatı, Anadolu'daki 1071 Malazgirt Zaferi'nden çok daha derin tarihsel köklere sahiptir. Bu kadim gelenek, Ön-Türk (Proto-Türk) kültürel katmanları içerisinde değerlendirilen Sümerlerin tapınak/mimaride taşa şekil verme birikiminden, Sakaların (İskitler) hayvan üslubuyla işledikleri stele ve taş abidelere; Orhun Abideleri'nin anıtsal taş oyma estetiğinden Selçuklu, Artuklu, Akkoyunlu ve Osmanlı tezyinatına uzanan kesintisiz bir tarihsel sürekliliği temsil eder. Taş, Türk sosyo-kültürel hayatında yalnızca bir yapı malzemesi değil; estetik arayışların, dini-felsefi inançların ve devlet aklının ölümsüzleştirildiği bir hafıza mekânıdır.

Mardin kent mimarisini benzersiz kılan ana unsur ise yöreye özgü kireç taşıdır (kalker). Kolay işlenebilir yumuşak yapısıyla ustalara geniş bir tezyinat imkânı sunan Mardin taşı, zamanla havayla temas ettikçe sertleşen dayanıklı yapısı, termal yalıtım sağlayan mikro gözenekli dokusu ve Mezopotamya'ya taşınan çöl tozlarıyla birleşerek aldığı altın sarısı-başak rengiyle kentin anıtsal siluetini oluşturur. Taş yüzeyine uygulanan oyma, kazıma, kabartma ve renkli malzeme kullanımı gibi tekniklerin en gelişmiş uygulamalarından biri de kakma tekniğidir. Bu makalede, Ön-Türklerden devralınan asırlık taş işleme mirası ve Mardin taşının karakteristik özellikleri bağlamında; **Latifiye Camii**, **Zinciriye Medresesi**, **Hamza-i Kebir Camii** ve **Kasımiye Medresesi**'ndeki tezyini kakma uygulamaları detaylıca incelenmekte ve Türk tezyini sanat geleneği açısından değerlendirilmektedir.

1. Giriş: 1071 Öncesi Ön-Türk Taş İşleme Sanatının Kökleri (Sümerler, Sakalar ve Orhun Abideleri)

Türk taş işleme sanatını yalnızca 1071 Malazgirt sonrası Anadolu mimarisi ile sınırlandırmak, bu sanatın binlerce yıllık derinliğini göz ardı etmek demektir. Ön-Türk (Proto-Türk) kültürel katmanlarıyla ilişkilendirilen kadim uygarlıklar, taşa şekil verme geleneklerinin ilk temellerini atmışlardır:

1. **Sümerler ve Erken Taş Tezyinatı:** Ön-Türk dil ve kültür ögeleriyle tipolojik benzerlikler gösteren Sümerler, Mezopotamya ve çevresinde anıtsal mimarinin, taş rölyeflerin ve stellerin ilk uygulayıcılarındandır. Ziggurat ve tapınak yüzeylerinde uygulanan taş ve mozaik kakma teknikleri, taşın estetik amaçla işlenmesinin en erken formlarını sunar.
2. **Sakalar (İskitler) ve Bozkır Hayvan Üslubu:** M.Ö. 8. yüzyıldan itibaren Avrasya bozkırlarında hâkimiyet kuran Saka/İskit Türkleri, taşı hem mezar mimarisinde (kurgan stelleri, balballar) hem de maden-taş tezyinatında "Hayvan Üslubu" ile işlemişlerdir. Sakaların steller üzerine kazıdıkları geometrik ve stilize figüratif motifler, Türk taş işçiliğinin karakteristiğini belirlemiştir.
3. **Orhun Abideleri ve Anıtsal Türk Taş Sanatı:** Göktürkler döneminde Moğolistan'ın Orhun Vadisi'nde dikilen Kül Tigin, Bilge Kağan ve Tonyukuk yazıtları, Türklerin taşı bir devlet hafızası ve ebediyet simgesi olarak kullandığını gösterir. Yekpare taşların yontulması, damga ve ejder figürleriyle bezenmesi ve Göktürk alfabesinin taşa incelikle kazınması, Ön-Türk birikiminin olgunlaşmış anıtsal evresidir.

Bu köklü gelenek, Anadolu'nun yurt edinilmesiyle birlikte Selçuklu, Artuklu, Akkoyunlu ve Osmanlı taş ustalarının elinde anıtsal yapılara, taç kapılara, mihraplara ve minarelere aktarılmıştır.

2. Mardin Taşının Yapısal Özellikleri ve Çöl Tozları ile Gelen "Başak Rengi" Dönüşümü

Mardin kentinin mimari kimliğini şekillendiren en önemli fiziksel öge, yöresel sarımsı kireç taşıdır (kalker). Bu kadim taşın yapısal nitelikleri ve tezyinattaki rolü şu temel özelliklerle öne çıkar:

1. **Yumuşak İşlenebilirlik ve Doğal Sertleşme:** Mardin taşı ocaktan ilk çıkarıldığında nemli ve nispeten yumuşak bir dokuya sahiptir. Bu özellik, Türk taş ustalarının taç kapılarda, mukarnaslarda ve kakma yuvalarında adeta bir dantel gibi ince işçilik çıkarmasını kolaylaştırır. Taş, ocaktan çıkarılıp havayla temas ettikçe zamanla kurur, sertleşir ve dış etkenlere karşı yüksek dayanıklılık kazanır.
2. **Termal İklim Yalıtımı:** Gözenekli yapısı sayesinde Mardin taşı doğal bir ısı yalıtkanıdır. Yaz aylarında Mezopotamya'nın aşırı sıcaklarını içeri geçirmeyerek mekânı serin tutar; kışın ise içerideki sıcaklığı muhafaza ederek bölge mimarisine iklimsel bir uyum sağlar.
3. **Çöl Tozları ile Gelen "Başak Rengi" Patinası:** Taşın başlangıçtaki açık sarı/krem rengi, zaman içerisinde rüzgârlarla güneyden ve Mezopotamya çöllerinden taşınan mineral bakımından zengin çöl tozlarının taş gözeneklerine nüfuz etmesi ve güneş ışığıyla oksitlenmesi sonucu dönüşür. Taş zamanla olgunlaşarak sıcak bir **olgun başak rengi** ve kıymetli bir kehrîbar tonu kazanır. Bu doğal süreç, kentin gün batımındaki altın sarısı anıtsal siluetini oluşturur.
4. **Estetik Monotonluk ve Zıtlık Arayışı:** Kentteki tüm yapıların sarımtırak kireç taşından inşa edilmiş olması cephelerde tekdüzelik riski doğurmuştur. Taş ustaları bu monotonluğu kırmak ve yapılara hareket katmak amacıyla zıt renkli koyu taşlar (duman rengi/siyah) ve sırlı çinilerle kakma (tarsî‘) yöntemini geliştirmişlerdir.

3. Kakma Tekniğinin Tanımı ve Malzeme Niteliği

Kakma tekniği; ahşap, maden, fildişi ve taş yüzeylerde motif yuvalarının oyulması ve bu oyuklara farklı renkte veya türde malzemenin (mermer, zıt renkli kalker taşı, sırlı çini) çekiç ve tokmak yardımıyla yerleştirilmesiyle elde edilen bir tezyinat türüdür. İslam tezhip ve el sanatlarında tarsî‘, tekfît veya tet‘îm olarak anılan bu teknik, Mardin taşının sunduğu sarı-başak rengi zemin üzerinde koyu renkli taş kakmalarla muazzam bir görsel kontrast oluşturur.

İşlem sırası bakımından iki aşamalı bir Türk zanaat disiplini içerir:

1. Ana inşa taşı yüzeyinde oyma tekniği kullanılarak motif yuvaları incelikle açılır.
2. Oyulan yuvanın geometrisine tam oturacak zıt renkli taş, mermer veya sırlı çini parçaları hazırlanarak yerleştirilir.

Mardin yöresinde Boncuklu Tarla Neolitik kazılarından itibaren bilinen bu yöntem, Ön-Türk taş tezyinatından beslenen Artuklu ve Akkoyunlu taş ustalarının elinde Selçuklu geometrik ve bitkisel kompozisyon anlayışıyla birleşerek zirveye ulaşmıştır.

4. Mardin Türk İslam Mimarisine Kakma Tekniğinin Yansıması

Türk taş ustaları, Mardin taşının başak rengi zemininde görsel bir odak noktası oluşturmak amacıyla koyu/siyah (duman renkli) taşları, fildişi mermerleri ve sırlı çinileri kakma tekniğiyle kullanmışlardır.

İncelenen Eserlerin Tezyini Analiz Tablosu

Yapı Adı	Dönemi / Bânisi	Tarihi	Kakma Tekniğinin Uygulandığı Bölüm	Türk Taş Tezyinatı Motif Özellikleri ve Taş Kullanımı
Latifiye Camii	Artuklu / Abdüllatif b. Abdullah	h. 772 / m. 1371	Taç kapı giriş lentosu üst geometrik bordür	Başak rengi kalker üzerine siyah taş kakma; Selçuklu üslubunda sekiz kollu yıldızlar ve kabaralar
Zinciriye Medresesi	Artuklu / Sultan Melik Zâhir İsâ	h. 787 / m. 1385	Taç kapı, mescid mihrabı, kapı kemerleri ve türbe-mescid	Fildişi mermer ve duman renkli taş kakma; sıralı palmetler, Esmâ-yi Hüsnâ panoları
Hamza-i Kebir Camii	Akkoyunlu / Sultan Hamza	h. 842 / m. 1438-39	Taç kapı açıklığı üzerindeki sekizgen pano	Mardin taşı üzerine sırlı çini (firuze ve lacivert) kakma; Selçuklu geometrik geçmeleri
Kasımiye Medresesi	Artuklu / Akkoyunlu	1487-1502 (Tamamlanma)	Taç kapı, mescid mihrabı,	Siyah/duman taş kakma; ters-düz

Yapı Adı	Dönemi / Bânisi / Tarihi	Kakma Tekniğinin Uygulandığı Bölüm	Türk Taş Tezyinatı Motif Özellikleri ve Taş Kullanımı
	u (Sultan Kasım)	hücre lentoları, eyvan selsebili	simetrik palmet dizileri, ma'kılı hat panolar

4.1. Latifiye Camii

1371 yılında Artuklu döneminde inşa edilen Latifiye Camii'nin anıtsal taç kapısı, Ön-Türk taş abidelerinden miras kalan haşmetli görünümü sürdürür. Taç kapı açıklığı üzerindeki bordürde, başak rengi kireç taşına oyulmuş sekiz kollu yıldız motiflerinin yuvaları siyah renkli taşlarla kakma tekniğinde doldurulmuştur. Yıldızların merkezindeki kabara motifleri, kadim Türk taş tezyinatındaki detay zenginliğini simgeler.

4.2. Zinciriye (Sultan İsa) Medresesi

1385 tarihli Zinciriye Medresesi, yüksek taç kapısı ve yivli kubbesiyle dikkat çeker. Taç kapısının dilimli kemer karnında fildişi renkli mermerler başak rengi taş yüzeyine kakılmıştır. Kapı bordürlerindeki palmet motiflerinin içleri fildişi mermerle; Esmâ-yi Hüsnâ panolarının çevresindeki süslemeler ise duman renkli taşlarla bezenmiştir. Mihrap ve kemerlerdeki simetrik palmet dizileri Türk tezyinat anlayışındaki ritmik düzeni sergiler. Aynı teknik ve zarafeti Altunboğa Medresesinin eve dönüşmüş bölümlerinden olan ve benim doğduğum evin kiler bölümünde günümüze kadar gelmiştir. Bu medrese de ihya edilmeyi bekleyen eserlerin başında gelmektedir.

4.3. Hamza-i Kebir Camii

Akkoyunlu Türkmen Devleti hükümdarı Sultan Hamza tarafından 1438-39'da yaptırılan yapı, taş-çini senteziyle öne çıkar. Taç kapıdaki sekizgen panoda, sarı taş üzerine lacivert ve firuze sırlı çini kakma tekniği uygulanmıştır. Bu uygulama, Avrasya bozkırlarından Selçuklu'ya aktarılan renkli tezyinat geleneğinin Mardin taşıyla buluştuğu özgün bir Türk tezyinat örneğidir.

4.4. Kasımiye Medresesi

Artuklu ve Akkoyunlu mimarisinin ortak eseri olan Kasımiye Medresesi (1487-1502), taş işçiliğinin olgunlaşmış evresini temsil eder. Medresenin mihrabında ve hücre kapılarında sıralı palmet motifleri siyah taş kakma ile bezenmiştir. Eyvanda yer alan selsebilin üzerindeki kör kemerde "S" biçimli siyah kakmalar ile kemer kilit taşındaki üçlü palmet kakmaları yer alır. Selsebil üzerindeki ma'kılı hatlı panoda turuncu-kiremit tonlu kalker taşı oyularak siyah taşlarla "Muhammed" ve "Ali" isimleri yazılmıştır.

5. Ön-Türk Taş İşleme Geleneği ve Mardin Taşının Sanatsal Değerlendirmesi

Sümer ve Saka Ön-Türk katmanlarından başlayıp Orhun Abideleri ile anıtsallaşan Türk taş işleme geleneği, Anadolu coğrafyasında Zazadin Hanı, Karatay Medresesi, Divriği Ulu Camii ve Edirne Üç Şerefeli Cami gibi eserlerle devam etmiştir. Mardin eserleri bu geniş tarihsel zincirin çok özel bir halkasını oluşturur:

1. **Taşın Doğasıyla Uyumlu Kesintisiz Ekol:** Mardin kireç taşının yumuşak işlenebilirliği, Sakaların stellerindeki oyma ve Orhun'daki abidevi taş işçiliğinin Mardin taş atölyelerinde yeniden üretilmesine zemin hazırlamıştır. Sarı kireç taşına siyah taş kakma tekniğinin kesintisiz sürdürülmesi güçlü bir yerel zanaat ekolünü belgeler.

2. **Çöl Tozu Patinası ve Estetik Denge:** Taşın zamanla çöl tozlarıyla kazanarak başak rengine bürünmesi, siyah taş ve sırlı çini kakmalarla eşsiz bir kontrast oluşturur. Bu doğal patina, yapılara sadece mimari değil, doğayla bütünleşen organik ve anıtsal bir karakter kazandırır.
3. **Ebediyet (Bengü) Fikri:** Taşın zamanla sertleşerek ebedileşmesi anlayışı, Orhun taşlarındaki bengü taş fikri ile Mardin medreselerindeki kakma tezyinatta aynı estetik ve manevi gayede buluşmaktadır.

6. Sonuç

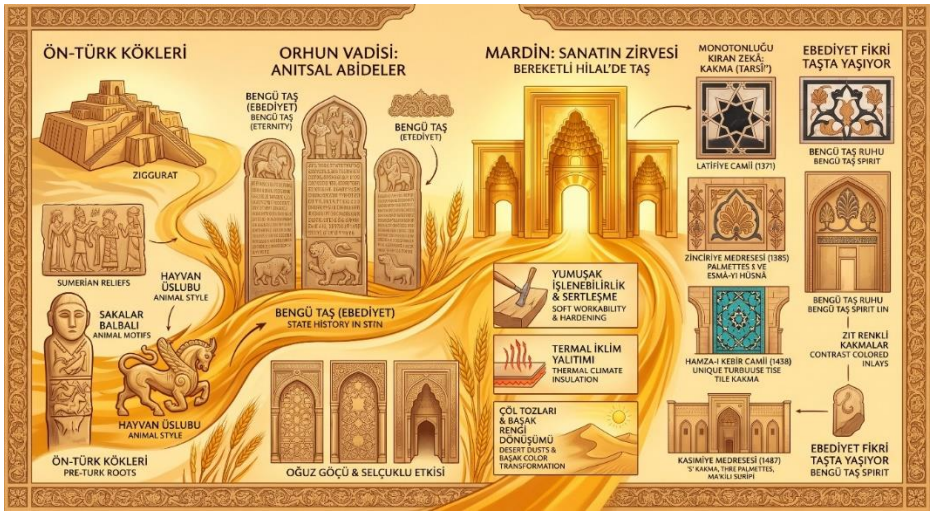
Türk milletinin taş işleme sanatı, 1071 öncesi Sümer ve Saka gibi Ön-Türk kültür katmanlarından ve Orhun Abideleri'nden beslenerek Anadolu mimarisine uzanan köklü bir tarihsel devamlılık göstermektedir. Mardin kireç taşının yumuşak işlenebilirliği, yüksek iklimsel yalıtımı ve çöl tozlarıyla büründüğü olgun başak rengi; Artuklu ve Akkoyunlu taş ustalarının elinde zıt renkli taş ve çini kakma teknikleriyle birleşerek anıtsal bir tezyinata dönüşmüştür. Dr. M. Talat Şimdi adına hazırlanan bu çalışma, Türk taş sanatının kadim köklerini, Mardin taşının eşsiz niteliklerini ve mimari tezyinatındaki kakma tekniğinin milli sanat tarihimizdeki müstesna yerini ortaya koymaktadır.

Kaynakça

1. Akok, Mahmut. "Merzifonda Çelebi Mehmet Medresesi". Mimarlık, Güzel Sanatlar ve Şehircilik Dergisi, IX/1-2, (1952): 29-37.
2. Altun, Ara. Anadolu'da Artuklu Devri Türk Mimarisi'nin Gelişmesi. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1978.
3. Altun, Ara. Mardin'deki Türk Devri Mimarisi. İstanbul: Mardin Valiliği Yayınları, 2011.
4. Artuk, İbrahim. "Mardin Zinciriye Medresesi ve Bânisi". Selçuklu Araştırmaları Dergisi, III, (1971): 191-194.
5. Aslanapa, Oktay. Türk Sanatı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993.

6. Ayduslu, Nevin. "Selçuklu Ve Beylikler Döneminde Kakma Çiniler Ve Günümüz Sanatından Bir Kaç Örnek". Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, 29, (2012): 17-33.
7. Bozkurt, Nebi. "Kakmacılık". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 24, İstanbul: TDV Yayınları, 2001, ss. 216-219.
8. Çağlayan, Murat. Mardin Ortaçağ Anıtları ve Yapım Teknikleri. İstanbul: Hiper Yayın, 2017.
9. Çakmak, Şakir. Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Taçkapılar (1300-1500). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.
10. Gabriel, Albert. Şarki Türkiye'de Arkeolojik Geziler. Çev. İdil Çetin. Ankara: Dipnot Kitapları, 2014.
11. Kodaş, Ergül. "Yukarı Dicle'de Yeni Bir Çanak Çömleksiz Neolitik Yerleşim Yeri: Boncuklu Tarla Kazıları ve İlk Gözlemler". Arkeoloji Ve Sanat Dergisi, 157-158, (2019): 7-20.
12. Özbek, Yıldıray. Osmanlı Beyliği Mimarisinde Taş Süsleme (1300-1453). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
13. Sözen, Metin. Anadolu Medreseleri I. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1970.
14. Ünal, Rahmi Hüseyin. Osmanlı Öncesi Anadolu-Türk Mimarisinde Taç Kapılar. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 1982.
15. Yeşilbaş, Evindar. "Ortaçağ İslam Mimarisi Süsleme Programında Kakma Tekniği: Mardin Örneği". Artuklu Akademi 7, sa. 1 (2020): 29-76.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=vG1i0OobpQU

ÖN-TÜRK KÖKLERİ
ORHUN VADİSİ: ANITSAL ABİDELER
MARDİN: SANATIN ZİRVESİ
BEREKETLİ HİLAL'DE TAŞ
MONOTONLUĞU KIRAN ZEKÂ: KAKMA (TARSİ')
EBEDİYET FİKRİ TAŞTA YAŞIYOR
ZIGGURAT
SUMERİAN RELIEFS
HAYVAN ÜSLUBU
ANIMAL STYLE
SAKALAR BALBALI
ANIMAL MOTIFS
HAYVAN ÜSLUBU
ANIMAL STYLE
ÖN-TÜRK KÖKLERİ
PRE-TURK ROOTS
BENGÜ TAŞ (EBEDİYET)
BENGÜ TAŞ (ETERNITY)
BENGÜ TAŞ (ETEDİYET)
BENGÜ TAŞ (EBEDİYET)
STATE HISTORY IN STIN
OĞUZ GÖÇÜ & SELÇUKLU ETKİSİ
YUMUŞAK İŞLENEBİLİRLİK & SERTLEŞME
SOFT WORKABILITY & HARDENING
TERMAL İKLİM YALITIMI
THERMAL CLIMATE INSULATION
ÇÖL TOZLARI & BAŞAK RENGİ DÖNÜŞÜMÜ
DESERT DUSTS & BAŞAK COLOR TRANSFORMATION
LATİFİYE CAMİ (1371)
ZİNCİRİYE MEDRESESİ (1385)
PALMETTES S VE ESMÂ-YI HÜSNÂ
HAMZA-I KEBİR CAMİİ (1438)
UNIQUE TURBUUSE TISE TILE KAKMA
KAŞİMİYE MEDRESESİ (1487)
S' KAKMA, THRE PALMETTES, MA'KILI SURIPI
BENGÜ TAŞ RUHU
BENGÜ TAŞ SPIRIT
BENGÜ TAŞ RUHU
BENGÜ TAŞ SPIRIT LIN
ZIT RENKLİ KAKMALAR
CONTRAST COLORED INLAYS
EBEDİYET FİKRİ TAŞTA YAŞIYOR
BENGÜ TAŞ SPIRIT

4-19-CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ROMANI, DÜNYA ÇAPINDAKİ BAŞARILARI VE ROMAN YAZMANIN SANATSAL DİNAMİKLERİ

Makale : Dr. Mehmet Talat Şimdi

Giriş

Dil, ögeleri tek başlarına bir gerçeklik taşımayan, ancak başka ögelerle kurdukları bağlantılar içinde kavranabilen bir göstergeler dizisidir [1]. Anlatmaya dayalı kurmaca metinlerin başında gelen romanın temel ögeleri de (anlatıcı, kişiler, olaylar dizisi, zaman ve mekân) bu yapı içindeki diğer unsurlarla kurdukları bağıntılar üzerinden anlam kazanır [1]. Roman; hacimli, çok katmanlı yapısı ve bünyesinde barındırdığı farklı söylem biçimleriyle diyalojik (çok sesli) bir kapasiteye sahiptir [1]. Aynı zamanda gösterme ve sahneleme tekniklerini kullanması bakımından mimetik (yansıtmacı) bir nitelik taşır [1]. 1923 sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde roman sanatı, hem bu yapısal imkânları en üst düzeyde kullanmış hem de evrensel edebiyat kulvarında uluslararası başarılara imza atacak bir olgunluğa erişmiştir.

Cumhuriyet Dönemi Romanı, Toplumsal Hafıza ve Dünya Çapındaki Yansımaları

Romanın temel önemi; bireyin ve toplumun içinden geçtiği çalkantılı dönüşüm süreçlerini, varoluşsal sancıları ve toplumsal kırılmaları edebi bir derinlikle yansıtabilme gücünden gelmektedir [1].

1. **Toplumsal Dönüşüm ve İroni:** 18. ve 19. yüzyıldan itibaren toplumsal uyum ve varoluş mücadelesini ele alan roman kahramanları [1], Cumhuriyet Dönemi'nde Doğu-Batı sentezi ve modernleşme sancılarıyla yüzleşmiştir [1]. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü adlı romanı, medeniyet değiştirme uğraşına giren bir

toplumun bocalayışını ve kurumsal işlevsizlikleri alegorik bir hicivle işler [1]. Tanpınar'ın bu derinlikli eseri (The Time Regulation Institute adıyla) ve Huzur romanı, modern dünya edebiyatında James Joyce'un Ulysses'i ile kıyaslanan dünya çapında klasik bir başyapıt kabul edilmiştir [2].

2. **Bireyin Varoluşu ve Uluslararası Aşk:** Sabahattin Ali'nin Kürk Mantolu Madonna eseri, Cumhuriyet dönemi insanının iç dünyasını, yalnızlığını ve varoluş çabasını işleyen [1] en çarpıcı örneklerdendir. Eser, İngilizce, Almanca ve Fransızca başta olmak üzere onlarca dile çevrilerek dünya çapında milyondan fazla satan uluslararası bir "bestseller" fenomeni haline gelmiştir [3].
3. **Anadolu Realizmi ve Nobel Adaylığı:** Yaşar Kemal, İnce Memed serisiyle Çukurova'daki feudal baskıyı, sömürüyü ve insan direnişini epik bir dille sunmuştur. 40'tan fazla dile çevrilen ve dünya edebiyat otoritelerince destansı bir şaheser kabul edilen bu çalışma, yazarını Nobel Edebiyat Ödülü adaylığına taşıyan evrensel bir başarıya dönüştürmüştür [4].
4. **Postmodern Kırılma ve Nobel Ödülü:** Cumhuriyet edebiyatının kurgusal evriminde Oğuz Atay'ın Tutunamayanlar ile başlattığı postmodern çizgi, Orhan Pamuk ile zirveye ulaşmıştır. Pamuk; Benim Adım Kırmızı, Kara Kitap ve Masumiyet Müzesi gibi dünya edebiyatında geniş yankı bulan eserleriyle 2006 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanarak Türk romanının küresel ölçekteki en büyük kurgusal başarısını tescillemiştir [5].
5. **Cumhuriyet Paradigması ve Kadın Hakları:** Halide Edip Adıvar'ın Sinekli Bakkal (The Clown and His Daughter) ve Reşat Nuri Güntekin'in Çalıkuşu gibi eserleri, dönemin kadın tipolojisini ve eğitim ideallerini işleyerek dünya çapında Doğu-Batı sosyolojisini yansıtan önemli çalışmalar arasına girmiştir [6].

Roman Yazmanın Önemi ve Yapısal Kurgu Sanatı

Roman yazmak; zaman, mekân, kişi ve olayları belirli bir tema etrafında ustalıkla örgütleyerek okura yeni bir kurgusal gerçeklik sunma sanatıdır [1]. Bu süreç yazarın zihinsel ve mimari başarısını ortaya koyar:

1. **Anlatıcı Kurulumu:** Yazar, gerçek kurgunun dışındaki dilsel varlık olan "anlatıcı" figürünü yaratarak okurun metinle bağ kurmasını sağlar [1].
2. **Olay Örgüsü Yönetimi:** Yazar, olay örgüsü aracılığıyla hangi olayların vurgulanacağını, hangilerinin sessizlikle geçiştirileceğini veya yorumlanacağını belirler [1].
3. **Zaman ve Mekân İşleyişi:** Roman yazarı, kurguladığı "anlatım zamanı" ile kronolojik sırayı bozabilir ya da geriye dönüşlerle eş zamanlı bir yapı kurabilir [1]. Yapılan mekân betimlemeleri ise salt bir dekor olmayıp kahramanın psikolojisini dışa vuran ve atmosfer oluşturan estetik unsurlardır [1].
4. **Tip ve Karakter Yaratımı:** Roman yazarı; toplumsal zümrelerin ayırıcı niteliklerini toplayan "tipler" (cimri, fedakâr vb.) yaratarak soyut değerleri somutlaştırır [1]. Saatleri Ayarlama Enstitüsü'ndeki Hayri İrdal örneğinde olduğu gibi, gelenek ile modernlik arasında sıkışıp kalmış "arada kalmış insan" tipolojisi üzerinden bir çağın panoraması çizilir [1].

Sonuç

Roman; bireysel varoluştan toplumsal dönüşümlere kadar insanlık hallerini diyalojik ve mimetik bir yapıda ölümsüzleştiren en güçlü edebi disiplindir [1]. Cumhuriyet Dönemi Türk romanı; Ahmet Hamdi Tanpınar, Sabahattin Ali, Yaşar Kemal ve Orhan Pamuk gibi dünya çapında takdir toplayan yazarların eserleriyle yalnızca yerel bir kimlik sunmakla kalmamış; dünya edebiyat kanonunda saygın ve vazgeçilmez bir yer edinmiştir.

Dipnotlar / Kaynakça

[1] Tosun, Erkan. Edebi Metin Çözümlemeleri: Roman, s. 341-348. (Metinsel ve yapısal analizlerin temel referans kaynağı).

[2] Tanpınar, Ahmet Hamdi. Huzur ve Saatleri Ayarlama Enstitüsü romanları dünya edebiyatında (özellikle Penguin Classics serisinde) modernist Doğu-Batı çatışmasının başyapıtları arasında gösterilmektedir.

[3] Ali, Sabahattin. Kürk Mantolu Madonna (Madonna in a Fur Coat), Maureen Freely çevirisiyle uluslararası çapta geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmış ve dünya klasikleri arasına girmiştir.

[4] Kemal, Yaşar. İnce Memed (Memed, My Hawk), 40'tan fazla dile çevrilmiş ve yazara uluslararası alanda Nobel adaylığı da dahil olmak üzere pek çok dünya edebiyat ödülü kazandırmıştır.

[5] Pamuk, Orhan. Benim Adım Kırmızı, Kara Kitap ve diğer eserleri 60'tan fazla dile çevrilmiş; yazar 2006 Nobel Edebiyat Ödülü'ne layık görülmüştür.

[6] Adıvar, Halide Edip. Sinekli Bakkal (The Clown and His Daughter), ilk olarak İngiltere'de basılmış ve Doğu-Batı sentezini uluslararası kulvara taşıyan erken dönem eserlerden biri olmuştur.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=TTHqM_rhbu8

SÖZÜN GÜCÜ VE ROMANIN AYNASI:
ÇUKUROVA'DAN NOBEL'E UZANAN TÜRK ROMANI
Dr. Mehmet Talat ŞİMDİ
YAŞAR KEMAL 'İNCE MEMED'
ŞABAHATTİN ALİ KÜRK MANTOLU MADONNA
NOBEL EDEBİYAT ÖDÜLÜ
ORHAN PAMUK
BEŞİNCİ ADIM CİNAYETİ
MASUMİYET MÜZESİ
SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ
'HUZUR'
ORHAN PAMUK
KARA KİTAP
OĞUZ ATAY
TUTUNAMAYANLAR
HALİDE EDİP ADIVAR 'SİNEKLİ BAKKAL'
REŞAT NURİ GÜNTEKİN 'ÇALIKUŞU'
YAŞAR KEMAL 'İNCE MEMED'

4-20-GELENEK, DEĞİŞİM VE SOSYO-MEKÂNSAL HAFIZA: TEKKE VE ZAVYELERİN KAPATILMASININ TÜRK KÜLTÜR VE SANATINA ETKİLERİ VE MARDİN TEKER MAHALLESİ ÖRNEĞİ

Dr. Mehmet Talat Şimdi

Özet

İslam sosyal yaşamında tarikat etkinliklerinin yürütüldüğü, mescit ve konaklama işlevlerinin yanı sıra eğitim ve güzel sanatların korunup gelişmesinde tarihsel bir rol üstlenen tekke ve zaviyeler, Osmanlı toplumsal yapısının temel taşlarından biri olmuştur. Ancak zamanla bu kurumların yozlaşması, asli amaçlarından sapması, toplumsal bölünmelere yol açması ve harici güçlerin etki alanına açık hale gelmesi; Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus-devlet inşası sürecinde radikal kararlar alınmasını zorunlu kılmıştır. 30 Kasım 1925 tarih ve 677 sayılı kanunla yürürlüğe giren tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması kararı, Türk kültür ve sanat hayatında kurumsal bir boşluk doğurmuştur.

Bu makalede, tekke ve zaviyelerin tarihsel işlevleri, Osmanlı'daki sosyo-ekonomik yaygınlığı (1860 yılı Kütahya Sancağı verileri ışığında), kapatılma kararı sonrası doğan kültür-sanat boşluğu ve mekan isimlerinin dönüştürülmesi (toponimi) politikaları bağlamında Mardin **Tekke Mahallesi**'nin **Teker Mahallesi**'ne dönüştürülmesi örneği incelenmektedir. Ayrıca, bu kurumların bozularak toplumsal çürümeye zemin hazırlaması ve dış güçler tarafından enstrümantalize edilmesi hususları sosyolojik bir perspektifle tahlil edilmektedir.

1. Giriş ve Kurumsal Arka Plan: Tekke ve Zaviyelerin Tarihsel İşlevi

Tekke ve zaviyeler, dergâh, hangâh, ribat ve âsitane gibi isimlerle anılan ve İslam dünyasında 8. yüzyıldan itibaren hızla

yayılan kurumsal yapılardır. Zaviyeler, tekkelerin daha küçük ölçekli olanlarıdır. Bu kurumlar yalnızca dini törenlerin icra edildiği mekânlar olmamış; mescit, aşevi, çamaşırhane, hamam, otel ve kültür merkezi işlevlerini bünyesinde toplayan birer külliye olarak hizmet vermişlerdir.

Zaviyeler ve buralarda görev yapan "zaviyedarlar" ile dervişler ("zaviyenişîn"); özellikle şehir merkezleri dışındaki küçük köy, kasaba ve stratejik ticaret yolları üzerinde konumlanarak tüccarların, seyyahların ve dervişlerin emniyet içinde konaklamasını sağlamışlardır. Kurumların giderleri vakıflar, derviş bağışları ve devletçe tahsis edilen aşar vergisi payları/ihaleleri ile karşılanmıştır.

1.1. Sosyo-Ekonomik Yaygınlık: 1860 Kütahya Sancağı Örneği

Tekke ve zaviyelerin toplumsal dokudaki derinliğini anlamak için Osmanlı arşiv kayıtlarına bakmak yeterlidir. 14 Haziran 1860 (25 Zilkade 1276) tarihli arşiv defterine (EV.d.17119) göre, günümüz Kütahya, Uşak, Eskişehir ve Bilecik illerini kapsayan Kütahya Sancağı'nda **310'dan fazla tekke ve zaviye** kayıt altına alınmıştır.

1. **Metropolit ve Kırsal Dağılım:** Etrafşehir (Kütahya merkez) nahiyesinde Seyyid Nureddin, Ahi Mustafa, Balaban Paşa, Hıdırlık; Tavşanlı'da Dedebalı; Altıntaş'ta Resul Baba, Seyyid Sevle; İnönü'de Kumral Baba; Eskişehir'de Sultan Alaeddin, Ahi Mahmut; Seyyidgazi'de Aryan Baba; Uşak'ta Hacım Sultan, Ahi Baba; Bilecik ve Söğüt'te ise Şeyh Edebali gibi yüzlerce zaviye bulunmaktaydı.
2. **Ekonomik Büyüklük:** Bu kurumların idaresi mütevellilere bırakılmış, aşar ihale bedelleri kayıt altına alınmıştır. Örneğin Uşak'taki Hacım Sultan Zaviyesi 34.000 akçe/kuruşluk, Emet'teki Şeyh Süleyman Efendi

Vakfı 15.000 akçe/kuruşluk yüksek aşar bedelleriyle ciddi bir ekonomik hacmi yönetmekteydi.

Bu kadar geniş bir coğrafyaya ve kılcal damarlara yayılan kurumsal ağ, toplumsal ve kültürel hayatın ne derece içinde olduklarını açıkça göstermektedir.

2. Tekke ve Zavyelerin Kapatılması ve Türk Kültür-Sanatında Doğan Boşluk

Osmanlı modernleşmesi ve sonrasındaki Cumhuriyet devrimleri sürecinde, 30 Kasım 1925 tarih ve 677 sayılı kanunla tekke, zaviye ve türbeler kapatılmış; şeyhlik, dervişlik, müritlik, dedelik, babalık, muskacılık ve üfürükçülük gibi tüm unvan ve eylemler yasaklanmıştır.

Bu tarihsel kırılma, Türk kültür ve sanat hayatında köklü bir dönüşüme ve belirgin bir kurumsal boşluğa yol açmıştır:

1. **Musiki ve Edebiyat:** Tekkeler, Klasik Türk Musikisi, Tasavvuf Musikisi ve Divan/Halk Edebiyatının en önemli üretim ve icra merkezleriydi (örneğin Mevlevihaneler ve Bektashi dergâhları). Kapatılma kararı ile sözlü ve icrai gelenek kurumsal korumasını kaybetmiş; bu sanatların yaşatılması görevi tek taraflı olarak Devlet Konservatuvarları, TRT ve Halkevleri gibi seküler kurumlara aktarılmaya çalışılmıştır.
2. **Geleneksel Sanatlar:** Hat, tezhip, ebru, ciltçilik ve ahşap oymacılığı gibi usta-çırak ilişkisiyle yürüyen estetik disiplinler, tekkelerin kapanmasıyla hamilerini kaybetmiş ve nesiller arası aktarımda duraklama dönemi yaşanmıştır.

3. Toponimik Unutturma ve Sosyo-Mekânsal Hafıza: Mardin "Tekke"den "Teker" Mahallesi Örneği

Cumhuriyet dönemi uluslaşma ve sekülerleşme politikalarının sembolik araçlarından biri yer adlarının değiştirilmesidir (toponimi). Bu sürecin temel amacı; eski rejimi, dinsel kurumları veya etnik yapıları çağrıştıran isimlerin nötrleştirilerek mekânsal hafızanın yeniden inşa edilmesidir.

Mardin kent merkezinde yer alan ve tarihsel olarak bünyesinde çok sayıda dergâh, zaviye ve türbe barındıran **Tekke Mahallesi**, bu mekân politikalarının somut bir örneğidir.

1. **Fonetik Nötrleştirme:** Yer isimleri değiştirilirken halkın alışkanlıklarını tamamen kırmamak ve idari kafa karışıklığı yaratmamak adına sıklıkla "ses benzerliği" yöntemi kullanılmıştır. "Tekke" kelimesi, fonetik olarak kendisine son derece yakın fakat dinsel ve kurumsal çağrışımlardan arındırılmış **"Teker"** kelimesine dönüştürülmüştür.
2. **Mekânsal Hafızanın Silinmesi:** Tekke Mahallesi'nin Teker Mahallesi yapılması, kurumsal kapatmanın (677 sayılı kanun) mekâna ve gündelik dile yansıtılmasıdır. Ancak sosyolojik açıdan kent hafızası dirençlidir; halk uzun yıllar resmiyette "Teker" yazsa da gündelik yaşamda burayı "Tekke Mahallesi" olarak anmaya devam etmiştir.

4. Kurumsal Yozlaşma, Toplumsal Çürüme ve Dış Güçlerin Nüfuz Alanı: Sosyolojik Bir Tahlil

Tekke ve zaviyelerin kapatılmasını yalnızca üst yapıya dönük radikal bir sekülerleşme hamlesi olarak açıklamak sosyolojik açıdan eksik kalacaktır. Kanunun gerekçesinde ve tarihsel süreçte vurgulandığı üzere, bu kararın arkasında **kurumsal yozlaşma ve toplumsal çürüme** yatmaktadır.

4.1. Amacından Sapma ve Liyakat Kaybı

Tarihsel süreçte ilmi, ahlaki ve manevi eğitimi esas alan tarikat yapıları, Osmanlı'nın gerileme döneminden itibaren liyakat

esasını kaybetmiştir. Şeyhlik ve zaviyedarlık makamları soyatımıyla (babadan oğula) devredilen birer rant ve imtiyaz kapısı haline gelmiştir. Bu durum, tekkeleri entelektüel ve ahlaki üretim merkezi olmaktan çıkarıp muhafazakar birer statüko odağına dönüştürmüştür.

4.2. Toplumsal Bölünme ve Çürüme

Kaynakta da ifade edildiği üzere, yozlaşan tekke ve zaviyeler zamanla "toplumsal alanda bölünme ve gruplaşmalara" neden olmuştur. Bireyleri üretime, ilme ve toplumsal faydaya yönlendirmek yerine; kaderci, pasif, biat odaklı ve muayyen kitle psikolojisini besleyen bir yapıya bürünmüşlerdir. Falcılık, büyücülük, üfürükçülük ve muskacılık gibi hurafelerin yaygınlaşması, toplumsal akıl ve ahlakta ciddi bir çürümeye yol açmıştır.

4.3. Harici Güçler Tarafından Manipülasyon ve Jeopolitik Enstrümanlaşma

1. **19.**Yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı coğrafyası üzerindeki emperyalist rekabette (özellikle İngiliz ve Rus istihbarat faaliyetlerinde), merkezi denetimden uzaklaşmış veya yozlaşmış bazı tarikat ve tekke ağları elverişli birer nüfuz alanı olarak görülmüştür:
2. **İstihbarat ve Mantık Dışı Ağlar:** Merkezi otoriteye karşı kışkırtılabilir bir kitlesel güç sunmaları, bu yapıları dış odıkların doğrudan sızma hedefi haline getirmiştir.
3. **Milli Güvenlik Tehdidi:** Cumhuriyet'in kurucu iradesi, Milli Mücadele sürecinde ve sonrasında yaşanan bazı lokal isyanlarda, bu tür yapıların dış bağlantılarını ve manipülasyona ne kadar açık olduklarını tespit etmiştir. Bu durum, 677 sayılı kanunun sadece sosyo-kültürel değil, doğrudan bir **"Milli Güvenlik ve Devlet Bütünlüğü"** tedbiri olarak hayata geçirilmesine neden olmuştur.

5. Sonuç

Tekke ve zaviyeler, 1860 Kütahya Sancağı örneğinde de görüldüğü gibi, yüzlerce kurumsal birimle toplumsal hayatın, ekonominin ve kültürün merkezinde yer almış yapılardır. Ancak zamanla yaşanan yozlaşma; bu kurumları asli amaçlarından uzaklaştırmış, toplumsal ayrışmalara ve sosyo-mektabi çürümeye zemin hazırlamıştır.

30 Kasım 1925 tarihinde alınan kapatılma kararı, bir yandan Türk kültür ve sanatında doğrudan bir kesintiye yol açıp Mardin Tekke/Teker Mahallesi örneğindeki gibi mekânsal hafızayı dönüştürürken; diğer yandan dış müdahalelere ve istismara açık hale gelmiş yozlaşmış bir yapının tasfiyesiyle ulusal bütünlüğü koruma amacını taşımaktadır.

Kaynakça

1. **Demircan, Ahmet.** (2019). Germiyan Diyarından. Ankara: Berikan Yayınevi, s. 264-287.
2. **T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA):** EV.d.17119 (25 Zilkade 1276 / 14 Haziran 1860 tarihli Kütahya Sancağı Defteri).
3. **Resmî Gazete:** 30 Kasım 1925 tarihli ve 677 sayılı Tekke ve Zaviyelerle Türbedarlıkların Seddine ve Türbelerin Seddine ve Birtakım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun.

YouTube : https://www.youtube.com/watch?v=HxELHWZyWYo

TEKKE

4-21-KÖKLERDEN GELECEĞE: ANADOLU TASAVVUFUNDA SOSYO-TARİHSEL SÜREKLİLİK, KURUMSAL DÖNÜŞÜM VE "TERÖRSÜZ TÜRKİYE" SÜRECİNE PROJEKSİYONLAR

Dr. MEHMET TALAT ŞİMDİ

Yerel Yönetimler Uzmanı Bağımsız Denetçi

Özet

Anadolu'nun dinî ve toplumsal tarihi, katı ve dikey "tarikat" tasnifleriyle sınırlanamayacak kadar esnek, geçirgen ve akışkan bir yapıya sahiptir. Bu çalışmada; Vefâîlik, Babaî hareketi, Rum Abdalları, Ahîlik, Bektaşilik ve Kızılbaş-Alevi ocakları arasındaki tarihsel ve kurumsal ilişkiler sosyolojik açıdan ele alınmaktadır. Makalenin temel amacı; toplumsal hafıza, meşruiyet, silsile-soy ayrışması ve dinî hareketlerin siyasallaşması dinamiklerini ortaya koymak ve bu tarihsel tecrübeden hareketle günümüzdeki **"Terörsüz Türkiye"** sürecine yönelik sosyolojik imkânları ve muhtemel riskleri analiz etmektir.

1. Toplumsal Hafıza, Meşruiyet ve Kaynak Sosyolojisi

Sosyolojik açıdan bir topluluğun geçmişine dair ürettiği anlatılar (menâkıbnâmeler, şecereler, icazetnâmeler), sadece geçmişin "çıplak gerçekliğini" değil, metnin üretildiği dönemin toplumsal ihtiyaçlarını, meşruiyet arayışlarını ve güç ilişkilerini yansıtır.

1. **Menâkıbnâmeler ve Toplumsal Algı:** Menâkıbnâmeler tarihsel olayları olduğu gibi aktarmaktan ziyade, bir topluluğun velî anlayışını ve kriz anlarında sığındığı manevi otoriteyi sergiler. Örneğin, Elvan Çelebi'nin Menâkıbü'l-Kudsiyye'si, Babaî ayaklanması (1240) sonrası karalanan ve takibata uğrayan Baba İlyas ailesinin manevi itibarını yeniden tesis etme ve toplumsal meşruiyetini koruma amacı taşımaktadır.1

2. **Hafızada Benimseme vs. Kurumsal Silsile:** Bir erenin (örneğin Sarı Saltuk veya Hacı Bektaş-ı Velî) sonraki bir gelenekte (Bektaşîlik gibi) kurucu figür veya büyük bir eren olarak benimsenmesi (hafızada benimseme), o kişinin yaşadığı çağda doğrudan o kurumun üyesi olduğunu (kurumsal silsile) kanıtlamaz. Bu durum, sosyolojide geleneklerin sonraki kuşaklarca kendi kimliklerini meşrulaştırmak üzere yeniden inşa edilmesi (icab edilmiş gelenek / invented tradition) kavramıyla açıklanır.2

2. Soy Bağlantısı, İnanç Değişimi ve Kurumsal Dönüşüm Dinamikleri

Toplumsal yapılarda soy bağı (biyolojik aktarım), silsile (manevi yetkilendirme) ve mezhepsel/tarikatsal kimlik her zaman eşzamanlı ve örtüşen bir çizgide ilerlemez.

Anadolu Tasavvufunda İlişki Türleri Ayrımı

İlişki Türü	Tanım / Kapsam	Örnek / Açıklama
Silsile	Manevi eğitim ve yetkilendirme zinciri	Şeyh-mürid ilişkisi üzerinden yürüyen kurumsal aktarım
Düşünce Etkisi	Metin, kavram ve öğreti aktarımı	Ortak felsefi ve tasavvufi kavramların paylaşılması
Toplumsal Yakınlaşma	Farklı çevrelerin ortak sosyo-ekonomik faaliyetleri	Ahîlik ile Vefâîlik arasındaki kurumsal kesişimler
Hafızada Benimseme	Geçmiş bir eren/şahsiyetin sonraki gelenekçe sahiplenilmesi	Sarı Saltuk'un tarihsel kökeninden bağımsız olarak Bektaşî geleneğinde benimsenmesi

1. **Soy vs. Tarikat İntisabı:** Bir şeyh ailesinin yüzyıllar boyunca aynı soydan gelmesi, tüm kuşakların aynı tarikat eğitimini aldığı veya aynı doktrini sürdürdüğü anlamına gelmez. Baba İlyas soyundan gelen Âşıkpaşazâde'nin Zeynî eğitimi alması, damadı Seyyid Velâyet'in Zeynî eğitimi üzerine Mısır'da Vefâî icazeti alması, aktarımın katı ve tek yönlü değil; **akışkan, çoklu ve dönemsel tercihlere açık** olduğunu gösterir.3
2. **Anakronizm Riski:** Sosyolojik çözümlemede güncel kategorilerin geçmişe yüklenmesi yapıyı çarpıtır. 11. yüzyıldaki Ebü'l-Vefâ'ya veya 13. yüzyıldaki Baba İlyas'a, 15. yüzyıl sonlarında Şah İsmail ve Şeyh Haydar dönemiyle belirginleşen **"Kızılbaş"** terimini aynen uygulamak tarihsel ve sosyolojik bir anakronizmdir.4

3. Dinî-Toplumsal Hareketler ve Siyasal Kırılmalar

Tasavvufi ve dervişan çevreler, yalnızca soyut birer doktrin topluluğu değil; göç, iskân, iktisat ve siyasetle doğrudan etkileşim halinde olan **sosyo-politik aktörlerdir**.

A. Babaî Ayaklanması (1240) ve Toplumsal Hoşnutsuzluklar

Baba İlyas ve Baba İshak önderliğindeki Babaî hareketi, katı kuralcı bir yeni tarikatlaşmadan ziyade, dinsel bağlılıkların toplumsal ve siyasal hoşnutsuzluklarla (marjinalleşen Türkmen kitlelerinin talepleri) birleştiği toplumsal bir patlamadır.

B. Uç Bölgelerine Göç ve Merkezle İlişkiler

1240 ayaklanması sonrası takibata uğrayan Vefâî/Babaî çevrelerin uç bölgelerine (Bursa, Bilecik, İnegöl vb.) yönelmesi yalnızca bir "korku ve gizlenme" hareketi değildir. Geyikli Baba ve Şeyh Edebali örneklerinde görüldüğü üzere, bu dervişler gazilerle, Osmanlı bey soyuyla ve yerel halkla ilişki kurarak uç toplumunda yeniden **sosyo-politik düzen kurucu ve meşrulaştırıcı bir rol** üstlenmişlerdir.5

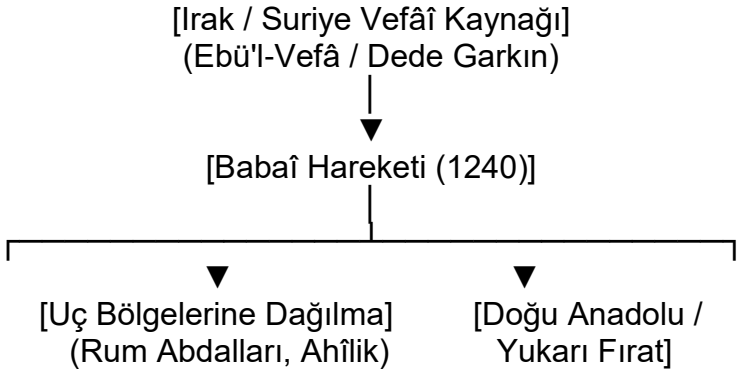
4. Toplumsal İşbirlikleri ve Geçişgen Kurumsal Ağlar

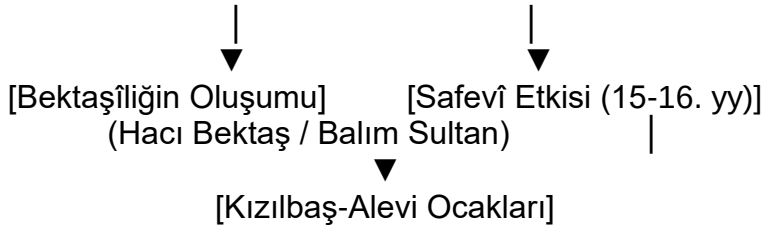
Anadolu tasavvuf topoğrafyasında kurumlar birbirini dışlayan sert duvarlara sahip değildi.

1. **Ahîlik ve Vefâîlik Kesişimi:** Ahîlik; esnaf örgütlenmesi, meslek etiği, fütüvvet ve kent içi dayanışmayla ilgili toplumsal-iktisadi bir organizasyon iken; Vefâîlik manevi bir silsile bağını ifade eder. Bu durum, bir aktörün (örneğin Şeyh Edebali) toplumsal ilişkileri bakımından Ahî, manevi silsilesi bakımından Vefâî olabilmesini mümkün kılmıştır.
2. **Rum Abdalları ve İşlevselliği:** Homojen bir tarikat yapısından ziyade heterojen derviş gruplarını kapsayan Rum Abdalları, fetih hareketlerinde toplumsal bütünleşmeyi sağlayan, tekke-zaviye kurarak yolları, konaklamayı ve imar faaliyetlerini emniyete alan **sosyal hizmet aktörleridir**.

5. Kurumsal Dönüşüm: Vefâîlikten Bektaşîlik ve Kızılbaş Ocaklarına Geçiş

Sosyolojik açıdan tarikat ve ocak yapıları homojen olarak kalmamış; zaman içerisinde kitlesel kaymalar, birleşmeler ve yeniden yapılanmalar yaşamıştır.

1. **Bektaşî Kurumsallaşması:** 13. yüzyılda Hacı Bektaş-ı Velî etrafında oluşan geniş hürmet ve manevi çevre, Rum Abdalları arasında yayılmış; 16. yüzyıl başında Balım Sultan dönemiyle birlikte belirgin bir tarikat teşkilatına ve idari merkeze dönüşmüştür.
2. **Kızılbaş Ocaklarının Şekillenmesi:** Ayfer Karakaya-Stump'ın belgeler üzerinden ortaya koyduğu tez doğrultusunda; Doğu Anadolu'daki (Yukarı Fırat çevresi) çeşitli Vefâî kollar (Dede Garkın, Ağuçan, Sinemilli, Kureyşan vb.), 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Safevî hareketiyle eklemlenerek bugün bildiğimiz Kızılbaş-Alevi ocak sisteminin ana bileşenlerine dönüşmüştür. Bu durum, Alevi ocak sisteminin yalnızca aşiret ittifaklarına değil, köklü tasavvufi/şeyh ailelerinin kurumsal mirasına dayandığını kanıtlar.6

6. Tevellâ-Teberrâ ve Kutuplaşma Anlatılarının Eleştirisi

Sosyolojik ve tarihsel kaynak eleştirisi, toplumsal bölünme anlatılarını doğrudan bir şahsiyete indirgeyen yaklaşımları reddeder.

1. **Kavramsal Çerçeve:** Tevellâ (Ehl-i Beyt'i sevmek) ve Teberrâ (Ehl-i Beyt karşıtlarından uzaklaşmak), İslam tasavvufunun pek çok kolunda paylaşılan ortak manevi değerlerdir. Tevellâyı doğrudan Sünni kitlelere düşmanlık şeklinde tanımlamak sosyolojik olarak hatalıdır.
2. **Kişiselleştirme vs. Tarihsel Süreç:** "Hünkâr Anadolu'ya tevellâyı getirdi ve birliği bozdu" şeklindeki ifadeler, tarihsel nedensellikten uzak hafıza anlatılarıdır. Osmanlı-

Safevî siyasi rekabetini, sosyo-ekonomik çatışmaları ve yüzyıllara yayılan ayrışmaları tek bir 13. yüzyıl ereninin iradesine bağlamak imkânsızdır.

7. "Terörsüz Türkiye" Sürecinde Sosyo-Tarihsel Mirasın Analizi: Fırsatlar ve Riskler

Anadolu tasavvuf topoğrafyasının esnek, birleştirici ve kapsayıcı niteliği, günümüzde yürütülen **"Terörsüz Türkiye"** ve toplumsal entegrasyon politikaları açısından stratejik imkânlar ve muhtemel riskler taşımaktadır.

A. Olumlu Yönler ve Toplumsal Bütünleşme Fırsatları

1. **Ortak "Kültür Tutkalı" İşlevi:** Terör örgütlerinin Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da inşa etmeye çalıştığı etnik-ayrılıkçı anlatıya karşı; Vefâîlik, Dede Garkın, Hacı Bektaş-ı Velî ve Alevi-Kızılbaş ocaklarının tarihsel ortak mirası, bölge halklarını **etnisite üstü ortak bir manevi değerde** buluşturma potansiyeline sahiptir.7
2. **Yerel Otoritelerin Onarıcı Rolü:** Ocak sistemleri ve dede aileleri, tarihsel süreçte devlet mekanizmasının zayıfladığı anlarda toplumsal barışı ve arabuluculuğu üstlenmiştir. Bu ağların **toplumsal rıza ve helalleşme süreçlerine** dahil edilmesi, şiddet sarmalının sonlandırılmasında sivil bir irade oluşturabilir.
3. **Ehl-i Beyt Sevgisinin Birleştiriciliği:** Tevellâ ve Ehl-i Beyt sevgisinin Sünni ve Alevi kitleler arasındaki ortak payda olarak öne çıkarılması, mezhepsel fay hatlarını yumuşatacak en güçlü toplumsal kaynaktır.

B. Olumsuz Yönler, Mahsurlar ve Riskler

1. **Etnik ve Mezhepsel Politizasyon Riski:** Tarihsel ocakların ve tasavvufi mirasi yapıların güncel siyasi aktörler veya dış odaklarca araç sallaştırılması, "Terörsüz

Türkiye" sürecini desteklemek yerine **yeni etno-dinsel çatışma alanları** doğurabilir.

2. **Anakronik Tarih Okuması ve Radikalleşme:** Tarihsel kırılmaların (1240 Babaî İsyanı veya 16. yüzyıl Osmanlı-Safevî çatışmaları) günümüz ideolojik hesaplaşmalarına taşınması, kitleler arasındaki travmaları derinleştirebilir.
3. **Devlet-Toplum İlişkisinde Güven Eşikliği:** Tarihsel olarak takibata uğramış hafızaların (Babaî sonrası veya Safevî süreci) devlet eliyle şeffaf ve kapsayıcı bir dille ele alınmaması durumunda, atılacak adımlar güvensizlikle karşılanabilir.8

8. Sonuç

Anadolu tasavvuf tarihi; ayrılan silsileler, kesişen toplumsal ağlar, korunan aile hafızaları ve zamanın ruhuna göre yeniden yorumlanan manevi miraslar şeklinde sosyolojik bir dinamizm sergilemektedir.

Soy bağı, irşad yetkisi ve mezhepsel aidiyet kategorilerinin birbirinden ayrılması; hem Hacı Bektaş Velî'nin hem de Alevi-Kızılbaş ocaklarının tarihsel hakikatini anlamanın temel şartıdır. Bu köklü miras, günümüz Türkiye'sinde **etnik ve mezhepsel bölünmelerin ötesinde ortak bir toplumsal geleceğin inşa edilmesinde** en hayati sosyo-kültürel zeminlerden birini sunmaktadır.

Dipnotlar

1. **Elvan Çelebi ve Babaî Hafızası:** Elvan Çelebi'nin 1358-1359 yıllarında kaleme aldığı Menâkıbü'l-Kudsiyye, 1240 Babaî İsyanı sonrasında Selçuklu kroniklerince karalanan Baba İlyas ailesinin itibarını iade etme işlevi görmüştür. Bkz. Erünsal, İ. E. & Ocak, A. Y. (1984). Menâkıbü'l-Kudsiyye Fî Menâsıbi'l-Ünsiyye, İstanbul.
2. **Geleneklerin İcadı ve Sembolik Benimseme:** Hobsbawm'ın Invented Tradition kavramsallaştırması

bağlamında; Sarı Saltuk gibi tarihsel figürlerin farklı tarikat veya geleneklerce kendi kurucu silsilelerine eklemlenmesi, toplumsal meşruiyet mekanizmasının bir sonucudur. Bkz. Hobsbawm, E. & Ranger, T. (1983). The Invention of Tradition, Cambridge University Press.

3. **Soy ve Tarikat Ayrışması:** Âşıkpaşazâde'nin Zeynîliği, damadı Seyyid Velâyet'in ise hem Zeynî hem Vefâî icazetine sahip olması, biyolojik aktarım ile manevi yetkilendirmenin aynı kulvarda yürümediğini kanıtlar. Bkz. Özcan, A. (1991). "Âşıkpaşazâde", TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 4, s. 6-9.
4. **Kızılbaş Kavramının Tarihselliği:** "Kızılbaş" terimi 15. yüzyılın sonlarında Şeyh Haydar ve Şah İsmail dönemiyle birlikte somut bir siyasi-dini kimlik kazanmıştır. 11. ve 13. yüzyıl aktörlerine bu etiketin yapıştırılması metodolojik bir hatadır. Bkz. Karakaya-Stump, A. (2012). "The Vefā'iyye, the Bektashiyye and Genealogies of 'Heterodox' Islam in Anatolia", Turcica, Vol. 44, s. 279-300.
5. **Uç Dervişlerinin Kurucu Rolü:** 1240 sonrası uç bölgelerine çekilen Vefâî/Babaî kökenli dervişler, Osmanlı Devleti'nin kuruluş safhasında gazi-derviş sentezini kurarak toplumsal meşruiyet üretmişlerdir. Bkz. Ocak, A. Y. (2016). Anadolu Sufiliğinin Heterodoks Dönemleri, İletişim Yayınları.
6. **Ocak Sisteminin Vefâî Kökleri:** Ayfer Karakaya-Stump'ın Alevi dede ailelerindeki icazetname ve şecereler üzerine yaptığı araştırmalar, ocak sisteminin arkasındaki Vefâî ve Safevî katmanlarını arşivsel olarak ortaya koymuştur. Bkz. Karakaya-Stump, A. (2020). Kızılbaş, Alevi, Bektaşi Tarihi: Fermanlar, İcazetnameler, Şecereler, Bilgi Üniversitesi Yayınları.
7. **Toplumsal Bütünleşme ve Anadolu İrfanı:** "Terörsüz Türkiye" sürecinde sosyo-kültürel entegrasyonun sağlanması, ayrılıkçı ideolojilerin toplumsal tabanını zayıflatacak tarihsel-manevi bağların ihyası ile

mümkündür. Bkz. Ersan, M. Ö. (2022). Anadolu Tasavvufunda Süreklilik ve Değişim, Ankara.

8. **Toplumsal Hafızanın Onarımı:** Devlet-toplum ilişkilerinde geçmişteki travmatik kırılmaların (16. yüzyıl ayrışmaları) barışçıl ve birleştirici bir söylemle ele alınması, terörün istismar ettiği tarihsel fay hatlarını kapatmak açısından elzemdir.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=sZ7OgZnAQEQ

4-22-TÜRKİYE'DE YEREL TARİHYAZIMI VE BİR KENT KÜLLİYATININ İNŞASI: DR. MEHMET TALAT ŞİMDİ'NİN MARDİN ARAŞTIRMALARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

ÖZET

Bu çalışma, Prof. Dr. Ahmet Şimşek'in editörlüğünü yaptığı Yaşayan Türk Tarihçileri (2017) eserinin temsil ettiği epistemolojik ve metodolojik çerçeveyi esas alarak, Dr. Mehmet Talat Şimdi'nin Mardin merkezli altı temel yapıtını detaylı şekilde analiz etmektedir. Türkiye'de tarihçilik 1960 sonrasında siyasal/diplomatik anlatılardan sosyal, iktisadi, hukuki ve kentsel boyutlara kaymıştır.

Dr. Mehmet Talat Şimdi'nin altı eserden oluşan Mardin külliyatı (Mardin Tarihi Kimliği, Vakıf Şehir Artuklu Mardin, Mardin: Taşın Kadim Mirası ve Medeniyetlerin İzleri, Mardin: Hoşgörünün Kalbi, Renkler ve Lezzetler Şehri, Kadim Şehir Mardin'de Vakıf Medeniyeti ve Bir Mardin Külliyatı); kentin mimarisini, vakıf hukukunu, etnografik zenginliğini ve mülkiyet meselelerini disiplinler arası bir perspektifle masaya yatırarak yerel tarih literatürüne özgün ve kalıcı bir değer katmaktadır."

Anahtar Kelimeler: Mehmet Talat Şimdi, Mardin Tarih yazımı, Vakıf Şehir, Artuklu Mirası, Çok Kültürlülük, Yaşayan Türk Tarihçileri, Yerel Tarih.

1. GİRİŞ: TÜRK TARİHÇİLİĞİNİN DÖNÜŞÜMÜ VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Prof. Dr. Ahmet Şimşek'in Yaşayan Türk Tarihçileri adlı eserinin Ön Sözünde vurguladığı üzere, Türkiye'deki geleneksel tarihçilik uzun yıllar boyunca arşiv merkezli, "hocadan görüldüğü gibi sürdürülen" ve kendi epistemolojisi/metodolojisi üzerine yeterince düşünmeyen bir hat izlemiştir. Zafer Toprak'ın aynı eserde ifade ettiği gibi, Türkiye'de tarihçilikte iki büyük kırılma

yaşanmıştır: İkinci Meşrutiyet'te vakanüvislikten (Resmi Devlet Tarihçiliği)ulusal tarihe geçiş ve 1960 sonrasında iktisat, sosyoloji, hukuk ve etnografya ile bütünleşen "yeni tarihçilik" anlayışı.

Yaşayan Türk Tarihçileri kitabının benimsediği prosopografik (Büyük Resmi Görme) ve analitik yaklaşım; tarihçilerin yalnızca biyografilerini değil, ürettikleri tezleri, yöntemlerini, opus magnum'larını (sanatçının veya düşünürün kariyeri boyunca ürettiği **"en önemli, en olgun ve en büyük eseri"** veya **"başyapıtı"** anlamına gelir.) ve alanlarına getirdikleri yenilikleri incelemeyi hedefler. Dr. Mehmet Talat Şimdi'nin Mardin özelinde ortaya koyduğu külliyat da tam olarak bu "yeni tarihçilik" anlayışının yerel ölçekteki nitelikli bir yansımasıdır. Kent; yalnızca taş binalardan ibaret bir mekân olarak değil; vakıf hukuku, mülkiyet rejimleri, idari vesayet, sosyo-ekonomik ağlar ve toplumsal hafıza katmanlarıyla tahlil edilmektedir.

2. DR. MEHMET TALAT ŞİMDİ'NİN MARDİN KÜLLİYATININ AYRI AYRI ESER ANALİZLERİ

1. Mardin Tarihi Kimliği

1. **Kuramsal ve Yöntemsel Odak:** Bu eser, Mardin'in bölgesel bir güç merkezi olarak ortaya çıkışını ve tarihsel süreçteki kimlik inşasını ele almaktadır.
2. **Detaylı Analiz:** Eserde Mardin; Sümer, Asur, Roma ve Bizans hattından İslam fetihlerine, Artuklu beyliğinin başkentliğine ve Osmanlı taşra teşkilatına uzanan tarihsel süreklilik içinde incelenir. Kitabın temel tezi, Mardin'in kimliğinin kendiliğinden oluşmadığı, coğrafi topoğrafya (kale-şehir ilişkisi) ile siyasi-idari iradelerin kesişiminde biçimlendiğidir.
3. **Metodolojik Katkı:** Yerel anlatıları arşiv belgeleriyle doğrulayarak kentin "tarihi kimliği"ni romantik bir söylemden kurtarıp tarihsel olgular zeminine oturtmuştur.

2. Vakıf Şehir Artuklu Mardin

1. **Kuramsal ve Yöntemsel Odak:** Artuklu Beyliği döneminde kentin fiziksel ve iktisadi omurgasını oluşturan vakıf kurumlarının tahlilidir.
2. **Detaylı Analiz:** Çalışma, Artuklu hükümdarlarının ve ümerasının inşa ettiği medreseler, hanlar, hamamlar ve çarşıların arkasındaki iktisadi sistemi görünür kılar. Mardin'i bir "Vakıf Şehir" olarak kavramsallaştıran eser, kamu hizmetlerinin (eğitim, sağlık, bayındırlık) devlet bütçesinden ziyade "akar" geliri sağlayan vakıf mülkleri üzerinden sürdürülebilir kılındığını gösterir.
3. **Metodolojik Katkı:** İktisat tarihi ile şehir tarihini harmanlayarak Ömer Lutfi Barkan ve Bahaeddin Yediyıldız'ın vakıf tarihçiliği çizgisine yerel ölçekte özgün katkı sunmaktadır.

3. Mardin: Taşın Kadim Mirası ve Medeniyetlerin İzleri

1. **Kuramsal ve Yöntemsel Odak:** Sanat tarihi, mimarlık ve arkeolojik verilerin tarih yazımıyla entegrasyonudur.
2. **Detaylı Analiz:** Eserde Mardin'in özgün sarı kalker taş mimarisi, sivil konut dokusu, dini mimarisi (camiler, kiliseler, manastırlar) ve kentsel savunma elemanları (kale ve sur kapıları) incelenmektedir. Taş, sadece bir yapı malzemesi değil; iklimle, inançla ve mahremiyetle biçimlenen bir "kültürel dil" olarak okunur.
3. **Metodolojik Katkı:** Semavi Eyice'nin temsil ettiği sanat ve kültür tarihçiliği yaklaşımıyla uyumlu biçimde, somut kültürel mirası kentsel hafızanın taşıyıcısı olarak analize dâhil etmiştir.

4. Mardin: Hoşgörünün Kalbi, Renkler ve Lezzetler Şehri

1. **Kuramsal ve Yöntemsel Odak:** Toplumsal tarih, etnografya ve somut olmayan kültürel miras (gündelik yaşam) boyutudur.

2. **Detaylı Analiz:** Süryani, Arap, Türk ve Kürt toplulukların asırlar boyu yan yana yaşama tecrübesi; dinsel ritüeller, mutfak kültürü, zanaat gelenekleri ve dilsel geçişkenlikler üzerinden incelenmektedir. Eser, "hoşgörü" kavramını soyut bir idealizasyon olarak değil, gündelik hayatın pratik ihtiyaçları ve komşuluk hukuku üzerinden somutlaştırmaktadır.
3. **Metodolojik Katkı:** Tarih yazımında alt-kültürleri, gündelik yaşamı ve mutfak/zanaat tarihini merkeze alarak Fatmagül Berktay ve Cemal Kafadar'ın vurguladığı "aşağıdan yukarıya tarih" perspektifine katkı sağlar.

5. Kadim Şehir Mardin'de Vakıf Medeniyeti

1. **Kuramsal ve Yöntemsel Odak:** Hukuk tarihi, vakıf mevzuatı, mülkiyet hakları ve idari yargı analizi.
2. **Detaylı Analiz:** Bu eser, külliyatın hukuksal ve eleştirel zirvesini oluşturur. Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki kadastro çalışmalarında yaşanan usulsüzlükler, Şer'iyye Sicilleri ve tapu kayıtları ışığında incelenir. 5737 sayılı Vakıflar Kanunu, Geçici 11. Madde, mazbutiyet karinesi ve AİHM kararları çerçevesinde azınlık vakıflarına tanınan iade haklarının, Artuklu vakıf mülkleri ve kayıp tapular için de "Vakfiyeye Sadakat İlkesi" gereğince uygulanması gerektiği savunulur.
3. **Metodolojik Katkı:** Tarih araştırmasını güncel pozitif hukuk ve idari yargı ile birleştiren disiplinlerarası radikal bir metot ortaya koymuştur.

6. Bir Mardin Külliyatı

1. **Kuramsal ve Yöntemsel Odak:** Metodolojik sentez, külliyat değerlendirmesi ve açık erişimli dijital yayıncılık modeli.
2. **Detaylı Analiz:** Tüm çalışmaların bütüncül bir dökümü ve metodolojik özetidir. Eser, kentin tarihsel birikiminin gelecek nesillere aktarılmasında dijital platformların

(www.talatsimdi.com) ve e-kitap yayıncılığının işlevini değerlendirir.

3. **Metodolojik Katkı:** Bireysel araştırmaların sistematik bir "kent kütüphanesine" dönüştürülmesi sürecini belgeleyen, yerel tarih araştırmacıları için metodolojik rehber niteliğindeki eserdir.

3. MEVZUAT VE HUKUKİ ÇERÇEVE KAPSAMINDA KARŞILAŞTIRMALI DEĞERLENDİRME TABLOSU

Eser Adı	Temel Odağı	Metodolojik Yaklaşımı	Tarihsel/Hukuki Dönem
1. Mardin Tarihi Kimliği	Kentin idari ve siyasi kimlik oluşumu	Siyasi ve idari tarih	Antik Çağ - Osmanlı Dönemi
2. Vakıf Şehir Artuklu Mardin	Artuklu dönemi imar ve ihya politikaları	İktisat ve kurumlar tarihi	Artuklu Dönemi (12-15. Yy)
3. Mardin Taşın Kadim Mirası...	Mimari doku, taş işçiliği ve estetik	Sanat ve kültür tarihi	Kadim Dönemler - Günümüz
4. Mardin Hoşgörünün Kalbi...	Etno-dinsel mozaik ve gündelik yaşam	Toplumsal tarih ve etnografya	Osmanlı - Cumhuriyet Dönemi
5. Kadim Şehir Mardin'de Vakıf Medeniyeti	Mülkiyet ihtilafları, mevzuat ve vakıf hukuku	Disiplinlerarası Hukuk ve Tarih	1826 Evkaf Nezareti - Günümüz (5737 s. Kanun)

Eser Adı	Temel Odağı	Metodolojik Yaklaşımı	Tarihsel/Hukuki Dönem
6. Bir Mardin Külliyatı	Külliyat sentezi ve dijital yayıncılık	Bütüncül metodoloji ve bibliyografya	Çağdaş Dönem / Dijital Çağ

4. METODOLOJİK SENTEZ VE "YAŞAYAN TÜRK TARİHÇİLERİ" PERSPEKTİFİNDEN DEĞERLENDİRME

Ahmet Şimşek'in vurguladığı "Usta tarihçi kimdir?" sorusunun yanıtı; alanında özgün tezler geliştirebilen, yeni kavramlar üretebilen ve disiplinlerarası kanalları açabilen isimlerde saklıdır. Dr. Mehmet Talat Şimdi'nin altı eserlik Mardin serisi şu metodolojik yenilikleri sunmaktadır:

1. **Multidisipliner Yaklaşım:** Arşiv belgeleri (Şer'iyye Sicilleri, vakfiyeler), pozitif hukuk mevzuatı (5737 sayılı Kanun), saha araştırmaları ve etnografik gözlemler bir potada eritilmiştir.
2. **"Vakfiyeye Sadakat" ve Hukuki Eleştiri:** Tarihsel belgeler sadece geçmişi anlamak için değil, günümüzdeki "kayıp tapular" ve mülkiyet haksızlıklarını gidermek adına hukuki birer kanıt olarak değerlendirilmiştir.
3. **Açık Erişim Dijital Külliyat:** Tüm eserlerin www.talatsimdi.com üzerinden kamuya ve akademiye sunulması, Bilgi Çağı'nda bilginin demokratikleşmesi adına örnek bir modeldir.

5. SONUÇ

Dr. Mehmet Talat Şimdi'nin Mardin üzerine kaleme aldığı altı kitaplık çalışma dizisi, Türkiye'de 1960 sonrasında gelişen "yeni tarihçilik" anlayışının kentsel ölçekteki nitelikli bir örneğidir. Kentin vakıf hukuku, mimari dokusu, çok kültürlü toplumsal

yapısı ve mülkiyet sorunları bütüncül bir yaklaşımla tahlil edilerek yerel tarih yazımına kalıcı bir külliyat kazandırılmıştır.

DİPNOTLAR (ACADEMIC CITATIONS)

[1] Prof. Dr. Ahmet Şimşek (Ed.), Yaşayan Türk Tarihçileri, Ankara: Pegem Akademi, 2017, Ön Söz, s. vii-xii.

[2] Prof. Dr. Zafer Toprak, "Türkiye'de Tarihçiliğin Son 50 Yılı ve Tekeli-İlkin İkilisi", Yaşayan Türk Tarihçileri içinde, ed. Ahmet Şimşek, Ankara: Pegem Akademi, 2017, s. 1-4.

[3] Dr. Mehmet Talat Şimdi, Mardin Tarihi Kimliği, E-Kitap/PDF Yayınları, www.talatsimdi.com, s. 15.

[4] Dr. Mehmet Talat Şimdi, Vakıf Şehir Artuklu Mardin, E-Kitap/PDF Yayınları, www.talatsimdi.com, s. 32.

[5] Dr. Mehmet Talat Şimdi, Mardin: Taşın Kadim Mirası ve Medeniyetlerin İzleri, İzmir: Enki Matbaacılık, 2025, s. V-VI.

[6] Dr. Mehmet Talat Şimdi, Mardin: Hoşgörünün Kalbi, Renkler ve Lezzetler Şehri, E-Kitap/PDF Yayınları, www.talatsimdi.com, s. 8.

[7] Dr. Mehmet Talat Şimdi, Kadim Şehir Mardin'de Vakıf Medeniyeti, E-Kitap/PDF Yayınları, www.talatsimdi.com, Ön Söz, s. 3-5.

[8] Dr. Mehmet Talat Şimdi, Bir Mardin Külliyatı, E-Kitap/PDF Yayınları, www.talatsimdi.com, s. 2.

YouTube : https://www.youtube.com/watch?v=VvXCibxVa6A

BÖLÜM 5

İzmir’e Adanmış Bir Ömür, Efsanevi Vizyon ve Dr. Burhan Özfatura Mirası

Bu bölüm; yarım asrı aşan bir dostluğun, mesai arkadaşlığının ve İzmir’e adanmış örnek bir ömrün, merhum Dr. Burhan Özfatura’nın liderliğinde şekillenen idari ve şehircilik mirasına ithaf edilmiştir. İlklerin kenti İzmir’de Atatürk’ün izinden giderek hayata geçirilen idari vizyon; "Bir Televizyon Fiyatına Konut" üreten efsanevi EVKA modeli, gecekondulaşmaya karşı örülen dev kalkanlar ve sosyal konut devrimi ekseninde derinlemesine incelenmektedir.

Aynı zamanda İZÖV bünyesinde hayata geçirilen Engelsiz Yaşam Köyü ile kurumsal kalite standartları ve Dr. Özfatura'nın İzmir 2020 "Akdeniz Yıldızı" vizyonunun kuramsal, metodolojik ve uygulamalı analizi bu bölümün temel yapı taşlarını oluşturmaktadır. Bu çalışma, yerel yönetimlerde stratejik aklın, sosyal belediyeciliğin ve sivil toplum bilincinin kalıcı eserlere nasıl dönüştüğünün muteber bir belgesidir.

5-Dr.Burhan Özfatura Anısına

5-1BİR VİZYONER, BİR BÜYÜK BAŞKAN, İZMİR'E ADANMIŞ BİR ÖMÜR: DR. BURHAN ÖZFATURA'NIN ARDINDAN

Yıl 1969… Henüz gençlik yıllarımın başında başlayan o ilk karşılaşma, yarım asrı aşan, tam 57 yıllık köklü bir kader ortaklığına, sarsılmaz bir hukuka ve ortak bir İzmir sevdasına dönüştü. Dün, İzmir'imize iki dönem Büyükşehir Belediye Başkanı olarak unutulmaz eserler kazandıran, kalbi her daim bu şehir ve insanlık için çarpan kıymetli Büyüğüm, Zihinsel Özürlüleri Yetiştirme ve Koruma Vakfı (İZÖV) Başkanı Sayın Dr. Burhan Özfatura Başkanıma veda etmenin derin hüznü içindeyim.

Onunla çalışmak; dürüstlüğü bir yaşam felsefesi yapmak, adaleti vicdanın rehberliğinde aramak ve "halka hizmeti Hakk'a hizmet" gören sarsılmaz bir devlet adamlığı duruşunu her an solumak demekti. Birlikte görev yaptığımız her kademede, kaleme aldığım "İzmir'in Mali Egemenliği" eserinde vurguladığım gibi mali bağımsızlığı ve disiplini kurumsal onurun temeli saymayı, heba edilen her kaynağın hesabını tutmayı ve her şeyden öte "insan biriktirmeyi" en büyük servet kabul etmeyi bana hep Sayın Başkanım aşıladı.

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nde birlikte mesai harcadığımız yıllarda, bana duyduğu sonsuz güven ve tanıdığı geniş yetki alanı sayesinde bu güzel kente hizmet etme şerefine eriştim. Benim bürokratik ve akademik yolculuğumda imza attığım tüm başarılar; onun arkamda dimdik duran cesareti, sağladığı geniş çalışma alanı ve sarsılmaz inancı sayesinde vücut buldu.

Şehrimizin çehresini değiştiren Toplu Konut hamleleri ve Buca'nın kurucu belediyecilik koordinasyonundan, İzmir'in geleceğine koyulan en büyük taşlardan biri olan Metro projesine; İnciraltı'nın planlanmasından ESHOT'un ulaşımda başlattığı dönüşüm hamlelerine kadar her alanda, onun şahsıma verdiği

yetki ve vizyoner liderliği yatmaktadır. Yatırımlar ve sosyal faaliyetler ile kent insanına dokunurken; "Mavi Zırh: İzmir'in Su Krizi, Altyapı Restorasyonu ve Gelecek Vizyonu" kitabımda detaylandırdığım gibi, İzmir'in geleceğini güvence altına alan dev altyapı ve su vizyonunu yine onun bana açtığı bu geniş yetki ve güven zemini üzerinde inşa edebildik.

Çevre ve yeşil alan mücadelemiz ise bu kente bıraktığımız en büyük ortak miraslardan biridir. "İzmir'in Kayıp Akciğerleri" yayınımda dile getirdiğim o betona karşı yeşili savunan direnişte, Sayın Başkanımın bana sağladığı imkânlar ve gösterdiği güven en büyük dayanağım oldu. Bornova-Belkahve Yeşil Kuşak projesinden Yeşildere düzenlemelerine, Çiğli Mini Türkiye projesinden kentin her köşesine kazandırılan nefes alanlarına kadar atılan her adım, onun vizyonu ve şahsıma sunduğu yetki ile İzmir'in akciğerlerine vurulan altından birer mühre dönüştü.

Sadece fiziksel yatırımlarla değil, gönül coğrafyamızın en narin alanı olan sosyal hizmetlerde de onun güveniyle yürüdük. Şahsına ithaf ettiğim "Kusursuz Emanet: Rehabilitasyonda İZÖV Kalite Modeli" kitabımda da belirttiğim üzere; Zihinsel Özürlüleri Yetiştirme ve Koruma Vakfı (İZÖV) çatısı altında özel gereksinimli evlatlarımızın geleceğine ışık tutarken, onun benden esirgemediği desteği ve engin vizyonu yolumuzu her daim aydınlattı.

İki dönemlik görev süresinde "İzmir'e Damgasını Vuran" Sayın Dr. Burhan Özfatura Başkanım; arkasında lekesiz bir isim, bu topraklara silinmez izler ve dokunduğu binlerce hayatta dualar bıraktı. Şahsıma duyduğu güvenle bu kente hizmet etmeme vesile olduğu için kendisine sonsuz minnettarım. Şimdi bize düşen, onun güvenine layık olarak devraldığımız bu "Kusursuz Emaneti", mali disiplini ve hizmet ruhunu yarınlara aynı kararlılıkla taşımaktır.

Mekânın cennet, makamın âli olsun kıymetli Başkanım…

Cenab-ı Allah'a Niyazım ve Duamdır:

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla,

Ey mülkün sahibi, ey merhametlilerin en merhametlisi Yüce Rabbimiz!

Yarım asırdan fazla bir süredir dostluğuna, doğruluğuna, kul hakkına gösterdiği titizliğe ve bu millete olan sevdasına bizzat şahitlik ettiğim; şahsıma duyduğu güvenle bu kente hizmet etmemi nasip eden kıymetli Başkanım Dr. Burhan Özfatura'yı Sana emanet ettik.

Yâ Rabbî! Şehrimize, yetimlerimize, engelli evlatlarımıza, kurduğu yeşil alanlarla nefes sunduğu İzmir'imize ve tüm ihtiyaç sahiplerine yaptığı hayırlı hizmetleri, karşısına amel-i salih olarak çıkar. Onu Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) Livaü'l-Hamd sancağı altında ağırladığın, cömert ve adil yöneticilerin arasına ilhak eyle. Kabrini cennet bahçelerinden bir bahçe eyle; mağfiretinle, nurla ve huzurla doldur.

Ailesine, sevenlerine ve tüm İzmir'imize sabr-ı cemil ihsan eyle.

Ruhun şad, mekânın cennet olsun Sayın Başkanım… Cennetinde buluşmak duasıyla… Fâtihanı ve dualarımızı sana gönderiyoruz.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=YKP24djV5xE

5-2-İlklerin Kenti İzmir: Atatürk'ün Şehrinde İdari Miras ve Kent Yönetiminde Vizyonun Gücü

Bir kenti yönetmek, yalnızca yolları asfaltlamaktan veya günlük belediyecilik hizmetlerini aksatmadan sürdürmekten ibaret değildir. Asıl iz bırakan yerel yönetimler; kurumsal aklı oluşturan, geleceğin idari omurgasını kurgulayan ve kendi pratikleriyle bir ülkenin mevzuatına yön veren vizyoner idarelerdir.

Güzel İzmir'imiz, Cumhuriyet tarihi boyunca sadece bir Ege metropolü değil, Türkiye'nin yerel yönetimler reformuna laboratuvarlık etmiş ve yasalarına doğrudan rehberlik etmiş bir öncü kent olmuştur.

Şehremaneti'nden İlk Yasaya Uzanan Cumhuriyet Çizgisi

Bu köklü gelenek, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün cumhuriyet rejimini yerel dinamiklerle bütünleştirme vizyonuyla başladı. İzmir Yangını'nın ardından kentin imarı ve mülteci meseleleriyle bizzat ilgilenen İzmir Belediye Başkanı (Şehremini) Şükrü Kaya, sahada edindiği bu kentsel tecrübeyi daha sonra İçişleri Bakanlığı görevine taşıdı.

Mustafa Kemal Atatürk'ün talimatlarıyla hazırlanan 3 Nisan 1930 tarihli **1580 sayılı Belediye Kanunu**, Şükrü Kaya'nın bizzat İzmir'de deneyimlediği idari ve mali imkânsızlıklara çözüm arayışının bir eseriydi. Türk kadınına ilk kez yerel seçimlerde seçme ve seçilme hakkı tanıyan bu yasa, Cumhuriyet'in ilk büyük yerel yönetim reformu olarak 70 yıldan fazla uygulandı. İzmir'de atılan tohumlar, ulusal mevzuatın omurgası haline geldi.

3030 Sayılı Yasa ve Metropol Uygulamaları

1980'li yıllarda hızlı kentleşme karşısında yeni bir idari model arandığında, 1984 yılında **3030 sayılı Büyükşehir Belediyesi**

Kanunu ile iki kademeli anakent sistemine geçildi. Bu kanunu Türkiye'de en dinamik ve işlevsel kılan idare yine İzmir Büyükşehir Belediyesi oldu.

1. **Çevre alanında** İZSU ve Büyük Kanal Projesi,
2. **Sosyal/iktisadi alanda** TANSAŞ,
3. **Ulaşımda** İzmir Metrosu ve daha sonra TCDD iş birliğiyle hayata geçen İZBAN,
4. **Saha altyapısında** İzmir Büyükşehir Belediyesi iştirakleri (İZBETON, İZELMAN, İZENERJİ);

Yerel idarelerin hizmet kapasitesini ulusal düzeyde emsal kılacak bir noktaya taşıdı.

Kurumsal Dönüşüm ve Toplu Konut Hamlesi: Bir Vizyon ve Yetkilendirme Öyküsü

İzmir'in belediyecilik tarihindeki en önemli kırılma noktalarından biri de **Dr. Burhan Özfatura'nın Büyükşehir Belediye Başkanlığı** yaptığı dönemlerde (1984–1989 / 1994–1999) yaşandı.

Dr. Burhan Özfatura, kentin devasa altyapı projelerini bir bir hayata geçirirken, sosyal belediyecilik ve dar gelirli ailelerin barınma sorununa tarihi çözümler sundu. Ege-Koop iş birliği ve EVKA projeleriyle, dönemin sembolik tabiriyle **"televizyon fiyatına" toplamda 35 bin konut inşa ettirerek** binlerce orta ve dar gelirli aileyi ev sahibi yaptı. Sosyal belediyecilikte çığır açan bu dev konut hamlesi, İzmir'in planlı kentleşmesine unutulmaz bir imza attı.

Sayın Özfatura, bu büyük fiziki ve sosyal projeleri yürütürken yerel yönetimin arka planındaki idari, mali ve kurumsal çarkların da modern esaslara göre dönmesi gerektiğine inanıyordu. Bu doğrultuda, belediyenin kurumsal altyapısını dönüştürmek, süreçleri yeniden tasarlamak ve kalite standartlarını oturtmak üzere şahsıma geniş bir çalışma yetkisi ve sorumluluğu tevdi etti.

O dönemde Sayın Özfatura'nın sunduğu bu güven ve imkân sayesinde, ekibimizle birlikte gece gündüz çalışarak yerel yönetimlerde bir "sistem reformu" başlattık:

1. **"Belediye Nedir? Ne İş Yapar? Nasıl Kaliteli Hizmet Üretir?" (1995):** Kaleme aldığım bu çalışma ile Toplam Kalite Yönetimi (TKY) ilkelerini ve "Süreçlerle Yönetim" anlayışını ilk kez bir belediye yapısına entegre ettik. Hizmetlerin vatandaş memnuniyeti odaklı girdilerini ve çıktılarını belgeledik.
2. **İlk Stratejik Plan, Performans Programı ve Norm Kadro:** Türkiye'de henüz bu kavramların yasal bir zorunluluk haline gelmediği 1990'lı yıllarda; İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin ilk Stratejik Planını hazırladık, insan kaynaklarında disiplin sağlayan Norm Kadro esaslarını kurguladık.
3. **ISO 9001 Kalite Belgesi:** Bu altyapı sayesinde İzmir Büyükşehir Belediyesi, Türkiye'de hizmet kalitesi ve süreç yönetimi alanında ISO 9001 belgesi alan ilk yerel yönetim organı unvanını kazandı. Kalite Yönetim Temsilcisi olarak projenin sorumlusu oldum.

İzmir'de Deneyimlendi, Türkiye'nin Yasası Oldu

Tevazuyla ifade etmek gerekir ki; o yıllarda Sayın Özfatura'nın desteğiyle İzmir'de inşa ettiğimiz ve sahada bizzat uyguladığımız bu idari model, 13 Temmuz 2005 tarihinde yürürlüğe giren **5393 sayılı Belediye Kanunu**'nun amir hükümlerine doğrudan ilham verdi ve kaynaklık etti:

1990'larda İzmir'de Uyguladığımız Model	2005 Yılında Yasalaşan 5393 Sayılı Kanun
İzmir BB Stratejik Planı ve Performans Programı	**Madde 41:** Nüfusu 50.000'in üzerindeki tüm belediyelerde Stratejik Plan ve Performans Programı zorunlu kılındı.

1990'larda İzmir'de Uyguladığımız Model	2005 Yılında Yasalaşan 5393 Sayılı Kanun
Süreçlerle Yönetim ve Kalite Standartları	**Madde 13 & 14:** Belediye hizmetlerinde şeffaflık, katılımcılık ve kalite standartları kanuni ilke oldu.
Norm Kadro ve Personel Disiplini	**Madde 49:** Tüm belediyelerde Norm Kadro standartları emredici hükme bağlandı, personel giderlerine üst sınır getirildi.
Süreç ve Performans Denetimi	**Madde 55:** Belediyelerde mali denetimin yanında performans denetimi ve süreç kontrolü yasal zorunluluk haline geldi.

Hizmette Devamlılık ve İzmir'e Katkı Sunanlar

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün ilke ve devrimlerine bağlılıkla yönünü çizen kentimiz, idari gelenek ve hizmet zincirini her dönemde sürdürmüştür. Şükrü Kaya'dan bugüne bu meşaleyi taşıyan tüm belediye başkanlarımız kentin gelişimine değerli katkılar sunmuştur:

1. **Behçet Uz**, İzmir Yangını sonrası Kültürpark ve modern imar hamleleriyle kenti ayağa kaldırmış;
2. **İhsan Alyanak**, gecekondu bölgelerine altyapı ve yol götürerek sosyal belediyeciliğin temelini atmış;
3. **Dr. Burhan Özfatura**, Ege-Koop ve EVKA projeleriyle 35 bin aileyi ev sahibi yapıp Büyük Kanal, TANSAŞ, Otoyol ve Metro gibi dev yatırımları başlatırken idari reformların önünü açmış;
4. **Yüksel Çakmur**, kent içi yaşam kalitesini artıran meydan ve sosyal tesis hamlelerine imza atmış;
5. **Ahmet Piriştina**, Liman Arkası dönüşümü, Kordon düzenlemesi ve kent bilinci projeleriyle anılmaktadır;

6. **Aziz Kocaoğlu**, İZBAN projesini tamamlayarak raylı sistem ağını genişletmiş ve kırsal kalkınma modelleriyle örnek olmuş;
7. **Tunç Soyer ve mevcut yönetim**, dirençli kent hedefleri ve tarımsal kalkınma vizyonuyla bu köklü geleneksel çizgiyi sürdürmüştür.

SonSöz

Özetle; İzmir'in yerel yönetimler tarihindeki yeri geçici idari başarıların ötesindedir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün vizyonuyla başlayan, 1984 sonrası 3030 sayılı Yasa pratiğiyle güçlenen ve Dr. Burhan Özfatura'nın sunduğu yetki ile hayata geçirme imkânı bulduğumuz **"Süreç Yönetimi, Toplam Kalite ve Stratejik Planlama"** reformları; bugün Türkiye'deki 1300'den fazla belediyenin yönetim omurgasını oluşturmaktadır.

Geriye dönüp baktığımızda, bu topraklara ve bu idari birikime küçük de olsa bir katkı sunabilmiş olmanın huzurunu taşıyor; İzmir'in her dönemde akılcı belediyeciliğin ve idari reformların öncü kenti olmaya devam edeceğine yürekten inanıyorum.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=z-JGdXSVMuo

EVKA KONUTLARI
TAHTALI BARAJI
ATATÜRK
İHSAN ALYANAK MALAZ BULVARI
BEHÇET UZ KÜLTÜRPARK
TANSAŞ
İHSAN ALYANAK MALAZ BULVARI
TANSAŞ
İZBAN
ESHOT
metro station

5-3-BİR TELEVİZYON FİYATINA KONUT MÜMKÜN MÜYDÜ? İZMİR'İN EFSANEVİ EVKA MODELİ VE KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN DERSLERİ

Bugün hangi kente başınızı çevirseniz benzer bir manzarayla karşılaşıyorsunuz: Bir yanda yüksek rant vaatleriyle yükselen lüks cam kuleler, diğer yanda ise deprem korkusuyla baş başa bırakılmış, dar gelirli vatandaşların sıkıştığı fiziki ve sosyal çöküntü alanları... Kadife Kale'den Tarlabaşı'na, Altındağ'dan Çinçin'e kadar uzanan bu tablo, kentsel dönüşümün Türkiye'de ne yazık ki uzun yıllardır **"bütüncül bir şehir planlaması"** değil, yalnızca afet sonrasında akla gelen **"tepkisel bir kriz yönetimi"** olarak algılanmasının acı bir sonucudur.

Peki, rantsal kaygılara ve yüksek maliyet krizlerine teslim olmadan, dar gelirli aileleri ev sahibi yapan güvenli ve insanca bir kentsel dönüşüm gerçekten mümkün mü?

Bu sorunun cevabı için çok uzaklara gitmeye gerek yok; geçmişe, Türkiye belediyecilik tarihine damga vuran somut bir başarı örneğine bakmak yeterli.

Bir Televizyon Fiyatına Konut Üretmek: İzmir'in Tarihi EVKA Başarısı

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin 1984-1989 ve 1994-1999 yılları arasındaki Belediye Başkanı Dr. Burhan Özfatura ve ekibi, Türkiye kentsel dönüşüm tarihinin en özgün modelini hayata geçirdi. Ege-Kop iş birliği ve 7 ayrı **EVKA** toplu konut projesiyle toplam **35 bin konut** imal edildi.

En önemlisi neydi biliyor musunuz? Dar gelirli vatandaşların ev sahibi olabilmesi için konut maliyetleri, **"o günün ortalama bir televizyon fiyatı"** seviyesine düşürüldü.

Bugün devasa bütçelerle çözülemeyen konut krizinin ortasında, o dönemde bu mucize nasıl başarıldı? Yanıtı üç temel stratejik hamlede saklı:

1. **Açık ve Şeffaf İhale Yöntemi:** İhaleler tüm kamuoyunun gözü önünde, tam bir şeffaflıkla gerçekleştirildi. Aracı, komisyoncu ve rant maliyetleri tamamen sıfırlandı.
2. **Muhalif Meslek Odalarının Bağımsız Denetimi:** Yönetim, siyasi olarak kendisine tamamen muhalif duruş sergileyen TMMOB'a bağlı Mimar ve Mühendis Odalarını denetim süreçlerine doğrudan dâhil etti. Teknik kaliteden ve deprem güvenliğinden ödün vermeyen tarafsız bir denetim mekanizması kuruldu; halkın projeye güveni tam sağlandı.
3. **Merkezi İdarenin Pozitif Arazi Tahsisi:** Merkezi hükümet ile yerel idare arasındaki siyasi görüş farklılıkları bir kenara bırakıldı. Hazine arazileri, kamu yararı doğrultusunda toplu konut üretimi için belediyeye pozitif bir yaklaşımla tahsis edildi.

Bugün Nerede Hata Yapıyoruz?

Akademik literatür, kentsel dönüşümün sosyal güvence ve "yerinde dönüşüm" ilkesiyle desteklenmediğinde kentsel yoksulluğun coğrafi olarak yer değiştirmesinden başka bir işe yaramadığını açıkça ortaya koyuyor. Değerli arazilerin rant odaklı dönüşümü; alt gelir grubunu kent dışına sürerken, kent merkezlerini "soylulaştırma" kurbanı yapıyor.

Bugün belediyelerimizin karşılaştığı temel tıkanıklıklar ortada:

1. **Daralan Öz Kaynaklar ve Yüksek Maliyetler:** Çözüm; imar hakları transferi, Gayrimenkul Sertifikası ve EVKA modelinde olduğu gibi şeffaf ihalelerle rant payını ortadan kaldırmaktır.

2. **Mevzuat ve Yetki Karmaşası:** Çözüm; 6306 sayılı Kanun, İmar Kanunu ve TOKİ yetki çakışmalarını bitirecek yerel "Tek Duraklı Başvuru Merkezleri" kurmaktır.
3. **Güvensizlik ve Vatandaş Direnci:** Çözüm; bağımsız değerleme raporları ve meslek odalarının içinde yer aldığı şeffaf uzlaşma komisyonlarıdır.

Çözüm İçin 5 Temel Sütun

İzmir'in tarihsel EVKA tecrübesi ve güncel araştırmalar gösteriyor ki; geleceğin dirençli ve adil kentlerini inşa etmek için şu 5 ilkeden taviz verilemez:

1. **Katılımcı Yönetişim ve Odaların Denetimi:** Tarafsız meslek odaları sürecin merkezinde olmalı.
2. **Şeffaf Finansal Mimari:** Açık ihaleler ve yenilikçi kamu-özel sektör iş birlikleri kurulmalı.
3. **Kamu Kurumları Arasında Siyaset Üstü İş Birliği:** Hazine arazisi tahsisinde partizanlık değil, kamu yararı gözetilmeli.
4. **Sosyal Konut ve "Yerinde Dönüşüm" Garantisi:** Mülk sahipleri ve kiracılar yerinden edilmemeli.
5. **Bilimsel ve Ekolojik Planlama:** CBS tabanlı veri yönetimi ve jeolojik mikro-bölgeleme şart koşulmalı.

Rantı değil insanı, siyasi çekişmeyi değil kamu yararını merkeze alan **İzmir EVKA Modeli**, bugün Türkiye'nin her şehrinde ihtiyaç duyduğumuz kentsel dönüşüm reçetesinin ta kendisidir.

Geçmişte başardık, doğru ilkelerle yine başarabiliriz.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=ucqoPLXTgCQ

BİNA KİMLİK KARTI
BİNA KİMLİK NO: 35-KDT-001
DURUM: AKTİF PROJE
ŞEFFAF İHALE
BAĞIMSIZ DENETİM
KAMU İŞBİRLİĞİ
GÜVENLİ KONUT
Kentsel Dönüşüm Analizi ve Çözüm Sütunları
1. Katılımcı Yönetişim
2. Şeffaf Finansman
3. Kamu İşbirliği
4. Sosyal Adalet
5. Bilimsel Planlama
Hazine Arazi Tahsisi Haritası
İBB KENTSEL DÖNÜŞÜM DİREKTÖRLÜĞÜ
TMMOB Odalar
GÜVENLİ KONUT

5-4-İzmir'de Gecekondulaşmaya Dev Kalkan: Dr. Burhan Özfatura ve Sosyal Konut Devrimi

Dr.Mehmet Talat Şimdi

Özet

İzmir'in yerel yönetim tarihinde derin izler bırakan, iki dönem İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı görevini üstlenen Dr. Burhan Özfatura, 21 Eylül 2026 tarihinde 83 yaşında ebediyete intikal etmiştir. Vefatının yedinci gününe denk gelen bugün (29 Eylül 2026), kılınan hatimler ve edilen dualarla yad edilen merhum Özfatura, yalnızca bir belediye başkanı değil, aynı zamanda dar ve orta gelirli ailelerin mülkiyet hakkını güvence altına alan toplumsal bir mimardır. Bu makale; görselde örneklenen imarsız, ilkel yöntemlerle inşa edilen gecekondu dokusunu toplu konut hamleleriyle dönüştüren Dr. Burhan Özfatura'nın Egekent ve Evka (1'den 7'ye kadar olan tüm etaplar) projeleri eksenindeki yerel yönetim başarısını kaynaklara dayalı olarak ve dipnotlarla ele almaktadır.

1. Giriş: 1980'ler İzmir'inde Göç, Gecekondulaşma ve Konut Bunalımı

Türkiye'de 1950'li yıllarda başlayan ve 1980'lerde zirveye ulaşan kente göç olgusu, sanayileşme ve altyapı olanaklarının hızıyla örtüşmeyen bir nüfus patlamasına yol açmıştır. Bu durum, İzmir gibi büyük şehirlerin etrafında imarsız, altyapısız ve denetimsiz yerleşim alanlarının —yani gecekonduların— hızla çoğalmasına neden olmuştur.

Görselde de açıkça görüldüğü üzere; bir yanda İzmir Körfezi'nin eşsiz manzarası uzanırken, diğer yanda imkansızlıklar içerisinde tuğla taşıyan aileler, ahşap çatı iskeletlerini imal etmeye çalışan vatandaşlar ve patika yollardan oluşan kontrolsüz bir kentleşme manzarası hâkimdir. Gecekondu yapımı, barınma ihtiyacını anlık olarak çözse de altyapı eksikliği, deprem riski, sosyal

güvencesizlik ve kent kimliğinin bozulması gibi derin kentsel sorunları beraberinde getirmiştir.

2. Dr. Burhan Özfatura Modelinin Özü: "Televizyon Fiyatına Ev Sahibi Olmak"

1984 yılında İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığına seçilen Maliyeci ve Bürokrat Dr. Burhan Özfatura, kentin kanayan yarası olan gecekondulaşmaya karşı yenilikçi ve radikal bir finansman-planlama modeli geliştirmiştir.

Özfatura dönemi belediyeciliğinin en çarpıcı sloganı ve hedefi **"orta ve dar gelirlileri bir televizyon taksidi/fiyatı öder gibi ev sahibi yapmak"** olmuştur. Bu vizyon çerçevesinde:

1. **Sermaye, Kooperatif ve Belediye Birlikteliği:** Kamu arazileri spekülasyona kapatılarak planlı konut alanlarına dönüştürülmüştür.
2. **Maliyet Odaklı Üretim:** İnşaat maliyetleri minimize edilerek, dar gelirli memur, işçi ve dar gelirli ailelerin bütçesini sarsmayacak uzun vadeli ödeme planları sunulmuştur.

3. Sosyal Konut Hamlesinin Çifte Sütunu: Egekent ve Evka (1 - 7) Projeleri

Dr. Burhan Özfatura'nın İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı dönemlerinde (1984-1989 ve 1994-1999) hayata geçirdiği **Egekent** ve **EVKA (Ev Kazandırma Projesi)** hamleleri, Türkiye yerel yönetimler tarihinin en geniş kapsamlı sosyal konut modelini oluşturmuştur.

A. Egekent Projeleri (Ege-Koop ve Belediye İş Birliği)

Dr. Burhan Özfatura'nın destek ve vizyonuyla, Ege-Koop (Ege Konut Yapı Kooperatifleri Birliği) iş birliğinde hayata geçirilen

Egekent projeleri, İzmir'in kuzey aksında örnek kentsel dönüşüm alanları oluşturmuştur:

1. **Egekent-1 (Çiğli):** İzmir'in ilk ve en büyük toplu konut hamlelerinden biri olarak 10 binden fazla konutluk devasa bir yerleşim alanı olarak kurulmuştur.
2. **Egekent-2 (Menemen / Ulukent):** Kuzey aksındaki kentleşme baskısını emmek ve planlı konut alanı yaratmak amacıyla hayata geçirilmiştir.
3. **Egekent-3 ve Diğer Bölgesel Etaplar:** Gaziemir, Torbalı ve Aliağa gibi sanayi ve nüfusun yoğunlaştığı ilçelerde uydu kent modelleriyle desteklenmiştir.

B. Ev Kazandırma Projeleri (EVKA 1 - EVKA 7)

Belediye bünyesinde kurulan Ege Şehir Planlama A.Ş. koordinasyonunda İzmir'in farklı noktalarında tam **7 ayrı Evka projesi** kurulmuştur:

1. **EVKA-1 (Buca):** Projenin ilk ayağı olarak Buca'da temelleri atılmış, dar gelirli ailelerin toplu konut sistemine entegrasyonu sağlanmıştır.
2. **EVKA-2 (Çiğli):** Çiğli bölgesindeki düzensiz yapılaşmanın önüne geçmek amacıyla inşa edilmiştir.
3. **EVKA-3 (Bornova):** Bornova'nın gelişme aksında altyapısı tamamlanmış modern bir uydu kent olarak yükselmiştir.
4. **EVKA-4 (Bornova):** Bornova yamaçlarında gecekondulaşma baskısını kırmak amacıyla hayata geçirilmiştir.
5. **EVKA-5 (Çiğli):** Çiğli sırtlarında, sanayi bölgelerine yakın işçi ailelerinin konut ihtiyacını karşılamak üzere kurulmuştur.
6. **EVKA-6 (Çiğli):** Çiğli ilçesi sınırlarında planlı kentsel dönüşümün devamı olarak tamamlanmıştır.
7. **EVKA-7 (Gaziemir):** Dr. Burhan Özfatura'nın ikinci belediye başkanlığı döneminde (1997 yılı itibarıyla) temeli

atılan ve Gaziemir bölgesinde yaklaşık 1.000 konutluk kapasiteyle hayata geçirilen son Evka etabıdır.

Egekent projeleri ve 1'den 7'ye uzanan Evka etaplarının birleşimiyle hayata geçirilen **35 bin konutluk dev hamle**, İzmir'deki illegal gecekondu yapım hızını kesmiş ve dar gelirli vatandaşların yasa dışı yapılara yönelme zorunluluğunu ortadan kaldırmıştır.

4. Sonuç ve Hayır Duası

Görselde temsil edilen el yordamıyla ve ilkel şartlarda yuva kurmaya çalışan vatandaşların çilesi, Dr. Burhan Özfatura'nın geliştirdiği Egekent ve 7 ayrı etaptan oluşan Evka sosyal konut projeleri sayesinde modern, çağdaş ve güvenli kent yaşamına evrilmiştir. Özfatura, kentsel rantın karşısında durarak kamu gücünü dar gelirlinin hizmetine sunmuş; İzmir'in çehresini gecekondu kuşatmasından kurtarmıştır.

Bugün, 29 Eylül 2026 tarihinde, geride bıraktığı 35 bin konutta huzurla oturan binlerce ailenin şükranı ve okunan hatim dualarıyla efsane başkanımızı yad ediyoruz.

Mekânı cennet, ruhu şad, hizmetleri aziz olsun.

Dipnotlar ve Kaynakça

1. **Egekent ve Evka Projelerinin Modeli:** İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Ege Şehir Planlama A.Ş. bürokrasisi ile Ege-Koop iş birliğinde yürütülen Egekent ve EVKA projeleri, 1980'li yıllarda kentsel arsa spekülasyonunu önlemek amacıyla dar ve orta gelirlilere yönelik geliştirilmiş kooperatif-belediye ortaklığı modelidir.
2. **Egekent Projeleri:** Egekent-1 (Çiğli) ve Egekent-2 (Menemen/Ulukent) başta olmak üzere, organize sanayi bölgeleri ve ulaşım aksları üzerinde kurulan uydu kentler serisidir.

3. **Evka Sayısı ve Lokasyon Dağılımı:** Evka projeleri toplam 7 ana merkezden oluşmaktadır: Evka 1 (Buca), Evka 2 (Çiğli), Evka 3 (Bornova), Evka 4 (Bornova), Evka 5 (Çiğli), Evka 6 (Çiğli) ve Evka 7 (Gaziemir).
4. **Evka-7 Projesi Detayı:** Gaziemir sınırları içerisinde yer alan Evka-7 toplu konut projesinin temeli Dr. Burhan Özfatura tarafından 1997 yılında atılmış olup, 967 konut ve 12 dükkândan oluşan bir yerleşim alanı olarak tasarlanmıştır.
5. **Toplam Konut Sayısı:** Özfatura dönemlerinde Ege-Koop, Ege Şehir Planlama, Egekent ve Evka 1-7 süreçleri genelinde yapılan toplam sosyal konut üretimi yaklaşık 35 bin daireye ulaşmıştır.

YouTube : https://www.youtube.com/watch?v=i8-PSypuwfQ

5-5-İZMİRE VURULAN DAMGA Dr.Burhan ÖZFATURA

Bugün yüreğimde tarifi imkânsız bir hüzün, dilimde tarif edilmez bir vefa sızısıyla kaleme alıyorum bu satırları.

56 yıllık gönül dostum, mesai arkadaşım, birlikte dürüstlük ve hizmet yolunda ömür tükettiğimiz değerli büyüğüm, İzmir Büyükşehir Belediyesi eski başkanlarımızdan Sayın **Dr. Burhan Özfatura**, bugün öğle namazını müteakip son nefesini vererek ebedi hayata adım attı. .

Aramızdaki bu sarsılmaz bağ, tam 1969 yılında Mardin'in o kadim topraklarında, onun askerlik vazifesini yaptığı gençlik yıllarımızda filizlenmişti. Dürüstlük, samimiyet ve memleket sevdası etrafında perçinlenen bu dostluk, kaderin ağlarını örmesiyle 1984 yılında bir memleket hizmetine dönüştü. Hakikaten o dönem idari yargı hakimliği gibi onurlu bir mesleği yapmak yerine, onun "Gel omuz omuza verelim, bu millete hizmet edelim" çağrısına kayıtsız kalamazdım. Zira ikimizin de yüreği aynı gayeyle çarpar, aynı idealin peşinden koşardı.

1984 ve 1994'teki o tarihi yerel seçimlerde, Türkiye'ye örnek olan ve sonrasında doktora tezlerine dahi konu edilen vizyoner bir kampanyanın koordinasyonunu üstlenirken; sadece bir seçimi kazanmayı değil, İzmir'in ve yerel yönetimlerin ufkunu açacak adımları atmayı hedeflemiştik. Büyük Kanal Projesi'nden toplu konut hamlelerine, fakir fukaranın aşından engelli kardeşlerimizin sessiz çığlığına kadar uzanan o hizmet sevdası, onun devlete ve millete olan ödenmez borç hissinin bir tecellisiydi.

Devlet bütçesiyle okuduğu için kendini bu millete sonuna kadar borçlu hisseden; Turgut Özal'ın "Belediye başkanı olursan bütün İzmir'i vakıf yap" nasihatini bir ömür başının üstünde taşıyan; makam koltuklarının geçiciliğine inanıp daima "aşağıya bakarak" şükreden bir gönül insanıydı o.

Son nefesine kadar okuma aşkını, millete ve insana hizmet gayesini kaybetmedi. Hayatı boyunca hep son nefeste kelime-i şehadet getirebilmenin arzusunu ve heyecanını taşıdı. Hazırladığımız "**Engelli Bireylerin Sessiz Çığlığı: Haklar, Sorunlar ve Çözüm Önerileri" kitabımızın son kontrollerini yaparken, kitaba eklememi istediği o zarif not halen gözlerimin önündedir:**

"Kitabın gerçekleşmesinde en büyük pay; Değerli Kardeşim, Mesai Arkadaşım ve 56 yıllık Gönül Dostum; Dr. Mehmet Talat Şimdi'ye aittir."

Bu sözler, 56 yıla sığdırılmış dürüstlüğün, kader birliğinin ve kardeşliğin mühürüydü.

İzmir bir büyük vizyonerini, bir dürüstlük sembolünü kaybetti; ben ise ömrümün en kıymetli yol arkadaşını, sırdaşımı ve ağabeyimi kaybettim.

Mevla'm onu rahmetiyle kuşatsın. Mekânı cennet, makamı âli olsun. Biz ondan razıydık, Rabbim de ondan razı olsun. Seni hiç unutmayacağım Başkanım, değerli dostum Dr. Burhan Özfatura…

Ruhun şad olsun.

Dr. Mehmet Talat Şimdi

5-6-Zihinsel Özürlüleri Yetiştirme ve Koruma Vakfı (İZÖV) Sayesinde Hayata Geçen Dr. Burhan Özfatura Engelsiz Yaşam Köyü ve Kurumsal Kalite Standardı

Özet

Bu makale, İzmir Büyükşehir Belediyesi Eski Başkanı merhum Dr. Burhan Özfatura'nın kurucusu olduğu Zihinsel Özürlüleri Yetiştirme ve Koruma Vakfı (İZÖV) aracılığıyla başlattığı sosyal hizmet meşalesinin, İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Dr. Cemil Tuğay tarafından sergilenen vefa örneği ve kurumsal iş birliği kararlarıyla geleceğe taşınmasını konu almaktadır. Çalışmada, Tepecik Mahallesi'ndeki vakıf arazisinin bedelsiz devri, Konak Engelsiz Yaşam Köyü'nün adının *"Dr. Burhan Özfatura Engelsiz Yaşam Köyü"* olarak değiştirilmesi süreci ve tesiste uygulanacak olan ISO 9001 odaklı Kalite Yönetim Sistemi Modelinin teorik ve operasyonel temelleri akademik referanslar çerçevesinde ele alınmaktadır.

1. Giriş ve Tarihsel Arka Plan

Sosyal belediyecilik ve vakıf kültürü, toplumun özel gereksinimli bireylerine sunulan hizmetlerin sürdürülebilirliğini sağlayan iki temel sütundur. İzmir Büyükşehir Belediyesi Meclisi'nin 10.07.1986 tarih ve 140 sayılı kararı ile Tepecik Mahallesi, 324 Pafta, 2701 Ada, 127 Parsel sayılı 6.363 m² yüzölçümlü taşınmaz, 99 yıl süreyle bedelsiz (ivazsız) intifa hakkı şeklinde Zihinsel Özürlüleri Yetiştirme ve Koruma Vakfı'na (İZÖV) devredilmiştir.

İZÖV'ün kurucusu ve dönemin İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Dr. Burhan Özfatura, vefatından önce bu 99 yıllık tahsisli arazinin tekrar İzmir Büyükşehir Belediyesi'ne devrini sağlayan kararı imzalayarak tapu işlemlerini tamamlatmış ve kamu kaynağının tekrar kamuya dönmesini sağlamıştır. Dr. Burhan Özfatura'nın 21 Eylül 2026 tarihinde vefatının ardından, İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Dr. Cemil Tuğay, Konak

Engelsiz Yaşam Köyü'nün adının **"Dr. Burhan Özfatura Engelsiz Yaşam Köyü"** olarak yaşatılacağını beyan etmiştir. Bu karar, hem kurumsal kadirşinaslığın hem de kamu yönetiminde devamlılık ilkesinin somut bir tecellisidir.

2. Meclis Kararının Analizi ve Sosyal Yönetişim

İzmir Büyükşehir Belediye Meclisi ve Konak Belediye Meclisi gündemine taşınan iş birliği ve devir kararlarının temel gerekçeleri ve sağladığı stratejik avantajlar şu şekildedir:

2.1. Mali ve Operasyonel Sürdürülebilirlik

Konak Belediyesi bünyesinde işletilen tesisin yüksek işletme giderleri ve genişleyen hizmet ağı, ilçe belediyesi bütçe imkânlarını aşar boyuta ulaşmıştır. Tesisin İzmir Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı bünyesine devredilmesi ve taşınmazların 25 yıl süreyle bedelsiz tahsisi ile hizmetin kesintisizliği güvence altına alınmıştır.

2.2. Lojistik Hizmetler ve Hizmet Alanının Genişletilmesi

Özel eğitime devam eden öğrencilerin yaşadığı en büyük kısıt olan ulaşım problemi, ESHOT ve Büyükşehir Engelsiz Servis araçlarının sisteme entegrasyonu ile çözülmüştür. Tesis, ilçe sınırlarını aşarak İzmir geneline hizmet veren metropol ölçekli bir merkez haline dönüştürülmüştür.

Analiz Boyutu	Devir Öncesi Durum	Devir ve İş Birliği Sonrası Durum
Mali Kapasite	İlçe belediyesi bütçe sınırları	Büyükşehir Belediyesi güçlü öz kaynak aktarımı
Hizmet Ölçeği	Konak ilçesi odaklı hizmet	İzmir geneline açık erişilebilir rehabilitasyon
Lojistik Çözüm	Sınırlı servis imkânı	ESHOT ve Engelsiz Servis ağı entegrasyonu

3. Rehabilitasyon Hizmetlerinde Kalite Yönetim Sistemi: İZÖV Kalite Modeli

Dr. Burhan Özfatura, belediye başkanlığı döneminde yerel yönetimlerde dünyada ilk defa Kalite Yönetim Sistemini kurgulayarak İzmir Büyükşehir Belediyesi'ni ISO 9001 belgesi ile taçlandırmıştır. Bu vizyonun devamı olarak, vakıf işletmesinin dünya standartlarında hizmet üretmesi amacıyla kurgulanan **"Kusursuz Emanet: Rehabilitasyonda İZÖV Kalite Modeli"** kitabı, tesisin yeni dönemdeki işletim standartlarına rehberlik etmektedir.

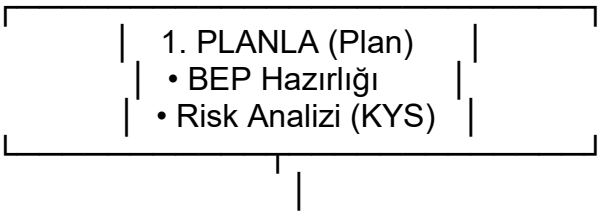
3.1. "Kusursuz Emanet" ve Sıfır Hata Vizyonu

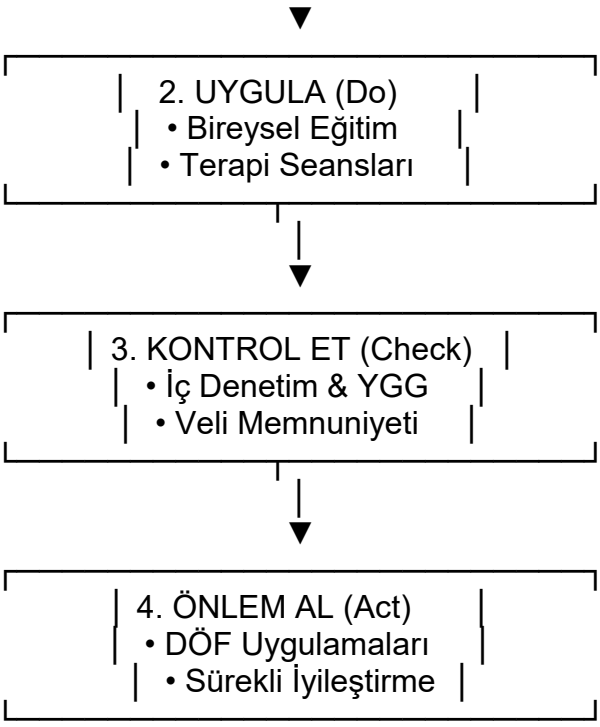
Özel eğitimde kalite bir tercih değil, vicdani ve mesleki bir zorunluluktur. Üretim sektöründeki hatalar telafi edilebilirken, özel eğitimdeki bir aksama bireyin gelişiminde telafisi imkânsız kayıplara yol açabilir. Bu doğrultuda Kalite Yönetim Sistemi;

1. Hata ihtimalini henüz tasarım aşamasında yok eden,
2. Süreçleri kişilerin inisiyatifinden çıkarıp standart prosedürlere bağlayan,
3. Çift kontrollü iç denetim mekanizmalarıyla "sıfır hata" hedefini benimseyen bir "kurumsal zırh" işlevi görür.

3.2. PUKÖ Döngüsü ve Süreç Odaklı Yönetim

Dr. Burhan Özfatura Engelsiz Yaşam Köyü bünyesinde uygulanacak kalite modeli; **Planla, Uygula, Kontrol Et, Önlem Al (PUKÖ)** döngüsüne dayanmaktadır.

4. Sonuç

Merhum Dr. Burhan Özfatura'nın attığı hukuki ve kurumsal temeller, Başkan Dr. Cemil Tuğay'ın kadirşinas kararıyla birleşerek **Dr. Burhan Özfatura Engelsiz Yaşam Köyü** kimliğinde ölümsüzleşmiştir. Tesisin tüm işletme ve bakımlarının İzmir Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı'na devredilmesi, tesiste ISO 9001 standartlarına dayalı *Kusursuz Emanet Kalite Modeli*'nin uygulanması, özel gereksinimli bireylerin insan onuruna yakışır, bilimsel ve sürdürülebilir bir hizmete kavuşmalarına vesile olacaktır.

Dipnotlar ve Kaynakça

1. **İzmir Büyükşehir Belediye Meclisi Kararı:** 10.07.1986 tarih ve 140 sayılı karar (Tepecik Mahallesi 324 Pafta,

2701 Ada, 127 Parsel sayılı 6.363 m² taşınmazın İZÖV'e 99 yıl süreli ivazsız intifa devri).

2. **Şimdi, M. T.** (2026). *Kusursuz Emanet: Rehabilitasyonda İZÖV Kalite Modeli (Bahaneler ve Gerçekler)*. İzmir.
3. **Şimdi, M. T.** (2026). *Yerel Yönetimlerde Uygulamalı Kalite Yönetim Sistemi ve Belediyelerde İç Denetim*. İzmir.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=gc8O9k2_1ms

KUSURSUZ EMANET
Rehabilitasyonda İZÖV Kalite Modeli
Bahaneler ve Gerçekler
İZÖV
ISO
Dr. Mehmet Talat Şimdi

5-7-DR. BURHAN ÖZFATURA'NIN STRATEJİK YÖNETİM ANLAYIŞI VE İZMİR 2020: "AKDENİZ YILDIZI" VİZYONUNUN KURAMSAL, METODOLOJİK VE UYGULAMALI ANALİZİ

Yazar: Dr. Mehmet Talat Şimdi

ÖZET

Bu çalışma, 1990'lı yılların sosyo-ekonomik dinamikleri çerçevesinde, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Ege Ekonomisini Geliştirme Vakfı (EGEV) iş birliğiyle gerçekleştirilen "Geleceğin İzmir'i (İzmir 2020)" stratejik planlama sürecini incelemektedir. Dönemin İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Dr. Burhan Özfatura'nın yönetim anlayışı, Türkiye'de yerel yönetimler düzeyinde ilk kez bu denli geniş ölçekli ve katılımcı bir stratejik yönetim modelinin uygulanmasına imkân tanımıştır. Nisan 1996 döneminde düzenlenen Arama ve Karar Konferansları temelinde yükselen ve Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP / ASY) gibi sayısal karar verme yöntemleriyle desteklenen "İzmir 2020" modeli, kenti klasik belediyecilik hizmetlerinin ötesine taşıyarak küresel ve bölgesel bir aktör yapmayı hedeflemiştir. Çalışmada, Dr. Özfatura'nın stratejik liderliği, katı bürokratik yapıların aşılması, ortak akıl metodolojisi ve kentsel planlamaya katkıları tarihsel ve analitik bir yaklaşımla ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dr. Burhan Özfatura, İzmir 2020, Stratejik Planlama, Arama Konferansı, Analitik Sıralama Yöntemi (ASY/AHP), Kentsel Yönetişim, Ortak Akıl.

1. GİRİŞ: 1990'LI YILLARIN SOSYO-EKONOMİK DOKUSUNDA İZMİR VE GELECEK ARAYIŞI

1990'lı yıllar, küreselleşme dalgasının ivme kazandığı, ulusal sınırların ötesinde kentlerin birer iktisadi ve sosyal cazibe merkezi olarak birbirleriyle yarıştığı tarihsel bir kırılma dönemini temsil etmektedir. Türkiye ölçeğinde ise bu dönem, makroekonomik dalgalanmaların, niteliksiz iç göçün ve altyapı

yetersizliklerinin metropol kentler üzerinde ağır baskılar oluşturduğu bir süreçtir. İzmir, Ege Bölgesi'nin tarihsel, iktisadi ve kültürel sermayesi olarak bu dönüşüm sancılarını en yoğun hisseden kentlerin başında gelmekteydi **[1]**.

Nisan 1996 tarihi, İzmir'in kentsel kaderinde radikal bir zihniyet dönüşümünün başlangıcına işaret eder. Kentin karşı karşıya kaldığı kontrolsüz nüfus artışı, gecekondu oranları ve plansız yapılaşma gibi yapısal sorunlar; günü kurtarmaya yönelik geleneksel belediyecilik anlayışıyla çözülemeyecek bir boyuta ulaşmıştı **[2]**. İşte bu sosyo-ekonomik konjonktürde, dönemin İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Dr. Burhan Özfatura liderliğinde ve EGEV ortaklığıyla kentin önümüzdeki çeyrek asrını kapsayacak bütüncül, bilimsel ve vizyoner bir stratejik planlama hamlesi başlatılmıştır **[3]**.

"Geleceğin İzmir'i (İzmir 2020)" başlıklı bu çalışma, yalnızca kentsel altyapıyı imar etme projesi değil, aynı zamanda İzmir'in Doğu Akdeniz çanağındaki tarihsel liderlik rolünü yeniden kazanmasını hedefleyen bütüncül bir kalkınma modelidir.

2. YÖNETİŞİMDE BİR ZİHNİYET DEVRİMİ: DR. BURHAN ÖZFATURA'NIN VİZYONER LİDERLİĞİ VE "ORTAK AKIL" PARADİGMASI

Yerel yönetimler literatüründe stratejik liderlik, yalnızca idari kararlar almak değil; kentsel paydaşları ortak bir gelecek vizyonu etrafında birleştirebilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Dr. Burhan Özfatura'nın belediye başkanlığı dönemi, yerel bürokrasideki reaktif yönetim tarzının terk edilerek, proaktif ve analitik bir yerel yönetişim modeline geçildiği dönemdir.

Dr. Özfatura'nın yönetim anlayışının merkezine yerleştirdiği "Ortak Akıl" paradigması, kararların tek bir merkezden değil; akademisyenler, iş dünyası temsilcileri, sivil toplum kuruluşları, meslek odaları ve kent sakinlerinin kolektif katılımıyla alınmasını zorunlu kılmıştır.

Özfatura vizyonunun en belirgin özelliği, belediye hizmetlerini rutin işlerin parantezinden çıkararak; kenti Akdeniz çanağında rekabet edebilir bir çekim merkezine dönüştürme iradesidir. Bu doğrultuda, katılımcı toplantılar düzenlenmiş, yerel yönetimin meşruiyeti halkın ve ortak aklın katılımıyla pekiştirilmiştir.

3. BİLİMSEL YÖNTEM VE YENİDEN YAPILANMA MODELİ: ARAMA VE KARAR KONFERANSLARI IŞIĞINDA ANALİTİK SIRALAMA YÖNTEMİ (AHP/ASY)

"İzmir 2020" çalışmasını diğer kentsel gelişim raporlarından ayıran en temel unsur, metodolojik disiplin ve metodolojik meşruiyettir. Çalışma, tesadüfi temenniler bütünü olmayıp, metodolojik bir temele oturtulmuştur.

3.1. Nisan 1996 Arama ve Karar Konferansları

Metodolojinin ilk aşamasını, Nisan 1996'da gerçekleştirilen ve kentsel paydaşların geniş katılım gösterdiği "Arama Konferansları" oluşturmaktadır **[4]**. Bu konferanslarda kentin mevcut durum analizi yapılmış, tehditler ve fırsatlar somutlaştırılmış, gelecek senaryoları nitel olarak kayıt altına alınmıştır.

3.2. Analitik Hiyerarşi Süreci / Analitik Sıralama Yöntemi (AHP / ASY)

Nitel verilerin toplanmasının ardından, projelerin ve stratejik hedeflerin önceliklendirilmesi amacıyla karar teorisi tekniklerinden faydalanılmıştır. Prof. Thomas L. Saaty tarafından geliştirilen Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP), rapor metninde "Analitik Sıralama Yöntemi (ASY)" olarak kavramsallaştırılmıştır **[5]**.

Karar Konferansı ham veri sentezinde 28 çalışma arasında 1. sırayı "Göçün Kontrolü" (541 puan), 2. sırayı "Turistik Alanlar" (318 puan), 3. sırayı "OSB'ler" (284 puan) almıştır **[7]**. Ayrıca 25

Nisan 1996 tarihinde İzmir Büyükşehir Belediye Meclisi oturumunda alınan kararlar, "İzmir'in Geleceği Sözleşmesi" deklarasyonunun temelini oluşturmuştur **[6]**.

4. "AKDENİZ YILDIZINA" DOĞRU İZMİR 2020 STRATEJİK ÖNCELİKLERİ VE BUGÜNE YANSIMALARI

İzmir 2020 Raporu, kenti temel stratejik eksenlerde yeniden yapılandırmayı hedeflemiştir. Dr. Burhan Özfatura'nın liderliğinde belirlenen bu alanlar; Göçün kontrolü, Turistik alanlar, OSB'ler, Enerji, Teknoparklar, İletişim, Eğitim, Sağlık ve SİT alanları gibi öncelikli başlıklardan oluşmaktadır.

4.1. Demografik Yönetim ve Göç Kontrolü: Göçün kontrolü birinci öncelikli alan olarak belirlenmiş ve kentsel entegrasyon stratejileri geliştirilmiştir.

4.2. Sanayileşme, Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) ve Teknoparklar: Organize Sanayi Bölgelerinin (OSB) kurulması, yaygınlaştırılması ve Teknoparklar vizyonu ile teknolojik dönüşüm desteklenmiştir.

4.3. Enerji ve Çevre Altyapısı: Enerji altyapısı, çevre projeleri, iletişim, sağlık, eğitim ve SİT alanlarının korunması kentsel öncelikler arasında üst sıralarda yer almıştır.

4.4. Ulaşım Entegrasyonu: Liman, çevre yolları ve kentsel ulaşım entegrasyonu hedeflenmiştir.

4.5. Eğitim ve Sağlık Kenti Vizyonu: İzmir'in yüksek katma değerli hizmetler sunan bir "Sağlık ve Eğitim Merkezi" olması kararlaştırılmıştır.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Dr. Burhan Özfatura liderliğinde hazırlanan "Geleceğin İzmir'i (İzmir 2020)" Stratejik Yeniden Yapılanma Modeli, Türkiye yerel yönetimler tarihinde önemli bir örnektir. Siyasi kaygıların ötesine geçerek, bir kentin geleceğini bilimsel metotlarla (AHP/ASY) ve toplumsal uzlaşıyla (Arama Konferansları) planlama iradesi gösterilmiştir. Nisan 1996'da ortaya konan bu vizyoner yaklaşım, İzmir'in sürdürülebilir kentsel gelişimi için temel bir altyapı sunmuştur.

RAPORUN DETAYLI DİPNOTLARI

1. Bkz. *Geleceğin İzmir'i (İzmir 2020)* Raporu, Bölüm 1.1: "İzmir Şehri, Mevcut Durum ve Akdeniz Yıldızı", s. 3-4. İzmir ili, toplam Ege Bölgesi yatırımlarının %87,95'ini gerçekleştirmekte ve bölge toplam istihdamının %77,20'sini karşılamaktaydı. Ulusal ölçekte ise Türkiye toplam ihracatının %17,8'ini ve imalat sanayi üretiminin %9,3'ünü tek başına üstlenmekteydi.
2. Rapor verilerine göre 1990 yılı itibarıyla İzmir nüfusunun %60'ı gecekondu bölgelerinde ikamet etmekte ve kent, sanayileşme ve altyapı kapasitesini aşan yoğun bir iç göç baskısı altında bulunmaktaydı. Kentin bütüncül bir nazım imar planının olmaması, konut ve sanayi gelişme akslarının çelişmesine, çarpık kentleşmeye ve çevre dengesinin bozulmasına sebep olmaktaydı.
3. Rapor, Ege Ekonomisini Geliştirme Vakfı (EGEV) talebi üzerine Arama Ltd. tarafından yürütülmüş; projenin ön hazırlık ve yönlendirme süreçlerinde EGEV temsilcilerinin yanı sıra İzmir Büyükşehir Belediyesi Başkan Vekili Ertan Ülkü, Kemal Çolakoğlu ve Nelson Arditi Yürütme Kurulu üyesi olarak aktif rol almışlardır.
4. Arama Konferansı metodolojisi, Avustralyalı bilim insanı Fred Emery'nin sistem düşünüşü ve grup dinamiği teorilerine dayanmaktadır. Klasik konferans düzenlerinden farklı olarak, kentin geleceğinden etkilenen ve geleceğini etkileme gücü bulunan 40-50 civarında "iddia sahibini" (paydaş) 2,5-3 gün boyunca dış dünyadan

izole bir mekanda bir araya getirerek, tartışma ve ikna yoluyla "ortak akıl" ve iş birlikçi stratejiler üretmeyi hedefleyen katılımlı bir planlama yaklaşımıdır.

5. Analitik Sıralama Yöntemi (ASY / Analytic Hierarchy Process - AHP), Prof. Thomas L. Saaty tarafından geliştirilmiş çok kriterli karar verme metodolojisidir. Yöntem; bir amaç, kriterler, alt kriterler ve seçeneklerden oluşan bir hiyerarşi kurarak, karar vericilerin sözel ikili karşılaştırma yargılarını matematiksel matrislere dökmekte, yargılardaki tutarsızlıkları ölçmekte ve kıt kaynakların tahsisinde en rasyonel öncelik sıralamasını oluşturmaktadır.
6. 25 Nisan 1996 tarihinde İzmir Büyükşehir Belediye Meclisi oturumunda sunulan karar ve izleme prensipleri doğrultusunda, konferanslarda belirlenen stratejik önceliklerin "İzmir'in Geleceği Sözleşmesi" başlığı altında bir deklarasyon haline getirilerek tüm kurumlara imzalatılması ve her eylem başlığı için EGEV bünyesinde takipten sorumlu proje gruplarının kurulması karara bağlanmıştır.
7. Karar Konferansı sonucunda Analitik Sıralama Yöntemi (ASY) ile yapılan ham veri sentezinde 28 çalışma arasında 1. sırayı "Göçün Kontrolü" (541 puan), 2. sırayı "Turistik Alanlar" (318 puan), 3. sırayı "OSB'ler" (284 puan), 4. sırayı "Enerji Yatırımları" (474 puan) ve 5. sırayı "Teknoparklar" (235 puan) almıştır.

KAYNAKÇA

1. Arama Ltd. (1996). *Geleceğin İzmir'i (İzmir 2020) Raporu*, EGEV / Arama Ltd., İzmir.
2. İzmir Ticaret Odası (1993). *İzmir Stratejik Planı (1992-2007)*, İTO Yayınları, İzmir.
3. Anavatan Partisi ARGEM (1994). *Birinci İzmir Şurası (7 Şubat 1994)*, İzmir.
4. Ege Bölgesi Sanayi Odası (1993). *Ege'de Planlı Kalkınma Modeli*, EBSO Yayınları, İzmir.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=KgIHt2-JDYc

BÖLÜM 6

Mali Disiplin, İklim Dirençliliği ve Çağdaş Yerel Yönetişim Stratejileri

Bu bölüm; Türkiye'nin mali düzenlemeler, sermaye piyasaları ve kamusal denetim eksenindeki sızdırmazlık arayışından hareketle, yerel yönetimlerin çağdaş vizyonunu kuramsal ve idari temellerle ele almaktadır. Şehremini misyonunun korunmasından iklim dirençliliğine, 12. Yargı Paketi'nin adalet sistemine getirdiği yeniliklerden İzmir'den Mardin'e tarım topraklarının korunmasına kadar kritik konular derinlemesine incelenmektedir.

Aynı zamanda norm kadro dengeleri, yerel istihdam zafiyetleri, yolsuzlukla mücadelede yönetişim ilkeleri, 17 Ağustos perspektifinde EVKA modeli ve deprem vergileri ile muhtarlık müessesesinin ekolojik dönüşümü bu bölümün ana omurgasını oluşturmaktadır. Kentsel kimlikte demografik dengeler, iç denetimin stratejik zorunluluğu, belediye iştiraklerinin mali rabilitesi, yapay zekâ destekli gelir artırma yöntemleri ve Türkiye'nin çok boyutlu dış politika persfpektifi, bu eseri geleceğin kamu yönetimi için eşsiz bir rehber kılmaktadır.

6-1TÜRKİYE'DE MALI DÜZENLEMELER, SERMAYE PİYASALARININ YATIRIM NİTELİĞİ VE KAMUSAL DENETİMİN SIZDIRMAZLIĞI ÜZERİNE BİR İNCELEME

ÖZET

Türkiye mali sisteminde kayıt dışı ekonomiyle mücadele, vergi adaletinin tesisi ve sermaye piyasalarının sağlıklı işleyişi, ülkenin ekonomik kalkınmasının temel taşıdır. 1998 yılında 4369 sayılı Kanun ile ihdas edilen "Nereden Buldun Yasası", kayıtsız servetin vergilendirilmesi yönünde radikal bir reform adımı niteliğindeydi [1]. Ancak zamanla ekonomik kırılganlıklar gerekçe gösterilerek bu yasa ilga edilmiş, yerini vergi ve soruşturma zırhı sağlayan "Varlık Barışı" düzenlemelerine bırakmıştır [2].

Öte yandan, sermaye piyasalarında yaşanan krizler ve borsa hileli yönlendirmelere, finansal okuryazarlık ile basiretli yatırımcı davranışının önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Borsa bir "kumar masası" değil, reel ekonominin finansmanını sağlayan kamusal bir yatırım mecrasıdır.

Bu çalışmada, "Nereden Buldun" yasasının kaldırılış süreci, FATF Gri Liste etkileri, sermaye piyasalarının kumar mantığından soyutlanarak basiretli iş adamı (yatırımcı) ilkesine oturtulması, kamusal denetim yetersizliklerinden doğan zararların Hazine'ye ve dolayısıyla tüm kamuya yüklenmesinin hukuki ve ekonomik sakıncaları ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde analiz edilmektedir.

1. MALI VERGİ ADALETİNDEN VARLIK BARIŞLARINA: "NEREDEN BULDUN" YASASININ TASFİYESİ VE SONUÇLARI

Türk vergi hukukunda 1998 yılında kabul edilen 4369 sayılı Vergi Reform Kanunu, "Mali Milat" kavramını getirmiş ve Gelir Vergisi Kanunu'na eklenen hükümlerle idareye, kişilerin harcama ve

servet birikimlerinin vergilendirilmiş kaynağını sorma ("Nereden Buldun?") yetkisi tanımıştır [^3].

A. Yasanın Mantığı ve Tasfiye Kronolojisi

1. **Harcama ve Servet Esası:** Mükellefin beyan ettiği gelir ile yaptığı harcama ve edindiği servet arasında tutarsızlık bulunması halinde, izah edilemeyen fark kayıtsız kazanç kabul edilerek vergilendirilmekteydi [4].
2. **İlga Süreci:** Sermaye kaçışı iddiaları ve kriz baskıları nedeniyle yasa önce 4444 sayılı Kanun ile ertelenmiş, nihayetinde 2003 yılında çıkarılan 4783 sayılı Kanun ile Gelir Vergisi Kanunu'nun mükerrer 82. maddesi yürürlükten kaldırılarak vergi sisteminden tamamen çıkarılmıştır [5].

[4369 s.K. (1998): "Nereden Buldun" Yürürlükte]
↓
[4444 s.K. (1999) ve 2001 Krizleri: Ertelemeler]
↓
[4783 s.K. (2003): "Nereden Buldun" Yasa Maddesinin İlgası]
↓
[2008 - 2023: Periyodik "Varlık Barışları" ve Kaynak Sormama Muafiyeti]
↓
[FATF Gri Listesi Riskleri ve Adli Makamların TCK 282 Soruşturmaları] Türkiye'nin mali vergi mevzuatı ile ceza hukuku arasındaki en kritik kırılma noktasını ifade etmektedir. **Mali Eylem Görev Gücü (FATF)**, OECD bünyesinde faaliyet gösteren ve küresel ölçekte **Kara Para Aklama** (Anti-Money Laundering) ve **Terörizmin Finansmanı** ile mücadele standartlarını belirleyen uluslararası bir kuruluştur.

B. Varlık Barışları ve Uluslararası Etkileri (FATF Gri Liste)

"Nereden Buldun" esasının kaldırılmasını müteakip 2008-2023 yılları arasında çıkarılan Varlık Barışı kanunları (5811, 6486, 6736, 7143, 7256 s.K.), kayıtsız varlık getirenlere vergi ve ceza soruşturması açılmama garantisi ("soruşturma zırhı") sağlamıştır [6].

Bu kaynak sormama yaklaşımı, OECD bünyesindeki Mali Eylem Görev Gücü (FATF) tarafından "kara para aklama riski" olarak değerlendirilmiş ve Türkiye Ekim 2021'de Gri Liste'ye alınmıştır [7]. Ancak 2023-2024 yıllarında MASAK mevzuatının sıkılaştırılması ve adli makamların TCK m. 282 (Aklama Suçu) çerçevesinde kaynak sormaya başlamasıyla Türkiye Haziran 2024'te Gri Liste'den çıkarılmıştır [^8].

2. BORSA BİR KUMAR SANATI DEĞİLDİR: YATIRIM AKLI VE BASİRETLİ İŞ ADAMI GİBİ DAVRANMA MÜKELLEFİYETİ

Finansal piyasaların en büyük kriz kaynaklarından biri, borsa işlemlerinin reel yatırım mantığından uzaklaştırılarak kısa vadeli spekülatif veya şans oyunları (kumar) zihniyetiyle yürütülmesidir.

A. Sermaye Piyasasının Kamusal Niteliği

6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nun (SPKn) 1. maddesi; piyasanın güvenli, şeffaf, etkin, istikrarlı, adil ve rekabetçi bir ortamda işlemesini ve yatırımcıların haklarının korunmasını amaçlar [9]. Borsa, şirketlerin sermaye bulduğu, vatandaşın ise ülke büyümesine ortak olduğu bir yatırım organıdır; talih veya şans oyunu değildir.

B. Yatırımcının Basiretli İş Adamı Gibi Davranma Borcu

Türk Ticaret Kanunu'nun (TTK) 18. maddesinin 2. fıkrası uyarınca *"Her tacirin, ticaretine ait bütün faaliyetlerinde basiretli bir iş adamı gibi hareket etmesi gerekir"* [10]. Sermaye piyasasında işlem yapan bireysel veya kurumsal yatırımcılar da basiret ilkesi gereğince:

1. Yüksek getiri vaadiyle piyasa gerçekliğiyle bağdaşmayan spekülatif veya kayıtsız fonlara körü körüne yönelmemelidir [11].
2. Fon izah namelerini, şirket bilançolarını ve SPK uyarılarını incelemekle yükümlüdür (HMK m. 190 İspat Yükü) [12].
3. Piyasa riski (fiyat dalgalanması) ile usulsüzlük/dolandırıcılık ayrımını gözetmelidir [13].

3. DEVLETİN GÖREVİNİ YAPMAYAN BÜROKRAT / KURUM YÖNETİCİLERİ HAKKINDA İŞLEM YAPMA VE KORUMA TEDBİRİ MÜKELLEFİYETİ

Anayasa'nın 5. maddesi, devletin temel amaç ve görevleri arasında vatandaşların huzur ve refahını sağlamak ile iktisadi hayatı emniyet altına almayı sayar [^14].

A. Görevini İhmal Eden Kamu ve Kurum Yöneticilerinin Sorumluluğu

1. **TCK m. 257 (Görevi Kötüye Kullanma):** Piyasa denetiminde kanunun verdiği denetim ve gözetim yetkisini zamanında kullanmayarak kamunun zararına veya kişilerin mağduriyetine sebep olan kamu görevlileri cezai sorumluluk taşır [^15].
2. **TTK m. 553 ve SPKn m. 56 (Müteselsil Sorumluluk):** Portföy Yönetim Şirketi (PYŞ) yöneticileri kanun ve izah name ihlallerinde şahsi malvarlıklarıyla sorumludur [^16]. Saklayıcı Bankalar da SPKn m. 56 uyarınca denetim/gözetim borcunu yerine getirmediklerinde oluşan zarardan **müteselsilen** sorumludur [17].

B. Şirket Yönetimlerine Tedbir ve Kayyım Süreci

Sermaye piyasalarında usulsüzlük tespiti halinde devlet, adli mekanizmaları derhal işletmekle yükümlüdür:

1. **CMK m. 128 (El Koyma):** Suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerinin kaçırılmasını engellemek amacıyla mahkeme kararıyla el konulur [^18].
2. **CMK m. 133 ve 6758 s.K. (TMSF Kayyımlığı):** Şirketlerin birer suç organı haline gelmesi halinde yönetimleri TMSF'ye devredilerek şirket varlıkları, çalışan hakları ve piyasa dengesi koruma altına alınır [19].

4. OLUŞAN ZARARLARIN HAZİNEYE (TÜM VATANDAŞLARA) YÜKLENMESİNİN SAKINCALARI VE ADALET İLKESİ

Sermaye piyasasında veya şahsi yatırımlarda doğan özel zararların, kamu bütçesi (Hazine) tarafından karşılanması, çağdaş vergi hukukuna ve sosyal adalet ilkelerine kökten aykırıdır.

A. Anayasal Vergi Adaleti ve Kamu Zararı Riski

Anayasa'nın 73. maddesi, herkesin kamu giderlerini karşılamak üzere mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlü olduğunu belirtir [20].

1. Risk alarak yüksek kazanç hedefleyen bireylerin veya usulsüz işlem yapan özel kurumların zararlarının Hazine tarafından ödenmesi, hiç borsa yatırımı yapmamış dar gelirli tüyü bitmemiş yetimin vergileriyle bu zararın kapatılması anlamına gelir.
2. Bu durum, **ahlaki tehlike (moral hazard)** yaratarak piyasa aktörlerini daha aşırı risk almaya ve denetimsizliğe teşvik eder [21].

B. Zararın Tazmin edileceği Doğru Adres

Hukuk devleti ilkesinde zarar, Hazine'den değil; zarara sebep olan failden tahsil edilir:

1. **Zarar Veren Yöneticiler:** TTK 553 uyarınca yöneticilerin şahsi malvarlıklarına (İİK m. 257 ihtiyati haciz ile) gidilmelidir [22].
2. **Denetim Görevini Aksatan Saklayıcı Kurumlar:** SPKn m. 56 ve TBK m. 61 çerçevesinde sermayesi güçlü olan saklayıcı bankaların müteselsil sorumluluğu işletilmelidir [23].
3. **Müsadere (TCK m. 55):** Suçtan elde edilen haksız kazançlar müsadere edilerek mağduriyetlerin giderilmesinde kullanılmalıdır [24].

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'de mali şeffaflık ve sermaye piyasası güvenliği bir bütün olarak ele alınmalıdır. Ulaşılan temel sonuçlar şunlardır:

1. **"Nereden Buldun" Prensibinin Modernize Edilerek Geri Getirilmesi:** Vergi adaletini sağlamak ve kara para riskini kalıcı olarak bertaraf etmek amacıyla, dürüst mükellefi koruyan ancak kaynağı belirsiz aşırı servet birikimini denetleyen yasal mekanizmalar ihdas edilmelidir [25].
2. **Yatırımcı Bilincinin ve Basiret İlkesinin Güçlendirilmesi:** Borsa bir kumar mecrası değildir. Vatandaşların basiretli bir yatırımcı gibi hareket etmesi teşvik edilmeli; sosyal medya veya yayın organlarında "garantili kazanç" vaadiyle yönlendirme yapan akademi veya medya mensupları hakkında SPKn m. 107/2 ve TBK m. 49 gereğince işlem yapılmalıdır [26].
3. **Kamu Bütçesinin Korunması (Ahlaki Hazardın Önlenmesi):** Özel finansal krizlerin veya piyasa dolandırıcılıklarının faturası Hazine'ye ve dolayısıyla vergi mükellefi olan tüm vatandaşlara kesilmemelidir. Devlet, regülasyon ve denetim görevini eksiksiz yapmalı; görevini yapmayan bürokrat veya kurum yetkilileri hakkında adli/idari süreçleri işletmeli, oluşan zararları ise

asıl faillerin ve denetim borcunu ihlal eden kurumların malvarlıklarından tahsil etmelidir [27].

DIPNOTLAR / KAYNAKÇA

1: 22.07.1998 tarih ve 23410 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan **4369 sayılı Vergi Reform Kanunu**.

2: 03.08.1999 tarihli 4444 sayılı Kanun ve 09.01.2003 tarih ve 24988 sayılı R.G.'de yayımlanan **4783 sayılı Kanun** (Gelir Vergisi Kanunu Mükerrer m. 82'nin ilgası).

3: 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu (Mülga Mükerrer Madde 82).

4: **Temizel, Z.** (1998). *Vergi Adaleti ve Kayıt Dışı Ekonomi ile Mücadele Raporu*, T.C. Maliye Bakanlığı Yayınları.

5: 4783 sayılı Kanun m. 1/B; Gelir Vergisi Kanunu Mükerrer m. 82'nin yürürlükten kaldırılması.

6: 5811 sayılı *Bazı Varlıkların Milli Ekonomiye Kazandırılması Hakkında Kanun* (R.G. 22.11.2008 / 27062) ve takip eden 6736, 7143, 7256 sayılı kanunların ilgili maddeleri.

7: **FATF** (2021). *Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures: Turkey Mutual Evaluation Report*, Financial Action Task Force, Paris.

8: **FATF** (28 June 2024). *Outcomes from the FATF Plenary*, Plenary decisions on Jurisdictions under Increased Monitoring (Grey List removals).

9: 06.12.2012 tarih ve 28498 sayılı R.G.'de yayımlanan **6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu (SPKn)** m. 1.

10: 13.01.2011 tarih ve 27814 sayılı R.G.'de yayımlanan **6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK)** m. 18/2.

11: **Şimdi, M. T.** (2024). *Sermaye Piyasalarında Basiretli Yatırımcı İlkesi ve Kamu Denetimi*, İktisat ve Maliye Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 4, s. 45-62.

12: 6100 sayılı **Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK)** m. 190 (İspat Yükü).

13: SPKn m. 106 (Bilgi Suistimali) ve m. 107 (Piyasa Dolandırıcılığı).

14: T.C. 1982 Anayasası m. 5 (Devletin Temel Amaç ve Görevleri).

15: 5237 sayılı **Türk Ceza Kanunu (TCK)** m. 257 (Görevi Kötüye Kullanma).

16: TTK m. 553 (Yöneticilerin Hukuki Sorumluluğu).

17: SPKn m. 56/4 (Portföy Saklayıcısının Müteselsil Sorumluluğu) ve 6098 sayılı **Türk Borçlar Kanunu (TBK)** m. 61.

18: 5271 sayılı **Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK)** m. 128 (Taşınmazlara, Hak ve Alacaklara El Koyma).

19: CMK m. 133 (Şirket Yönetimi İçin Kayyım Tayini) ve 10.11.2016 tarihli **6758 sayılı Kanun** m. 19 (TMSF'nin Kayyımlık Görevi).

20: T.C. 1982 Anayasası m. 73 (Vergi Ödevi).

21: **Stiglitz, J. E.** (2010). *Freefall: America, Free Markets, and the Sinking of the World Economy*, W. W. Norton & Company (Ahlaki Tehlike ve Kamu Zararı İncelemesi).

22: 2004 sayılı **İcra ve İflas Kanunu (İİK)** m. 257 (İhtiyati Haciz Şartları).

2]: SPKn m. 56 ve TBK m. 62 (Müteselsil Borçlular Arasında İç Rücu).

24: TCK m. 54 (Eşya Müsaderesi) ve m. 55 (Kazanç Müsaderesi).

25: **MASAK** (2023). *Aklama ve Terörün Finansmanı ile Mücadele Tipoloji Raporu*, T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı.

26: SPKn m. 107/2 (Yanıltıcı Bilgi Yayma) ve TBK m. 49 (Haksız Fiil Tazminatı).

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=GpbdKBZ-iEs

6-2-TÜRKİYE'NİN İKLİM DİRENÇLİLİĞİNDE YEREL YÖNETİMLERİN STRATEJİK ROLÜ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK EKOSİSTEMİ (TSRS VE GDS 5000 EKSENLİ YOL HARİTASI)

Dr. Mehmet Talat Şimdi

ÖZET

Son yıllarda iklim değişikliği, aşırı hava olayları, su stresi ve doğal kaynakların tüketimi gibi küresel krizler, Türkiye'nin kentlerini ve yerel idarelerini iklim dirençliliğinin ana merkezleri haline getirmiştir. İklim krizinin etkileri en belirgin şekilde yerel düzeyde hissedildiği için, dirençli kentlerin inşasında yerel yönetimlerin alacağı stratejik rol hayati önem taşımaktadır.

Bu süreçte, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından uluslararası standartlarla uyumlu olarak hayata geçirilen **Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları (TSRS)** ve **Sürdürülebilirlik Güvence Denetimi Standardı (GDS 5000 / ISSA 5000)**, yerel yönetimler için kurumsal şeffaflık, kentsel risk yönetimi ve uluslararası yeşil finansmana erişim hususunda temel bir rehber işlevi görmektedir[cite: 1, 2].

Bu çalışmada, yerel yönetimlerin iklim dirençliliğindeki rolü, TSRS 1 ve TSRS 2 uyumlu yerel raporlama süreçleri, GDS 5000 çerçevesinde güvence denetimi, Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlama Uzmanlığı (KSRU) kapsamında yerel "yeşil yakalı" kapasitenin geliştirilmesi ve kamusal destek mekanizmaları yön gösterici bir yaklaşımla incelemektedir[cite: 1, 2].

Anahtar Kelimeler: İklim Dirençliliği, Yerel Yönetimler, Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları (TSRS), Sürdürülebilirlik Güvence Denetimi Standardı (GDS 5000 / ISSA 5000), KSRU, Kent Sürdürülebilirliği, KGK[cite: 1, 2].

1. GİRİŞ: İKLİM DİRENÇLİLİĞİ VE YEREL YÖNETİMLERİN STRATEJİK ÖNEMİ

İklim değişikliğinin yarattığı kırılganlıklar (kuraklık, kent içi seller, ısı adaları ve altyapı tahribatları) doğrudan yerel ekosistemleri ve kent yaşamını tehdit etmektedir. Bu durum, sürdürülebilirlik yaklaşımının sadece özel sektör finansal raporlaması ile sınırlı kalmayıp, kamu idaresinin ve yerel yönetimlerin politika süreçlerinin merkezine yerleşmesini zorunlu kılmıştır. Kentlerin iklim krizine adaptasyonunda ve emisyon azaltım hedeflerinde en etkili müdahale alanı belediyelerdir.

Türkiye'de sürdürülebilirlik ekosisteminin temellerini atan Kamu Gözetimi Kurumu (KGK) tarafından yayımlanan standartlar, yerel yönetimlerin yeşil tahvil ihracı, uluslararası iklim fonlarına erişimi ve kentsel risk yönetimi için evrensel bir dille raporlama yapmalarına zemin hazırlamaktadır. Yerel yönetimlerin şeffaf, ölçülebilir ve denetlenebilir sürdürülebilirlik verileri sunması, kentlerin uluslararası düzeyde iklim dayanıklılığını artırmanın ilk şartıdır.

2. YEREL YÖNETİMLER İÇİN YASAL ÇERÇEVE VE TSRS ENTEGRASYONU

Türkiye’de sürdürülebilirlik raporlamasının yasal zemini 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu’nun 88’inci maddesiyle şekillenmiş ve KGK bu alanda düzenleyici tek otorite kılınmıştır. Her ne kadar ilk aşamada belirli büyüklükteki işletmeler için 1 Ocak 2024 itibarıyla TSRS uyumlu raporlama zorunlu kılınmış olsa da, yerel yönetimler ve bağlı iştirakleri (ulaşım, su ve kanalizasyon idareleri, enerji şirketleri) için TSRS prensipleri yön gösterici bir model sunmaktadır.

Yerel Yönetimler Açısından Standartların Rehberlik Rolü:

1. **TSRS 1 (Genel Hükümler):** Belediyelerin iklim ve çevre ile ilgili stratejik risk ve fırsatlarını paydaşlara şeffaf şekilde sunmasına imkan tanır.
2. **TSRS 2 (İklimle İlgili Açıklamalar):** Yerel düzeyde sera gazı envanterinin (Kapsam 1, 2 ve 3) çıkarılması, iklim uyum planlarının hazırlanması ve fiziki risk değerlendirmelerinin yapılması için standart bir omurga sunar.
3. **Sektör Bazlı Rehberler:** 68 alt sektöre ait rehberler, belediye iştiraklerinin (atık yönetimi, toplu taşıma, altyapı vb.) sürdürülebilirlik performansını uluslararası kıstaslara göre ölçmesine olanak sağlar.

3. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK GÜVENCE DENETİMİ (GDS 5000) VE YEREL VERİ GÜVENİRLİĞİ

Yerel yönetimlerin iklim eylem planlarında belirttikleri hedeflere ulaşıp ulaşmadığı ve yeşil finansman kaynaklarını nasıl kullandıkları bağımsız güvence denetimleriyle doğrulanmalıdır. Yeşil aklama (greenwashing) riskinin yerel kamu yönetiminde önlenmesi, kentsel projelerin uluslararası kredibilitesini doğrudan etkiler.

3.1. GDS 5000 (ISSA 5000) Standardının Kent Yönetimindeki Yeri

Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu (IAASB) tarafından geliştirilen ve KGK tarafından yürürlüğe konan **GDS 5000 / ISSA 5000**, yerel yönetimlerin sunduğu çevresel beyanların denetiminde küresel standarttır[cite: 1, 2].

1. **Esnek Uygulama:** GDS 5000, yerel idarelerin hazırladığı Sürdürülebilir Enerji ve İklim Eylem Planları (SECAP) ile TSRS veya GRI bazlı raporların güvenilirliğini doğrulama imkanı verir[cite: 1, 2].

2. **Dereceli Güvence:** Yerel idarelerin verileri ilk etapta **"sınırlı güvence"** ile denetlenebilir, sistem geliştikçe **"makul güvence"** seviyesine taşınabilir.
3. **Geçiş Standartları:** GDS 5000 uygulamasının olgunlaşma sürecinde GDS 3000 ve GDS 3410 standartları doğrultusunda denetimler yürütülmektedir[cite: 1, 2].

4. YEREL DİRENÇLİLİK İÇİN İNSAN KAYNAĞI VE KURUMSAL UZMANLIK (KSRU)

Kentlerin iklim değişikliğine karşı dirençli hale getirilmesi, yerel yönetimlerde nitelikli "yeşil yakalı" uzman kadrolarının varlığına bağlıdır.

1. **KSRU Lisanslaması ve Yerel Yönetimler:** KGK tarafından tanımlanan Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlama Uzmanlığı (KSRU), belediyelerde görev yapan mühendisler, şehir plancıları ve idari uzmanlar için kritik bir yetkinlik alanıdır.
2. **Kapasite Gelişimi:** Yerel yönetim personellerinin KSRU yetkinliğine kavuşması; iklim risk analizi yapma, veri toplama sistemlerini kurma ve kentsel dönüşüm süreçlerini iklim odaklı yönetme yeteneğini artırır.
3. **Akredite Eğitimler:** 4 Haziran 2024 usul ve esasları çerçevesinde KGK tarafından akredite edilmiş kuruluşlardan alınacak eğitimlerle yerel bürokrasinin uzmanlık seviyesi standardize edilmektedir.

5. YEREL DİRENÇLİLİĞİ DESTEKLEYEN DESTEK VE TEŞVİK MEKANİZMALARI

Destek Programı	Sağlayan Kurum	Destek Kapsamı	Destek Limiti ve Oranı	Yerel Yönetimler & Ekosistem Açısından Önemi
Responsible Programı	T.C. Ticaret Bakanlığı	Sürdürülebilirlik ve Bilişim Danışmanlığı, Akredite Eğitimler	%50 Oranında Üst Limit: 10.000.000 TL (5 Yıl)	Yerel sanayi ve kent şirketlerinin yeşil dönüşümü için finansal kaynak sağlar.
YÖNDE Programı	KOSGEB	Sürdürülebilirlik Raporlama Hizmet Alımı (Madde 7)	Rapor Başına: 100.000 TL Toplam Limit: 200.000 TL	Kentteki KOBİ'lerin TSRS standartlarında raporlama yapmasını teşvik eder.

6. YEREL YÖNETİMLER İÇİN YOL HARİTASI VE SONUÇ

Türkiye'nin iklim krizine karşı dirençliliğini artırmada yerel yönetimlerin takip etmesi gereken **4 Adımlı Rehber**:

1. **Kurumsal Yetkinlik İnşası:** İlgili belediye personelinin KSRU ve TSRS odaklı akredite eğitimlere katılımı

sağlanarak yerel yönetim bünyesinde "yeşil yakalı" uzman kapasitesi oluşturulmalıdır.

2. **Emisyon ve Risk Haritalama:** TSRS 2 ilkelerine uygun olarak kent ölçeğinde ve belediye iştirakleri bünyesinde sera gazı envanteri çıkarılmalı, fiziki iklim riskleri haritalanmalıdır.
3. **Güvence Denetimi ve Şeffaflık:** Hazırlanan iklim eylem planları ve sürdürülebilirlik beyanları GDS 5000 / GDS 3000 standartlarına göre bağımsız güvence denetiminden geçirilerek uluslararası iklim finansmanına (yeşil tahvil, hibe vb.) erişim kolaylaştırılmalıdır[cite: 1, 2].
4. **Ekosistem İş Birliği:** Ticaret Bakanlığı ve KOSGEB destekleri harekete geçirilerek kentteki sanayi, KOBİ'ler ve kamu iştiraklerinin dönüşüm süreçleri desteklenmelidir.

Sonuç olarak; kentsel iklim dirençliliği, KGK'nın inşa ettiği TSRS ve GDS 5000 altyapısı ile yerel yönetimlerin sahada atacağı stratejik adımların kesişiminde sağlanacaktır[cite: 1, 2]. Bu şeffaf ve denetlenebilir dönüşüm, Türkiye kentlerinin küresel iklim krizine karşı sürdürülebilir bir geleceğe ulaşmasını garanti edecektir.

DİPNOTLAR VE KAYNAKÇA

[1] Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK). (2024, Eylül). Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlaması, Güvence Denetimi, Sürdürülebilirlik Güvence Denetçileri, Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlama Uzmanlığı, Teşvikler ve Eğitimler Genel Bilgilendirme Dokümanı. Ankara: KGK Yayınları (kgk.gov.tr).

[2] International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB). (2024). International Standard on Sustainability Assurance 5000 (ISSA 5000) / GDS 5000: General Requirements for Sustainability Assurance Engagements. IFAC.

[3] T.C. Resmî Gazete. (2022, 4 Haziran). Türk Ticaret Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (Sayı: 31856).

[4] T.C. Resmî Gazete. (2023, 29 Aralık). Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları (TSRS 1 ve TSRS 2) Kurulu Kararları (Sayı: 32414 1. Mükerrer).

[5] T.C. Resmî Gazete. (2024, 4 Haziran). Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlaması Eğitimlerine İlişkin Usul ve Esaslar.

[6] T.C. Ticaret Bakanlığı. (2024, 26 Haziran). Yeşil Mutabakata Uyum Projesi Desteğine İlişkin Genelge (Responsible Programı).

[7] KOSGEB. (2024). Yönderlik ve Değerlendirme Destek Programı (YÖNDE) Uygulama Esasları.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=G-4fg1hr6sM

6-3-Hukuk Güvencesinden Kamu Talanına: Siyasetin Finansmanı ve "Şehremini" Misyonunun Aşınması

Giriş: Kamusal Güven ve Demokratik Teminat

Demokratik sistemlerin sıhhati, kurumsal yapıların bağımsızlığı ve bu yapıları yöneten aktörlerin ahlaki-hukuki meşruiyeti ile doğrudan ilintilidir. Türkiye Cumhuriyeti, çok partili siyasal hayatın sekteye uğramaması ve milli iradenin her türlü vesayetten uzak bir şekilde tecelli edebilmesi adına, anayasal ve yasal düzeyde her türlü finansal teminatı ihdas etmiştir. Devlet, genel bütçeden ayırdığı devasa kaynaklarla siyasi partilerin asli görevlerini hiçbir odağa ödün vermeden, adil ve şeffaf bir rekabet ortamında yürütmesini amaçlamaktadır.

Ancak son yıllarda yargısal soruşturmalara, müfettiş raporlarına ve Sayıştay denetimlerine yansıyan bulgular, bu yasal zırhın ve sağlanan kamusal imkânların arkasından dolatıldığını; yerel yönetimler eliyle organize bir yozlaşma sarmalı üretildiğini ortaya koymaktadır. Kendilerine şehirler ve o şehirlerin bütçeleri emanet edilen, tarihsel olarak adaletinden şüphe duyulmayan "Şehremini" niteliğini taşıması gereken aktörlerin, idari yetkilerini birer talan enstrümanına dönüştürmesi, Yüce Türk Milleti tarafından hayret ve ibretle izlenmektedir. Bu makalede, siyasetin finansmanına yönelik hukuki altyapı, yerel yönetimler üzerinden yürütülen kayıt dışı aktarım mekanizmaları ve ortaya çıkan telafisi güç kamu zararları analiz edilecektir.

1. Demokrasinin Hukuki ve Mali Sacayağı: Devlet Yardımları

Türkiye'de siyasi partilerin kurumsal özerkliğini korumak ve finansal bağımlılık ilişkilerinin önüne geçmek amacıyla anayasal bir koruma kalkanı geliştirilmiştir. 1982 Anayasası'nın 68. maddesinin son fıkrası, devletin siyasi partilere *"yeterli düzeyde ve hakça mali yardım"* yapacağını amirdir [1]. Bu anayasal ilkenin pratik dağıtım modeli ise 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun Ek 1. maddesiyle sabitleştirilmiştir [2].

Devletin genel bütçe gelirleri üzerinden ayırdığı bu payların arkasında üç temel demokratik gerekçe yer almaktadır:

1. **Siyasi Rekabette Şans Eşitliği:** Sermaye gücü zayıf olan siyasi hareketlerin, finansal açıdan devasa imkânlara sahip olan bloklar veya iktidar olanakları karşısında ezilmesini engellemek [3].
2. **Sermaye Odaklarının Baskısından Koruma:** Siyaset kurumunun holdinglerin, uluslararası finans çevrelerinin veya belirli çıkar gruplerinin güdümüne girmesini engellemek, kamu yararını her türlü özel menfaatin üzerinde tutmak [3].
3. **Kurumsal Fonksiyonların İfası:** Partilerin araştırma merkezleri, akademi faaliyetleri ve teşkilatlanma yapılarını sağlıklı şekilde fonlayarak seçmen tabanını rasyonel politikalarla eğitebilmesi [4].

Bu doğrultuda, TBMM'de kabul edilen **2026 yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu** kapsamında, baraj şartlarını karşılayan 5 siyasi partiye toplamda **6,4 milyar TL** tutarında Hazine yardımı tahsis edilmiştir [5][6].

2026 Yılı Hazine Yardımı Dağılım Tablosu

Siyasi Parti	2026 Yılı Hazine Yardımı Tutarı
Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)	2,5 Milyar TL
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	1,5 Milyar TL
Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	600 Milyon TL
İYİ Parti	550 Milyon TL
Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi (DEM Parti)	500 Milyon TL
Toplam Tahsis Edilen Ödenek	**~6,4 Milyar TL**

2. Tarihsel Eksenden Güncel Mevzuata "Şehremini" Misyonu

Belediye başkanlığı makamı, yalnızca yönetsel bir koltuk değil, ahlaki bir vekâlettir. Kavramsal kökeni Farsça "şehir" ve Arapça "güvenilir/dürüst" (emin) kelimelerine dayanan **Şehremini**, Osmanlı devlet geleneğinde şehrin iaşesinden, kamu binalarının muhafazasından ve adaletin mikro düzeyde tesisinden sorumlu en üst düzey makamdı [7]. 1855 yılında kurulan Şehremaneti teşkilatı ile modern yerel yönetim kimliği kazanan bu unvan, halkın can, mal ve hakkını emanet ettiği en güvenilir figürü sembolize etmekteydi [8].

Cumhuriyet döneminde her ne kadar 1580 ve müteakip 5393 sayılı Belediye Kanunları ile bu unvan "Belediye Başkanı" olarak modernize edilmiş olsa da, taşıdığı hukuki ve ahlaki sorumluluk varlığını korumuştur [9]. Türk Medeni Kanunu'nun 2. maddesinde vücut bulan **Objektif İyi niyet ve Dürüstlük Kuralı**, kamu gücü ve bütçesi kullanan belediye başkanlarını mutlak bir sadakat yükümlülüğü altına sokmaktadır [10]. Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri de bu idari yetkinin tarafsızlık, saydamlık ve dürüstlük sınırları içinde kullanılmasını zorunlu kılar [11].

3. Kanuna Karşı Hile ve Şehirlerin Talanı

Yasal sistemin siyasetin dürüstçe finansmanı için milyarlarca liralık kaynak ayırmasına ve yerel yöneticilere "Şehremini" sıfatıyla geniş yetkiler tanımasına rağmen; günümüzde yasanın arkasından dolanma (kanuna karşı hile) yöntemleriyle kamu kaynaklarının organize biçimde eritildiği görülmektedir. İddianamelere ve Sayıştay raporlarına yansıyan başlıca illegal aktarım kalıpları şunlardır:

A. Taşeronlaştırma ve Adrese Teslim İhale Havuzları

Türk Ceza Kanunu’nun 235. maddesinde düzenlenen "İhaleye Fesat Karıştırma" suçu, yerel yönetimlerde yapısal bir model

halini almıştır [12]. Belediyeler, denetimi zorlaştırmak adına devasa reklam, dijital medya veya organizasyon ihalelerini doğrudan kendi iştirak şirketlerine (Kültür A.Ş., Medya A.Ş. vb.) vermektedir. Bu şirketler ise özel hukuk esnekliğinden yararlanarak, ilgili işleri parçalara ayırmakta ve "siyaseten müzahir" paravan alt şirketlere fahiş fiyatlarla ihale etmektedir. Kamunun kasasından çıkan para, bu paravan ağlar üzerinden kayıt dışı siyasi faaliyetlerin ve seçim kampanyalarının finansman havuzuna akıtılmaktadır [12].

B. Doğrudan Temin Sınırlarının Parçalanması

4734 sayılı Kamu İhale Kanunu'nun açık ve şeffaf rekabeti zorunlu kılan hükümlerini baypas etmek isteyen idareler, bütünlük arz eden milyarlık hizmet ya da mal alım işlerini, yasal doğrudan temin limitlerinin altında kalacak şekilde 40-50 küçük parçaya bölmektedir. Böylece, ihale ilanı açılmaksızın ve rekabet koşulları oluşturulmaksızın, kamu kaynakları doğrudan istenilen şahıs ve odaklara transfer edilmektedir [13].

C. İstisnai Memuriyet Köprüsü

Liyakat ilkelerini ve KPSS sistemini işlevsiz kılan bu yöntemde; belediyelerin "Özel Kalem Müdürlüğü" gibi sınavsız atama imkânı tanıyan istisnai kadroları suiistimal edilmektedir. Belediye başkanlarının yakınları veya siyasi elitlerin işaret ettiği kişiler birkaç günlüğüne bu kadrolara atanmakta, ardından yatay geçiş yoluyla diğer devlet kurumlarına kalıcı ve sınavsız "memur" olarak gönderilmektedir. Bu durum, kamu bürokrasisindeki adalet duygusunu kökünden zedelemektedir [14].

D. İmar Rantı ve "Bağış" Surları

Yüksek rant bölgelerinde müteahhitlerin projelerine sağlanan usulsüz kat artışları, imar planı değişiklikleri ve ruhsat kolaylıkları karşılığında; iş insanlarından elden veya paravan vakıf/dernekler aracılığıyla büyük miktarlarda kayıt dışı fon

devşirilmektedir. TCK m. 250-252 kapsamında rüşvet ve irtikâp suçunu oluşturan bu döngü, MASAK (Mali Suçları Araştırma Kurulu) raporlarıyla belgelenmiştir [13][15].

4. Afrika Çekirgelerini Aşan Kamu Zararı ve Yargısal Süreçler

Doğadaki en yıkıcı istila hareketlerinden biri olan Afrika Çekirgeleri, uğradıkları tarım arazilerindeki tüm yeşilliği ve mahsulü tüketerek geride tam bir kuraklık ve kıtlık bırakır. Ancak bu biyolojik istila, mevsimsel şartlar ve tarımsal mücadele ile telafi edilebilir niteliktedir. Yerel yönetimler üzerinden yürütülen, yasanın arkasından dolanarak kamu kaynaklarını kurutan ve şehri adeta yağmalayan bu kurumsal yozlaşmanın doğurduğu zararlar ise, **Afrika Çekirgelerinin verebileceği fiziki zarardan çok daha büyük, derin ve kalıcıdır.**

Zira bu talan, yalnızca maddi kaynakları eritmekle kalmamakta; toplumun adalete, devlete ve hukuka olan inancını yok ederek geleceğini kurutmaktadır. Toplumsal ahlakı, liyakati ve helal kazanç algısını kemiren bu finansal parazitlik, telafisi imkânsız sosyo-ekonomik çöküntülere zemin hazırlamaktadır.

Nitekim bu vahim tablo karşısında Türk yargısı ve mülkiye müfettişleri geniş çaplı operasyonlar yürütmektedir:

1. **Büyükşehir Soruşturmaları:** İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından hazırlanan ve Aralık 2025'te tamamlanan iddianame kapsamında, aralarında büyükşehir bürokratlarının da bulunduğu 106'sı tutuklu 402 sanık hakkında "çıkar amaçlı suç örgütü kurma", "ihaleye fesat" ve "rüşvet" suçlamalarıyla dava açılmıştır [12][16]. Dava duruşmaları Mart 2026 itibarıyla Marmara Ceza İnfaz Kurumu salonlarında görülmeye başlanmıştır [16]. Sanık savunmaları devam ederken, MASAK ve Sayıştay raporlarındaki para trafikleri dosyanın temelini oluşturmaktadır [17].

2. **İlçe Belediyelerindeki Kitlesel Tasfiyeler:** Son iki yıl içinde (2024-2026) usulsüz ihale, rüşvet ve irtikap iddialarıyla Beşiktaş, Beykoz, Beylikdüzü, Ataşehir, Kuşadası, Buca gibi çok sayıda ilçe belediyesinde üst düzey tutuklamalar ve görevden uzaklaştırmalar yaşanmıştır [15][18].
3. **Son Dalga Operasyonlar (Haziran 2026):** Haziran 2026'nın son haftasında dahi imar usulsüzlükleri ve rüşvet ağı şüpheleriyle Seferihisar ve Balçova belediyelerine yönelik yeni gözaltı süreçleri işletilmiştir [13].

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti, demokrasinin sağlıklı işlemesi adına siyasi aktörlere genel bütçeden hak ettikleri tüm finansal desteği sunmaktadır. Buna karşın, kamu gücünü şahsi veya hizbi ikbal uğruna, kanuna karşı hile yöntemleriyle birer finansman hortumuna dönüştürenlerin, emanet aldıkları şehirleri talan etme gayretleri her türlü ahlaki ve hukuki sınırın ötesindedir. Şehrin emin kişisi olması gerekirken kamu kaynaklarının üzerine çökenlerin ortaya çıkardığı bu tahribat, toplumsal dokuyu bir çekirge istilasından daha amansız bir şekilde tüketmektedir. Hukukun üstünlüğü ilkesi gereğince bağımsız yargı önünde hesabı sorulan bu yozlaşma tablosu, Yüce Türk Milleti tarafından derin bir hayret, öfke ve ibretle takip edilmektedir.

Dipnotlar ve Kaynakça

[1] Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Madde 68/son. (Mevzuat Bilgi Sistemi).

[2] 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu, Ek Madde 1. (Resmî Gazete).

[3] Gençkaya, Ö. F. (2002). *Devletleşen Partiler: Türkiye'de Siyasi Partilerin Başlıca Gelir Kaynakları*. Ankara: ASAV Yayınları, s. 7-12.

[4] Aydın, A. (2005). "Türkiye'de Siyasal Partilere Devlet Yardımı", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (AÜHFD)*, Yıl 2005, s. 236-240.

[5] T24 Ekonomi Servisi (5 Ocak 2026). *"Toplam 6,4 milyar TL'lik yardım: 2026'da siyasi partiler ne kadar hazine yardımı alacak?"* haberi.

[6] Yüksek Seçim Kurulu (YSK), 14 Mayıs 2023 28. Dönem Milletvekili Genel Seçimi Kesin Sonuç Raporu.

[7] Elmas, A. & Yılmaz, H. (2018). "İstanbul'un İlk Belediye Başkanı Hızır Bey Çelebi ve Şehreminlik Kurumu", *Social Sciences Studies Journal (SSSJournal)*, Vol:4, Issue:14, s. 569-572.

[8] Ortaylı, İlber (2000). *Tanzimat Döneminde Yerel Yönetimler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 42-45.

[9] 5393 sayılı Belediye Kanunu, Madde 37 ve 38 (Belediye Başkanının Görev ve Yetkileri).

[10] Türk Medeni Kanunu (TMK), Madde 2 (Dürüst Davranma ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı).

[11] Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri İle Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Başbakanlık Etik Kurulu Gerekçesi.

[12] Anadolu Ajansı (A.A) / İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı İddianamesi Raporu (Aralık 2025). *"İBB'nin 'adrese teslim' ihaleleriyle kamunun milyonlarca lira zarara uğratıldığı iddiası"* haberi.

[13] Medyascope Haber Merkezi (25 Haziran 2026). *"Seferihisar ve Balçova belediye başkanları gözaltına aldı: MASAK raporları ve rüşvet iddiaları"*.

[14] İçişleri Bakanlığı Mülkiye Müfettişliği Yerel Yönetimler Usulsüzlük ve İnceleme Raporları Dosyası (2025).

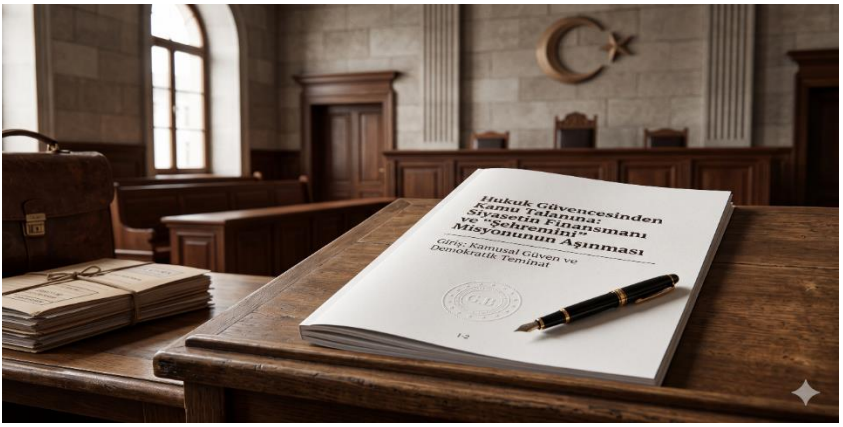
[15] Gazete Oksijen (Özel Dosya - Haziran 2026). *"CHP'ye yönelik operasyonların çetelesi: İki yılda kaç belediye başkanı tutuklandı, kaçı görevden alındı?"* verileri.

[16] Cumhuriyet Gazetesi (Siyaset Servisi - Mart 2026). *"Gözler pazartesi gününe çevrildi... İBB davası başlıyor: İddianamede neler var; kimler ne ile suçlanıyor?"* haberi.

[17] Medyascope Hukuk Haberleri (24 Haziran 2026). *"İBB davasında 56. gün: Bürokrasi ve Emlak Yönetimi savunmaları"*.

[18] Perspektif Dergisi (Temmuz 2025). Aslan, M. Ç. *"Belediyelere Yönelik Soruşturmalar: Yargı Bağımsızlığı, İktidar ve Ana Muhalefetin Strateji Tercihleri"*.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=Cr-vugyp0MM

6-4-GURBETÇİNİN ÇİLESİ BİTSİN, DEVLET KAZANSIN:

Yurt Dışındaki Emeklilerimizin Araç Çilesine Akılcı ve Kazan-Kazan Bir Çözüm Önerisi

Yaz ayları geldiğinde gümrük kapılarımızda uzun kuyruklar oluşturan, ana vatan hasretiyle binlerce kilometre yol tepip gelen gurbetçi vatandaşlarımız, ne yazık ki memlekette geçirdikleri süre boyunca ciddi bir bürokratik engelle karşı karşıya kalmaktadır.

Özellikle emekliliğe hak kazanmış, yılın 5-6 ayını Türkiye'de, kalan kısmını yurt dışında geçiren gurbetçilerimizin en büyük ortak dertlerinden biri **yabancı plakalı araçlarının Türkiye'de kalış süreleri ve gümrük kısıtlamalarıdır.**

Mevcut Durum Ne Söylüyor? Vatandaş Neden Mağdur?

Mevcut 4458 sayılı Gümrük Kanunu ve Geçici İthalat Rejimi uyarınca:

1. Yurt dışından emekli vatandaşlarımız araçlarını Türkiye'de **en fazla 730 gün (2 yıl)** tutabilmektedir.
2. 2 yılın sonunda araç **fiziken yurt dışına çıkarılmak zorundadır.** Yurt dışına çıkarılan aracın yeniden Türkiye'ye sokulabilmesi için hem aracın hem de sahibinin yurt dışında **en az 185 gün kalması** şart koşulmaktadır.
3. Vatandaşlarımız ise haklı olarak şöyle demektedir: "Ben zaten yılın bir kısmını burada, bir kısmını orada geçiriyorum. Aracım 10 yaşın üzerinde de olsa Türkiye'de kalsın; giden gelen ben olayım. Vergimi (MTV) Türkiye'ye ödeyeyim, sigortamı Türkiye'den yaptırayım, aracıma da bir Türk plakası takayım!"

Ancak mevcut mevzuata göre 10 yaş üstü ikinci el araçların ithalatı yasak olduğu ve çifte vatandaş olsalar dahi Türk

vatandaşlarına yabancılara verilen (MA/MZ) "Mavi Plaka" tahsis edilemediği için bu talep gümrük duvarına çarpmaktadır.

Hem Vatandaşı Güldürecek Hem Devlete Gelir Sağlayacak 3 Somut Öneri

Gurbetçilerimizin tersine göçünü ve memlekette daha fazla vakit geçirerek ülke ekonomisine katkı sağlamalarını teşvik etmek amacıyla yetkililerimizin (Ticaret Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı) dikkatine şu **akılcı çözüm önerilerini** sunuyoruz:

1. Emeklilere Özel "Geçici Tescilli Türk Plakası (E-TR / Y-TR)"

Yurt dışı emeklisi vatandaşlarımızın 10 yaş üzeri araçlarına, kesin ithalat (millileştirme) yapılmaksızın **özel bir geçici Türk tescil plakası** verilsin.

1. Araç gümrük vergisinden muaf kalmaya devam etsin.
2. Ancak vatandaş Türkiye'de kaldığı süre boyunca **Motorlu Taşıtlar Vergisi'ni (MTV) ve Zorunlu Trafik Sigortası'nı Türkiye'de ödesin.**
3. Yıllık fenni muayene ve sigorta yenilemesi yapıldığı sürece 730 günlük süre sınırı esnetilsin.

2. "Yıllık Park ve Taşıt Harcı" Modeli

2 yıllık süre dolduğunda aracı cebren yurt dışına çıkarma zorunluluğu yerine; Türkiye'de kalmaya devam eden her yıl için araç sahibinden makul bir **"Uzatma / Park Harcı"** tahsil edilsin. Böylece vatandaş bürokratik çileden kurtulurken, devlet bütçesine doğrudan döviz ve harç girdisi sağlansın.

3. Tek Seferlik "Kişisel Eşya Statüsünde İthalat Hakkı"

Yılın büyük kısmını Türkiye'de geçiren veya kesin dönüş yapan emeklilerimize, hayatlarında bir defaya mahsus olmak üzere, en az 1-2 yıldır adlarına kayıtlı olan araçlarını **ÖTV muafiyeti veya indirimiyle** kesin ithal etme hakkı tanınsın.

Özetle; Çözüm Bir Kararname Kadar Yakın!

Konu	Mevcut Durum	Vatandaşın Talebi	Yetkililere Önerimiz
Kalış Süresi	Maksimum 730 Gün	Süresiz/Esnek Kalsın	Muayene/Sigorta şartıyla süre esnetilsin
Plaka	Yabancı Plaka	Türk Plakası	**Geçici Emekli Plakası (E-TR)** verilsin
Ödeme / Vergi	Yurt dışı Green Card	MTV ve TR Sigortası	Türkiye'ye MTV ve Sigorta primi ödensin
10 Yaş Sınırı	İkinci el ithalat yasak	Yaş sınırı aranmasın	Özel Emekli Taşıtı statüsü tanınsın

Sonuç olarak; Gurbetçimizin memleketine bağını güçlendirmek, anlamsız gümrük git-gellerini önlemek ve aynı zamanda ülkemize vergi/sigorta geliri kazandırmak elimizdedir. Bir Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi veya yasal düzenleme ile hayata geçirilebilecek bu "kazan-kazan" modelinin yetkililerimizce ivedilikle gündeme alınmasını temenni ediyoruz.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=WkKQUGUUUIU

EMEKLİ TAŞITI
ÖZEL TESCİL HATTI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ - GÜMRÜK
E-TR 34
B EM 1968

6-5-ADALETTE YENİ MİLAT: 12. YARGI PAKETİ MASADA!

Aylardır Süren Davalar, Miras Kavgaları ve Bilişim Mağduriyetleri İçin Devrim Gibi Adımlar

31 Temmuz 2026 tarihi itibarıyla Resmi Gazete ’de yayımlanarak yürürlüğe giren **7589 Sayılı Kanun**, yani kamuoyundaki adıyla **12. Yargı Paketi**, Türkiye’deki yargılama sistemine köklü neşterler vuruyor. Senelerdir "Adalet gecikiyor" diyen vatandaşın da, dosya yükü altında ezilen hâkim ve savcıların da kaderini değiştirecek kritik adımlar atıldı.

Peki, bu 12. Yargı Paketi, masadaki bir metin olmaktan çıkıp **günlük hayatımıza ve mahkeme koridorlarına nasıl yansıyacak?** Gelinen noktayı 3 temel başlıkta okumak mümkün.

1. Vatandaş Ne Kazanıyor? Aile Mülkünden Hesap Mağduriyetine...

Yeni paketin en doğrudan dokunuşu şüphesize toplumsal ve ekonomik hayatın göbeğindeki meselelere yapıldı:

1. **Miras Kalan Aile Mülkleri Artık Güvencede:** Baba/ana yadigârı mülklerin satış suretiyle ortaklığının giderilmesi (izale-i şuyu) davalarında "ihale tüccarları" devri kapanıyor. Üçüncü şahısların pay sahibi olmadığı taşınmazlarda **ilk ihale sadece mirasçılar arasında** yapılacak. Üstelik ihale bedelini ödemeyip vurgunculuk yapanlara %5 idari para cezası ve teminat yakma yaptırımı geliyor. Aile mülkleri yok pahasına gitmeyecek.
2. **"Banka Hesabını Arkadaşına Veren" Gençlere İkinci Şans:** Bilişim ve finansal dolandırıcılık vakalarında, hesabını veya kripto cüzdanını başkasına kullandırıp farkında olmadan suça karışanlara ceza indirimi (yarı

oranında) ve mağdurun zararını 6 ay içinde karşılama şartıyla **Etkin Pişmanlık** yolu açıldı.

3. **Tazminat Hesaplarında Adil Faiz:** Çalışma gücü kaybı ve destekten yoksun kalma tazminatlarında, geçmiş döneme olay tarihinden, gelecek (bilinemeyen) döneme ise karar tarihinden itibaren faiz işletilerek haksız zenginleşmenin önüne geçildi.
4. **İşkence ve Kötü Muameleye HAGB Engeli:** Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması (HAGB) kararlarına karşı artık istinaf ve temyiz yolu açık. En önemlisi; kamu görevlilerinin işlediği işkence, eziyet ve kötü muamele suçlarında **HAGB tamamen yasaklandı.**

2. "6 Ay Sonraya Gün Verilen" Davalara Ne Oldu?

Mahkeme salonlarında vatandaşın en çok şikâyet ettiği konu "uzun duruşma aralıkları" ve "usul karmaşalarıydı. Paket bu kronik sorunlara doğrudan müdahale ediyor:

1. **Celse Aralarına "3 Ay" Sınırı:** HMK m. 147 ile celseler arası süre **azami 3 ay** olarak belirlendi. Hâkimler, bilirkişi veya istinabe gibi zorunlu haller dışında duruşmayı 6-8 ay sonrasına erteleyemeyecek.
2. **Hâkim, Hukuki Konuda Bilirkişiye Gitmeyecek:** Yıllardır yargılamayı uzatan ve ekstra masraf çıkaran "hukuki meselelerde bilirkişiye başvurma" alışkanlığı kanunen yasaklandı. Hâkim, mesleki bilgisiyle çözeceği konularda dosyayı bilirkişiye gönderemeyecek.
3. **Belirsiz Alacak Davası Kalktı:** İçtihat karmaşasına yol açan belirsiz alacak davası kaldırıldı; ancak kısmi davalarda tahkikat bitene kadar **tek seferlik talep artırımı** imkânı tanınarak vatandaşın hak kaybı önlendi.

3. Masalar Arasında Mekik Dokuyan Dosyalar Çağı Kapanıyor

Yargı paketinin bir diğer sütunu ise üst mahkemelerdeki iş yükü ayarı ve dijital entegrasyon:

1. **BİM'lerin "Paslama" Devri Bitti:** Bölge İdare Mahkemelerinin (BİM) ilk derece mahkemesi kararlarını bozup dosyayı geri gönderme yetkisi sınırlandırıldı (Penguen etkisi engellendi). Eksik bilirkişi veya keşif durumunda kararı BİM bizzat kendisi tamamlayıp sonuca bağlayacak.
2. **İdari Yargıda Tek Hâkim Sınırı:** İdare ve vergi mahkemelerinde tek hâkimle bakılacak dava sınırı **486.000 TL**'ye çıkarıldı. Böylece heyetler karmaşık dosyalara odaklanabilecek.
3. **Noter ve E-Satış Entegrasyonu:** Mahkeme-Noter yazışmaları tamamen güvenli e-imza ile dijitalleşti; vesayet altındaki kişilerin mallarının satışı ile icra satışları UYAP e-Satış Portalına taşındı.

Özetle;

7589 Sayılı 12. Yargı Paketi; dosya trafiğini azaltmayı, yargılamadaki gri alanları netleştirmeyi ve aile yapısını/kişisel hakları korumayı hedefleyen **pratik ve usul odaklı bir reform.** Yasanın kâğıt üzerindeki bu olumlu etkilerinin sahaya ve mahkeme salonlarına ne hızda yansıyacağını ise önümüzdeki aylarda hep birlikte gözlemleyeceğiz.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=4tlVSCo0um0

7589 SAYILI KANUN: ADALETTE 12. DEVRİM VE YENİ MİLAT ANALİZİ
1
VATANDAŞA DOKUNUŞ: AİLE MÜLKÜNDEN HESAP MAĞDURİYETİNE...
MİRAS KANUNU DEĞİŞTİ! AİLE MÜLKÜ KORUMADA
İŞKENCEYE HAGB YASAĞI
BİLİŞİM MAĞDURLARINA İKİNCİ ŞANS
2
DAVA SÜRELERİ KISALIYOR: AZAMİ 3 AY CELSE ARASI
DAVA SÜRELERİ KISALIYOR: AZAMİ 3 AY CELSE ARASI
HMK m. 147 YENİ DÜZENLEME
HÂKİM HUKUKİ KONUDA BİLİRKİŞİYE GİTMEYECEK
YENİ DÜZENLEME
BELİRSİZ ALACAK DAVASI KALKTI
3
YARGI İŞ AKIŞINDA DEVRİM: BİM PASLAMA DEVRİ BİTTİ
HIZLI ADALET AKIŞI
BİM
BİNAL JAMET
İLK DERECE MAHKEMESİ
HIZLI ADALET AKIŞI
BİM PASLAMA DEVRİ BİTTİ
e-Signature
DİJİTAL YARGI VE e-SATIŞ ENTEGRASYONU

6-6-TARLADA KAÇAK YAPIYA KESİN FREN: İZMİR'DEN MARDİN'E TOPRAKTA YENİ DÖNEM!

Türkiye'de gıda güvenliğinin, ekolojik dengenin ve kırsal kalkınmanın teminatı olan tarım toprakları, yıllardır yoğun bir kentleşme, sanayileşme ve gayriresmi yapılaşma baskısı altındaydı. 4 Nisan 2026 tarihli Resmî Gazete 'de yayımlanan **Tarım Arazilerinin Korunması ve Kullanılması Hakkında Yönetmelik**, 5403 sayılı Kanun'un uygulama esaslarını dijitalleşme, sıkı koruma ve son derece caydırıcı yaptırımlar ekseninde sil baştan düzenledi.

Bu yeni hukuki zırhın sahaya nasıl yansıyacağını anlamak için, Türkiye'nin iki farklı coğrafi ve toplumsal dinamiğe sahip kentini batıda metropoliten baskı altındaki **İzmir** ile güneydoğuda kadim tarım potansiyeliyle **Mardin**'i merkeze alarak mevzuat dışı yapılaşma pratiklerini incelemek gerekiyor.

İzmir: "Hobi Bahçesi" Maskesi Çöktü, Suç Duyurusu Dönemi Başladı

İzmir; Gediz, Küçük Menderes ve Bakırçay gibi alüvyal ovalara sahip olmasının yanında, yoğun iç göç, yazlık konut talebi ve sanayi genişlemesi nedeniyle tarım arazileri üzerindeki baskıyı en şiddetli hisseden kentlerin başında geliyor. Urla, Torbalı, Seferihisar, Menemen ve Menderes gibi ilçelerde tarım arazilerinin kooperatif veya şirket adı altında hisselere bölünüp "hobi bahçesi" şeklinde satılması devasa bir kaçak yapılaşma dalgası yaratmıştı.

1. **Eski Durum:** Tescili mümkün olmayan fiili hisseler kooperatif ortaklığı adı altında devrediliyor; idari para cezaları ve yıkım kararları hukuki labirentlerde düşmüş kalabiliyordu.
2. **Yeni Yönetmelik Ne Getiriyor? (Madde 22/7):** Kooperatif veya tüzel kişilik çatısı altında üyelik kurdurarak arazinin fiili hisselerinin devrine aracılık eden

ve arazi bütünlüğünü bozanlar hakkında **doğrudan Cumhuriyet Başsavcılığına suç duyurusunda bulunulması** esası getirildi. Bu düzenleme, "kooperatif hisseli hobi bahçesi" pazarlayan organizasyonların hukuki kılıfını tamamen yırtıp atıyor.

3. **GES Düzenlemesi (Madde 7/7):** İzmir'de verimli dikili zeytinlikler üzerine GES kurma talepleri son buluyor. Yeni kuralla GES alanı ancak **kuru marjinal tarım arazisi** olabilecek. Üreticinin kendi ihtiyacı için yapacağı çatı ve sulama GES'leri ise "müştemilat" sayılarak teşvik edilecek.

Mardin: Ovalara Kesin Kilit ve Tesis Suistimaline Son

Mardin, Kızıltepe ve Derik ovaları başta olmak üzere Türkiye'nin hububat deposu sayılan devasa bir potansiyele sahip. GAP sulama kanallarının devreye girmesiyle değeri katlanan bölgede mevzuat dışı uygulamalar daha farklı biçimlerde karşılaşıyordu.

1. **"Büyük Ova" Koruması (Madde 15):** Mardin'deki arazilerin büyük kısmı Büyük Ova Koruma Alanı statüsünde. Yönetmelikle büyük ovalarda amaç dışı kullanım kural olarak kesinlikle yasaklandı. Ova içindeki bir yatırım talebi (depo, sanayi vb.) öncelikle ova dışındaki marjinal alanlara yönlendirilmek zorunda.
2. **Depo Maskeli Yapılara Taahhütname Freni (Madde 4/6 & 4/7):** Bölgede sıkça görülen "soğuk hava deposu" veya "mısır kurutma tesisi" adı altında izin alıp sonradan konut ya da ticarete dönüştürme suiistimaline karşı **noter onaylı taahhütname** şartı getirildi. Amacı dışında kullanılan tesislerin izinleri valilikçe derhal iptal edilecek.

Karşılaştırmalı Saha Matrisi: İzmir vs. Mardin

Analiz Kriteri	İzmir Bölgesi Dinamikleri	Mardin Bölgesi Dinamikleri	2026 Yönetmeliği'nin Çözümü
Baskın Kaçak Yapı	Hobi bahçeleri, kaçak villalar, ikincil konutlar.	Tarlalara izinsiz kurulan ticari depolar ve konutlar.	7 gün içinde tapu kütüğüne **"5403 sayılı Kanuna aykırıdır"** şerhi konulması (Madde 20/4).
Hukuki Kılıf	Arazi kooperatifi kurarak hisseli zilyetlik devretmek.	Tapusuz/hisseli arazide rızaen taksim ve izinsiz kullanım.	Kooperatif ve tüzel kişi yöneticilerine **Cumhuriyet Başsavcılığına suç duyurusu** (Madde 22/7).
Enerji Yatırımı	Zeytinlik ve verimli arazilerde GES baskısı.	Sulama kanalları çevresinde ve düz	GES için **kuru marjinal şartı**; sulu ve dikili arazilerin kesinlikle

Analiz Kriteri	İzmir Bölgesi Dinamikleri	Mardin Bölgesi Dinamikleri	2026 Yönetmeliği'nin Çözümü
		ovalarda GES talebi.	kapatılması (Madde 7/7).
Yıkım Süreci	İlçe belediyelerinin siyasi/toplumsal gerekçeyle çekinmesi.	İdarelerin yıkım süreçlerini zamana yayması.	Yıkmayan idarenin İller Bankası payından **%100 fazlasıyla kesinti** yapılması (Madde 22/5).

Kaçak Yapıya Amansız Yaptırım Zinciri

Yeni yönetmelik, mevzuat dışı yapılar konusunda idari isteksizlikleri sıfırlayan dört kademeli bir yaptırım mekanizması kurdu:

1. **7 Gün İçinde Tapu Şerhi:** Aykırılık tespit edildiği an tapu kütüğüne şerh düşülerek taşınmazın üçüncü kişilere satılıp mağduriyet yaratması engelleniyor.
2. **İş Durdurma ve 3 Kat Ceza:** İnşaat durduruluyor; 2 ay içinde yıkım gerçekleşmezse idari para cezası **3 katı** olarak uygulanıyor.

3. **Belediyelere Mali Kıskaç:** Yıkım kararına rağmen 1 ay içinde yıkımı yapmayan belediyenin yerine yıkımı Bakanlık yapıyor. Fatura, ilgili belediyenin İller Bankası veya Genel Bütçe payından **%100 fazlası kesilerek** tahsil ediliyor.
4. **Organizatörlere Hapis Yolu:** Tarım arazisini hisselere bölerek kooperatif kılıfıyla satanlar hakkında Türk Ceza Kanunu uyarınca hapis cezası istemiyle suç duyurusunda bulunuluyor.

Özetle...

4 Nisan 2026 Yönetmeliği; İzmir'in metropoliten baskı altında yıpranan zeytinlikleri ile Mardin'in GAP ile şahlanan kadim ovalarını aynı hukuki zırh altına alıyor. Yıkım masraflarının yerel yönetimlerin merkezi bütçe paylarından %100 cezalı kesilecek olması, göz yumma devrini kapatıyor. **TAD Portal** otomasyonu ile birleşen bu yeni dönem, Türkiye'de toprağın sadık yârine hakkını teslim etmeye kararlı.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=p61Dpb-9InQ

6-7-ANKARA'NIN FRENİ VE İKLİMİN VİTESİ: YENİ NORM KADRODA İZMİR - MARDİN HATTINDA DENGELER

ÖZET

Yerel yönetimlerin özerklik, idari kapasite ve kamu kaynaklarının etkin kullanımı ilkeleri çerçevesinde yürütüldüğü idari yapımızda norm kadro ilke ve standartları belirleyici bir unsurdur. Resmî Gazete'nin **31 Temmuz 2026 tarihli ve 33333 sayılı** (ve mükerrer) nüshasında yayımlanan Belediye ve Bağlı Kuruluşları ile Mahalli İdare Birlikleri Norm Kadro İlke et Standartlarına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik düzenlemeleri, merkezi idarenin denetim yetkisinden yerel yönetim teşkilatlanmasına kadar geniş bir yelpazede yenilikler getirmektedir.

"Bu yazıda, son mevzuat değişikliklerinin yerel yönetimlere etkisi özetlenirken; 2025 yılı nüfus ve idari verileri esas alınarak İzmir ve Mardin Büyükşehir Belediyeleri, bağlı kuruluşları ile ilçe belediyeleri üzerinden bütüncül bir karşılaştırma yapılmaktadır."

Yerel idarelerin özerkliği, idari kapasitesi ve kamu kaynaklarının etkin kullanımı tartışmalarının tam ortasında, sessiz sedasız ama son derece kritik bir mevzuat değişikliği yürürlüğe girdi. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından yayımlanan Belediye ve Bağlı Kuruluşları ile Mahalli İdare Birlikleri Norm Kadro İlke ve Standartlarına Dair Yönetmelik değişiklikleri, belediyelerin idari şemasını ve Ankara ile olan vesayet bağını yeniden şekillendiriyor.

Peki, bu hukuki ve idari rüzgâr sahada nasıl karşılık bulacak? 2025 yılı adrese dayalı nüfus ve idari verilerinin esas alındığı yeni cetveller doğrultusunda; Ege'nin 4.5 milyonluk metropolü **İzmir Büyükşehir Belediyesi** ile Mezopotamya'nın kadim merkezi 900 bin nüfuslu **Mardin Büyükşehir Belediyesi** üzerinden meseleyi masaya yatıralım.

Ankara’nın Denetim İlmeği ve “Rehberlik” Dönüşümü

Yeni yönetmeliğin getirdiği düzenlemeleri incelediğimizde beş ana eksen öne çıkıyor:

1. Müfettiş Alımında Ankara Freni

Belediyelerin müfettiş yardımcısı alım sınavı açmadan önce Bakanlıktan izin alma şartı (Madde 1), yerel idarelerin denetim elemanı istihdamındaki hareket alanını daraltıyor. Artık kadro ilanından sınav takvimine kadar süreç merkezi idarenin onay süzgecinden geçecek.

2. Teftiş Değil “Rehberlik ve Teftiş”

Klasik, cezalandırıcı denetim anlayışı yerini; önleyici, eğitici ve yol gösterici denetim modeline bırakıyor. Yönetmelikteki tüm "Teftiş Kurulu" ibarelerinin "Rehberlik ve Teftiş Kurulu" olarak değiştirilmesi (Madde 2), kurumsal denetimde konsept bir makas değişimini gösteriyor.

3. Nüfusta 2025 Baza Alındı

Norm kadro cetvellerine esas teşkil eden veri tesis yılı "2023"ten "2025"e çekildi. Belediyelerin norm kadro tavanları ve tasnif grupları 2025 yılı adrese dayalı nüfus kayıtları üzerinden güncellendi.

4. Norm Fazlası Müdürlükler “Donduruldu”

Kadro kütüklerinden çıkarılan fakat mevcut durumda dolu olan müdür kadroları donduruldu (Ek Madde 8). Bu kadrolarda oturan personelin kazanılmış hakları korunacak ancak emeklilik veya nakil sebebiyle boşaldıkları anda belediye meclisi kararıyla kapatılacak.

5. Yeni Çağın Müdürlükleri Geldi

Kadro cetvelleri sil baştan revize edilerek İklim Değişikliği ve Sıfır Atık, Afet İşleri ve Risk Yönetimi ile Akıllı Şehir ve Kent Bilgi Sistemleri gibi dönemin ruhuna uygun yeni müdürlük ve daire başkanlığı unvanları norm sistemine dahil edildi.

Ege ve Güneydoğu Masası: İzmir (A-4) ve Mardin (A-1) Karşılaştırması

Tasnif cetvellerine göre İzmir **A-4 Grubu** (3-5 milyon nüfus), Mardin ise **A-1 Grubu** (0-1 milyon nüfus) büyükşehir kategorisinde yer almaktadır.

Yönetmelik ekli listeler doğrultusunda iki kentin kurumsal yapısı ve kadro standartları arasındaki temel farklar şu şekildedir:

Norm Kadro ve Tasnif Karşılaştırma Tablosu

Gösterge / Parametre	İzmir Büyükşehir Belediyesi	Mardin Büyükşehir Belediyesi
Tasnif Kodu ve Nüfusu	A-4 Grubu (4.504.185)	A-1 Grubu (903.576)
Memur Kadro Tavanı	6.677	2.077
Sürekli İşçi Kadro Tavanı	3.209	882
Genel Sekreter Yardımcısı	5	4

Gösterge / Parametre	İzmir Büyükşehir Belediyesi	Mardin Büyükşehir Belediyesi
Şube Müdürü / Uzman Kadro	190 / 24	80 / 15
Müfettiş / Müfettiş Yrd.	21 / 7	10 / 5
Su ve Kanalizasyon İdaresi	İZSU (E-4 Grubu)	MARSU (E-1 Grubu)
Ulaşım Bağlı Kuruluşu	ESHOT (E-7 Grubu)	Yok (Daire Bşk. Düzeyinde)

Belediyeler İçin Acil Eylem Planı

Yeni norm kadro rejimine uyum sağlamak isteyen belediye yönetimlerinin vakit kaybetmeksizin atması gereken adımlar şunlardır:

1. **Teşkilat Şeması ve Yönetmelik Revizyonu:** Teftiş Kurulu Yönetmelikleri derhal **"Rehberlik ve Teftiş Kurulu Yönetmeliği"** olarak yenilenmeli, Meclis kararlarıyla hukuki zemin güncellenmelidir.
2. **Kadro Envanteri ve Dondurma İşlemleri:** İnsan Kaynakları birimleri, yeni kütükten çıkarılan unvanlarda görev yapan müdürleri tespit etmeli; bu kadrolar boşaldığı an Meclis kararıyla iptal edilmek üzere pasife alınmalıdır.

3. **Müfettiş Alım Planlaması:** Yeni denetim elemanı alımlarında Bakanlıktan izin alma süreci 2-3 aylık bir bürokratik zaman gerektireceğinden, personel planlaması önceden yapılmalıdır.
4. **2025 Nüfus Uyumlaştırması:** 2025 nüfus verileri esas alınarak[cite: 1], kadro cetvellerindeki tavan sınırlamaları ve olası grup yükselmeleri tespit edilerek Meclis gündemine taşınmalıdır[cite: 1].

Son Söz

Norm kadro değişikliği, bir yandan yerel idarelerde hantal ve karşılıksız müdürlük kadrolarının aşamalı olarak tasfiyesini amaçlarken; diğer yandan iklim, afet ve bilişim gibi alanlarda modern kent yönetiminin ihtiyaçlarına zemin açıyor[cite: 1]. Ancak denetim elemanı alımının bakanlık iznine bağlanması, yerel özerklik tartışmalarını canlı tutacağa benziyor. Belediyelerin bu dönüşüm sürecini hızlı ve planlı yönetmesi, idari verimlilik açısından kaçınılmaz bir zorunluluktur.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=gv_LEQy96Yc

6-8-Yerel Yönetimlerde Akademik Eğitim, İstihdam Zafiyeti ve Emanet Bilinci: Ön Lisans Programları Üzerine Bir Değerlendirme

ÖZET

Yerel yönetimler, belde sakinlerinin mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere anayasal güvence altına alınmış kamusal yapılardır. Ancak günümüz yerel yönetim bürokrasisinde gözlemlenen niteliksiz istihdam, **Akraba Kayırma / Nepotizm** odaklı kadrolaşma ve mevzuatın esnetilmesi yoluyla kamu kaynaklarının heba edilmesi, kentsel hizmet kalitesini ve yönetsel etiği ciddi biçimde zedelemektedir.

Bu çalışmada; yükseköğretim kurumlarındaki Yerel Yönetimler ön lisans programlarının akademik durumu, müfredat yapısı, KPSS nitelik kodu sorunları (3185 vs. 3001), belediye şirketleri (A.Ş.) üzerinden yürütülen "arka kapı" istihdamı, idari/ceza hukuku yaptırımları ve çözüm önerileri bütüncül bir yaklaşımla analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yerel Yönetimler Eğitimi, Meslek Yüksekokulları, Nitelikli İstihdam, Yönetsel Etik, Şehir Emini, Nepotizm, Kamu Zararı.

1. GİRİŞ VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1982 Anayasası'nın 127. maddesine göre yerel yönetimler; il, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileridir. Kamu hizmetlerinin yerelde etkin, verimli ve kaliteli

sunumu, şüphesiz bu birimlerde görev yapacak yetişmiş ve nitelikli insan kaynağına bağlıdır.

Ancak günümüz yerel yönetim uygulamasında; kamu kaynaklarının belde halkının emaneti olduğu gerçeği göz ardı edilmekte, **"Şehir Emini"** niteliğini taşıması gereken yöneticilerin liyakat ilkelerini çiğneyerek "ben yürüyen parayım" anlayışıyla hareket ettikleri görülmektedir. Mevzuatın esnetilmesiyle oluşturulan "adama göre iş" ihdasları, işe gitmeden maaş alan **"bankamatik çalışanları"** ve kayırmacı istihdam politikaları, kamu bütçelerini eritmektedir.

Diğer taraftan, bu alan için özel olarak kurulan üniversitelerin Meslek Yüksekokulu (MYO) programlarından mezun olan nitelikli gençler ise istihdam dışı bırakılarak işsizliğe ve Dikey Geçiş Sınavı (DGS) cenderesine mahkûm edilmektedir.

2. YEREL YÖNETİMLER ÖN LİSANS EĞİTİMİNİN AKADEMİK GÖRÜNÜMÜ

Türkiye'de Meslek Yüksekokullarının "Yönetim ve Organizasyon" bölümü altında yer alan Yerel Yönetimler ön lisans programı, 2 yıl (4 yarıyıl) süreli ve 120 AKTS karşılığı eğitim veren bir yapıdır.

1. **Tarihsel Gelişim:** Türkiye'de ilk Yerel Yönetimler programı 1984 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi İzmir MYO bünyesinde "Mahalli İdareler" adıyla kurulmuştur. Programın amacı, yerel yönetimleri güçlendirecek nitelikli ara elemanlar yetiştirmektir. Bunu 1994 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO ve Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi takip etmiştir.
2. **Kontenjan ve Doluluk:** YKS verilerine göre 54 farklı MYO bünyesinde aktif olan Yerel Yönetimler programları, %88'e varan yüksek doluluk oranlarıyla adaylar tarafından yoğun ilgi görmektedir.

3. MÜFREDAT YAPISI VE ÇAĞDAŞ EĞİTİM DİNAMİKLERİ

Ön lisans yerel yönetimler müfredatları geleneksel olarak Kamu Yönetimi lisans programlarıyla benzerlik gösterse de zamanla çeşitlenmiştir:

1. **Çekirdek Dersler:** İdare Hukuku, Yerel Yönetimler, Kamu Personel Yönetimi, Kentleşme ve Çevre Sorunları, Maliye, Muhasebe ve Zorunlu Staj.
2. **Kurumsal Uzmanlaşma Örnekleri:** Dokuz Eylül Üniversitesi'nde Zabıta Yönetimi, Marmara Üniversitesi'nde Kentsel Estetik, ISUBÜ Gönen MYO'da Dijital Bilgi Teknolojileri, Çanakkale Onsekiz Mart ve Bursa Uludağ Üniversitelerinde Afet/Kriz ve Atık Yönetimi.

Gelişim Alanı: Mevcut müfredatların bir kısmı geleneksel teorik bilgilerin tekrarı boyutunda kalmaktadır. Eğitimin acilen e-Belediyecilik, Kent Bilgi Sistemleri (KBS/CBS), Akıllı Kentler, Veri Analitiği ve Siber Güvenlik/KVKK gibi dijital ve ekolojik dönüşüm dersleriyle güçlendirilmesi gerekmektedir.

4. İSTİHDAM ZAFİYETİ, NEPOTİZM VE ARKA KAPI İSTİHDAMI

A. KPSS'de Nitelik Kodu Adaletsizliği (3185 vs. 3001)

ÖSYM tercih kılavuzlarında Yerel Yönetimler mezunları için tanımlanmış özel nitelik kodu "3185"tir. Ancak belediyeler ve il özel idareleri, merkezi atamalarda bu kod yerine sıklıkla **"3001" (Herhangi bir ön lisans mezuniyeti)** joker kodunu kullanmaktadır. Bu durum, alan dışı mezunların idari kadrolara atanmasına; müfredatında Zabıta Yönetimi olan tek bölüm mezunlarının ise saf dışı kalmasına neden olmaktadır.

B. Belediye Şirketleri (A.Ş.) ve Mülakat Zafiyeti

5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 49. maddesindeki esneklikler ve 2017 yılındaki 696 sayılı KHK düzenlemesi sonrası taşeronun kaldırılmasıyla **Belediye Şirketleri (A.Ş.)** devasa istihdam merkezlerine dönüşmüştür. İş Kanunu'na (4857) tabi olan bu şirket alımlarında İŞKUR ilanı zorunlu olsa da son aşamadaki denetimsiz ve objektif olmayan mülakatlar, nepotizmin ve kayırmacılığın en rahat uygulandığı alana dönüşmektedir.

5. YÖNETSEL ETİK YOZLAŞMASI VE HUKUKİ YAPTIRIMLAR

Yerel yönetimlerde liyakat ilkelerini çiğnemek, akraba/parti kayırmak veya çalışmadığı halde kişilere maaş ödemek (bankamatik memurluğu) sadece etik bir ihlal değil, idari ve ceza hukuku açısından net suç teşkil eder:

Yerel Yönetimlerde Usulsüz Kadrolaşma ve Yönetsel Etik İhlallerinin Hukuki Yaptırım Matrisi

Yaptırım Alanı	**Hukuki Dayanak**	**Suç / İhlal Türü**	**Uygulanacak Yaptırım ve Sonuç**
Ceza Hukuku (Kişisel Sorumluluk)	**TCK m. 257/1**	Akraba/Parti Kayırma, Adama Özel İlan	**6 aydan 2 yıla kadar hapis** (Görevi Kötüye Kullanma)

Yaptırım Alanı	**Hukuki Dayanak**	**Suç / İhlal Türü**	**Uygulanacak Yaptırım ve Sonuç**
	TCK m. 257/2	Bankamatik Personelini Koruma, Denetim İhmali	**3 aydan 1 yıla kadar hapis** (İhmali Hareket)
	TCK m. 204	Sahte Sınav / Mülakat Tutanakları Düzenleme	**3 yıldan 8 yıla kadar hapis** (Resmi Belgede Sahtecilik)
İdare Hukuku (Kurumsal / İşlemsel)	**Anayasa m. 127**	Ağır Görevi Kötüye Kullanma ve Soruşturma	Belediye Başkanı/Yöneticinin **geçici görevden uzaklaştırılması**
	IYUK & 657 m. 125	Hukuka Aykırı Atama / İşe Devamsızlık	Atamanın **iptali**, Kademe İlerlemesinin Durdurulması veya **İhraç**

Yaptırım Alanı	**Hukuki Dayanak**	**Suç / İhlal Türü**	**Uygulanacak Yaptırım ve Sonuç**
Mali Hukuk (Tazmin ve Zimmet)	**5018 s.K. m. 71 & Sayıştay İlamları**	Kamu Kaynaklarının Haksız ve Usulsüz Aktarımı	Ödenen tüm maaşların amir ve çalışandan **yasal faiziyle şahsen tahsili (zimmet)**

1. **Ceza Hukuku Boyutu (TCK m. 6/1-c):** Belediye başkanları ve yöneticileri kamu görevlisidir. Adama özel ilanlarla yakını işe almak **TCK 257/1 (Görevi Kötüye Kullanma)**; işe gelmeyen personeli korumak **TCK 257/2 (İhmali Hareket)**; sahte mülakat/sınav tutanakları düzenlemek ise **TCK 204 (Resmi Belgede Sahtecilik)** suçunu oluşturur. (Soruşturulmaları 4483 sayılı Kanun uyarınca izne tabidir).
2. **Mali Sorumluluk ve Kamu Zararı (5018 s.K. m. 71):** Usulsüz atanan veya çalışmadan maaş alan kişilere yapılan tüm ödemeler **Kamu Zararı** kapsamındadır. Sayıştay denetimi veya idari incelemeler sonucunda ödenen tüm paralar, ödeme emrini imzalayan harcama yetkilisi ve belediye başkanından **yasal faiziyle şahsen tazmin (zimmet)** edilir.
3. **İdari ve Anayasal Yaptırımlar:** Hukuka aykırı atamalar İdare Mahkemelerince iptal edilir. Görevi kötüye kullanan yöneticiler hakkında İçişleri Bakanlığı'nca Anayasa'nın

127. maddesi uyarınca geçici görevden uzaklaştırma tedbiri uygulanabilir.

6. SONUÇ VE STRATEJİK ÖNERİLER

T.C. Kalkınma Planı İhtisas Komisyonu Raporlarında da vurgulandığı üzere, yerel yönetim personelinin bu alanda özel eğitim almış kişilerden seçilmesi esastır. Bu doğrultuda şu adımlar atılmalıdır:

1. **Atama Kodlarının Düzenlenmesi:** Belediyelerin Zabıta, Muhtarlık İşleri, Yazı İşleri, Özel Kalem ve Halkla İlişkiler birimleri için merkezi KPSS alımlarında ve şirket ilanlarında en az %50 oranında **3185 (Yerel Yönetimler)** nitelik kodu zorunluluğu getirilmelidir.
2. **"3001" Kodunun Sınırlandırılması:** Genel ön lisans kodlarıyla yapılan alan dışı atamaların önüne geçilmeli; "Yerel Yönetim Meslek Elemanı" unvanı yasal mevzuatla korunan spesifik bir görev alanına kavuşturulmalıdır.
3. **Belediye Şirket Alımlarına Şeffaflık:** Şirket alımlarındaki keyfi mülakatlar denetlenmeli, İŞKUR ilanları KPSS puan sıralaması ve liyakat esaslı kriterlere bağlanmalıdır.
4. **Müfredatın Dijitalleşmesi:** Ön lisans ders içerikleri e-belediyecilik, Kent Bilgi Sistemleri (KBS/CBS), akıllı kentler ve veri güvenliği konularını kapsayacak şekilde güncellenmelidir.
5. **Etik Denetim ve Sıfır Tolerans:** "Bankamatik memurluğu" ve kayırmacılığa karşı Sayıştay denetimleri ve adli/idari soruşturmalar tavizsiz işletilmeli, kamusal emanet bilinci yerel idarelerde yeniden hakim kılınmalıdır.

KAYNAKÇA

[1] Kiriş, H. M. & Köklü, T. E. (2021). "Yerel Yönetimler Programlarında Eğitim ve Kariyer", SOSGÜZ, Cilt 3, Sayı 5, ss. 26-37.

[2] Geray, C. (1994). "Belediyecilik Eğitimine Duyulan Gereksinim ve Öneriler", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 49, Sayı 3-4, ss. 185-198.

[3] Aslan, O. E. (2000). "Yerel Yönetimlerde Hizmet Öncesi Eğitim", Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt 9, Sayı 4, ss. 71-85.

[4] Özgür, H. & Azaklı, S. (2002). "Türkiye'de Mahalli İdareler Eğitimi", Değişen Kamu Yönetimi Anlayışı Çerçevesinde Yerel Yönetimler, Nobelyum Yayınları.

[5] Eryiğit, B. H. & Akpınar, M. (2018). "Yerel Yönetimler Ön Lisans Programı Öğrencilerinin Beklentileri ve Gelecek Kaygıları", Kent ve Kentleşme Çalışmaları Dergisi.

[6] T.C. Yasaları: 2709 sayılı 1982 Anayasası (m. 127), 5393 sayılı Belediye Kanunu (m. 49), 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu (m. 71), 5237 sayılı TCK (m. 6, 204, 257).

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=x7Uf0VXiVDI

6-9-YEREL YÖNETİMLERDE YOLSUZLUKLA MÜCADELEDE YÖNETİŞİM İLKE VE UYGULAMALARI

Amir Hükümlerin Uygulanmaması ve 30 Büyükşehirdeki Dava Konusu Yolsuzluk Modelleri İncelemesi

Dr. Mehmet Talat ŞİMDİ

ÖZET

Yerel yönetimlerde kamu hizmetlerinin etkin, verimli ve kamu yararına uygun sunulması; mali saydamlık ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin tam manasıyla tesis edilmesine bağlıdır. Ancak mevzuatımızda yolsuzluk ve usulsüzlükleri önlemeye dönük çok sayıda amir hüküm yer almasına rağmen, uygulamadaki denetim zafiyetleri ve takdir yetkilerinin kötüye kullanımı neticesinde ciddi bir kanun erozyonu ve "yasal sapma" olgusu yaşanmaktadır. Bu makalede, kamu ihale, belediye, kamu mali yönetimi ve etik mevzuatındaki amir hükümler ile fiili uygulamalar arasındaki çelişkiler akademik ve uygulamalı boyutta incelenmekte; 30 Büyükşehir Belediyesi bünyesinde yargıya ve denetim raporlarına yansıyan tipik yolsuzluk modelleri analiz edilerek iyi yönetişim ilkeleri çerçevesinde stratejik çözüm önerileri sunulmaktadır.

1. GİRİŞ: YASALARIN AMİR HÜKÜMLERİ VE "YASAL SAPMALAR" OLGUSU

Kamu yönetiminde yolsuzluk, kamu gücü ve takdir yetkisinin kişisel, siyasal veya belirli grupların çıkarları doğrultusunda kötüye kullanılması olarak tanımlanmaktadır[1]. Yerel yönetim organlarında gerçekleşen usulsüzlükler ve kamu zararları incelendiğinde, bu eylemlerin sanılanın aksine doğrudan kanuna açıkça aykırı biçimde değil, sıklıkla yasalardaki istisnalardan ve açıklar yararlanılarak, yani "uygunluk kılıfına büründürülmüş işlemler" (yasal sapmalar) kanalıyla yürütüldüğü görülmektedir[2].

Mevzuatımızda saydamlık, rekabet, kamu yararı ve hesap verebilirliği temin etmeye yönelik çok sayıda emredici (amir) hüküm bulunmasına karşın, yerel bürokrasideki vesayet ve denetim mekanizmalarının yetersizliği, takdir yetkilerinin sınırsızca kullanılmasıyla birleştiğinde kanunların amir hükümleri ve hukuki ruhu baypas edilmektedir[3].

2. AMİR HÜKÜMLER İLE FİİLİ UYGULAMA ARASINDAKİ ÇELİŞKİLER

Yerel yönetimlerde yolsuzluğa zemin hazırlayan temel etken, yürürlükteki mevzuat hükümleri ile sahadaki uygulama pratikleri arasında oluşan derin makastır. Bu çelişki dört temel mevzuat alanında belirginleşmektedir:

2.1. Kamu İhale Mevzuatı (4734 Sayılı Kamu İhale Kanunu)

1. **Amir Hüküm:** 4734 sayılı Kanun'un 5. maddesi uyarınca idareler, ihalelerde saydamlığı, rekabeti, eşit muameleyi, güvenirliği, gizliliği, kamuoyu denetimini ve kaynakların verimli kullanılmasını sağlamakla yükümlüdür. Temel ihale usulleri Açık İhale Usulü ve Belli İstekliler Arasında İhale Usulüdür[4].
2. **Fiili Uygulama / İhlal:** Uygulamada, yalnızca doğal afet, salgın hastalık ve acil hallerde kullanılması amir hükme bağlanan 21/b Pazarlık Usulü ile eşik değerlerin altındaki ihtiyaçlar için öngörülen 22/d Doğrudan Temin yöntemi olağan ihale usulü haline getirilmektedir[5]. İhaleler suni olarak parçalara bölünmekte, adrese teslim teknik şartnamelerle belirli yüklenicilere verilerek rekabet ortamı tamamen ortadan kaldırılmaktadır.

2.2. Yerel Yönetim Mevzuatı (5393 ve 5216 Sayılı Kanunlar)

1. **Amir Hüküm:** 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 20. maddesi gereğince meclis toplantıları halka açıktır. Bütçe, faaliyet raporları ve kesin hesapların kamuoyuna

duyurulması, 76. madde uyarınca Kent Konseyleri vasıtasıyla hemşehri hukukunun ve katılımın tesis edilmesi amir kuraldır[6].

2. **Fiili Uygulama / İhlal:** Meclis kararlarındaki mali ve teknik detaylar halktan gizlenmekte, imar planı değişiklikleri askı süreçlerinde vatandaşın erişimini zorlaştıracak biçimde pasifize edilmektedir. Kent Konseyleri ise karar alma mekanizmalarına dahil edilmeyip sembolik yapılara dönüştürülmektedir[7].

2.3. Kamu Mali Yönetimi Mevzuatı (5018 Sayılı Kanun)

1. **Amir Hüküm:** 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun 7. ve 8. maddeleri, kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli kullanılmasını, mali saydamlığı ve harcama yetkililerinin kamuoyuna hesap vermesini emreder[8].
2. **Fiili Uygulama / İhlal:** Büyükşehir belediyeleri, bütçe harcamalarını, araç kiralamalarını ve personel alımlarını doğrudan kendi bütçeleri yerine belediye iştiraki olan anonim şirketler (A.Ş.) üzerinden yürütmektedir. Böylece iştirakler Sayıştay ve 5018 sayılı Kanun'un katı denetim rejiminin dışına çıkarılarak örtülü aktarım merkezlerine dönüştürülmektedir[9].

2.4. Kamu Görevlileri Etik Mevzuatı (5176 Sayılı Kanun)

1. **Amir Hüküm:** 5176 sayılı Kanun ve ilgili yönetmelikler, kamu görevlilerinin çıkar çatışmasından kaçınmasını, tarafsızlığını korumasını, hediye almamasını ve kayırmacılık (patronaj) yapmamasını amirdir[10].
2. **Fiili Uygulama / İhlal:** Belediyelerde ve bağlı şirketlerde kadrolaşma ve terfilerde liyakat ilkesi yerine siyasal, akraba veya hemşehri bağları belirleyici olmaktadır. Etik Kurulu kararlarının bağlayıcı cezai yaptırımlardan yoksun olması ihlallerin cezasız kalmasına yol açmaktadır[11].

3. 30 BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİNDE DAVA VE SORUŞTURMA KONUSU OLAN YOLSUZLUK MODELLERİ

Adli yargı merciilerince açılan davalarda, İçişleri Bakanlığı Mülkiye Teftiş Kurulu özel inceleme raporlarında ve Sayıştay denetim tespitlerinde 30 Büyükşehir Belediyesi özelinde öne çıkan tipik usulsüzlük modelleri 5 ana kategoride özetlenebilir:

Yolsuzluk Modeli	Uygulama Yöntemi ve Mekanizması	İhlal Edilen Mevzuat ve Hukuki Sonuçlar
1. İmar Rantı ve Noktasal Plan Değişiklikleri	Emsal (E) artışlarıyla kişiye veya firmaya özel yoğunluk artırma, kat yüksekliği verme, yeşil alan ve donatı alanlarını ticari alana çevirme usulsüzlükleri[12].	3194 Sayılı İmar Kanunu amir hükümlerine aykırılık. Milyarlarca liralık kamu rantının özel şahıslara haksız transferi.
2. Belediye Şirketleri (A.Ş.) Üzerinden Kaynak Aktarımı	Belediye iştiraklerinin Sayıştay ve İhale Kanunu denetiminden kaçırılarak ihalesiz iş verme ve denetimsiz personel istihdam	5018 ve 4734 Sayılı Kanunların baypas edilmesi; iştiraklerin

Yolsuzluk Modeli	Uygulama Yöntemi ve Mekanizması	İhlal Edilen Mevzuat ve Hukuki Sonuçlar
	alanı olarak kullanılması[13].	sistematik zarara uğratılması.
3. Sosyal Yardım, Konser ve Etkinlik İhaleleri	Tanıtım, festival, organizasyon ve yardım kolisi alımı ihalelerinin 21/b pazarlık usulüyle fahiş fiyatlarla veya hayali işler üzerinden faturaklandırılması[14].	4734 Sayılı Kanun suistimali; TCK m. 257 (Görevi Kötüye Kullanma) ve sahte belge kullanımı.
4. Hizmet ve Araç Kiralama İhalelerinde Muvazaa	Araç kiralama, çöp toplama ve güvenlik ihalelerinde belirli firmaların araç parkına uygun adrese teslim teknik şartnamelerin hazırlanması[15].	TCK m. 235 (İhaleye Fesat Karıştırma) ve TCK m. 252 (Rüşvet) suçları.
5. Taşınmaz Devri ve Kiralamalarında Hileli İşlemler	Belediyeye ait kıymetli arsa, dükkan ve tesislerin ecrimisil veya adrese teslim	2886 Sayılı Devlet İhale Kanunu ve 5393 Sayılı

Yolsuzluk Modeli	Uygulama Yöntemi ve Mekanizması	İhlal Edilen Mevzuat ve Hukuki Sonuçlar
	hileli ihalelerle düşük bedelle yandaşlara devredilmesi veya kiralanması[16].	Kanun amir hükümlerini n ihlali.

4. ÇÖZÜM İÇİN İYİ YÖNETİŞİM VE MEVZUAT REFORMU ÖNERİLERİ

Yerel yönetimlerde amir hükümlerin kağıt üzerinde kalmayıp uygulamada geçerlilik kazanması ve yolsuzlukların kalıcı olarak engellenmesi için şu stratejik idari ve hukuki adımların atılması elzemdir:

1. **İhale İstisnalarının Kaldırılması ve Dijital Şeffaflık:** 4734 sayılı Kanun'daki 21/b ve 22/d istisnalarının kullanımı katı şartlara bağlanmalı; 30 Büyükşehir Belediyesindeki tüm ihaleler ve meclis oturumları canlı yayınlanarak dijital ortamda halkın erişimine açılmalıdır.
2. **Belediye Şirketlerinin Tam Denetime Alınması:** Belediye iştiraki olan tüm anonim şirketler istisnasız 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi Kanunu ve 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu kapsamına alınmalı, Sayıştay denetimi derinleştirilmelidir.
3. **"Önceden Denetim" (Ex-Ante) Sistemine Geçiş:** Denetim organları (Sayıştay ve Mülkiye Teftiş Kurulu) yalnızca olay gerçekleştikten sonra ceza kesen değil; mevzuat boşluklarını ve riskli alanları önceden tespit edip sistem içi kontrolü sağlayan önleyici denetim modelini hakim kılmalıdır[17].

4. **İmar Rantının Kamulaştırılması ve Harita Tabanlı Askı:** Parsel bazlı kişiye özel imar artışları tamamen yasaklanmalı, rant artışları yüksek oranda vergilendirilerek kamuya aktarılmalıdır. İmar planları harita tabanlı şeffaf sistemlerle yayımlanmalıdır.
5. **Cezai Yaptırımlı Etik ve Liyakat Rejimi:** Kamu Görevlileri Etik Kurulu kararları bağlayıcı cezai ve idari yaptırımlarla desteklenmeli; belediye kadrolarında liyakat esaslı sınav ve performans ölçüm sistemleri zorunlu tutulmalıdır.

DİPNOTLAR VE KAYNAKÇA

1. Çukurçayır, M. A., Özer, M. A., & Turgut, K. (2012). Yerel Yönetimlerde Yolsuzlukla Mücadelede Yönetişim İlke ve Uygulamaları. Sayıştay Dergisi, (86), s. 2-4.
2. Bahçıvan, G. (2006). Yönetişim ve Türkiye Uygulaması (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, s. 51-53.
3. Tekeli, İ. (2007). Yerelleşme ve Yolsuzluk. TEPAV 3. Yolsuzlukla Mücadele Konferansı, Ankara, s. 2-5.
4. 4734 Sayılı Kamu İhale Kanunu, RG: 22.01.2002/24648, m. 5.
5. Arısoy, S. (2011). Yolsuzlukla Mücadelede Denetimin Rolü. Sayıştay Dergisi, S. 82, s. 15-22.
6. 5393 Sayılı Belediye Kanunu, RG: 13.07.2005/25874, m. 20, 76.
7. Yiğit, M. (2008). Türkiye'de Yerel Yönetimlerde Katılım ve Demokrasi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atılım Üniversitesi, Ankara, s. 47-50.
8. 5018 Sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu, RG: 24.12.2003/25326, m. 7, 8.
9. Polat, N. (2003). Saydamlık, Hesap Verme Sorumluluğu ve Denetimin Etkinliği. Sayıştay Dergisi, S. 49, s. 67.
10. 5176 Sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması Hakkında Kanun, RG: 08.06.2004/25486.

11. Köseoğlu, Ö., Yurttaş, F., & Selek, C. (2011). Yolsuzluğu Önlemede Kullanılan Araçlar. Kamu Etiği Dergisi, C. 3, S. 1, s. 152.
12. T.C. Sayıştay Başkanlığı (2022-2024). Büyükşehir Belediyeleri Genel Denetim Raporları İmar İncelemeleri Bölümü, Ankara.
13. İçişleri Bakanlığı Mülkiye Teftiş Kurulu (2023). Belediye İştiraklerinin Denetimi Özel İnceleme Raporu, Ankara.
14. Kamu İhale Kurumu (2024). Pazarlık Usulü (21/b) Uygulama Analiz Raporu, Ankara.
15. T.C. Adalet Bakanlığı (2023). İhaleye Fesat Karıştırma ve Rüşvet Suçları Adli İstatistik Bülteni, Ankara.
16. Saygılıoğlu, N. (2010). Değişen Devlet Yapısı Karşısında Yolsuzluk Gerçeği. Denetim Dergisi, S. 78, s. 24.
17. DPT (2007). 9. Kalkınma Planı Kamuda İyi Yönetişim Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, s. 15-16.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=9Jq9oWvitAs

6-10- 17 AĞUSTOS'UN YIL DÖNÜMÜNDE DEPREM VERGİLERİ VE EVKA MODELİ

17 Ağustos 1999 gecesi saat 03.02'de Marmara Bölgesi'ni sarsan 7,4 büyüklüğündeki yıkıcı felaketin üzerinden tam 27 yıl geçti. Kocaeli, Sakarya, Yalova, İstanbul ve Düzce'de 17 bini aşkın canımızı yitirdiğimiz o büyük afetin ardından kamu maliyesinde doğan devasa finansman ihtiyacı, Türkiye'nin vergi mimarisinde kalıcı izler bıraktı.

Afetin hemen ardından, 26 Kasım 1999 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan **4481 sayılı Kanun** ile geçici olarak altı ana vergi kalemi ihdas edildi:

1. Ek Gelir Vergisi
2. Ek Kurumlar Vergisi
3. Ek Emlak Vergisi
4. Ek Motorlu Taşıtlar Vergisi
5. Özel İşlem Vergisi
6. Özel İletişim Vergisi (ÖİV)

Bu kalemlerden ilk beşi süresi dolunca uygulamadan kalktı. Ancak **Özel İletişim Vergisi (ÖİV)**, 2003 yılında 5035 sayılı Kanun ile kalıcı hale getirilerek vergi sistemimizin ayrılmaz bir parçası oldu. Kamuoyunda "Deprem Vergisi" olarak anılan ÖİV'nin kalıcılaşmasının temel nedeni; vergi idarelerinin aradığı yüksek verimlilik ve birkaç GSM operatörü üzerinden sıfıra yakın idari maliyetle tahsil edilebilme kolaylığıydı.

BÜTÇE PRENSİPLERİ AÇISINDAN TOPLANAN VERGİLERİN ANALİZİ

1999 yılından bu yana toplanan ÖİV tutarı nominal olarak yüz milyarlarca lirayı, güncellenmiş reel değerleriyle ise trilyonlarca lirayı aşmıştır. Vatandaş nezdinde haklı olarak "Bu paralar doğrudan deprem hazırlığına ve kentsel dönüşüme harcanmalı"

algısı bulunsa da kamu maliyesinin temel mantığı burada farklı bir tablo ortaya koymaktadır.

1. Adem-i Tahsis (Bütçede Birlik) İlkesi

5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun temel prensipleri gereğince, genel bütçede toplanan vergiler belirli bir kamu giderine tahsis edilemez. Vergi gelirleri tek bir havuzda toplanır ve devletin genel giderleri (personel, altyapı, sağlık, eğitim, borç servisi) için harcanır. Hukuki ve teknik açıdan ÖİV, özel amaçlı bir "fon" değil, genel bütçe geliridir.

2. Şeffaflık ve Hesap Verilebilirlik Sorunu

Vergilerin havuz sistemine girmesi nedeniyle toplanan kaynağın doğrudan kaç adet dirençli konut yapımında veya kentsel dönüşüm projesinde kullanıldığını izlemek imkânsız hale gelmektedir. Bu durum, kamu maliyesinde şeffaflık ilkesini zedelemekte ve toplum ile idare arasındaki güven bağını zayıflatmaktadır.

RANT PROJELERİNE KARŞI BİR ALTERNATİF: İZMİR EVKA MODELİ

Toplanan kaynağın verimli kullanımı kadar, afete dirençli kentlerin nasıl inşa edileceği de hayati bir konudur. Bu noktada yerel yönetimler tarihimizden son derece somut ve başarılı bir örnek öne çıkmaktadır: **İzmir EVKA (Ev Kazandırma) Modeli.**

1984 yılında Dr. Burhan Özfatura'nın İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı döneminde başlatılan bu model ile iki dönemde toplam **35.000 konut** imal edilmiştir. Tarıma elverişsiz, jeolojik açıdan sağlam kayalık alanlarda inşa edilen bu konutlar, o günün şartlarında adeta "bir televizyon taksidi" tutarındaki bedellerle dar ve orta gelirli ailelere teslim edilmiştir.

EVKA Modelini Başarılı Kılan 4 Temel Esas:

1. **Şeffaf İhale Süreci:** Tüm yapım ihaleleri kamuoyuna açık ve rekabetçi koşullarda yürütülmüştür.
2. **Bağımsız Mesleki Denetim:** İnşaatların alan ve teknik denetimleri tarafsız meslek odaları (İnşaat Mühendisleri Odası, Mimarlar Odası vb.) tarafından yapılmış; hakediş ödemeleri bu bağımsız teknik onaylara bağlanmıştır.
3. **Devlet Destekli Altyapı:** Arsa temini ve Toplu Konut Fonu kaynaklarıyla maliyetler minimize edilmiştir.
4. **Yapıcı Vesayet Denetimi:** Merkezi idarenin yerel yönetim üzerindeki vesayet denetimi, hizmeti engelleyen siyasi bir baskı aracı olarak değil; idarenin bütünlüğü ilkesine uygun, kamu hizmetini hızlandıran ve kurallara uyumu denetleyen rehberlik mekanizması olarak işletilmiştir.

SONUÇ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Depremin üzerinden 27 yıl geçmişken, kentlerimizi rant eksenli kentsel dönüşüm anlayışından kurtarmak ve bütçe şeffaflığını sağlamak için şu adımlar atılmalıdır:

1. **Şartlı Tahsis ve Özel Fon Düzenlemesi:** ÖİV gibi kamuoyunda doğrudan depremle özdeşleşmiş vergiler için 5018 sayılı Kanun'da istisna tanımlanarak, bu gelirler doğrudan *"Kentsel Dönüşüm ve Afet Önleme Fonu"*na aktarılmalı ve harcama dökümleri yıllık olarak kamuoyuna ilan edilmelidir.
2. **Hukuki Vesayet Anlayışı:** Merkezi yönetimin yerel idareler üzerindeki vesayet denetimi özerkliği kısıtlayıcı bir engel olmaktan çıkarılmalı, kamu yararı odaklı rehberliğe dönüştürülmelidir.
3. **EVKA Modelinin Yaygınlaştırılması:** Fay hatları üzerindeki ülkemizde kentsel dönüşüm; ucuz arsa tahsisi, şeffaf ihale ve bağımsız meslek odalarının denetimini esas alan EVKA felsefesiyle ulusal ölçekte uygulanmalıdır.

YouTube:
https://www.youtube.com/watch?v=zY4FCDUY51A

6-11-GELENEKTEN GELECEĞE MUHTARLIK MÜESSESESİNİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI: EKOLOJİK DÖNÜŞÜM, YAĞMUR HASADI, KENT BOSTANLARI VE KENDİ KENDİNE YETEN YEREL YÖNETİM MODELİ

Dr.Mehmet Talat Şimdi

ÖZET

Türk siyasal ve idari teşkilat yapısının en köklü taşra örgütlenmelerinden biri olan muhtarlık müessesesi, tarihsel süreç içerisinde merkez ile toplum arasında bir temsil ve denetim mekanizması olarak işlev görmüştür. Günümüzde dijitalleşme ve idari merkezileşme neticesinde işlev kaybı tartışmalarıyla karşı karşıya kalan bu kurumun; küresel iklim değişikliği, su stresi, gıda güvenliği ve yerel dayanıklılık krizleri çerçevesinde yeniden yapılandırılması stratejik bir zorunluluktur. Bu çalışma, muhtarlığın tarihsel-hukuki gelişimini incelemekte; kuruma kent bostanları, yağmur suyu hasadı, kompost ve geri dönüşüm yönetimi ile üretilen ürünlerin adil pazarlanması, ortak mahalle fonu mekanizması ve merkezi idare ile yerel yönetimlerden kaynak aktarılmasını merkeze alan yeni bir ekolojik ve katılımcı model sunmaktadır. Çalışma ayrıca kamu kaynaklarının hedeflenen ekolojik üretime aktarılmasında mali şeffaflık, performans göstergeleri ve mahalle ölçekli denetim kriterlerinin esaslarını ayrıntılı olarak tartışmaktadır.

1. GİRİŞ VE TARİHSEL ARKA PLAN

Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze muhtarlık teşkilatı, devlet-toplum ilişkilerinin yerel ölçekteki temel temsil noktasını oluşturmuştur. 19. yüzyılın başlarına kadar Osmanlı idaresinde taşra organizasyonu ve mahalle düzeni; kadılar, mahalle imamları, ayanlar, lonca pirleri ve gayrimüslim topluluklarda ise "kocabaşı" ile vakıf mütevellileri aracılığıyla yürütülmekteydi.

1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının (Vaka-i Hayriye) ardından ortaya çıkan asayiş, vergi ve nüfus denetimi ihtiyacına cevaben ilk muhtarlık teşkilatı II. Mahmud döneminde, 1829 yılında İstanbul'da (Bilâd-ı Selâse: Galata, Üsküdar, Eyüp) kurulmuştur. II. Mahmud bu reformla dini otoritelerin idari güçlerini sınırlamayı ve merkezin otoritesini doğrudan mahallere taşımayı hedeflemiştir. 1833 yılında Kastamonu Sancağı'nda denenerek başarılı olan sistem, fermanlarla Anadolu ve Rumeli'ye yaygınlaştırılmış; Muhtar-ı Evvel ve Muhtar-ı Sani yapılandırması tesis edilmiştir. 1864 ve 1871 Vilayet Nizamnameleri ile de Muhtarlık ve İhtiyar Meclisleri tam bir hukuki zemine oturtulmuş, muhtarlar devletin en alt idari mülki memuru statüsünü kazanmıştır.

2. CUMHURİYET DÖNEMİ VE YASAL MEVZUATIN EVRİMİ

Cumhuriyet idaresi, köy ve mahalle yönetimini idari ve hukuki açıdan birbirinden tamamen ayırmış, iki ayrı statü tanımlamıştır. 18 Mart 1924 tarihli ve 442 sayılı Köy Kanunu ile köy idaresi, kamu tüzel kişiliğine sahip özerk bir idari birim olarak yapılandırılmıştır. Karar organı Köy Derneği ve İhtiyar Meclisi, yürütme organı ise hem devletin yetkilisi hem halkın temsilcisi olan Köy Muhtarı olmuştur.

Şehirlerdeki mahalle muhtarlıkları ise 10 Haziran 1933 tarihli ve 2295 sayılı Kanun ile lağvedilmiş, görevleri belediyelere devredilmiştir. Ancak ortaya çıkan 11 yıllık yönetim ve denetim boşluğu neticesinde, 10 Nisan 1944 tarihli ve 4541 sayılı "Şehir ve Kasabalarda Mahalle Muhtar ve İhtiyar Heyetleri Teşkiline Dair Kanun" çıkarılarak mahalle muhtarlıkları yeniden ihdas edilmiştir. Mahalle muhtarlıklarının köy muhtarlıklarından temel farkı, kamu tüzel kişiliklerinin ve öz bütçelerinin bulunmamasıdır.

3. 6360 VE 7254 SAYILI KANUNLAR: HUKUKİ VE MALİ DÖNÜŞÜM

12 Kasım 2012 tarihinde kabul edilen 6360 sayılı Büyükşehir Yasası, 30 büyükşehirdeki tüm köylelerin ve belde belediyelerinin tüzel kişiliğini kaldırarak bunları bağlı bulundukları ilçe belediyelerine mahalle olarak bağlamıştır. Bu durum binlerce köy muhtarlığının kapanmasına, mülklerinin belediyelere devredilmesine ve karar organı olan Köy Derneği mekanizmasının yok olmasına yol açmıştır.

İdari / Hukuki Kriter	Köy Muhtarlığı (442 Sayılı Kanun)	Mahalle Muhtarlığı (4541 / 5393 Sayılı Kanun)
Tüzel Kişilik	Var (Kamu Tüzel Kişiliği)	Yok (Belediye Alt Birimi)
Mali Yapı	Köy Bütçesi / Salma ve İmece	Harç Gelirleri / Devlet Ödeneği
Katılım Mekanizması	Köy Derneği (Doğrudan Demokrasi)	Sandık Bazlı Temsili Seçim
6360 Sonrası Durum	Büyükşehirlerde Kaldırıldı	Kapsama Alanı ve Sayısı Artırıldı

6360 sayılı Kanun'un kırsal alanda yarattığı tarımsal kriz ve yükümlülükler üzerine, 2020 yılında 7254 sayılı Kanun ile "Kırsal Mahalle" statüsü ihdas edilmiştir. Bu düzenleme ile mahalleye dönüşen köylere (başvuruları halinde) Emlak Vergisi muafiyeti, içme suyu ücretlerinde %75'e varan indirimler ve bazı harç muafiyetleri tanınarak mali bir esnetme sağlanmıştır.

Günümüzde 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 9. maddesi gereğince mahalle muhtarı, karar alıcı bir organdan ziyade belediye ile halk arasında bir talep takipçisi ve koordine edici köprü rolündedir.

4. YENİDEN YAPILANDIRMA MODELİ: EKO-MUHTARLIK VE KENDİ KENDİNE YETEN YEREL YÖNETİM

Dijitalleşme ile geleneksel bürokratik işlevlerini kaybeden muhtarlık müessesesi, günümüz ekolojik ve ekonomik krizleri karşısında stratejik bir dönüşüm geçirmek zorundadır. Muhtarlıklar; iklim değişikliğiyle mücadele, su yönetimi, geri dönüşüm, kent bostanları ve adil gelir paylaşımı ile yerel gıda güvenliğinin sağlanmasında kolektif mahalle örgütlenmesinin lideri olarak yeniden kurgulanmalıdır.

4.1. Su Dirençliliği: Yağmur Suyu Hasadı ve Altyapı Finansmanı

İklim değişikliğinin getirdiği kuraklık riskine karşı, her muhtarlık bünyesinde yağmur suyu hasadı sistemleri zorunlu hale getirilmelidir. Kamusal binaların, pazar yerlerinin ve mahalle merkezlerinin çatı alanlarından toplanan yağmur suları depolanarak kent bostanlarının sulanmasında ve mahalle temizliğinde kullanılmalıdır. İlk kurulum ve bakım maliyetleri; merkezi idare teşvikleri, yerel yönetim bütçe aktarımları, atık geri dönüşüm gelirleri ve kent bostanları ortak satış fonundan karşılanmalıdır.

4.2. İklim Değişikliği ve Atık Yönetimi (Sıfır Atık ve Kompost)

Önerilen modelde muhtarlıklar, Sıfır Atık Politikalarının mahalle ölçeğindeki birincil uygulayıcısıdır. Muhtarlık koordinasyonunda evsel organik atıklar toplanarak kompost alanlarında işlenmeli, elde edilen organik gübre kent bostanlarının toprağını beslemede kullanılmalıdır. Geri dönüştürülebilir atıkların

satışından elde edilen gelir doğrudan mahalle öz kaynak fonuna aktarılmalıdır.

4.3. Üretime Dönük Çalışmalarda Kamu Kaynağı Tahsisi (Merkezi ve Yerel İdare)

Modelin hayata geçirilmesi ve sürdürülebilirliği, muhtarlıkların finansal olarak güçlendirilmesine ve öz kaynaklar dışında makro kamu kaynaklarıyla desteklenmesine bağlıdır:

1. **Merkezi İdare Katkısı:** Tarım ve Orman Bakanlığı ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı yıllık bütçelerinden "Mahalle Ekolojik Üretim Ödeneği" kalemi oluşturulmalıdır. Bu kaynak, yerel yerli tohum bankalarının kurulması, yağmur suyu depolama altyapısı ve kompost makinelerinin temininde ayni ve nakdi hibe olarak doğrudan muhtarlıklara aktarılmalıdır.
2. **Yerel Yönetim (Belediye) Katkısı:** 5393 sayılı Belediye Kanunu uyarınca ilçe ve büyükşehir belediyeleri, öz gelirlerinin belirli bir oranını (%1 ile %2 arasında) mahalle kent bostanlarının altyapısı, arazi tahsisi ve teknik personel (ziraat mühendisi, peyzaj mimarı) desteğine ayırmakla yükümlü kılınmalıdır.
3. **Alım Garantisi ve Sosyal Destek:** Belediyeler, mahalle bostanlarında üretilen fazla ürünü sosyal yardım kapsamında ihtiyaç sahiplerine dağıtmak ve belediye iktisadi işletmelerinde (aşevleri, sosyal tesisler) kullanmak üzere taban fiyat garantisi ile satın almalıdır.

4.4. Kent Bostanları, Ürünlerin Pazarlanması ve Hakça Dağıtım Modeli

Kamuya ait atıl araziler, okul bahçeleri ve uygun park alanlarında kurulacak "Muhtarlık Kent Bostanları", hem yerel gıda arzını güvenceye alacak hem de mahalle ölçeğinde katılımcı bir ekonomi yaratacaktır:

1. **Emeğe Göre Dağıtım:** Kent bostanlarında çalışan mahalle sakinleri ve gönüllüler, üretime katkı sundukları saat/emek oranında elde edilen taze ürünlerden doğrudan pay alacaklardır.
2. **Kolektif Pazarlanma ve Satış:** Ürünlerin ihtiyaç fazlası kısmı, muhtarlık önderliğinde kurulacak "Mahalle Üretici Pazarları" veya kooperatifler aracılığıyla doğrudan tüketiciye satılacaktır.
3. **Ortak Mahalle Fonu ve Finansman:** Pazarlama gelirlerinin belirli bir yüzdesi (örneğin %30), mahalle muhtarlığı bünyesindeki ortak fona aktarılacaktır. Bu fon; yağmur suyu depolama depoları ve filtrelerinin maliyetlerinin karşılanması, bostan ekipmanlarının yenilenmesi ve mahalledeki dar gelirli aileler ile öğrencilere sosyal yardım sağlanması amacıyla kullanılacaktır.

4.5. Kamu Kaynaklarının Denetim Kriterleri ve Şeffaflık Mekanizmaları

Merkezi ve yerel idareden aktarılan kamu kaynakları ile bostan ve atık satışlarından elde edilen gelirlerin mevzuata uygun, etkin ve yolsuzluktan uzak kullanımını temin etmek için üç kademeli denetim modeli uygulanmalıdır:

1. **Mahalle Bağımsız Denetim Komisyonu (Halk Denetimi):** Mahalledeki seçmenler arasından kura usulüyle belirlenen, her yıl yenilenen ve siyasi parti temsilciliği bulunmayan 3 kişilik gönüllü denetim heyeti kurulmalıdır. Tüm gelir, gider ve üretim bilançoları muhtarlık panolarında ve dijital sistemlerde şeffafça ilan edilmelidir.
2. **Performans Odaklı İdari Denetim:** Yerel yönetimler ve Mülki İdare (Kaymakamlık/Valilik), aktarılan fonların kullanımını somut ekolojik hedeflere göre denetlemelidir. "Toplanan Yağmur Suyu Miktarı (m^3)", "İşlenen Kompost Tonajı", "Üretilen Gıda Miktarı (kg)" ve "Faydalanan Hane

Sayısı" gibi ölçülebilir performans kriterleri denetimin temel parametreleri olacaktır. Sezonluk hedeflerini tutturamayan muhtarlıklara ek kaynak aktarımı durdurulacaktır.

3. **Sayıştay ve Mali Denetim:** Mahalle Bütçesi ve İklim Fonu, kamu kaynağı tüzel niteliği kazandırılarak ilçe belediyesinin tabi olduğu mali denetim esaslarına göre yılda bir kez mülki idare müfettişleri ve Sayıştay denetimine açık tutulmalıdır.

4.6. Kırsal Alanlarda Kolektif Üretim ve İmece İhyası

6360 sayılı Kanun ile yitirilen "Köy Derneği" bilinci, kırsal mahallelerde üretici kooperatifleri ve muhtarlık iş birliğiyle yeniden ihya edilmelidir. Muhtar, kırsal üretimde ürünlerin pazarlanması, girdi maliyetlerinin düşürülmesi ve yağmur suyu göletlerinin oluşturulmasında tarımsal imecenin resmi koordinatörü kılınmalıdır.

5. SONUÇ VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

II. Mahmud'dan günümüze taşra idaresinin en dirençli unsuru olan muhtarlık kurumu, kapatılması veya dar bir bürokrasiye hapsedilmesi gereken bir yapı değildir. Aksine, yüzyılı aşkın idari birikimi ile küresel iklim krizine, su kıtlığına ve ekonomik zorluklara karşı yerel dirençliliğin (resilience) anahtarıdır. Bu doğrultuda:

1. 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 9. maddesine eklenecek bir fıkra ile muhtarlıklara "Yağmur Suyu Hasadı, Kent Bostanları Kurma, İmece Usulü Üretim ve Ortak Mahalle Fonu Yönetme" hususunda yasal yetki ve sınırlı bütçe hakkı tanınmalıdır.
2. Merkezi idare (Tarım ve Çevre Bakanlıkları) ile yerel yönetimlerin yıllık bütçelerinden muhtarlıklara doğrudan ekolojik üretim ve su yönetimi için pay ayrılması yasal zorunluluk haline getirilmelidir.

3. Muhtarlıklara aktarılan kaynakların, kent bostanı satışlarının ve geri dönüşüm gelirlerinin kaydedildiği, Sayıştay denetimine ve mahalle sakinlerinin erişimine açık "Mahalle İklim ve Sosyal Dayanışma Bütçesi" oluşturulmalıdır. Kaynak kullanımında metreküp bazlı su tasarrufu ve ton bazlı rekolte denetim kriteri olarak esas alınmalıdır.
4. Muhtarlar ve İhtiyar Heyetleri; yağmur suyu depolama teknikleri, kompost üretimi, kooperatifçilik, ekolojik tarım ve mali yönetim hususlarında eğitilerek birer "Yerel Eko-Lider" haline getirilmelidir.

DİPNOTLAR / KAYNAKÇA

1. Ergin, Osman Nuri (1995). Mecelle-i Umûr-ı Belediyye, Cilt 1-5, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, s. 312-320.
2. Çadırcı, Musa (1970). "Türkiye'de Muhtarlık Teşkilatının Kurulması Üzerine Bir İnceleme", Belleten, Cilt 34, Sayı 135, s. 409-420.
3. Ortaylı, İlber (2000). Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 75-88.
4. 18.03.1924 tarihli ve 263 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 442 Sayılı Köy Kanunu.
5. 15.04.1944 tarihli ve 5686 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4541 Sayılı Şehir ve Kasabalarda Mahalle Muhtar ve İhtiyar Heyetleri Teşkiline Dair Kanun.
6. 06.12.2012 tarihli ve 28489 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması Hakkında Kanun.
7. 16.10.2020 tarihli ve 31276 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 7254 Sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun.

8. 13.07.2005 tarihli ve 25874 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 5393 Sayılı Belediye Kanunu.
9. Keleş, Ruşen (2014). Yerinden Yönetim ve Siyaset, 10. Baskı, İstanbul: Cem Yayınevi, s. 185-210.
10. Tortop, Nuri; Aykaç, Burhan; Yayman, Hüseyin; Özer, M. Akif (2018). Mahalli İdareler Yönetimi, 9. Baskı, Ankara: Nobal Yayın Dağıtım, s. 142-165.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=GFdsZ-Ik8Co

6-12-KENTSEL KİMLİKTE "YERLİ" VE "YABANCI" DENGESİ: İZMİR VE MARDİN ÖRNEĞİNDE DEMOGRAFİK DÖNÜŞÜM, TÜRK DÜNYASI GÖÇÜ VE SEKTÖREL BİR YEREL YÖNETİM MODELİ

Yazar: Dr. Mehmet Talat Şimdi

Konu: Yerel Yönetimlerde Kent Kimliği, Vatandaşlık Önceliği, Türk Dünyası Entegrasyonu ve Demografik Sürdürülebilirlik Analizi

I. GİRİŞ VE PROBLEMİN ÇERÇEVESİ

Suriye iç savaşı sonrasında yaşanan kitlesel nüfus hareketleri, Türkiye'nin kamu yönetimi ve kentleşme tarihinde niteliksel bir kırılma yaratmıştır. Yaklaşık 80 milyonluk ülke nüfusunun %5'ini aşan 4 milyonu aşkın sığınmacı kütlesinin kentsel alanlara eklemlenmesi, konuyu klasik bir göç yönetimi sınırından çıkarıp kentsel bütünleşme, kamu kaynaklarının adil dağıtımı ve toplumsal barış meselesine dönüştürmüştür. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı'nın verilerine göre Türkiye genelinde geçici koruma altındaki Suriyeli nüfusu yaklaşık 2,26 milyon seviyesinde olup kentsel yığılma dinamizmini sürdürmektedir.

Yerel düzeyde değerlendirildiğinde kentsel demografi üzerindeki baskı bazı illerimizde kriz boyutuna ulaşmıştır. Rapor verilerine göre sınır ve metropol kentlerdeki Suriyeli sığınmacı oranları şu şekildedir:

- **Kilis:** %86,6
- **Hatay:** %28,16
- **Şanlıurfa:** %22,84
- **Gaziantep:** %21,04
- **Mersin:** %11,51
- **Adana:** %10,44

Bu asimetrik nüfus yığılması; altyapı, konut, yerel kamu hizmetleri, sosyal doku ve idari kapasite üzerinde ağır yükler oluşturmakta; ev sahibi kitle ile yeni gelen unsurlar arasında uyum ve statü çatışmalarını tetiklemektedir.

Dış Dinamikler ve Jeopolitik Gelişmeler	**Demografik ve Ekonomik Etkiler**	**Stratejik Fırsat ve Çözüm Modeli**
• Suriye'nin ABD "Terörü Destekleyen Ülkeler" listesinden çıkarılması • PYD'nin Şam yönetimine entegrasyonu ve çözülme süreci	• Suriyelilerin güvenli ve onurlu dönüş süreci • Yerli nüfusta iş gücü ve doğurganlık açığı • Yaşlanan metropol baskısı	• Ahıska Türkleri ve Türk Dünyası göç kabulü • Sosyal entegrasyon modeli • Tehdidin stratejik fırsata dönüştürülmesi

1. Uluslararası Siyasetteki Yeni Dönemeç ve Onurlu Geri Dönüş Süreci

Suriye'nin ABD tarafından "Terörü Destekleyen Ülkeler" listesinden çıkarılması ve ayrılıkçı PYD yapısının Şam'daki yeni merkezi yönetime entegre olması/fesh edilmesiyle birlikte, Suriye'de siyasi istikrar ve güvenlik mimarisi yeni bir evreye girmiştir. Bölgesel aktörlerin ve uluslararası diplomasinin temin ettiği bu yeni ortam, Türkiye'de geçici koruma altında bulunan Suriyelilerin ülkelerine güvenli, gönüllü ve onurlu geri dönüş sürecini hızlandırmıştır.

2. Geri Dönüşlerin Kentsel İş Gücü ve Demografi Üzerindeki Yansımaları

Suriyeli nüfusun ülkelerine dönmesi, özellikle sınır illerinde ve sanayi metropollerinde yıllardır oluşan "ucuz ve kayıtsız iş gücü" bağımlılığında bir boşluk yaratacaktır. Bununla birlikte, Türkiye genelinde ve özellikle metropollerde (İzmir örneğinde olduğu gibi) TÜİK verilerine göre doğurganlık hızının 1,10–1,42 seviyelerine gerilemesi, genç nüfus ivmesinin kaybolması ve toplam nüfusun hızla yaşlanması; geri dönüşlerle birleştiğinde ciddi bir **demografik açık** ve **yerli iş gücü darboğazı** doğurma riski taşımaktadır.

II. YASAL STATÜ VE İZMİR-MARDİN VERİ ANALİZİ

1. Yasal Statü Çerçevesi

Türkiye'deki hukuki mevzuata göre sığınmacı ve yabancı nüfus varlığı üç temel yasal statüde sınıflandırılmaktadır:

1. **Geçici Koruma Statüsü:** Kitlesel göç hareketleriyle Türkiye'ye gelen ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında kayıt altına alınan kişileri kapsar.
2. **Uluslararası Koruma (Mülteci / Şartlı Mülteci / İkincil Koruma):** Bireysel sığınma başvurusu yapan yabancıları kapsar.

3. **İkamet İzni (Yasal Yerleşim):** Eğitim, çalışma, aile veya gayrimenkul edinimi yoluyla yasal izinle ikamet eden yabancıları kapsar.

2. İzmir ve Mardin İllerine Ait Nüfus İstatistikleri

İl	Geçici Koruma Kapsamındaki Nüfus	Baskın Gelinen Ülke	Diğer Öne Çıkan Menşe Ülkeler / Statüler
İzmir	~110.000 - 115.000	Suriye (%98+)	Afganistan, Irak, İran, Somali (Uluslararası Koruma); Rusya, Ukrayna, Orta Asya (İkamet)
Mardin	~45.000 - 50.000	Suriye (%99+)	Irak (Ticari / Akrabalık bağları)

3. Doğurganlık ve Yaşlanma İstatistikleri

1. **İzmir:** TÜİK resmî verilerine göre kadın başına **1,10 çocuk** toplam doğurganlık hızı ile Bartın'ın (1,09) ardından Türkiye'nin doğurganlık oranı en düşük 2. ili konumundadır. İlk doğum yapma yaşı **28,7** olup nüfus hızla yaşlanmaktadır. Suriyelilerin geri dönüşüyle birlikte İzmir sanayisi ve hizmet sektörü nitelikli/mavi yaka iş gücü açığı ile karşı karşıya kalacaktır.
2. **Mardin:** Kadın başına **2,23 çocuk** doğurganlık hızıyla genç bir nüfusa sahip olmakla birlikte, kentsel dönüşüm ve ekonomik göç sebebiyle genç iş gücünü tutmakta zorlanmaktadır.

III. KAVRAMSAL VE TARİHSEL ÇERÇEVE

1. Kentlilik Bilinci ve Hak Talep Skalası

Raymond Williams'ın vurguladığı üzere kent (city) kavramı, Latince civitas (topluluğa/ulusa ait olma) sözcüğünden türemiş olup sosyo-kültürel bir aidiyet ve kimlik inşa eder. Kentlilik bilinci yükseldikçe bireyler kentsel refahtan pay almayı, kültür, sanat ve sosyal hakları aktif talep ederler. Düşük bilinç seviyesinde ise talepler barınma ve beslenme gibi asgari düzeyde kalmaktadır.

2. Tarihsel Süreçte "Yerli" ve "Yabancı" Statüsü

1. **Klasik/Osmanlı Dönemi:** Tımar/ikta toprak sisteminde kentsel alanlar zanaatkar ve askerlere açık; tarımsal üretimi sağlayan reaya kentin "yabancısı" sayılmıştır. Kentte yaşamak başlı başına idari ve mali bir statü simgesiydi.
2. **Sanayi Devrimi Dönemi:** Fabrikaların iş gücü ihtiyacıyla kente akan kitleler kentin çeperlerine (getto/rayon) yerleştirilmiş ve uzun süre alt sınıf olarak ötekileştirilmiştir.

IV. TÜRKİYE'DE DÖNÜŞEN "YERLİLİK" STATÜSÜ VE DEMOGRAFİK TEHDİT

Türkiye'de 1950 sonrası hız kazanan iç göç tam anlamıyla entegrasyonla sonuçlanmamış, hemşehrilik dernekleri üzerinden gelinen yer kimliği korunmuştur. Suriyeli sığınmacı akınıyla birlikte iç göç kökenli kitleler kendilerini "Kentin Asli Yerlisi" olarak konumlandırmış ve kentsel kaynaklardan hak talep etme aracı kılmışlardır.

Suriyelilerin dönüşüyle birlikte ortaya çıkacak demografik ve ekonomik boşluk, yabancı karşıtlığı (ksenofobi) riskini azaltacak olsa da üretim çarklarının durması ve nüfus yaşlanması riskini beraberinde getirecektir. Bu süreçte **tehdidi fırsata dönüştürmenin** yolu, tarihsel ve sosyo-kültürel bağlarımızın bulunduğu **Türk Dünyası'ndan planlı göç ve entegrasyon** politikalarının devreye sokulmasıdır.

V. TEHDİDİ FIRSATA ÇEVİRME: AHISKA TÜRKLERİ VE TÜRK DÜNYASI GÖÇÜ VE ENTEGRASYON MODELİ

Suriyelilerin vatanlarına dönüşü ile boşalacak kentsel ikamet ve istihdam alanları, Türkiye'nin azalan nüfus dinamizmini tazelemek ve soydaşlık hukukunu tesis etmek adına tarihî bir fırsat sunmaktadır. Ahıska Türkleri başta olmak üzere Türk Cumhuriyetleri ve akraba topluluklardan kabul edilecek planlı göç dalgası; kültürel dokuyla uyumlu, hızlı entegre olabilen ve kentsel aidiyeti yüksek bir demografik aşı sağlayacaktır.

Aşama	Aşamalar ve Yönetim Alanı	Temel Eylemler ve Uygulama Adımları
1	**Hukuki ve İdari Düzenleme**	Ahıska Türkleri ve soydaşlara istisnai vatandaşlık imkânı sunulması Çalışma izinleri ve bürokratik prosedürlerin kolaylaştırılması
2	**Mekânsal ve Kontrollü Yerleşim Düzenleme**	Suriyelilerin geri dönüşüyle boşalan konut ve sosyal alanlara soydaş ailelerin planlı yerleşimi İzmir ve Mardin ölçeğinde dengeli kentsel nüfus planlaması
3	**Sektörel ve İş Gücü Uyum**	Sanayi, tarım ve hizmet sektörlerinde soydaş

Aşama	Aşamalar ve Yönetim Alanı	Temel Eylemler ve Uygulama Adımları
		istihdamının desteklenmesi Hızlı entegrasyon için mesleki eğitim ve adaptasyon programlarının uygulanması

1. Hukuki Proaktif Adımlar: Ahıska Türkleri ve Soydaşlara İstisnai Vatandaşlık

1. Vatansızlık ve sürgün mağduriyeti yaşayan Ahıska Türkleri başta olmak üzere, Türk dünyasından Türkiye'ye yönelen nitelikli nüfusa istisnai vatandaşlık süreçleri hızlandırılarak uygulanmalıdır.
2. Çalışma izni ve denklik prosedürleri bürokratik engellerden arındırılarak soydaşlarımızın kentsel üretim süreçlerine anında katılımı temin edilmelidir.

2. İzmir ve Mardin Ölçeğinde Sektörel Göç Entegrasyonu

1. **İzmir (Metropol ve Sanayi Entegrasyonu):** İzmir'in 1,10 olan doğurganlık hızı ve 38,2 olan ortanca yaşı dikkate alındığında; Türk dünyasından gelecek genç ve eğitimli nüfus, İzmir'in organize sanayi bölgeleri, teknoloji merkezleri ve hizmet sektöründeki kalifiye iş gücü açığını doğrudan kapatacaktır. Soydaş nüfus, dil ve kültür birliği

sayesinde civitas (kentlilik aidiyeti) sürecine sorunsuz adapte olacaktır.

2. **Mardin (Tarım, Ticaret ve Kadim Doku Entegrasyonu):** Mardin'in tarihi, tarımsal ve vakıf kültürü mirasına uygun olarak; Ahıska Türkleri ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nden tarım ve hayvancılık uzmanlığı bulunan soydaş aileler yerleştirilmeli, kent nüfusunun niteliksel dengesi güçlendirilmelidir.

3. Aile Odaklı Demografik Destekler ve Yerel Yönetim Modeli

1. **Genç Soydaş Ailelere Pozitif Ayrımcılık:** Yeni evlenen veya çocuk sahibi olan Türk dünyası mensubu ailelere, belediyelerce kentsel dönüşüm konutlarında uygun şartlı barınma imkânı, ücretsiz kreş desteği ve sosyal refah transferleri sağlanmalıdır.
2. **Tersine Göç ve Nüfus Artış Teşvikleri:** Doğurganlık düşüşünün önüne geçmek amacıyla hem yerli Türk vatandaşlarına hem de entegre olan Türk dünyası göçmenlerine yönelik çocuk yardımları ve eğitim teşvikleri genişletilmelidir.

VI. SONUÇ

Suriye'deki uluslararası gelişmeler doğrultusunda Suriyeli sığınmacıların ülkelerine dönmesi, Türkiye kentlerinde yıllardır biriken altyapı ve statü gerilimlerini hafifletecektir. Ancak bu durumun doğuracağı nüfus azalması ve iş gücü açığı riskine karşı; Ahıska Türkleri ve Türk Dünyası'ndan soydaşlarımızın planlı şekilde kabulü ve entegrasyonu hayati bir milli stratejidir.

İzmir ve Mardin örneklerinde uygulanacak bu bütüncül model; Türkiye'nin tarihi kimliğini koruyacak, Türk vatandaşlarının ve soydaşlarımızın kentsel refah payını artıracak, demografik gerilemeye dur diyecek ve tehdidi asrın fırsatına dönüştürecektir.

DİPNOTLAR VE KAYNAKÇA

1. **Yeşildal, Ali.** (2018). Yerel Yönetimlerin, Kent Kimliğinde "Yerli" ve "Yabancı" Rollerini Yönetim Modelleri. Akademik Rapor Metni, s. 1-12.
2. **TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu).** (2026). Doğum İstatistikleri Verileri ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları. Ankara: TÜİK Matbaası.
3. **İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı.** (2026). Geçici Koruma ve Uluslararası Koruma Kapsamındaki Yabancıların İllere Göre Dağılım İstatistikleri. Ankara.
4. **Williams, Raymond.** (2005). Anahtar Sözcükler: Kültür ve Toplumun Sözvarlığı. (Çev. S. Kılıç), İstanbul: İletişim Yayınları, s. 68.
5. **Keleş, Ruşen.** (2010). Kentleşme Politikası. Ankara: İmge Kitabevi.
6. **Faroqhi, Suraiya.** (2000). Osmanlı'da Kent ve Kentliler. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 212.
7. **Pirenne, Henri.** (1994). Ortaçağ Kentleri. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 96.
8. **Eldem, Edhem; Goffman, Daniel; Masters, Bruce.** (2000). Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti: Halep, İzmir ve İstanbul. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 195.
9. **Kıray, Mübeccel Belik.** (1972). Örgütleşemeyen Kent. Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, s. 54.
10. **Alsaç, Üstün.** (1993). Türk Kent Düzenlemesi ve Konut Mimarlığı. İstanbul: İletişim Yayınları Cep Üniversitesi, s. 52.
11. **Dalaman, Zeynep Banu; Lehimler, Hüseyin Murat.** (2016). Köylerin Mahalle Statüsüne Dönüştürülmesinin Sosyal Etkileri. İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi Yayınları.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=A_K1PQPcNSI

STRATEJİK ENTEGRASYON VE NÜFUS PLANLAMASI MERKEZİ
AHİSKA TÜRKLERİ VE TÜRK DÜNYASI UYUM PROGRAMI
YEREL İSTİHDAM VE MESLEKİ EĞİTİM

6-13-YENİ NESİL YEREL YÖNETİŞİMDE DİJİTALLEŞME, VERİMLİLİK VE İÇ DENETİMİN STRATEJİK ZORUNLULUĞU

Dr. Mehmet Talat ŞİMDİ

GİRİŞ

Modern kamu yönetimi anlayışı, geleneksel hiyerarşik yapılardan kurtularak şeffaf, hesap verebilir, etkin ve vatandaş odaklı bir yönetişim modeline evrilmektedir. 1982 Anayasası'nın 127. maddesinde yerel halkın ortak ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan özerk kamu tüzel kişileri olarak tanımlanan yerel yönetimler, kamu hizmetlerinin vatandaşa en yakın noktada sunulduğu temel idari birimlerdir. 2012 yılında kabul edilen 6360 sayılı Kanun ile 30 ilde uygulanan büyükşehir belediye modeli, hizmet sınırlarını mülki il sınırlarına genişletmiş; bu durum belediyelerin coğrafi ve idari sorumluluk alanını ciddi oranda büyütmüştür.

Genişleyen hizmet sahası ve kısıtlı kamu kaynakları, yerel yönetimlerde kaynakların etkili, ekonomik ve verimli kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu çalışmanın amacı; yerel yönetimlerde kaynak verimliliğini sağlamak, insan kaynağını üretken kılmak, dijital belediyeciliğe geçişi hızlandırmak ve tüm bu süreçlerin nitelikli, bağımsız bir iç denetim mekanizmasıyla güvence altına alınması gerekliliğini ampirik ve teorik veriler ışığında incelemektir.

1. YEREL YÖNETİMLERDE KAYNAKLARIN ETKİN VE VERİMLİ KULLANIMI VE İNSAN KAYNAĞI YÖNETİMİ

Yerel yönetimlerde kamu kaynaklarının mali disiplin çerçevesinde yönetilmesi, bütçe hakkının korunmasının ve kamuya duyulan güvenin temel şartıdır. 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu'nun bürokratik ve girdi odaklı yapısının yerini alan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, kamu kaynağının sadece mevzuata uygunluğunu değil, harcama

sonuçlarının performansını, etkililiğini ve verimliliğini de esas almaktadır.

Kamu idarelerinde verimliliğin en kritik bileşeni insan kaynağıdır. Hatay Büyükşehir Belediyesi bünyesinde yapılan ampirik saha araştırmasında, belediye çalışanlarının **%89'unun iş memnuniyetine sahip olduğu**, **%71'inin çalışma saatlerini sosyal hayatıyla dengeleyebildiği** saptanmıştır. Buna karşın, çalışanların **%58'i idarenin iş motivasyonunu artırıcı sosyal ve kurumsal etkinlikler düzenlemediğini**, **%67'si ise mevcut gelirin sadece temel yaşam harcamalarına yettiğini, özel sosyal ihtiyaçlarını karşılayamadığını** beyan etmiştir.

Güncel ekonomik veriler ışığında uyarlanan araştırma bulgularına göre; belediye personelinin **%77'si orta gelir grubunda (42.000 TL – 75.000 TL) yer alırken**, ev sahibi olmayan **%39'luk kiracı kesim** yüksek barınma maliyetlerinden doğrudan etkilenmektedir. Bu durum, çalışanın üretkenliğini doğrudan etkilemektedir. Yerel yönetimlerin insan kaynağını daha verimli kılabilmesi için şu stratejik adımları atması gerekmektedir:

1. **Performans Esaslı Teşvik ve Ek Ödemeler:** Çalışanların %62'sinin aldığı mesai ve Sosyal Denge Tazminatı (SDT) gibi ek ödemelerin, objektif performans kriterlerine bağlanarak üretkenliği artıracak bir teşvik mekanizması haline getirilmesi.
2. **Sosyal Belediyecilik ve Aidiyet:** Personelin %58'inin vurguladığı kurumsal etkinlik eksikliğinin giderilmesi, kurum içi barışın, aidiyetin ve çalışma motivasyonunun artırılması.
3. **Esnek ve Verimli Çalışma Modelleri:** Genişleyen mülki sınırlar (Mardin ve Hatay örneklerindeki gibi 10-15 ilçelik alanlar) göz önüne alınarak, saha personelinin ulaşım ve zaman kayıplarını azaltacak idari planlamaların yapılması.

2. DİJİTAL VE E-BELEDİYECİLİĞE ZORUNLU GEÇİŞ

Teknolojik gelişmeler ve "Yeni Kamu Yönetimi" yaklaşımı, vatandaşı pasif bir hizmet bekleyicisi olmaktan çıkarıp hizmet kalitesini sorgulayan bir konuma taşımıştır. Bu dönüşümün en önemli aracı dijital/e-belediyecilik uygulamalarıdır.

E-devlet ve e-belediye sistemlerinin kamu çalışanları tarafından benimsenmesini inceleyen araştırmada, Teknolojisi Kabul Modeli (TAM) çerçevesinde önemli bulgulara ulaşılmıştır:

E-Devlet ve E-Belediye Adaptasyonunu Etkileyen Faktörler (Regresyon Analizi)

Bağımsız Değişken	Etki Katsayısı (β)	İstatistiksel Anlamlılık (p)	Açıklama ve İdari Yansıma
Algılanan Fonksiyonel Fayda (AFF)	**0,525**	$p < 0,01$ (Çok Yüksek)	Hızlı işlem yapma, kullanım kolaylığı sağlama ve iş verimliliğini artırma algısı.

Bağımsız Değişken	Etki Katsayısı (β)	İstatistiksel Anlamlılık (p)	Açıklama ve İdari Yansıma
Algılanan Hizmet Yanıtı (AHY)	**0,322**	$p < 0,05$ (Anlamlı)	Hizmet geri dönüş hızı, sorunlara hızlı çözüm bulma ve kullanıcı taleplerini karşılama.

Modelin Genel Gücü ve Anlamlılığı

1. **Açıklayıcılık Oranı (R^2$): 0,644** (E-Devlet ve e-belediye adaptasyonundaki değişimin %64,4'ü bu iki değişken ile açıklanmaktadır.)
2. **Model Anlamlılığı (F$ Değeri): 36,354** ($p < 0,01$) (Kurulan model istatistiksel olarak bütünsel olarak anlamlıdır.)

Korelasyon ve regresyon analizleri, kamu çalışanlarının e-devlet/e-belediye uygulamalarını benimseme düzeyini (ADP) en çok etkileyen faktörün **Algılanan Fonksiyonel Fayda (r=0.780)** olduğunu ortaya koymaktadır. Yani çalışanlar, dijital sistemlerin iş süreçlerini hızlandırdığını ve verimliliği artırdığını gördükçe sistemi daha yüksek oranla benimsemektedir.

Ancak dijital belediyeciliğe geçişte karşılaşılan en büyük engel **kurumsal teknolojik altyapı yetersizliği ve donanım eksikliğidir**. Yerel yönetimlerin dijitalleşmeyi lüks değil bir idari

zorunluluk olarak görmesi; MERNİS, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ve e-ruhsat gibi süreçleri entegre ederek bürokrasiyi ve kırtasiyeciliği ortadan kaldırması zorunludur.

3. İÇ DENETİMİN STRATEJİK ÖNEMİ VE YASAL ZORUNLULUK GEREĞİ

Kamu kaynaklarının verimli kullanımı ve dijitalleşen süreçlerin güvenliği ancak işleyen bir denetim mekanizması ile mümkündür. 5018 sayılı Kanun'un 55, 57 ve 63. maddeleriyle Türk kamu mali yönetimine giren **İç Denetim**; idarenin çalışmalarına değer katmak, risk yönetimini değerlendirmek ve rehberlik sağlamak amacıyla kurgulanmış bağımsız bir güvence faaliyetidir.

Ancak Murat Aydın tarafından yapılan ampirik araştırma, kamu mali yönetiminde iç denetim mekanizmasının ciddi bir işlevsizlik krizinde olduğunu istatistiki verilerle kanıtlamaktadır:

A. Kurumsal ve Kadro Bazlı İşlevsizlik Tablosu

1. **Genel Doluluk Zafiyeti:** Türkiye genelinde kamu idarelerine ihdas edilen **2.072 iç denetçi kadrosunun yalnızca 966'sı doludur (%47 doluluk)**.
2. **Mahalli İdarelerdeki Durum:** Belediyeler ve il özel idarelerine tahsis edilen 734 iç denetçi kadrosunun **%63'ü (465 kadro) boştur**. Mahalli idarelerde kadro doluluk oranı **%37'de** kalmıştır.
3. **Atama Yapmayan Kurumlar:** 5018 sayılı Kanun kapsamındaki 383 kamu idaresinden **131'i (%35) bünyesinde hiç iç denetçi çalıştırmamaktadır**.
4. **Sıfır Atamalı İller:** 12 ilde (Ardahan, Artvin, Bayburt, Bitlis, Gümüşhane, Hakkari, Iğdır, Kilis, Muş, Siirt, Şırnak, Tunceli) belediye, il özel idaresi ve üniversitelerde tahsis edilen 108 kadronun tamamı boştur.
5. **Devletin Tepe Kurumlarındaki Tablo:** Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Sayıştay, HSK gibi yargı

organlarının yanı sıra Cumhurbaşkanlığı (3 kadro), Başbakanlık (8 kadro) ve Gelir İdaresi Başkanlığı'nda (25 kadro) **tek bir iç denetçi ataması yapılmamıştır**.

Kamu İdarelerine Göre İç Denetçi Kadro Doluluk Oranları

Kamu İdaresi Türü	Tahsis Edilen (İhdas) Kadro	Dolu Kadro Sayısı	Boş Kadro Sayısı	Kadro Doluluk Oranı (%)
Sosyal Güvenlik Kurumları	40	39	1	**%98**
Özel Bütçeli İdareler	603	344	259	**%57**
Genel Bütçeli İdareler	695	314	381	**%45**
Mahalli İdareler	734	269	465	**%37**

Kamu İdaresi Türü	Tahsis Edilen (İhdas) Kadro	Dolu Kadro Sayısı	Boş Kadro Sayısı	Kadro Doluluk Oranı (%)
(Belediyeler & İÖİ)				
GENEL TOPLAM	2.072	966	1.106	%47

Tablonun Öne Çıkan Değerlendirmesi

1. **En Yüksek Uyum:** Sosyal Güvenlik Kurumları %98 doluluk oranıyla iç denetim kadrolarını neredeyse eksiksiz doldurmuştur.
2. **En Yüksek Zafiyet:** Mahalli İdareler (belediyeler ve il özel idareleri) kendilerine ayrılan kadroların %63'ünü boş bırakarak %37 ile en düşük doluluk oranına sahip olmuştur.
3. **Genel Durum:** Türkiye genelinde kamu idarelerine tahsis edilen toplam 2.072 iç denetçi kadrosunun %53'ü (1.106 kadro) boş durumdadır.

B. İç Denetimin İşlemeyiş Nedenleri ve Bağımsızlık Sorunu

İç denetim mekanizmasının kâğıt üzerinde kalmasının temel sebepleri şunlardır:

1. **Yasal Açık ve Üst Yönetici İnisiyatifi:** 5018 sayılı Kanun'un 63. maddesinde iç denetçi atanması ve birim kurulması üst yöneticinin (belediye başkanı, bakan, rektör) inisiyatifine bırakılmıştır. Yasal bir zorunluluk ve yaptırım bulunmamaktadır.
2. **Yaptırım Gücünün Olmaması:** Sayıştay dış denetiminin cezai ve mali yaptırım gücüne karşın; iç denetim sadece bir "tavsiye ve rehberlik" faaliyeti olarak görülmekte, raporları üst yöneticilerce dikkate alınmamaktadır.
3. **Bürokratik Direnç ve Vesayet:** Üst yöneticiler, kendi işlem ve harcamalarını denetleyecek bağımsız bir iç denetim birimi oluşturmaktan kaçınmaktadır.

SONUÇ VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

Yerel yönetimlerin sürdürülebilir bir yapıya kavuşması; finansal kaynakların etkin kullanımı, insan kaynağının üretken kılınması, e-belediyecilik altyapısının eksiksiz kurulması ve bağımsız bir iç denetim sistemiyle mümkündür.

Bu doğrultuda aşağıdaki yasal ve idari reformların hayata geçirilmesi zorunludur:

1. **İç Denetim Yasal Zorunluluk Olmalıdır:** 5018 sayılı Kanun'un 63. maddesi değiştirilerek, yerel yönetimlerde ve tüm kamu idarelerinde iç denetçi ataması üst yöneticinin takdirinden çıkarılmalı, kadroların doldurulması kanuni zorunluluk haline getirilmelidir.
2. **Denetim Bağımsızlığı Sağlanmalıdır:** İç denetçilerin idari vesayet ve üst yönetici baskısından korunması için mesleki güvenceleri artırılmalı, Uluslararası İç Denetim Standartları ve etik ilkeler yasal güvenceye bağlanmalıdır.
3. **Raporlara Yaptırım Gücü Tanınmalıdır:** İç denetçiler tarafından tespit edilen usulsüzlük, risk ve kamu zararı risklerine ilişkin raporların belediye meclislerine

sunulması zorunlu kılınmalı; tavsiyelerin uygulanmaması idari yaptırıma tabi tutulmalıdır.

4. **Dijitalleşme ve Altyapı Yatırımları Desteklenmelidir:** Belediyelerde çalışanların verimliliğini ve hizmet kalitesini artıran e-belediye yazılımları güçlendirilmeli, personelin teknoloji kabul düzeyini artırıcı sürekli eğitim programları uygulanmalıdır.

DİPNOTLAR

1 **Anayasa m. 127:** Mahalli idareler; il, belediye veya köy halkının mahallî müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, yine kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileridir.

2 **6360 Sayılı Kanun:** 06.12.2012 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan "On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun".

3 **Tamer, Mehmet (2016).** "Belediye Personelinin Sorunlarına Yönelik Bir Alan Çalışması: Hatay Büyükşehir Belediyesi", 2. Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi Bildiri Kitabı, İKSAD Yayınları, s. 116-124.

4 **Demir, Onur ve Aydın, Ahmet Hamdi (2016).** "E-Devlet Uygulamalarının Kamu Kurumları Tarafından Benimsenmesi", 2. Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi Bildiri Kitabı, İKSAD Yayınları, s. 178-187.

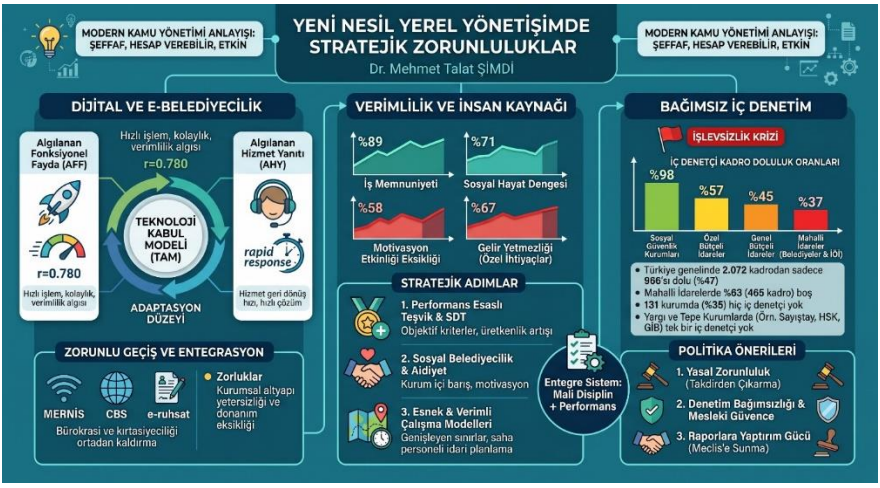
5 **Davis, Fred D. (1989).** "Perceived Usefulness, Perceived Ease of Use, and User Acceptance of Information Technology", MIS Quarterly, 13(3), s. 319-340.

6 **Aydın, Murat (2016).** "5018 Sayılı Kanuna Göre İç Denetim Müessesesi ve İşlerliği", 2. Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi Bildiri Kitabı, İKSAD Yayınları, s. 15-23.

7 **5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu:** Kabul Tarihi: 10.12.2003, Resmi Gazete Tarihi: 24.12.2003, Sayı: 25326.

8 **T.C. Maliye Bakanlığı İç Denetim Koordinasyon Kurulu (İDKK).** 2014 Yılı Kamu İç Denetim Genel Raporu, Ankara.

YouTube; https://www.youtube.com/watch?v=n9SFFedMBBg

6-14-YEREL YÖNETİMLERDE KURUMSAL YÖNETİŞİM VE BELEDİYE ŞİRKETLERİNDE GENEL MÜDÜR DEĞİŞİMLERİ: İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ İŞTİRAKLERİ ÜZERİNE MALİ, SERMAYE RANTABİLİTESİ VE İDARİ AMPİRİK BİR İNCELEME

Dr. Mehmet Talat ŞİMDİ

ÖZET

Yerel yönetimlerin iktisadi teşekkülleri olan belediye şirketleri (BİT'ler), kent yaşamında doğrudan hizmet üreten ve kamu kaynaklarını kullanan stratejik ticari yapılardır. Özel sektör literatüründe üst yönetici (CEO) değişimlerinin finansal kârlılık, nakit akış disiplini ve muhafazakâr raporlama standartları (IFRS) ile doğrudan ilişkili olduğu ve verimsiz yöneticileri cezalandırıcı (*disciplinary turnover*) bir işlev gördüğü deneye dayalı olarak kanıtlanmıştır. Yerel yönetim iştiraklerinde ise Genel Müdür değişimleri; şirketlerin bilanço yapısı, öz kaynak eritme riskleri, sermaye artırımı ihtiyaçları ve kentsel hizmet kalitesinin yanı sıra, **yargıya ve denetim organlarına (Sayıştay, Mülkiye Müfettişliği, Mahkemeler) yansıyan adli ve idari soruşturmaların baskısıyla** biçimlenmektedir.

Bu çalışmada, ülke genelinde belediye şirketlerinde yürütülen denetimler sonucu tespit edilen usulsüzlük ve suç tipleri (kamu zararı, ihaleye fesat karıştırma, emniyeti suiistimal) haritalandırılmış; ardından İzmir Büyükşehir Belediyesi bünyesindeki ticari şirketlerde;

(İZULAŞ, İZBETON, İZELMAN, İZDENİZ, İZTARIM, Grand Plaza vb.) gerçekleşen Genel Müdür değişiklikleri, belediye meclisi kararlarıyla sağlanan nakit sermaye artışları, bu kaynakların tahsis edildiği faaliyet alanları, kaynak kullanımının rantabilitesi ve şirketlerin finansal tablo dinamikleri üzerinden deneye dayalı olarak analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Yönetişim, Belediye Şirketleri, Genel Müdür Değişimi, Sermaye Artırımı, Kaynak Rantabilitesi, Sayıştay Denetimi, İdari ve Adli Soruşturmalar, İzmir Büyükşehir Belediyesi.

1. GİRİŞ VE TEORİK ÇERÇEVE

Modern kamu iktisadı ve kurumsal yönetim teorisi, kamu sermayesiyle kurulan şirketlerin özel hukuk tüzel kişiliğine haiz olsalar dahi hesap verebilir, şeffaf ve mali yönü sürdürülebilir yönetilmesini şart koşar. Şirket genel müdürlerinin değişimi, içsel ve dışsal denetim mekanizmalarının etkinliğini gösteren somut bir göstergedir. Literatür; uluslararası finansal raporlama standartlarının (UFRS/IFRS) benimsenmesiyle bilanço şeffaflığının arttığını ve zarara yol açan yöneticilerin görevden alınma duyarlılığının güçlendiğini ortaya koymaktadır.

Belediye İktisadi Teşekkülleri (BİT'ler), sermayesinin tamamı veya büyük kısmı belediyeye ait olan Türk Ticaret Kanunu'na tabi anonim şirketlerdir. Bu şirketlerde yaşanan Genel Müdür değişiklikleri sadece idari bir kan değişimi değil; şirket bilançolarındaki öz kaynak kayıplarını durdurma, borç yükünü yönetme, belediye meclisince aktarılan nakit sermayenin rantabilitesini yükseltme ve **denetim raporlarında tespit edilen adli/idari suç unsurlarının yarattığı hukuki riskleri bertaraf etme** amacını taşır.

2. BELEDİYE ŞİRKETLERİNDE DENETİM TESPİTLERİ, YARGIYA YANSIYAN SUÇLAR VE YÖNETİCİ DEĞİŞİM DİNAMİKLERİ

Ülke genelinde yapılan Sayıştay denetimleri, İçişleri Bakanlığı mülkiye müfettişi incelemeleri ve Cumhuriyet Başsavcılıklarınca yürütülen soruşturmalar incelendiğinde, BİT'lerde gerçekleşen Genel Müdür değişimlerinin arkasında yalnızca mali performans yetersizliği değil, ciddi adli ve hukuki gerekçelerin yer aldığı görülmektedir.

Ülke Çapında BİT Denetimlerinde Öne Çıkan Suç ve Usulsüzlük Tipleri:

1. **İhaleye Fesat Karıştırma ve Edimin İfasına Fesat (TCK m. 235, 236):** Şirketlerin 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu kısıtlamalarından kaçınmak amacıyla belediyeden aldıkları devasa altyapı, kentsel dönüşüm ve hizmet işlerini alt yüklenicilere (taşeronlara) mevzuata aykırı pazarlık usulüyle devretmesi.
2. **Görevi Kötüye Kullanma ve Güveni Kötüye Kullanma (TCK m. 257, 155):** Şirket kaynaklarının yetkisiz kişilerce kullanımı, alt sermaye aktarımlarının protokolsüz devri, üçüncü şahıslara mevzuata aykırı araç/gayrimenkul tahsisi.
3. **Kamu Zararı ve Haksız Çıkar Sağlama:** Sayıştay denetimlerinde sıklıkla rastlanan; yapılmayan imalat veya verilmeyen hizmetlerin hakkediş raporlarına eklenerek ödenmesi, yüksek fiyattan doğrudan temin alımları yapılması.
4. **Vergi ve Muhasebe Usulsüzlükleri:** Bilanço şeffaflığını bozan, gerçek dışı stok gösterimleri veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge (naylon fatura) kullanımı iddiaları üzerinden doğan cezai sorumluluklar.

Bu tür adli ve idari süreçler, şirket üst yöneticileri (Genel Müdürler) üzerinde doğrudan cezai sorumluluk doğurmakta; cezai soruşturma safhasına geçilmesiyle birlikte yerel yönetim erki "cezalandırıcı ve önleyici görevden alma" (*disciplinary turnover*) mekanizmasını işletmek zorunda kalmaktadır.

Şirket Yönetimi ve Sermaye Dinamiklerini Etkileyen Ana Faktörler:

1. **Sermaye Artırımı İhtiyacı ve Öz Kaynak Erozyonu:** Gelir-gider dengesi bozulan ve usulsüz operasyonlarla yıpratılan BİT'ler, sürdürülebilirliklerini korumak için

sürekli belediye meclisinden nakit sermaye artırımı talep etmektedir.
2. **Aktarılan Kaynağın Rantabilitesi:** Belediye bütçesinden şirketlere aktarılan öz kaynak transferlerinin, katma değerli kentsel yatırımlara dönüşebilme verimliliği (rantabilite) üst yönetimin ana başarı kriteridir.
3. **Nakit Akış Tıkanıklığı ve Borç Stresi:** Taşeron ödemeleri, personel maaş yükümlülükleri ve tedarikçi borçlarını yönetmekte zorlanan BİT'lerde finansal disiplini yeniden sağlamak adına üst yönetici revizyonları yaşanır.
4. **Siperlenme Etkisi (*Entrenchment*) ve Kalite Yetersizliği:** Uzun süre görevde kalarak kurumsal siperlenme oluşturan yöneticilerin TSE-ISO-EN 9001 kalite standartlarına uyum sağlayamaması durumunda yönetim tazelenmesine gidilir.

3. İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ŞİRKETLERİ: SERMAYE ARTIŞLARI, RANTABİLİTE VE GENEL MÜDÜR ANALİZİ

İzmir Büyükşehir Belediyesi bünyesindeki ana ticari iştiraklerde gerçekleşen nakit sermaye artışları, bu kaynakların tahsis edildiği faaliyetler, rantabilite durumu, idari/hukuki süreçlerin yansımaları ve yönetim kadrosu detayları şu şekildedir:

A. Ulaşım ve Altyapı Şirketleri

1. **İZBETÔN A.Ş. VE KENTSEL DÖNÜŞÜM KOOPERATİF MODELİ ANALİZİ:**
    - **Yönetim Kadrosu:** Önceki Genel Müdür Heval Savaş Kaya'nın ardından şirket yönetimi Hüseyin Sezer'e devredilmiştir.
    - **Modelin Kurgusu ve Hukuki Uygunsuzluklar:** Kentsel dönüşüm alanlarındaki (Örnekköy, Aktepe-Emrez, Gaziemir vb.) yapım işleri belediye meclis kararlarıyla doğrudan İZBETON A.Ş.'ye verilmiş; şirket ise bu taahhütleri ihalesiz

biçimde alt konut yapı kooperatiflerine devretmiştir. 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu'nun 3. maddesindeki istisna ruhuna ve 5393 sayılı Kanun'un 75. maddesine aykırı olan bu kurgu, kamu idaresinin Kanunu arkadan dolanması (*fraus legis*) niteliğinde görülmüş; TCK m. 235 ve 236 (İhaleye/Edimin İfasına Fesat Karıştırma) şüphesiyle mülkiye müfettişliği raporlarına ve savcılık soruşturmalarına yansımıştır.

- **Sermaye Erozyonu ve Mali Rantabilite Analizi:** Yapım işlerindeki tıkanmalar, hakediş uyuşmazlıkları ve enflasyonist maliyetler neticesinde şirket bilançolarında 973 milyon TL'yi aşan doğrudan operasyonel zarar oluşmuştur. Geciken kira yardımları ve tamamlanamayan inşaatların getirdiği ek masraflarla birlikte oluşan mali erozyon milyarlarca liralık kamu zararı riskini doğurmuştur. Meclisten aktarılan milyarlarca liralık nakit sermaye artırımları yatırıma dönüşemeyip kriz sübvansiyonu olarak harcandığı için sermayenin kârlılık ve rantabilitesi negatif seviyede kalmış, Genel Müdür değişimi zorunlu bir idari/adli önlem işlevi görmüştür.

2. **İZULAŞ A.Ş. (İzmir Ulaşım Hizmetleri A.Ş.):**
   - **Yönetim Kadrosu:** Ali Celal Ergin'in ardından göreve getirilen Arda Şekercioğlu Genel Müdürlük görevini yürütmektedir.
   - **Sermaye Artışı ve Kullanım Alanı:** Şirkete bütçe dengesini korumak adına nakit sermaye artışı kararları alınmıştır. Aktarılan sermaye; yeni otobüs alımları, filo yenileme, yüksek akaryakıt giderlerinin karşılanması ve personel maaş ödemelerinde kullanılmıştır.
   - **Mali Durum ve Rantabilite Analizi:** Şirketin sunduğu kamu hizmetinin "sosyal fiyatlandırma" esasına dayanması nedeniyle ticari kârlılık ve rantabilite negatiftir. Aktarılan sermaye doğrudan

operasyonel zararları kapatmaya dönük sübvansiyondur.

3. **İZDENİZ A.Ş.:**
    - **Yönetim Kadrosu:** Ümit Yılmaz ve Dr. Işıkhan Güler döneminin ardından operasyonel yönetime Gökhan Marım getirilmiştir.
    - **Sermaye Artışı ve Kullanım Alanı:** Deniz ulaşım filosu bakımları, iskelesel düzenlemeler ve gemi yakıt harcamalarının finanse edilmesi amacıyla sermaye artırılmıştır.
    - **Mali Durum ve Rantabilite Analizi:** Yüksek deniz yakıtı giderleri ve düşük doluluk oranları sebebiyle sermaye artışlarının mali rantabilitesi düşüktür.

B. Hizmet, Tarım ve Teknoloji Şirketleri

1. **İZELMAN A.Ş.:**
    - **Yönetim Kadrosu:** Öztürk Kurt'un ardından Genel Müdürlük görevine Umut Tekin getirilmiştir.
    - **Sermaye Artışı ve Kullanım Alanı:** Toplu iş sözleşmelerinden doğan maaş artışları, kıdem tazminatı yükümlülükleri ve otopark yatırımları için sermaye enjekte edilmiştir.
    - **Mali Durum ve Rantabilite Analizi:** Şirketin ana geliri belediye birimlerine sağlanan personel hizmeti faturalarına dayanmaktadır. Yüksek işçilik giderleri sebebiyle sermaye artışları operasyonel nakit ihtiyacını karşılamakta, rantabilite sınırda kalmaktadır.
2. **Grand Plaza A.Ş.:**
    - **Yönetim Kadrosu:** Arda Şekercioğlu'nun ardından Genel Müdürlüğe Hilmi Aksoy atanmıştır.
    - **Sermaye Artışı ve Kullanım Alanı:** Sosyal tesislerin renovasyonu, ürün stok tedariki ve

işletme giderlerinin karşılanması için sermaye artışı yapılmıştır.
    - **Mali Durum ve Rantabilite Analizi:** Artan gıda enflasyonu ve sosyal tesis fiyatlandırması kısıtları sebebiyle aktarılan sermayenin rantabilite oranı düşüktür.
3. **İZTARIM A.Ş.:**
    - **Yönetim Kadrosu:** Murat Onkardeşler'in ardından Genel Müdürlük görevine Öztürk Kurt getirilmiştir.
    - **Sermaye Artışı ve Kullanım Alanı:** Bayındır Süt İşleme Fabrikası, Ödemiş Et Entegre Tesisi ve alım garantili hayvancılık/tarım projelerinin finansmanı için sermaye artırımı yapılmıştır.
    - **Mali Durum ve Rantabilite Analizi:** Tesis işletme maliyetlerinin yüksekliği ve üreticiye sağlanan alım fiyatları sebebiyle sermayenin finansal geri dönüşü negatif/düşük seyretmekte, kamu kaynağı sosyal kalkınma odağıyla kullanılmaktadır.
4. **İZTEK A.Ş.:**
    - **Yönetim Kadrosu:** Murat Doğan'ın yerine Emrecen Durmaz Genel Müdür olarak görev yapmaktadır.
    - **Sermaye Artışı ve Kullanım Alanı:** Bilişim altyapısı, akıllı kent yazılımları ve veritabanı lisans harcamalarının finanse edilmesi amacıyla sermaye takviyesi sağlanmıştır.
    - **Mali Durum ve Rantabilite Analizi:** Teknolojik altyapı oluşturan şirkette sermayenin kurumsal verimliliğe dönüşme oranı (teknolojik rantabilite) diğer şirketlere kıyasla daha yüksektir.

Belediye Şirketleri Genel Müdür, Sermaye Artışı, Rantabilite ve Denetim Durum Tablosu:

Şirket Adı	Görevdeki Genel Müdür	Sermaye Artışının Kullanıldığı Ana Faaliyet	Aktarılan Kaynağın Mali Rantabilite Durumu	Denetim ve Adli Risk Tablosu
İZBETON A.Ş.	Hüseyin Sezer	Kentsel dönüşüm inşaatları, asfalt kaplama ve şantiye hakediş ödemeleri	**Düşük / Negatif:** Yüksek borç stoku ve kriz sübvansiyonu nu sebebiyle kârlılık negatiftir.	**Yüksek:** Kentsel dönüşüm kooperatif devir modelleri Sayıştay/İçişleri incelemesinde ve yargı safhasındadır.
İZULAŞ A.Ş.	Arda Şekercioğlu	Filo yenileme, akaryakıt giderleri ve otobüs işletim sübvansiyonu	**Düşük / Negatif:** Sosyal bilet tarifeleri nedeniyle doğrudan finansal kârlılık üretmez.	**Düşük/Orta:** Sayıştay denetimlerinde usul ve alım süreçleri bulgularına tabidir.
İZELMAN A.Ş.	Umut Tekin	Personel maaş ödemeleri, TİS yükümlülükleri ve otopark altyapısı	**Nötr / Sınırda:** İnsan kaynağı maliyetlerini karşılamaya dönük olup öz kaynak kârlılığı düşüktür.	**Orta:** Personel ihaleleri ve doğrudan temin sınırlarının aşımı denetim odakları arasındadır.
İZDENİZ A.Ş.	Gökhan Marım	Gemi deniz yakıtı	**Düşük / Negatif:**	**Düşük:** Doğrudan

Şirket Adı	Görevdeki Genel Müdür	Sermaye Artışının Kullanıldığı Ana Faaliyet	Aktarılan Kaynağın Mali Rantabilite Durumu	Denetim ve Adli Risk Tablosu
		harcamaları ve filo bakım-onarım finansmanı	Yüksek işletme giderleri ve kamu hizmeti sübvansiyonu nedeniyle rantabilite negatiftir.	temin ve akaryakıt alım süreçleri Sayıştay izlemesindedir.
Grand Plaza A.Ş.	Hilmi Aksoy	Sosyal tesis renovasyonları, kafe/restoran girdi ve tedarik finansmanı	**Düşük:** Artan gıda maliyetleri ve sosyal tarife kısıtları nedeniyle kârlılık marjı dardır.	**Düşük:** Mal ve hizmet alımları mevzuata uygunluk denetimine tabidir.
İZTARIM A.Ş.	Öztürk Kurt	Süt/Et entegre tesis işletimi ve yerel üretici alım garantileri	**Düşük / Sosyal Odaklı:** Bütçe transferleri ticari kârlılıktan ziyade sosyal odaklıdır.	**Orta:** Alım garantili ihaleler ve hibe/destekleme mekanizmaları denetim konusudur.
İZTEK A.Ş.	Emrecen Durmaz	Akıllı kent yazılımları,	**Yüksek:** Dijital	**Düşük:** Bilişim lisans ve

Şirket Adı	Görevdeki Genel Müdür	Sermaye Artışının Kullanıldığı Ana Faaliyet	Aktarılan Kaynağın Mali Rantabilite Durumu	Denetim ve Adli Risk Tablosu
		veri merkezi ve dijital belediyecilik altyapısı	dönüşüm ve belediye birimlerine sağlanan verimlilik ile teknolojik rantabilitesi yüksektir.	hizmet alımları rutin incelemeye tabidir.

4. KURUMSAL YÖNETİŞİM VE SERMAYE RANTABİLİTESİNİ ARTIRMA STRATEJİLERİ

Dr. Mehmet Talat Şimdi'nin kamu yönetimi, yerel bütçe sistemleri, kaynak tahsis etkinliği ve mali denetim üzerine odaklanan yayınları (*www.talatsimdi.com*) ışığında, belediye şirketlerinde usulsüzlükleri önlemek ve sermaye kullanım verimliliğini sağlamak adına şu stratejiler uygulanmalıdır:

1. **Sayıştay ve Mülkiye İncelemelerine Karşı İç Denetim Zırhı:** Şirketlerde bağımsız iç denetim birimleri kurulmalı; 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu ihlallerini ve kooperatif benzeri gri alan devir modellerini önleyecek hukuki ve mali uyum komiteleri (*compliance units*) faaliyete geçirilmelidir.
2. **Bilanço Şeffaflığı ve UFRS/IFRS Normları:** Şirketlerin finansal tablolarında gizli zararların ve muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belgelerin önüne geçilmeli, raporlama muhafazakâr biçimde sunulmalıdır. Sermaye artışlarının zararları kapatmak yerine kârlı/verimli kentsel yatırımlar için yapılması sağlanmalıdır.

3. **Performans ve Uyum Bazlı Yönetici Değerlendirmesi:** Genel Müdürlerin görev süreleri ve başarısı; sadece idari takdirle değil, nakit akış dengesi, aktarılan sermayenin rantabilitesi, borç döndürme rasyoları, mevzuata tam uyum ve TSE-ISO-EN 9001 standartları gibi somut Performans Göstergeleriyle (KPI) belirlenmelidir.

5. SONUÇ

Belediye şirketlerinde Genel Müdür değişimleri ve meclis kararlarıyla sağlanan sermaye artışları; yalnızca mali dengeleri düzeltmek için değil, **aynı zamanda Sayıştay denetimleri, müfettiş raporları ve soruşturmalara konu olan idari/cezai riskleri yönetmek adına bir içsel kontrol ve yenilenme mekanizmasıdır.**

İzmir Büyükşehir Belediyesi iştiraklerinde (özellikle İZBETON örneğinde kentsel dönüşüm ve şantiye hakediş süreçlerinde görüldüğü üzere) adli ve mali süreçlerin iç içe geçmesi, üst yönetim revizyonlarını zorunlu kılmaktadır. BİT'lerin kamu kaynaklarını heba etmeden sürdürülebilir kentsel hizmet verebilmesi; şeffaf muhasebe, mevzuata tam uyumlu ihale süreçleri, liyakate dayalı yönetim devirleri ve aktarılan sermayenin somut kentsel katma değere dönüştürülmesi ile mümkündür.

KAYNAKÇA

1. **Durukan, B., Özkan, S., & Dalkılıç, F.** (2012). *CEO turnover and corporate performance relationship in pre- and post- IFRS period: evidence from Turkey*. Journal of Business Economics and Management, 13(3), 421-442.
2. **Şimdi, M. T.** (2026). *İzmir Büyükşehir Belediyesi Kaynak Tüketen Organizasyon Yapısı* (E-Kitap), www.talatsimdi.com.

3. **Şimdi, M. T.** (2026). *Türkiye'de Sürdürülebilir Kentleşmenin Yerel Dinamikleri: İzmir - Mardin*, Dijital Yayınlar, www.talatsimdi.com.
4. **Şimdi, M. T.** (1998). *Doktora Tezi: Belediye Hizmetlerinde Kaynak Kullanımın Etkinliğinde Beşeri Sermayenin Rolü*, Doktora Tezi / Akademik Yayınlar, www.talatsimdi.com.
5. **Şimdi, M. T.** (1992). *Yüksek Lisans Tezi: Kaynak Hizmet Dengesi Açısından Belediye İşletmesi*, www.talatsimdi.com.
6. **Sayıştay Başkanlığı.** (Muhtelif Yıllar). *Belediye ve Belediye İştirakleri Denetim Raporları*, Ankara.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=geyYuQevkxU

6-15-TÜRKİYE'NİN ÇOK BOYUTLU DIŞ POLİTİKASINDA AVRUPA BİRLİĞİ VE ŞİHİNGHAY İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI: STRATEJİK DENGE VE DIŞ TİCARET PERSPEKTİFİ

Yazar: Dr. Mehmet Talat Şimdi

Giriş ve Tarihî Arka Plan

Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) arasındaki kurumsal ilişkiler, 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan ve Türkiye'nin ortaklık statüsünü belirleyen **Ankara Anlaşması** ile resmiyet kazanmıştır. Bu anlaşma, taraflar arasında bir gümrük birliğine aşamalı olarak geçişi ve nihayetinde tam üyeliği hedefleyen üç aşamalı bir süreç öngörmüştür. 1970 yılında imzalanan ve hazırlık dönemini tamamlayarak geçiş dönemini başlatan **Katma Protokol** ile karşılıklı yükümlülükler somutlaştırılmıştır.

İlişkiler, 1980 darbesi ve Soğuk Savaş'ın dönemsel konjonktürü nedeniyle bir süre yavaşlasa da, Türkiye 14 Nisan 1987 tarihinde Topluluğa tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Avrupa Komisyonu'nun 1989 tarihli görüşünde (Avis), Türkiye'nin üyeliğe ehil olduğu ancak Topluluğun kendi iç bütünleşmesini tamamlamadan yeni bir genişlemeyi göze alamayacağı belirtilmiştir. Dönüm noktalarından biri olan **1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe giren Gümrük Birliği Anlaşması**, Türkiye sanayi ürünlerini Avrupa pazarına entegre ederken, ülkeyi üçüncü ülkelerin ortak ticaret politikalarına da açık hâle getirmiştir.

12-13 Aralık 1997 tarihli Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'nin aday ülkeler listesine dahil edilmemesi büyük bir kırılma yaratmışsa da, **1999 Helsinki Zirvesi** ile Türkiye'ye resmi olarak aday statüsü tanınmıştır. 2004 yılında başlayan tam üyelik müzakereleri, ilerleyen yıllarda siyasi engeller, Kıbrıs meselesi ve bazı AB üyesi ülkelerin tutumları neticesinde fiilen tıkanma

noktasına gelmiştir. Buna rağmen, ekonomik ve ticari bağlar kopmamış, aksine derinleşmiştir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Son Beş Yıllık İhracat Raporu (2021-2025)

Avrupa Birliği, tarihsel olarak olduğu gibi son beş yılda da Türkiye'nin dış ticaretinde, özellikle ihracat kaleminde açık ara birinci sırada yer almaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Ticaret Bakanlığı dış ticaret verilerine göre, son beş yıllık dönemde (2021-2025) Türkiye'nin AB üyesi ülkelere yaptığı yıllık ihracat seyri şu şekildedir:

1. **2021 Yılı:** Pandemi sonrası küresel tedarik zincirlerindeki toparlanma ile birlikte Türkiye'nin AB'ye ihracatı yaklaşık **93.2 milyar dolar** seviyesine ulaşmıştır.
2. **2022 Yılı:** Küresel enflasyonist baskılar ve enerji maliyetlerindeki artışa rağmen, tedarik güvenliğinde "yakın coğrafya" avantajını kullanan Türkiye'nin AB'ye ihracatı **93.5 milyar dolar** bandını aşmıştır.
3. **2023 Yılı:** Avrupa ekonomilerindeki durgunluk sinyallerine karşın, otomotiv ve demir-çelik ağırlıklı sektörlerin desteğiyle AB ülkelerine yapılan ihracat rekor kırarak **104.3 milyar dolar** civarında gerçekleşmiştir.
4. **2024 Yılı:** Küresel talepteki daralma ve parite etkilerine rağmen AB, toplam Türkiye ihracatındaki yüzde 40'ın üzerindeki payını korumuş ve yıllık bazda yaklaşık **105.8 milyar dolar** ihracat hacmi kaydedilmiştir.
5. **2025 Yılı:** Yıl sonu geçici dış ticaret bültenlerine göre, Türkiye'nin AB pazarına gerçekleştirdiği ihracat istikrarlı seyrini sürdürerek **107 milyar dolar** sınırını aşmış; Almanya, İtalya, Fransa, Hollanda ve İspanya ilk beş ana ihracat partneri olmaya devam etmiştir.

ŞİÖ ile Kurumsal İlişkilerin Gelişimi ve Son Beş Yıllık Perspektif

2001 yılında Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan tarafından kurulan Şanghay İşbirliği Teşkilatı (ŞİÖ); günümüzde küresel gayri safi millî hasılanın yaklaşık dörtte birini, dünya nüfusunun ise yarısına yakınını barındıran devasa bir jeopolitik ve jeoekonomik platforma dönüşmüştür. Türkiye, teşkilatın kurucu veya tam üyesi olmamakla birlikte, süreç içerisinde kurumsal iş birliğini artırmıştır. 2012 yılında ŞİÖ bünyesinde **"Diyalog Ortağı"** statüsü kazanan Türkiye, Asya coğrafyasıyla olan tarihi, kültürel ve ekonomik bağlarını kurumsal bir zemine oturtmuştur.

Son beş yıllık (2021-2026) süreçte ŞİÖ; sadece bölgesel güvenlik, terörle mücadele ve enerji güvenliği başlıklarıyla değil, aynı zamanda küresel tedarik zincirlerindeki merkez kaymaları nedeniyle ekonomik boyutuyla da öne çıkmaktadır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın son dönemdeki zirve temaslarında vurguladığı üzere, Türkiye'nin ŞİÖ ile ilişkileri Batı ekseninden bir kopuş değil; küresel sistemin çok kutuplu yapısına uyum sağlama ve ülkenin etki alanını 360 derecelik bir vizyonla genişletme stratejisinin somut bir parçasıdır.

Türkiye'nin ŞİÖ Üyesi Ülkelerle Son Beş Yıllık Ticaret ve İhracat Seyri (2021-2025)

Türkiye'nin ŞİÖ üyesi ülkelerle (Rusya, Çin, Orta Asya Cumhuriyetleri, Hindistan, Pakistan, İran vb.) olan dış ticaret hacmi, son beş yılda çok boyutlu bir ivme kazanmıştır. Ticaret Bakanlığı ve güncel ekonomik bülten verilerine göre, Türkiye ile ŞİÖ coğrafyası arasındaki ticari göstergeler şu şekildedir:

1. **Ticaret Hacminde 150 Milyar Dolar Eşiği:** Türkiye'nin ŞİÖ üyesi ülkelerle gerçekleştirdiği toplam dış ticaret hacmi istikrarlı bir artış trendi izleyerek **150 milyar dolara yaklaşmıştır**. Bu hacmin içerisinde enerji ithalatı, sanayi mamulleri ve müteahhitlik hizmetleri büyük paya sahiptir.
2. **Orta Koridor ve Lojistik Entegrasyon:** Son beş yılda özellikle Hazar Geçişli Uluslararası Doğu-Batı Orta

Koridoru, Türkiye'nin ŞİÖ coğrafyası ile olan ticaretinde kilit rol oynamıştır. Çin'den Avrupa'ya uzanan ticaret yollarında Türkiye'nin lojistik bir üs haline gelmesi, ihracat kalemlerinin çeşitlenmesini sağlamıştır.

3. **Enerji ve Yatırım Ortaklıkları:** Rusya ve Orta Asya ülkeleriyle yürütülen enerji ticaretinin yanı sıra, Çin ile yapılan yerel para birimleriyle ticaret mekanizmaları ve doğrudan yatırımlar, son beş yılda iki taraf arasındaki ekonomik bağı kurumsal dalgalanmalara karşı koruyan unsurlar arasında yer almıştır.

Çok Boyutlu Dış Politika ve "360 Derece" Vizyonunun Değerlendirilmesi

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın vurguladığı "Batı'ya sırt çevirme anlamına gelmeyen, 360 derecelik vizyonla ağırlık artırma" stratejisi, ekonomik gerçeklikler ile jeopolitik zorunlulukların sentezini yansıtmaktadır.

1. **Ekonomik Entegrasyonun Değişmezliği:** Türkiye'nin toplam ihracatının hâlen yaklaşık %40-45'lik kesimini gerçekleştirdiği AB pazarı, alternatifi kısa ve orta vadede imkânsız olan bir finansal ve ticari omurgadır. Gümrük Birliği'nin güncellenmesi yönündeki çabalar ve doğrudan uluslararası yatırımların (DDI) çoğunluğunun Avrupa menşeli olması, bu eksenin korunduğunu kanıtlamaktadır.
2. **Asya ve ŞİÖ Açılımının Tamamlayıcı Rolü:** Buna karşın, Şanghay İşbirliği Teşkilatı (ŞİÖ) gibi platformlarla geliştirilen ilişkiler, geleneksel Batı eksenli dış politikayı ikame etmek değil; küresel sistemin çok kutupluluğuna uyum sağlayarak manevra alanını genişletmek amacıyla "stratejik bir denge unsuru" olarak kurgulanmaktadır. Enerji güvenliği, Asya pazarlarındaki lojistik koridorlar (Orta Koridor) ve çok yönlü ticaret hacmi, Türkiye'nin jeoekonomik kapasitesini tahkim etmektedir.

ŞİÖ üyelik perspektifi ve çok boyutlu yaklaşım, uluslararası ilişkiler literatüründe fırsatları ve riskleri barındıran çift yönlü bir süreç olarak değerlendirilmektedir:

1. **Fırsatlar ve Avantajlar:** Alternatif pazar ve finansal çeşitlilik sunarak 35 trilyon dolarlık ŞİÖ coğrafyasında Türk ihracatçıları için tampon bölgeler oluşturur; NATO ve Batı ittifakındaki konumu korurken Asya mimarisiyle diyalog kurarak manevra kabiliyetini artırır.
2. **Riskler ve Zorluklar:** Batılı çevrelerde "eksen kayması" algısına yol açarak kısa süreli spekülatif finansal baskılar yaratabilir; Batı'nın liberal demokratik standartları ile ŞİÖ'nün egemenlik odaklı yapısı arasındaki yapısal farklar hassas bir denge diplomasisini zorunlu kılar.

Sonuç olarak bu yaklaşım, Batı ile bağları koparmak değil, aksine Doğu ve Batı eksenleri arasında rasyonel bir denge kurarak millî menfaatleri ve ekonomik dayanıklılığı maksimize etme çabasıdır.

Kaynakça / Dipnotlar

1. T.C. Ticaret Bakanlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Yıllık Dış Ticaret İstatistikleri ve Bölgesel Ortaklık Verileri, 2021-2026.
2. Avrupa İstatistik Ofisi (Eurostat), AB Ülkeleri Dış Ticaret ve Ortaklık Verileri, 2026 Raporu.
3. T.C. Dışişleri Bakanlığı, Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) Ülke Bilgi Notları ve Diyalog Ortaklığı Süreçleri.
4. T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, Kabine, Zirve Demeçleri ve 360 Derece Dış Politika Arşivi, 2026.
5. Uluslararası Ekonomi ve Strateji Enstitüsü, ŞİÖ Coğrafyası Ticaret Hacmi Raporları.
6. Resmî Gazete, Ankara Anlaşması ve Gümrük Birliği Kararları Metinleri.

YouTube: https://www.youtube.com/shorts/q3871ilx8Pw

'ASYA'NIN ÇEKİMİ, AVRUPA'NIN KÖKÜ'
YAZAR: DR. MEHMET TALAT ŞİMDİ
AVRUPA'NIN KÖKÜ (BATI EKSENİ)
1963
ANKARA AGREEMENT
TİMLERİ
1996
GÜMRÜK BİRLİĞİ
AB'YE İHRACAT (2021-2025)
ALMANYA
İTALYA
FRANSA
HOLLANDA
İSPANYA
$93.2 Milyar
$103.1 Milyar
$104.3 Milyar
$105.8 Milyar
$107 Milyar+
2021
2022
2023
2024
2025
AB'YE İHRAC PARTNER
YAKIN COĞRAFYA AVANTAJI
TİCARETİN KALBİ BURADA ATMAYA DEVAM EDİYOR
KÖKLÜ EKONOMİK OMURGA
NATO VE BATI İTTİFAKI KONUMU
CUMHURBAŞKANI ERDOĞAN:
"Batı'ya sırt çevirmek değil, 360 derecelik bir vizyonla kendi ağırlığımızı artırmak."
N
W
E
TÜRKİYE'NİN
"360 DERECE"
DIŞ POLİTİKASI
CUMHURBAŞKANI ERDOĞAN:
"Batı'ya sırt çevirmek değil, 360 derecelik bir vizyonla kendi ağırlığımızı artırmak."
ASYA'NIN ÇEKİMİ (DOĞU EKSENİ)
ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI (ŞİÖ)
TÜRKİYE: 2012'DEN BERİ "DİYALOG ORTAĞI"
TOPLAM DIŞ TİCARET HACMİ (ŞİÖ ÜLKELERİYLE):
~150 MİLYAR DOLAR
ŞİÖ DÜNYA NÜFUSUNUN YARISI
KÜRESEL EKONOMİNİN ~1/4'Ü
HAZAR GEÇİŞLİ "ORTA KORİDOR" - LOJİSTİK ÜS
ENERJİ ORTAKLIKLARI VE YEREL PARALARLA TİCARET
EKONOMİK KRİZLERE KARŞI TAMPON BÖLGE
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ
EKSEN KAYMASI DEĞİL, AKILCI BİR DENGE DİPLOMASİSİ
EKSEN KAYMASI DEĞİL, AKILCI BİR DENGE DİPLOMASİSİ
FIRSATLARI CAN SİMİDİNE DÖNÜŞTÜRMEK
MANEVRA KABİLİYETİNİ ARTIRMAK
RİSKLER: SPEKÜLATİF KAYGILAR & NORMATİF FARKLAR
GELECEĞİN EKONOMİK DAYANIKLILIĞI İÇİN TEK YOL

6-16-Yerel Yönetimlerde Gelirlerin Artırılması ve Kayıp-Kaçakların Önlenmesinde Yapay Zekâ Kullanımı: Hukuki, Mali ve İdari Yargı Boyutu

Yazar: Dr. Mehmet Talat ŞİMDİ

Giriş

Küreselleşme, hızlı kentleşme ve dijital dönüşüm süreci, yerel yönetimlerin sunduğu kamu hizmetlerinin niteliğini ve kapsamını baştan sona değiştirmektedir. Belediyelerin artan hizmet yükümlülüklerini karşılayabilmesi, sürdürülebilir ve güçlü bir öz kaynak yapısına sahip olmalarına bağlıdır. Ancak uygulamada beyan dışı bırakılan gelirler, imar/ruhsat uyumsuzlukları, su ile altyapı kayıp-kaçakları ve mükellef tespitindeki eksiklikler, yerel yönetim maliyesinde ciddi gelir kayıplarına yol açmaktadır.

Geleneksel denetim mekanizmalarının yetersiz kaldığı bu alanda; yapay zekâ (YZ), makine öğrenmesi ve Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS/GIS) entegrasyonu tabanlı veri analitiği teknikleri ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmada, YZ odaklı denetim modelleri İzmir ve Mardin saha örnekleri üzerinden karşılaştırmalı olarak analiz edilmekte; konu yürürlükteki mevzuat, KVKK hükümleri ile **Danıştay ve vergi mahkemelerinin emsal kararları** ışığında hukuki ve mali boyutlarıyla ele alınmaktadır.

1. Yapay Zekâ Destekli Gelir Artırma ve Kayıp-Kaçak Analizi

Yapay zekâ algoritmaları, belediye bünyesindeki farklı veri kaynaklarını (tapunun veri altyapısı, su abonelikleri, harita/kadastro veri tabanları ve yüksek çözünürlüklü uydu görüntüleri) çapraz sorgulamaya tabi tutarak kayıp ve kaçakları tespit etme kapasitesine sahiptir.

1. **Emlak Vergisi ve İmar Kaçakları:** Uydu fotoğrafları ile ruhsatlı yapı alanlarının derin öğrenme modelleriyle

kıyaslanması sonucu; kaçak katlar, beyan edilmeyen metrekare genişlemeleri veya kaçak yapılar anlık taranabilmektedir.

2. **Çevre Temizlik ve İlan-Reklam Vergisi:** İş yeri ruhsatları ile ticari işletmelerin tabela/reklam alanı ölçümleri bilgisayarlı görü (Computer Vision) teknikleriyle eşleştirilerek tarha esas matrah noksanlıkları saptanmaktadır.
3. **Akıllı Su/Altyapı Yönetimi:** Akıllı sayaç verileri ve debi sensörlerinin YZ modelleriyle işlenmesi; fiziki su kaçaklarının tespit edilmesini ve sayaca müdahale şeklindeki usulsüzlüklerin tahmin edilmesini kolaylaştırmaktadır.

2. İzmir ve Mardin Uygulama Modellerinin Karşılaştırmalı Analizi

İzmir ve Mardin illerinin coğrafi, ekonomik ve demografik dinamikleri, yapay zekâ teknolojilerinin yerel yönetim maliyesindeki kullanım alanlarını belirgin şekilde farklılaştırmaktadır.

İzmir ve Mardin Belediyeleri Yapay Zekâ Gelir ve Denetim Karşılaştırma Matrisi

Parametre / Özellik	İzmir Büyükşehir Belediyesi Modeli	Mardin Büyükşehir Belediyesi Modeli
Öncelikli Gelir Kalemi	İlan ve Reklam Vergisi, Emlak Vergisi (Matrah Artışı)	Su Satış Gelirleri (MARSU), Çevre Temizlik / Turizm İşletme Payı
Kayıp-Kaçak Odağı	İmar uyumsuzlukları, Tabela/Reklam alanındaki matrah noksanlıkları	Fiziki Su Kaçakları (Altyapı), Kaçak Su Kullanımı, Sit Alanı Beyan Kaçakları

Parametre / Özellik	İzmir Büyükşehir Belediyesi Modeli	Mardin Büyükşehir Belediyesi Modeli
Kullanılan YZ Teknolojisi	Computer Vision (Bilgisayarlı Görü), Hava Fotoğrafları Entegrasyonu	Basınca Duyarlı Derin Öğrenme, LIDAR, Akıllı Debi Sensör Analitiği
Veri Entegrasyonu	CBS (Coğrafi Bilgi Sistemi), İş Yeri Ruhsat Veri Tabanı, TAKBİS	MARSU SCADA/Sensör Ağları, İHA Görselleri, Kadastro Verileri
Teknik Zorluk	Yüksek bina yoğunluğu ve gölgeleme nedeniyle yanlış pozitif riski	Zorlu dağınık kırsal topoğrafya, altyapı veri eksikliği
Mali Etki Potansiyeli	Tarha esas matrah genişlemesi üzerinden ek vergi tahakkuku	Su altyapı maliyetlerinin düşürülmesi ve doğrudan gelir koruması

3. Yasal Mevzuat, KVKK ve Emsal Danıştay Kararları Işığında Hukuki Çerçeve

Yapay zekâ odaklı gelir denetimi ve vergilendirme işlemlerinin meşruiyeti, mevzuat hükümleri ve idari yargı içtihatları çerçevesinde değerlendirilmelidir:

A. 5393 Sayılı Belediye Kanunu ve 2464 Sayılı Belediye Gelirleri Kanunu

5393 sayılı Kanun'un 14. ve 15. maddeleri belediyelerin gelir toplama ve denetim yetkisini düzenler. 2464 sayılı Kanun ise tarh, tahakkuk ve tahsilat süreçlerini bağlar. Yapay zekâ uygulamaları kamu hukuku yönünden **bağımsız bir idari karar organı değil, bir "karar destek ve denetim aracı"** statüsündedir.

B. İdari Yargıda Emsal İçtihatlar ve Yapay Zekâ Tarhiyatlarının Denetimi

Vergi yargılamasında (2577 sayılı İYUK m. 2) idari işlemlerin **gerekçe, sebep ve fiili tespit** unsurları aranmaktadır. Yapay zekâ çıktılarının hukuki geçerliliği konusunda aşağıdaki emsal idari yargı esas/karar prensipleri dikkate alınmalıdır:

1. **Varsayıma ve Sadece Otomatik Veriye Dayalı Tarhiyatın Sakatlığı:**
    - **Danıştay 9. Dairesi, E. 2016/14522, K. 2019/3142:** "Vergilendirme işleminde matrahın somut, tutarlı ve fiili incelemelere dayalı olarak tespiti esastır. Sadece dijital sistem verilerine veya varsayıma dayalı olarak yapılan tarhiyatlar hukuka aykırıdır."
    - Uygulamadaki Karşılığı: Belediyelerin uydu veya YZ yazılımları üzerinden yaptığı "kaçak metrekare" tespitleri doğrudan vergi ihbarnamesine dönüştürülemez. YZ verisi ikaz niteliğinde olup belediye denetmenlerinin sahada **yerinde ölçüm ve fiili tespit tutanağı** düzenlemesi yasal zorunluluktur.
2. **Gerekçeli İdari İşlem ve Silahların Eşitliği İlkesi:**
    - **Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulu (VDDK), E. 2020/412, K. 2021/89:** "İdarenin tesis ettiği vergilendirme ve ceza kesme işlemlerinde, mükellefin hangi somut delil ve hesaplama yöntemi ile suçlandığını açıkça görebilmesi idari işlemin belirginliği ve gerekçelendirilmesi ilkesinin gereğidir."
    - Uygulamadaki Karşılığı: Mükellefe gönderilen ihbarnamede "Yapay Zekâ Analitiği Sonucu Tespiti Yapılmıştır" şeklinde genel bir gerekçe kullanılması işlemi sakatlar. Algoritmanın kullandığı alt verinin ve somut saha verisinin açıkça izah edilmesi gerekir.

3. **Re'sen Tarhiyat ve Takdir Komisyonu Süreci:**
    - **Danıştay 13. Dairesi, E. 2018/2211, K. 2021/1405:** "Teknolojik araçlar ve coğrafi bilgi sistemleri idareye inceleme kolaylığı sağlasa da kanunla yetkilendirilmiş organların ve Takdir Komisyonlarının takdir yetkisini devre dışı bırakamaz."
    - Uygulamadaki Karşılığı: 213 sayılı VUK m. 30 uyarınca re'sen emlak vergisi tarhiyatında takdir komisyonu kararı veya yetkili idari mercilerin imzası şarttır. YZ yazılımı takdir komisyonunun yerine geçerek otomatik ceza/vergi üretemez.

C. 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK) ve Otomatik Karar Yasağı

Vatandaşların tapu, adres, iş yeri ve kullanım verilerinin algoritmalardan geçirilmesi KVKK kapsamındadır.

1. **KVKK m. 5/2-ç:** Veri sorumlusu belediyenin hukuki yükümlülüğünü yerine getirmesi kapsamında veriler işlenebilir.
2. **KVKK m. 11/1-g (Otomatik Karar Yasağı):** Bireylerin yalnızca otomatik sistemler vasıtasıyla analiz edilmesi suretiyle aleyhlerine bir sonucun ortaya çıkmasına itiraz etme hakkı mevcuttur. Bu hüküm, YZ kararlarının mutlaka **"İnsan Denetiminden" (Human-in-the-Loop)** geçmesini zorunlu kılar.

D. AB Yapay Zekâ Yasası (AI Act) ve Şeffaflık Standartları

AB Yapay Zekâ Yasası (EU AI Act) uyarınca; kamusal denetim, vergilendirme ve idari ceza kararlarını etkileyen YZ sistemleri **"Yüksek Riskli YZ Sistemleri"** olarak kabul edilmektedir. Bu çerçevede algoritmaların izlenebilir (Explainable AI - Açıklanabilir YZ) ve bağımsız denetime açık olması hukuki bir zorunluluk haline gelmektedir.

4. Riskler ve Çözüm Önerileri

1. **Hukuki Güvence ve Fiili İnceleme:** Belediyeler YZ tespitlerini re'sen tarhiyat gerekçesi yapmadan önce saha ekipleriyle tutanağa bağlamalıdır.
2. **Yanlış Pozitif (False Positive) Yönetimi:** Uydudaki gölge hataları veya geçici sundurmaların kaçak kat sayılması gibi algoritma yanılgılarına karşı idari itiraz mekanizmaları işletilmelidir.
3. **Veri Güvenliği ve Altyapı:** TAKBİS, AKS ve Belediye MIS sistemleri arasındaki veri aktarımı siber güvenlik standartlarına ve VUK vergi gizliliği ilkesine (VUK m. 5) uygun yürütülmelidir.

Sonuç

İzmir ve Mardin örneklerinde görüldüğü üzere, yapay zekâ teknolojileri yerel yönetimlerin mali kapasitelerini artırmada son derece etkili araçlardır. Ancak Danıştay'ın yerleşik içtihatlarında da vurgulandığı üzere; yapay zekâ idare yerine vergi salan bir merci değil, idarenin karar alma ve ispat yükünü destekleyen bir "Karar Destek Sistemi"dir. Yapay zekâ tespitlerinin fiili denetimlerle desteklendiği, KVKK ve idari yargı ilkelerine uyumlu bir model, hem mali etkinliği sağlayacak hem de hukuki uyuşmazlık riskini ortadan kaldıracaktır.

Kaynakça ve Emsal Karar Künyeleri

1. **Danıştay 9. Dairesi,** E. 2016/14522, K. 2019/3142 (Dijital Verilere ve Varsayıma Dayalı Tarhiyatların İptali).
2. **Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulu (VDDK),** E. 2020/412, K. 2021/89 (İdari İşlemde Gerekçe ve Somut Delil İlkesi).
3. **Danıştay 13. Dairesi,** E. 2018/2211, K. 2021/1405 (Teknolojik Verilerin Takdir Yetkisini Devredemeyeceği Hakkında).

4. **5393 Sayılı Belediye Kanunu,** R.G. 13.07.2005 / 25874.
5. **2464 Sayılı Belediye Gelirleri Kanunu,** R.G. 29.05.1981 / 17354.
6. **6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu,** R.G. 07.04.2016 / 29677.
7. **European Parliament (2024),** Regulation (EU) 2024/1689 - Artificial Intelligence Act.
8. **T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi (2021),** Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi 2021-2025. Ankara.

6-17-İZMİR SİYASETE DEĞİL ÖZ GÜCÜNE GÜVENMELİ: 15 GÜNLÜK VERGİ KATKISIYLA ÇÖZÜLEBİLECEK MEGA PROJELER

Dr. Mehmet Talat Şimdi

(İzmir Büyükşehir Belediyesi Eski Başkan Yardımcısı, Encümen, UKOME ve AYKOME Başkanı)

Giriş ve Sorumluluk Vizyonu

İzmir'in yerel yönetim dinamikleri, yüzeysel siyasi tartışmaların ve konjonktürel "sihirli dokunuş" algılarının ötesinde; idari tecrübe, akademik derinlik ve rasyonel finansal stratejilerle ele alınmalıdır. Merhum Efsane Belediye Başkanı **Dr. Burhan Özfatura** döneminde Encümen Başkanlığı, UKOME ve AYKOME Başkanlıkları gibi kentin en kritik karar organlarının odağında yer almış; belediye yönetimi, mali yapı, beşeri sermaye ve yerel özerklik alanlarında yüksek lisans ve doktora tezleri kaleme almış bir akademisyen ve bürokrat sıfatıyla vurgulamak gerekir ki: **İzmir'in geleceği, merkezi yönetimin konjonktürel siyasi takdirlerine değil; kendi öz kaynak egemenliğine, uluslararası finansal kredibilitesine ve bilime dayalı altyapı restorasyonuna bağlıdır.**

1. Vergi Modeli, Son 10 Yılın Kamu Yatırımları Analizi ve Bütçe Stratejisi

İzmir'in merkezi yönetim bütçesiyle olan ilişkisi tarihsel ve sayısal verilerle incelendiğinde, kentin ürettiği katma değer ile kamu yatırımlarından aldığı pay arasında belirgin bir dengesizlik göze çarpmaktadır.

1. **Bütçe ve Vergi Katkısı:** İzmir, Türkiye geneli toplam vergi gelirlerinin ortalama **%8,5 ila %11'ini** tek başına karşılamakta ve vergi tahsilatında ülke genelinde istikrarlı bir şekilde 3. sırada yer almaktadır.

2. **Kamu Yatırımlarından Alınan Pay:** Son on yıllık (2016-2026) bütçe verileri incelendiğinde; İzmir'in merkezi yönetim kamu yatırımlarından aldığı pay **%2,5 ile %3,2 seviyelerine** kadar gerilemiştir. İzmir ödediği her 100 TL vergiye karşılık merkezi yatırımlardan yalnızca 2,5 ila 3 TL civarında pay alabilmiştir.

Gösterge	Değer	Açıklama / Karşılık
Vergi Katkı Oranı	**%8,5 – %11,0**	Türkiye genelinde 3. en yüksek vergi veren il
Kamu Yatırımları Payı	**%2,5 – %3,2**	Merkezi bütçe yatırımlarından ayrılan reel pay
Mega Proje Karşılığı	**15 - 20 Gün**	Vadedilen yatırımların kentin vergi katkısındaki karşılığı

Vadedilen Projeler ve Maliyet Analizi

Siyasi parti değişimleri sonrası kentte "hızlı yatırım dönemi başlayacağı" yönündeki kamuoyu algısına konu olan mega projeler teknik açıdan değerlendirildiğinde:

1. **İzmir 2. Çevre Yolu (Kuzey-Doğu Çevre Otoyolu):** ~41 km'lik proje tutarı yaklaşık **5,5 milyar TL** seviyesindedir.

2. **İZBAN Aliağa-Bergama Hattı:** ~50 km'lik ilave hattın maliyeti yaklaşık **800 milyon TL - 1 milyar TL** bandındadır.
3. **Maliyet Karşılaştırması:** İzmir'in her yıl merkezi bütçeye aktardığı vergi katkısı dikkate alındığında; kamuoyunda "sihirli dokunuş" gibi sunulan bu iki projenin toplam yatırım bedeli (~6,5 milyar TL), İzmir'in merkezi idareye sağladığı **sadece 15 ila 20 günlük vergi ödemesine** denk gelmektedir. Dolayısıyla bu projeler bir bağış veya lütuf değil, kentin öz ürettiklerinin gecikmiş bir iadesidir.

2. 2027 Bütçe Stratejisi ve Uluslararası Finansman Desteği

İzmir'in kronikleşen altyapı ve ulaşım sorunlarını çözebilmek adına 2027 yılı merkezi bütçe döneminde ve yerel yönetim mali planlamasında izlenmesi gereken strateji üç ana sütuna dayanmaktadır:

A) Merkezi İdareye Dönük 2027 Bütçe Talebi

1. Merkezi yönetimin kamu yatırımları bütçesinden İzmir'e ayırdığı pay oranının 2027 bütçesinde **en az %150 ila %200 oranında yükseltilerek en az %6-8 bandına çıkarılması** analitik bir zorunluluktur.
2. Halkapınar-Otogar Metrosu gibi sembolik ödeneklerle (3 bin TL seviyelerinde) bekletilen stratejik hatların reel yatırım ödeneklerine kavuşturulması şarttır.

B) Uluslararası Kredi ve Yeşil/Sürdürülebilirlik Fonlarının Önünün Açılması

Kentin merkezi bütçe kısıtlarına takılmadan kalkınabilmesi için uluslararası finansal iş birliği mekanizmaları hayati önem taşır:

1. **Dış Borçlanma Onay Mekanizması:** Dünya Bankası, EBRD (Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası), IFC ve Asya Altyapı Yatırım Bankası (AIIB) gibi kuruluşlardan temin

edilecek uzun vadeli ve düşük faizli altyapı kredilerinin Hazine ve Maliye Bakanlığı dış borçlanma onay süreçlerinde bürokratik engellere takılmadan hızla onaylanması gerekmektedir.

2. **Uluslararası Sürdürülebilirlik ve Yeşil Fonlar:** AB Yeşil Mutabakatı, Küresel İklim Fonu (GCF) ve İklim Yatırım Fonları (CIF) gibi imkanlardan yararlanarak İzmir'in kıyı koruma, deniz temizliği, atıksu arıtma ve yenilenebilir enerji projelerine hibeli ve uzun vadeli finansman kanalları açılmalıdır.

C) Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri Işığında Öz Kaynak Stratejisi

1. **Gayrimenkul ve Taşınmaz Yönetimi (İZÖV Modeli):** Mülkiyeti belediyeye ait atıl değerlerin Bürokratik Belediyeden Girişimci Kente doktriniyle kamu faydasına gelir getiren projelere dönüştürülmesi.
2. **AYKOME ve UKOME Gelir Verimliliği:** Altyapı ruhsat, kazı harçları, şehir içi ulaşım lisans bedelleri ve güzergâh izinlerinin dijital denetimle izlenerek kaçağının sıfırlanması ve reel değerler üzerinden güncellenmesi.
3. **BİT'lerde Mali Reform:** Kaynak Hizmet Dengesi Açısından Belediye İşletmeciliği normları uyarınca, belediye şirketlerinin hantal yapılardan kurtarılarak kar eden ve kent ekonomisine katma değer sağlayan öz kaynak merkezlerine dönüştürülmesi.

3. Küresel Isınma, Zemin Çökmesi ve Altyapı Restorasyonu

Saha deneyimimiz ve Mavi Zırh İzmir'in Su Krizi araştırmalarımız göstermektedir ki İzmir, küresel iklim değişikliğinin kıyı seviyesi yükseltmesi ile jeolojik zemin çökmesinin (subsidence) birleşik tehdidi altındadır.

İzmir Kıyı Risk Mimarisi ve İklim Tehdidi

Risk Faktörü	Yıllık Değişim / Hız	Etki ve Risk Durumu
Küresel Deniz Yükselmesi	**~2,5 – 3 mm / yıl**	İklim değişikliğine bağlı deniz seviyesi artışı
Kıyı Dolgu Çökmesi	**~1,0 – 1,5 cm / yıl**	Jeolojik yapı ve dolgu alanlarındaki çökme (subsidence)
Birleşik Yıllık Risk	**Kritik Eşik**	**Alsancak - Basmane Aksı:** Aşırı yağış ve fırtınada yüksek su baskını ve kıyı çökme tehlikesi

TÜBA verileri ve saha gözlemlerine göre:

1. **Zemin Çökme Hızı:** Alsancak, Kordon ve Basmane hattındaki eski deniz dolgusu alanlarında devasa binaların yükü ve yeraltı su seviyesindeki değişim nedeniyle **yılda 1 ila 1,5 cm zemin çökmesi** yaşanmaktadır.
2. **Entegre Altyapı Çözümü:** Dr. Burhan Özfatura döneminde temelini attığımız büyük altyapı projelerinin

devamı olarak; sünger kent teknolojileri, yağmursuyu-kanalizasyon ayrıştırması ve iklim dirençli kıyı koruma duvarları acilen tamamlanmalıdır.

4. Talat Şimdi Doktrini: Uygulayıcı ve Akademisyen Gözüyle Çözüm

Tematik Alan	Saha ve Tezdik Deneyimi	Talat Şimdi Külliyatı Çözüm Doktrini
Yönetişim ve Karar Alış	Encümen, UKOME, AYKOME Başkanlığı	A'dan Z'ye Belediye Yönetimi, Demokrasi Okulu Belediye: Katılımcı, hızlı ve şeffaf idari karar süreçleri.
Mali Yapı ve Öz Kaynak	Doktora/Yüksek Lisans Tez Çalışmaları	İzmir Büyükşehir Belediyesinin Mali Egemenliği, Vicdan ile Cüzdan Arasında: Öz kaynak odaklı finansman ve mali disiplin.
Denetim ve Kalite	Kalite Yönetim Temsilciliği	Belediyelerde Uygulamalı İç Denetim, Kusursuz Emanet: Hizmet süreçlerinde PUKÖ

Tematik Alan	Saha ve Tezdik Deneyimi	Talat Şimdi Külliyatı Çözüm Doktrini
		döngüsü ve sıfır hata standardı.
İklim ve Altyapı	Büyükşehir Belediye Başkan Yardımcılığı	Mavi Zırh, İzmir'in Kayıp Akciğerleri: Gri-yeşil entegre altyapı ve kentsel restorasyon.
Beşeri Sermaye	Kurumsal Yapılanma Yönetimi	Kaynak Kullanımında Beşeri Sermayenin Rolü: Liyakate dayalı verimli insan kaynağı yönetimi.

Sonuç: Kendi Öz Gücüyle Yükselen Girişimci İzmir

İzmir'in geleceği, konjonktürel siyasi tercihlere veya dışarıdan "sihirli müdahaleler" beklentisine değil; **Dr. Burhan Özfatura belediyecilik mektebinde** yetişmiş idari tecrübede, bilimsel esaslara dayanan akademide ve kentin kendi öz gücündedir. Dr. Cemil Tuğay yönetimindeki İzmir Büyükşehir Belediyesi; Söz Uçar, Yazı Kalır prensibiyle idari mirasa sahip çıkmalı, uluslararası kalkınma fonlarının ve kredi kanallarının önünü

açarak, mali özerkliğini koruyarak Geleceğin İzmir'i vizyonunu kendi iç kaynakları ve beşeri sermayesiyle inşa etmelidir.

Dipnotlar ve Kaynakça

1. **Şimdi, Mehmet Talat.** Belediyelerde Mali Yapı ve Öz Kaynakların Artırılması Stratejileri (Yüksek Lisans ve Doktora Tez Çalışmaları).
2. **Şimdi, Mehmet Talat.** Geleceğin İzmir'i, Söz Uçar Yazı Kalır, Bürokratik Belediyeden Girişimci Kente. (www.talatsimdi.com)
3. **Şimdi, Mehmet Talat.** İzmir Büyükşehir Belediyesinin Mali Egemenliği, İzmir'in Kayıp Akciğerleri, Mavi Zırh İzmir'in Su Krizi, Altyapı Restorasyonu ve Gelecek Vizyonu. (www.talatsimdi.com)
4. **Şimdi, Mehmet Talat.** Yeni Nesil Yerel Yönetimler Sürdürülebilirlik, Dijital Dönüşüm ve Yönetişim, A'dan Z'ye Belediye Yönetimi: Sorunlar, Çözümler ve Yenilikler. (www.talatsimdi.com)
5. **Şimdi, Mehmet Talat.** Belediyelerde Uygulamalı İç Denetim, Vicdan ile Cüzdan Arasında, Kusursuz Emanet: Rehabilitasyonda İZÖV Kalite Modeli. (www.talatsimdi.com)
6. **Şimdi, Mehmet Talat.** Türkiye'de Sürdürülebilir Kentleşmenin Yerel Dinamikleri, Demokrasi Okulu Belediye Nedir? Ne İş Yapar?, Kaynak Hizmet Dengesi Açısından Belediye İşletmeciliği, Belediye Hizmetlerinde Kaynak Kullanımının Etkinliğinde Beşeri Sermayenin Rolü. (www.talatsimdi.com)
7. **Hazine ve Maliye Bakanlığı & Gelir İdaresi Başkanlığı:** İzmir İli Vergi Tahsilat ve İl Payı İstatistikleri.
8. **Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yatırım Programları:** Son 10 Yıl İzmir Kamu Yatırımları İstatistikleri ve Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Proje Maliyet Analizleri.
9. **TÜBA Çevre ve İklim Değişikliği Çalışma Grubu Raporu:** İzmir Körfezi Kıyı Yükselmesi ve Zemin Çökme İstatistikleri.

YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=3m4Ux-RZA7U

SONUÇ

Kentin Geleceği, Kamu Vicdanı ve Değişmez Sorumluluk

Yıllar boyunca kamu hizmetinin süzgecinden geçen, teftiş masalarından yerel yönetimlerin en üst yürütme makamlarına, akademik araştırmalardan bağımsız denetime uzanan bu uzun yolculukte edindiğimiz en temel hakikat şudur: Şehirler taşla, tuğlayla veya betonla değil; ancak **kentsel akıl** ve **kamu vicdanı** ile yaşar.

Elinizdeki bu eser boyunca irdelediğimiz reform arayışları, yalın yönetim modelleri, norm kadro disiplini, toplam kalite standartları ve kaynak-hizmet dengesi; bürokratik birer kırtasiye kuralı değil, toplumsal huzurun ve adil paylaşımın teminatıdır. İster İzmir'in metropoliten baskı altındaki zeytinlikleri olsun, ister Mardin'in Artuklu mirasıyla yoğrulmuş kadim vakıf toprakları; toprağa, tarihe ve kente kıyan her haksızlık doğrudan milletin geleceğine vurulmuş bir darbedir.

21 Ekim 2026'da ebediyete uğurladığımız, 57 yıla yakın bir omuz omuza yürüme, üretme ve inanç birliği paylaştığımız kıymetli devlet adamı **Dr. Burhan Özfatura**'nın hayatı boyunca savunduğu dürüstlük, liyakat ve kamu yararı ilkeleri; bugün karşı karşıya olduğumuz kentsel krizlerin aşılmasında en büyük rehberimizdir. Onunla paylaştığımız ortak ideal, hiçbir zaman makam veya mevki hırsı olmamış; aksine bu ülkeye, bu şehirlere ve insanımıza duyulan borçluluk bilinci olmuştur.

Bugün yerel yönetimlerde reform; yalnızca teknik bir tercih değil, gecikmiş bir zorunluluktur. Ranta karşı kent savunması, kamu maliyesinin bağımsızlığı, şeffaflık ve liyakat esaslı kadrolar; yarının yaşanabilir Türkiye'sini kurmanın yegâne anahtarıdır. Geçmişin tecrübesini bugünün akli ve hukuki süzgecinden geçirmeden geleceği inşa edemeyiz. Hafızasını kaybeden şehirler yönünü, vicdanını kaybeden yönetimler ise meşruiyetini kaybeder.

Bu eser; yarım asırlık bir idari tecrübenin, bitmeyen bir memleket sevdasının ve adalete olan inancın tarihe düşülen notudur. İnanıyoruz ki kentsel akıl egemen olacak, kamu vicdanı her daim galip gelecektir.

Çünkü yolumuz hakikat, rehberimiz liyakat, hedefimiz ise yaşanabilir onurlu bir gelecektir.

Dr. Mehmet Talat ŞİMDİ

Kasım 2026, İzmir

KISA ÖZGEÇMİŞ

Dr. Mehmet Talat Şimdi

Yönetim, Kalite ve Yerel Yönetimler Uzmanı Dr. Mehmet Talat Şimdi, yerel yönetimler, maliye ve kalite yönetimi alanlarında zengin deneyime sahip bir akademisyen ve yönetici olarak öne çıkmaktadır. 1953 yılında Mardin'de doğan Dr. Şimdi, uzun yıllar kamu ve özel sektörde çeşitli kademelerde görev almıştır. Kariyerine 1973'te memuriyetle başlayan Dr. Şimdi, maliye ve idari yargıda önemli tecrübeler edindikten sonra yerel yönetimlere odaklanmıştır. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nde daire başkanlığı, genel sekreter yardımcılığı ve genel sekreter vekilliği gibi üst düzey görevlerde bulunmuş, ayrıca İzmir Buca Belediyesi'nin kurucu belediye başkanlığı koordinatörlüğünü üstlenmiştir. Ankara Kocatepe Camii altındaki alışveriş merkezinin kurucu ekibinde genel müdür olarak yer alması, özel sektördeki liderlik vasfını da ortaya koymuştur. Akademik yolculuğunda "Kaynak Hizmetler Dengesi Açısından Belediye İşletmeciliği" konulu yüksek lisans tezi ve "Belediye Hizmetlerinde Kaynak Kullanımının Etkinliği Beşeri Sermayenin Rolü" başlıklı doktora teziyle uzmanlığını pekiştirmiştir. Özellikle 1998'de İzmir Büyükşehir Belediyesi'ni dünyada TSE-ISO-EN 9001:1994 Hizmette Kalite Belgesi'ne sahip ilk belediye yapması, kalite yönetimi alanındaki öncü vizyonunu kanıtlamıştır. Emekliliğinin ardından da boş durmayan Dr. Mehmet Talat Şimdi, serbest mali müşavir olarak ve toplam kalite yönetimi konusunda verdiği eğitim ve danışmanlık hizmetleriyle bilgi birikimini paylaşmaya devam etmektedir.

Dr. Mehmet Talat Şimdi'nin Eserleri

Basılı Yayınlar

1. Vakıf Şehir Artuklu Mardin

2. Mardin Tarihi Kimliği

3. Demokrasi Okulu: Belediye Nedir? Ne İş Yapar?

4. Belediye Nedir? Ne İş Yapar? İzmir Büyükşehir Belediyesi Stratejik Plan ve Uygulaması 1995

5- Yüksek Lisans Tezi: Kaynak Hizmet Dengesi Açısından Belediye İşletmesi (Türkiye Uygulaması)

6- Doktora Tezi: Belediye Hizmetlerinde Kaynak Kullanımın Etkinliğinde Beşeri Sermayenin Rolü

7- Mardin Taşın Kadim Mirası ve Medeniyetlerin İzleri

8-. Mardin: Hoşgörünün Kalbi, Renklerin ve Lezzetlerin Şehri

Dr.Mehmet Talat Şimdi Resmi İnternet Sitesinde www.talatsimdi.com adresinde olan diğer dijital kitaplar.

1. Yerel Yönetimlerde Norm Kadro Uygulaması

2. Belediyelerde Uygulamalı İç Denetim

3. Yerel Yönetimlerde Uygulamalı Kalite Yönetim Sistemi

4. Belediye Başkanının El Kitabı

5. Yerel Yönetimlerde Süreçlerle Yönetim Sistemi Uygulaması

6. Yerel Yönetimlerde Uygulamalı Performans Programı Uygulaması

7. Yerel Yönetimlerde Uygulamalı Kadro El Kitabı

8. Yerel Yönetimlerde Uygulamalı Stratejik Plan

9. Mavi Zırh: İzmir'in Su Krizi, Altyapı Restorasyonu ve Gelecek Vizyonu

10- Bin Yıllık Kardeşliğin Sosyo-Politik Temelleri

11-İzmir Büyükşehir Belediyesi Kaynak Tüketen Organizasyon Yapısı

12-İzmirin Mali Egemenliği

13- İzmir'in Kayıp Akciğerleri
14-"A'dan Z'ye Belediye Yönetimi: Sorunlar, Çözümler ve Yenilikler
15-Yeni Nesil Yerel Yönetimler Sürdürülebilirlik, Dijital Dön. Yılın Yönetişim
16-Belediyelerde Uygulamalı İç Denetim
17- Hasan Tahsin ve Milli Mücadele Kahramanları İlk Kurşundan Cumhuriyete
18- Kadim Şehir Mardin'de Vakıf Medeniyeti
19-Söz Uçar. Şehir Kalır
20-Türkiye"de Sürdürülebilir Kentleşmenin Yerli Dinamikleri
21-Kentsel Akıl ve Kamu Vicdanı